Chaṭṭhasaṅgītipiṭakaṁ

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

NETTI PEṬAKOPADESAPĀḶI

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1997

Pāḷi Series 27

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   ဟ ha   ဠ ḷa   ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā   ိ = i   ီ = ī   ု ု = u   ူ ူ = ū   ေ = e   ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
က္ဝ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Nettipāḷi

Mātikā Piṭṭhaṅka

Nettipāḷimātikā niṭṭhitā.

Peṭakopadesapāḷi

Mātikā | Piṭṭhaṅka

Peṭakopadesapāḷimātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Nettipāḷi

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Saṅgahavāra

Yaṁ loko pūjayate, salokapālo sadā namassati ca.
Tasseta sāsanavaraṁ, vidūhi ñeyyaṁ naravarassa.

Dvādasa padāni suttaṁ, taṁ sabbaṁ byañjanañca attho ca.
Taṁ viññeyyaṁ ubhayaṁ, ko attho byañjanaṁ katamaṁ.

Soḷasahārā netti[1], pañcanayā sāsanassa pariyeṭṭhi.
Aṭṭhārasamūlapadā, mahakaccānena[2] niddiṭṭhā[3].

Hārā byañjanavicayo, suttassa nayā tayo ca suttattho.
Ubhayaṁ pariggahītaṁ, vuccati suttaṁ yathāsuttaṁ.

Yā ceva desanā yañca, desitaṁ ubhayameva viññeyyaṁ.
Tatrāyamānupubbī, navavidhasuttantapariyeṭṭhīti.

Saṅgahavāro.

2. Uddesavāra

1. Tattha katame soḷasa hārā, desanā vicayo yutti padaṭṭhāno lakkhaṇo catubyūho āvaṭṭo vibhatti parivattano vevacano

1. Nettī (Ka) 2. Mahākaccānena (Sī)
3. Upari 168 piṭṭhe Peṭakopadese thokaṁ visadisaṁ.

paññatti otaraṇo sodhano adhiṭṭhāno parikkhāro samāropano iti.

Tassānugīti

* Desanā vicayo yutti, padaṭṭhāno ca lakkhaṇo.
Catubyūho ca āvaṭṭo, vibhatti parivattano.

* Vevacano ca paññatti, otaraṇo ca sodhano.
Adhiṭṭhāno parikkhāro, samāropano soḷaso[1].

Ete soḷasa hārā, pakittitā atthato asaṁkiṇṇā.
Etesañceva bhavati, vitthāratayā nayavibhattīti.

2. Tattha katame pañca nayā, nandiyāvaṭṭo tipukkhalo sīhavikkīḷito disālocano aṅkuso iti.

Tassānugīti

+ Paṭhamo nandiyāvaṭṭo, dutiyo ca tipukkhalo.
Sīhavikkīḷito nāma, tatiyo nayalañjako[2].

+ Disālocanamāhaṁsu, catutthaṁ nayamuttamaṁ.
Pañcamo aṅkuso nāma, sabbe pañca nayā gatāti.

3. Tattha katamāni aṭṭhārasa mūlapadāni, nava padāni kusalāni nava padāni akusalāni. Tattha katamāni nava padāni akusalāni, taṇhā avijjā lobho doso moho subhasaññā sukhasaññā niccasaññā attasaññāti, imāni nava padāni akusalāni, yattha sabbo akusalapakkho saṅgahaṁ samosaraṇaṁ gacchati.

Tattha katamāni nava padāni kusalāni, samatho vipassanā alobho adoso amoho asubhasaññā dukkhasaññā aniccasaññā anattasaññāti, imāni nava padāni kusalāni, yattha sabbo kusalapakkho saṅgahaṁ samosaraṇaṁ gacchati.

---

* Upari 169 piṭṭhe Peṭakopadesepi.
+ Upari 169 piṭṭhe Peṭakopadese thokaṁ visadisaṁ.

1. Soḷasa (Sī)
2. Nayalañchako (Sī)

Tatridaṁ uddānaṁ

Taṇhā ca avijjāpi ca, lobho doso tatheva moho ca.
Caturo ca vipallāsā, kilesabhūmī nava padāni.

Samatho ca vipassanā ca, kusalāni ca yāni tīṇi mūlāni.
Caturo catipaṭṭhānā, indriyabhūmī nava padāni.

Navahi ca padehi kusalā, navahi ca yujjanti akusalapakkhā.
Ete kho mūlapadā, bhavanti aṭṭhārasa padānīti.

Uddesavāro.

---

3. Niddesavāra

4. Tattha saṅkhepato netti kittitā.

Hārasaṅkhepa

1. Assādādīnavatā, nissaraṇampi ca phalaṁ upāyo ca.
   Āṇattī ca Bhagavato, yogīnaṁ **desanāhāro.**

2. Yaṁ pucchitañca vissajjitañca, suttassa yā ca anugīti.
   Suttassa yo pavicayo, hāro **vicayo**ti niddiṭṭho.

3. Sabbesaṁ hārānaṁ, yā bhūmī yo ca gocaro tesaṁ.
   Yuttāyuttaparikkhā, hāro **yuttī**ti niddiṭṭho.

4. Dhammaṁ deseti Jino, tassa ca dhammassa yaṁ padaṭṭhānaṁ.
   Iti yāva sabbadhammā, eso hāro **padaṭṭhāno.**

5. Vuttamhi ekadhamme, ye dhammā ekalakkhaṇā keci.
   Vuttā bhavanti sabbe, so hāro **lakkhaṇo** nāma.

6. Neruttamadhippāyo, byañjanamatha desanānidānañca.
   Pubbāparānusandhī, eso hāro **catubyūho**.

7. Ekamhi padaṭṭhāne, pariyesati sesakaṁ padaṭṭhānaṁ.
   Āvaṭṭati paṭipakkhe, **āvaṭṭo** nāma so hāro.

8. Dhammañca padaṭṭhānaṁ, bhūmiñca vibhajjate ayaṁ hāro.
Sādhāraṇe asādhā-raṇe ca neyyo **vibhattī**ti.

9. Kusalākusale dhamme, niddiṭṭhe bhāvite pahīne ca.
Parivattati paṭipakkhe, hāro **parivattano** nāma.

10. Vevacanāni bahūni tu, sutte vuttāni ekadhammassa.
Yo jānāti suttavidū, **vevacano** nāma so hāro.

11. Ekaṁ Bhagavā dhammaṁ, paññattīhi vividhāhi deseti.
So ākāro ñeyyo, **paññattī** nāma hāroti.

12. Yo ca paṭiccuppādo, indriyakhandhā ca dhātu āyatanā.
Etehi otarati yo, **otaraṇo** nāma so hāro.

13. Vissajjitamhi pañhe, gāthāyaṁ pucchitā yamārabbha.
Suddhāsuddhaparikkhā, hāro so **sodhano** nāma.

14. Ekattatāya dhammā, yepi ca vemattatāya niddiṭṭhā.
Te na vikappayitabbā, eso hāro **adhiṭṭhāno.**

15. Ye dhammā yaṁ dhammaṁ, janayantippaccayā paramparato.
Hetumavakaḍḍhayitvā, eso hāro **parikkhāro.**

16. Ye dhammā yaṁmūlā, ye cekatthā pakāsitā Muninā.
Te samaropayitabbā, esa **samāropano** hāro.

Nayasaṅkhepa

17. Taṇhañca avijjampi ca, samathena vipassanāya yo neti.
Saccehi yojayitvā, ayaṁ nayo **nandiyāvaṭṭo.**

18. Yo akusale samūlehi,
Neti kusale ca kusalamūlehi.
Bhūtaṁ tathaṁ avitathaṁ, **tipukkhalaṁ** taṁ nayaṁ āhu.

19. Yo neti vipallāsehi, kilese indriyehi saddhamme.
Etaṁ nayaṁ nayavidū, **sīhavikkīḷitaṁ** āhu.

20. Veyyākaraṇesu hi ye,
Kusalākusalā tahiṁ tahiṁ vuttā.
Manasā volokayate, taṁ khu **disālocanaṁ** āhu.

21. Oloketvā disalocanena, ukkhipiya yaṁ samāneti.
Sabbe kusalākusale, ayaṁ nayo **aṅkuso** nāma.

22. Soḷasa hārā paṭhamaṁ, disalocanato[1] disā viloketvā.
Saṅkhipiya aṅkusena hi, nayehi tīhi niddise suttaṁ.

Dvādasapada

23. Akkharaṁ padaṁ byañjanaṁ, nirutti tatheva niddeso.
Ākārachaṭṭhavacanaṁ, ettāva byañjanaṁ sabbaṁ.

24. Saṅkāsanā pakāsanā, vivaraṇā vibhajanuttānīkammapaññatti.
Etehi chahi padehi, attho kammañca niddiṭṭhaṁ.

25. Tīṇi ca nayā anūnā, atthassa ca chappadāni gaṇitāni.
Navahi padehi Bhagavato, vacanassattho samāyutto.

26. Atthassa navappadāni, byañjanapariyeṭṭhiyā catubbīsa.
Ubhayaṁ saṅkalayitvā[2], tettiṁsā ettikā nettīti.

Niddesavāro.

---

4. Paṭiniddesavāra

1. Desanāhāravibhaṅga

5. Tattha katamo desanāhāro, "assādādīnavatā"ti gāthā ayaṁ desanāhāro kiṁ desayati, assādaṁ ādīnavaṁ nissaraṇaṁ phalaṁ upāyaṁ āṇattiṁ. * Dhammaṁ vo bhikkhave desessāmi ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ pakāsessāmīti.

---

1. Disalocanena (Ka)
2. Saṅkhepayato (Ka)
* Ma 3. 327 piṭṭhe.

Tattha katamo assādo—

* “Kāmaṁ[1] kāmayamānassa, tassa cetaṁ samijjhati.
Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchatī”ti.

Ayaṁ assādo.

Tattha katamo ādīnavo—

+ “Tassa ce kāmayānassa, chandajātassa jantuno.
Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppatī”ti.

Ayaṁ ādīnavo.

Tattha katamaṁ nissaraṇaṁ—

* “Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.
Somaṁ visattikaṁ loke, sato samativattatī”ti.

Idaṁ nissaraṇaṁ.

Tattha katamo assādo—

“Khettaṁ vatthuṁ hiraññaṁ vā, gavāssaṁ dāsaporisaṁ.
Thiyo bandhū puthū kāme, yo naro anugijjhatī”ti.

Ayaṁ assādo.

Tattha katamo ādīnavo—

“Abalā naṁ balīyanti, maddantenaṁ parissayā.
Tato naṁ dukkhamanveti, nāvaṁ bhinnamivodakan”ti.

Ayaṁ ādīnavo.

Tattha katamaṁ nissaraṇaṁ—

“Tasmā jantu sadā sato, kāmāni parivajjaye.
Te pahāya tare oghaṁ, nāvaṁ sitvāva pāragū”ti.

Idaṁ nissaraṇaṁ.

---

* Upari 59, 198 piṭṭhesupi.

1. Kāmamādikā imā cha gāthā Khu 1. 399 piṭṭhe passitabbā. + Upari 59 piṭṭhepi.

Tattha katamaṁ phalaṁ—

* "Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Chattaṁ mahantaṁ yatha vassakāle.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī"ti.

Idaṁ phalaṁ.

Tattha katamo upāyo—

"Sabbe saṅkhārā aniccā"ti -pa-.
"Sabbe saṅkhārā dukkhā"ti -pa-.
"Sabbe dhammā anattā"ti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā"ti[1].

Ayaṁ upāyo.

Tattha katamā āüatti—

"Cakkhumā visamānīva, vijjamāne parakkame.
Paṇḍito jīvalokasmiṁ, pāpāni parivajjaye"ti[2].

Ayaṁ āṇatti.

"Suññato lokaṁ avekkhassu, mogharājā"ti āṇatti,
"Sadā sato"ti upāyo.
"Attānudiṭṭhiṁ ūhacca, evaṁ maccutaro siyā"[3].

Idaṁ phalaṁ.

6. Tatta Bhagavā ugghaṭitaññussa puggalassa nissaraṇaṁ desayati, vipañcitaññussa[4] puggalassa ādīnavañca nissaraṇañca desayati, neyyassa puggalassa assādañca ādīnavañca nissaraṇañca desayati.

Tattha catasso paṭipadā, cattāro puggalā. Taṇhācarito mando satindriyena dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya niyyāti satipaṭṭhānehi nissayehi. . Taṇhācarito udattho[5] samādhindriyena dukkhāya paṭipadāya

---

* Khu 5. 215 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ.
1. Khu 1. 53 piṭṭhe Dhammapade.
2. Khu 1. 137 piṭṭhe Udāne.
3. Khu 1. 448 piṭṭhe Suttanipāte; upari 198, 207 piṭṭhesupi.
4. Vipaccitaññussa (Sī)
5. Udatto (Ka)

khippābhiññāya niyyāti jhānehi nissayehi. . Diṭṭhicarito mando vīriyindriyena sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya niyyāti sammappadhānehi nissayehi. . Diṭṭhicarito udatto paññindriyena sukhāya paṭipadāya khippābhiññāya niyyāti saccehi nissayehi.

Ubho taṇhācaritā samathapubbaṅgamāya vipassanāya niyyanti rāgavirāgāya cetovimuttiyā. Ubho diṭṭhicaritā vipassanāpubbaṅgamena samathena niyyanti avijjāvirāgāya paññāvimuttiyā.

Tattha ye samathapubbaṅgamāhi paṭipadāhi niyyanti, te nandiyāvaṭṭena nayena hātabbā, ye vipassanāpubbaṅgamāhi paṭipadāhi niyyanti, te sīhavikkīḷitena nayena hātabbā.

7. Svāyaṁ hāro kattha sambhavati, yassa Satthā vā dhammaṁ desayati aññataro vā garuṭṭhānīyo sabrahmacārī, so taṁ dhammaṁ sutvā saddhaṁ paṭilabhati. Tattha yā vīmaṁsā ussāhanā tulanā upaparikkhā, ayaṁ sutamayī paññā. Tathā sutena nissayena yā vīmaṁsā tulanā upaparikkhā manasānupekkhaṇā, ayaṁ cintāmayī paññā. Imāhi dvīhi paññāhi manasikārasampayuttassa yaṁ ñāṇaṁ uppajjati dassanabhūmiyaṁ vā bhāvanābhūmiyaṁ vā, ayaṁ bhāvanāmayī paññā.

8. Paratoghosā sutamayī paññā. Paccattasamuṭṭhitā yoniso manasikārā cintāmayī paññā. Yaṁ parato ca ghosena paccattasamuṭṭhitena ca yonisomanasikārena ñāṇaṁ uppajjati, ayaṁ bhāvanāmayī paññā. Yassa imā dve paññā atthi sutamayī cintāmayī ca, ayaṁ ugghaṭitaññū. Yassa sutamayī paññā atthi, cintāmayī natthi, ayaṁ vipañcitaññū. Yassa neva sutamayī paññā atthi na cintāmayī, ayaṁ neyyo.

9. Sāyaṁ dhammadesanā kiṁ desayati, cattāri saccāni dukkhaṁ samudayaṁ nirodhaṁ maggaṁ. Ādīnavo ca phalañca dukkhaṁ, assādo samudayo, nissaraṇaṁ nirodho, upāyo āṇatti ca maggo. Imāni cattāri saccāni. Idaṁ dhammacakkaṁ.

Yathāha Bhagavā—"idaṁ dukkhan"ti me bhikkhave Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ appaṭivattiyaṁ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ, sabbaṁ dhammacakkaṁ.*

Tattha aparimāṇā padā, aparimāṇā akkharā, aparimāṇā byañjanā, aparimāṇā ākārā neruttā niddesā. Etasseva atthassa saṅkāsanā pakāsanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ[1] paññatti, itipidaṁ dukkhaṁ ariyasaccaṁ.

"Ayaṁ dukkhasamudayo"ti me bhikkhave Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ -pa- "ayaṁ dukkhanirodho"ti me bhikkhave -pa- "ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā"ti me bhikkhave Bārāṇasiyaṁ Isipatane migadāye anuttaraṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ appaṭivattiyaṁ samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ.

Tattha aparimāṇā padā, aparimāṇā akkharā, aparimāṇā byañjanā, aparimāṇā ākārā neruttā niddesā. Etasseva atthassa saṅkāsanā pakāsanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ paññatti itipidaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṁ.

Tattha Bhagavā akkharehi saṅkāseti, padehi pakāseti, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttānīkaroti[2], niddesehi paññapeti. Tattha Bhagavā akkharehi ca padehi ca ugghaṭeti[3], byañjanehi ca ākārehi ca vipañcayati, niruttīhi ca niddesehi ca vitthāreti. Tattha ugghaṭanā[4] ādi, vipañcanā majjhe, vitthāraṇā pariyosānaṁ. Soyaṁ dhammavinayo ugghaṭīyanto ugghaṭitaññūpuggalaṁ vineti, tena naṁ āhu "ādikalyāṇo"ti. Vipañcīyanto vipañcitaññūpuggalaṁ vineti, tena naṁ āhu "majjhekalyāṇo"ti. Vitthārīyanto neyyaṁ puggalaṁ vineti, tena naṁ āhu "pariyosānakalyāṇo"ti.

---

* Dhammacakkappavattanasuttaṁ Vi 3. 14; Saṁ 3. 368 piṭṭhādīsu passitabbaṁ.

1. Uttānikammaṁ (Ka)
2. Uttāniṁ karoti (Ka)
3. Ugghāṭeti (Sī)
4. Ugghāṭanā (Sī)

10. Tattha chappadāni attho saṅkāsanā pakāsanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammaṁ paññatti, imāni chappadāni attho. Chappadāni byañjanaṁ akkharaṁ padaṁ byañjanaṁ ākāro nirutti niddeso, imāni chappadāni byañjanaṁ. Tenāha Bhagavā "dhammaṁ vo bhikkhave desessāmi ādikalyāṇaṁ majjhekalyāṇaṁ pariyosānakalyāṇaṁ sātthaṁ sabyañjanan"ti.

Kevalanti lokuttaraṁ na missaṁ lokiyehi dhammehi. **Paripuṇṇan**ti paripūraṁ anūnaṁ anatirekaṁ. **Parisuddhan**ti nimmalaṁ sabbamalāpagataṁ pariyodātaṁ upaṭṭhitaṁ sabbavisesānaṁ, idaṁ vuccati Tathāgatapadaṁitipi Tathāgatanisevitaṁitipi Tathāgatārañjitaṁitipi, ato cetaṁ brahmacariyaṁ paññāyati. Tenāha Bhagavā "kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ pakāsessāmī"ti.

Kesaṁ ayaṁ dhammadesanā, yogīnaṁ. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano—

"Assādādīnavatā, nissaraṇampi ca phalaṁ upāyo ca.
Āṇattī ca Bhagavato, yogīnaṁ desanāhāro"ti.

Niyutto desanāhāro.

---

2. Vicayahāravibhaṅga

11. Tattha katamo vicayo hāro, "yaṁ pucchitañca vissajjitañcā"ti gāthā, ayaṁ vicayo hāro.

Kiṁ vicinati. Padaṁ vicinati, pañhaṁ vicinati, visajjanaṁ[1] vicinati, pubbāparaṁ vicinati, assādaṁ vicinati, ādīnavaṁ vicinati, nissaraṇaṁ vicinati, phalaṁ vicinati, upāyaṁ vicinati, āṇattiṁ vicinati, anugītiṁ vicinati, sabbe nava suttante vicinati. Yathā kiṁ bhave, yathā āyasmā Ajito Pārāyane Bhagavantaṁ pañhaṁ pucchati—

"Kenassu nivuto loko, (iccāyasmā Ajito,)
Kenassu nappakāsati.
Kissābhilepanaṁ brūsi, kiṁ su tassa mahabbhayan"ti[2].

---

1. Vissajjanaṁ (Sī, Ka)
2. Khu 1. 434 piṭṭhe Suttanipāte; upari 60 piṭṭhepi.

Imāni cattāri padāni pucchitāni, so eko pañho. Kasmā, ekavatthupariggahā, evañhi āha "kenassu nivuto loko"ti lokādhiṭṭhānaṁ pucchati, "kenassu nappakāsatī"ti lokassa appakāsanaṁ pucchati, "kissābhilepanaṁ brūsī"ti lokassa abhilepanaṁ pucchati, "kiṁsu tassa mahabbhayan"ti tasseva lokassa mahābhayaṁ pucchati. Loko tividho kilesaloko bhavaloko indriyaloko.

Tattha visajjanā—

* "Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)
Vivicchā[1] pamādā nappakāsati.
Jappābhilepanaṁ brūmi, dukkhamassa mahabbhayan"ti.

Imāni cattāri padāni imehi catūhi padehi visajjitāni paṭhamaṁ paṭhamena, dutiyaṁ dutiyena, tatiyaṁ tatiyena, catutthaṁ catutthena.

"Kenassu nivuto loko"ti pañhe "avijjāya nivuto loko"ti visajjanā. Nīvaraṇehi nivuto loko, avijjānīvaraṇā hi sabbe sattā. Yathāha Bhagavā "sabbasattānaṁ bhikkhave sabbapāṇānaṁ sabbabhūtānaṁ pariyāyato ekameva nīvaraṇaṁ vadāmi yadidaṁ avijjā, avijjānīvaraṇā hi sabbe sattā. Sabbasova bhikkhave avijjāya nirodhā cāgā paṭinissaggā natthi sattānaṁ nīvaraṇanti vadāmī"ti. Tena ca paṭhamassa padassa visajjanā yuttā.

"Kenassu nappakāsatī"ti pañhe "vivicchā pamādā nappakāsatī"ti visajjanā. Yo puggalo nīvaraṇehi nivuto, so vivicchati, vivicchā nāma vuccati vicikicchā, so vicikicchanto nābhisaddahati, na abhisaddahanto vīriyaṁ nārabhati akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya kusalānaṁ dhammānaṁ sacchikiriyāya. So idhappamādamanuyutto viharati pamatto, sukke dhamme na uppādiyati, tassa te anuppādiyamānā nappakāsanti, yathāha Bhagavā—

---

* Khu 1. 434 piṭṭhe Suttanipāte; upari 60, 177, 183 piṭṭhesupi.

1. Vevicchā (Khu 1. 434 piṭṭhe.)

"Dūre santo pakāsanti[1], Himavantova pabbato.
Asantettha na dissanti, rattiṁ khittā[2] yathā sarā.
Te guṇehi pakāsanti, kittiyā ca yasena cā"ti.

Tena ca dutiyassa padassa visajjanā yuttā.

"Kissābhilepanaṁ brūsī"ti pañhe "jappābhilepanaṁ brūmī"ti visajjanā. Jappā nāma vuccati taṇhā, sā kathaṁ abhilimpati. Yathāha Bhagavā—

* "Ratto atthaṁ na jānāti, ratto dhammaṁ na passati.
Andhantamaṁ[3] tadā hoti, yaṁ rāgo sahate naran"ti.

Sāyaṁ taṇhā āsattibahulassa puggalassa "evaṁ abhijappā"ti karitvā tattha loko abhilitto nāma bhavati, tena ca tatiyassa padassa visajjanā yuttā.

"Kiṁ su tassa mahabbhayan"ti pañhe "dukkhamassa mahabbhayan"ti visajjanā. Duvidhaṁ dukkhaṁ kāyikañca cetasikañca. Yaṁ kāyikaṁ idaṁ dukkhaṁ, yaṁ cetasikaṁ idaṁ domanassaṁ. Sabbe sattā hi dukkhassa ubbijjanti, natthi bhayaṁ dukkhena samasamaṁ, kuto vā pana tassa uttaritaraṁ. Tisso dukkhatā dukkhadukkhatā saṅkhāradukkhatā vipariṇāmadukkhatā. Tattha loko odhaso kadāci karahaci dukkhadukkhatāya muccati. Tathā vipariṇāmadukkhatāya. Taṁ kissa hetu, honti loke appābādhāpi dīghāyukāpi. Saṅkhāradukkhatāya pana loko anupādisesāya nibbānadhātuyā muccati, tasmā saṅkhāradukkhatā dukkhaṁ lokassāti katvā dukkhamassa mahabbhayanti. Tena ca catutthassa padassa visajjanā yuttā. Tenāha Bhagavā "avijjāya nivuto loko"ti.

** Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)
Sotānaṁ kiṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhīyare[4].

Imāni cattāri padāni pucchitāni. Te dve pañhā. Kasmā, ime hi batvādhivacanena pucchitā. Evaṁ samāpannassa lokassa evaṁ saṁkiliṭṭhassa kiṁ lokassa vodānaṁ vuṭṭhānamiti, evañhi āha.

---

1. Pakāsenti (Khu 1. 56 piṭṭhe.)
2. Ratti khittā (Sī)
* Upari 32 piṭṭhepi.
3. Andhatamaṁ (Ka)
** Khu 1. 434 piṭṭhe Suttanipāte; upari 61 piṭṭhepi.
4. Pithīyare (Sī), pidhiyyare (Ka)

Savanti sabbadhi sotāti asamāhitassa savanti abhijjhābyāpādappamādabahulassa. Tattha yā abhijjhā ayaṁ lobho akusalamūlaṁ, yo byāpādo ayaṁ doso akusalamūlaṁ, yo pamādo ayaṁ moho akusalamūlaṁ. Tassevaṁ asamāhitassa chasu āyatanesu taṇhā savanti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā, yathāha Bhagavā—

"Savatī"ti ca kho bhikkhave channetaṁ ajjhattikānaṁ āyatanānaṁ adhivacanaṁ. Cakkhu savati manāpikesu rūpesu, amanāpikesu[1] paṭihaññatīti. Sotaṁ -pa-. Ghānaṁ. Jivhā. Kāyo. Mano savati manāpikesu dhammesu amanāpikesu paṭihaññatīti. Iti sabbā ca savati, sabbathā ca savati. Tenāha "savanti sabbadhi sotā"ti.

"Sotānaṁ kiṁ nivāraṇan"ti pariyuṭṭhānavighātaṁ pucchati, idaṁ vodānaṁ. "Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhīyare"ti anusayasamugghātaṁ pucchati, idaṁ vuṭṭhānaṁ.

Tattha visajjanā—

* "Yāni sotāni lokasmiṁ, (Ajitāti Bhagavā,)
Sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhīyare"ti.

Kāyagatāya satiyā bhāvitāya bahulīkatāya cakkhu nāviñchati manāpikesu rūpesu, amanāpikesu na paṭihaññati, sotaṁ -pa- ghānaṁ. Jivhā. Kāyo. Mano nāviñchati manāpikesu dhammesu, amanāpikesu na paṭihaññati. Kena kāraṇena, saṁvutanivāritattā indriyānaṁ. Kena te saṁvutanivāritā, sati-ārakkhena. Tenāha Bhagavā "sati tesaṁ nivāraṇan"ti.

Paññāya anusayā pahīyanti, anusayesu pahīnesu pariyuṭṭhānā pahīyanti. Kissa[2], anusayassa pahīnattā. Taṁ yathā khandhavantassa rukkhassa anavasesamūluddharaṇe kate pupphaphalapallavaṅkurasantati samucchinnā bhavati.

---

1. Amanāpiyesu (Ka) * Khu 1. 434 piṭṭhe Suttanipāte; upari 61, 180, 225 piṭṭhesupi.
2. Tassa (Sī)

Evaṁ anusayesu pahīnesu pariyuṭṭhānasantati samucchinnā bhavati pidahitā paṭicchannā. Kena, paññāya. Tenāha Bhagavā "paññāyete pidhīyare"ti.

* "Paññā ceva sati ca, (iccāyasmā Ajito,)
Nāmarūpañca mārisa.
Etaṁ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṁ uparujjhatī"ti.

* "Yametaṁ pañhaṁ apucchi[1], Ajita taṁ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhatī"ti.

Ayaṁ pañhe[2] anusandhiṁ pucchati. Anusandhiṁ pucchanto kiṁ pucchati, anupādisesaṁ nibbānadhātuṁ. Tīṇi ca saccāni saṅkhatāni nirodhadhammāni dukkhaṁ samudayo maggo, nirodho asaṅkhato. Tattha samudayo dvīsu bhūmīsu pahīyati dassanabhūmiyā ca bhāvanābhūmiyā ca. Dassanena tīṇi saṁyojanāni pahīyanti sakkāyadiṭṭhi vicikicchā sīlabbataparāmāso, bhāvanāya satta saṁyojanāni pahīyanti kāmacchando byāpādo rūparāgo arūparāgo māno uddhaccaṁ avijjāvasesā[3]. Tedhātuke imāni dasa saṁyojanāni Pañcorambhāgiyāni pañcuddhambhāgiyāni.

12. Tattha tīṇi saṁyojanāni sakkāyadiṭṭhi vicikicchā sīlabbataparāmāso anaññātaññassāmītindriyaṁ adhiṭṭhāya nirujjhanti. Satta saṁyojanāni kāmacchando byāpādo rūparāgo arūparāgo māno uddhaccaṁ avijjā vasesā aññindriyaṁ adhiṭṭhāya nirujjhanti. Yaṁ pana evaṁ jānāti "khīṇā me jātī"ti, idaṁ khaye ñāṇaṁ. "Nāparaṁ itthattāyā"ti pajānāti, idaṁ anuppāde ñāṇaṁ. Imāni dve ñāṇāni aññātāvindriyaṁ. Tattha yañca anaññātaññassāmītindriyaṁ yañca aññindriyaṁ, imāni aggaphalaṁ arahattaṁ pāpuṇantassa nirujjhanti, tattha yañca khaye ñāṇaṁ yañca anuppāde ñāṇaṁ, imāni dve ñāṇāni ekapaññā.

Api ca ārammaṇasaṅketena dve nāmāni labbhanti, "khīṇā me jātī"ti pajānantassa khaye ñāṇanti nāmaṁ labhati, "nāparaṁ itthattāyā"ti

---

* Khu 1. 434 piṭṭhe Suttanipāte; upari 61 piṭṭhe.
1. Maṁ pucchi (Ka)
2. Pañho (Sī, Ka) Nettivibhāvanī passitabbā.
3. Avijjā ca niravasesā (Sī, Ka)

pajānantassa anuppāde ñāṇanti nāmaṁ labhati. Sā pajānanaṭṭhena paññā, yathādiṭṭhaṁ apilāpanaṭṭhena sati.

13. Tattha ye pañcupādānakkhandhā, idaṁ nāmarūpaṁ. Tattha ye phassapañcamakā dhammā, idaṁ nāmaṁ. Yāni pañcindriyāni rūpāni, idaṁ rūpaṁ. Tadubhayaṁ nāmarūpaṁ viññāṇasampayuttaṁ tassa nirodhaṁ Bhagavantaṁ pucchanto āyasmā Ajito Pārāyane evamāha—

"Paññā ceva sati ca, nāmarūpañca mārisa.
Etaṁ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṁ uparujjhatī"ti.

Tattha sati ca paññā ca cattāri indriyāni, sati dve indriyāni satindriyañca samādhindriyañca, paññā dve indriyāni paññindriyañca vīriyindriyañca. Yā imesu catūsu indriyesu saddahanā okappanā, idaṁ saddhindriyaṁ. Tattha yā saddhādhipateyyā cittekaggatā, ayaṁ chandasamādhi. Samāhite citte kilesānaṁ vikkhambhanatāya paṭisaṅkhānabalena vā bhāvanābalena vā, idaṁ pahānaṁ. Tattha ye assāsapassāsā vitakkavicārā saññāvedayitā sarasaṅkappā, ime saṅkhārā. Iti purimako ca chandasamādhi, kilesavikkhambhanatāya ca pahānaṁ ime ca saṅkhārā, tadubhayaṁ chandasamādhippadhānasaṅkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ. Tattha yā vīriyādhipateyyā cittekaggatā, ayaṁ vīriyasamādhi -pa-. Tattha yā cittādhipateyyā cittekaggatā, ayaṁ cittasamādhi -pa-. Tattha yā vīmaṁsādhipateyyā cittekaggatā, ayaṁ vīmaṁsāsamādhi. Samāhite citte kilesānaṁ vikkhambhanatāya paṭisaṅkhānabalena vā bhāvanābalena vā, idaṁ pahānaṁ. Tattha ye assāsapassāsā vitakkavicārā saññāvedayitā sarasaṅkappā, ime saṅkhārā. Iti purimako ca vīmaṁsāsamādhi, kilesavikkhambhanatāya ca pahānaṁ ime ca saṅkhārā, tadubhayaṁ vīmaṁsāsamādhippadhānasaṅkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti vivekanissitaṁ virāganissitaṁ nirodhanissitaṁ vossaggapariṇāmiṁ.

14. Sabbo samādhi ñāṇamūlako ñāṇapubbaṅgamo ñāṇānuparivatti,
Yathā pure tathā pacchā, yathā pacchā tathā pure.
Yathā divā tathā rattiṁ[1], yathā rattiṁ tathā divā.

---

1. Ratti (Ka) ayaṁ gāthā Khu 2. 284 piṭṭhe aññathā dissati.

Iti vivaṭena cetasā apariyonaddhena sappabhāsaṁ cittaṁ bhāveti pañcindriyāni kusalāni cittasahabhūni citte uppajjamāne uppajjanti, citte nirujjhamāne nirujjhanti. Nāmarūpañca viññāṇahetukaṁ viññāṇapaccayā nibbattaṁ, tassa maggena hetu upacchinno, viññāṇaṁ anāhāraṁ anabhinanditaṁ appaṭisandhikaṁ taṁ nirujjhati. Nāmarūpamapi ahetu appaccayaṁ punabbhavaṁ na nibbattayati[1]. Evaṁ viññāṇassa nirodhā paññā ca sati ca nāmarūpañca nirujjhati. Tenāha Bhagavā—

“Yametaṁ pañhaṁ apucchi, Ajita taṁ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhatī”ti[2].

“Ye ca saṅkhātadhammāse, (iccāyasmā Ajito,)
Ye ca sekkhā puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisā”ti[2].

15. Imāni tīṇi padāni pucchitāni, te tayo pañhā. Kissa, sekhāsekhavipassanāpubbaṅgamappahānayogena, evañhi āha. “Ye ca saṅkhātadhammāse”ti arahattaṁ pucchati, “ye ca sekkhā puthū idhā”ti sekhaṁ pucchati, “tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisā”ti vipassanāpubbaṅgamaṁ pahānaṁ pucchati.

Tattha visajjanā—

“Kāmesu nābhigijjheyya, (Ajitāti Bhagavā,)
Manasā’nāvilo siyā.
Kusalo sabbadhammānaṁ, sato bhikkhu paribbaje”ti[2].

Bhagavato sabbaṁ kāyakammaṁ ñāṇapubbaṅgamaṁ ñāṇānuparivatti, sabbaṁ vacīkammaṁ ñāṇapubbaṅgamaṁ ñāṇānuparivatti, sabbaṁ manokammaṁ ñāṇapubbaṅgamaṁ ñāṇānuparivatti. . Atīte aṁse appaṭihatañāṇadassanaṁ, anāgate aṁse appaṭihatañāṇadassanaṁ, paccuppanne aṁse appaṭihatañāṇadassanaṁ.

---

1. Nibbattiyati (Ka) 2. Khu 1. 434 piṭṭhe Suttanipāte; upari 19, 226 piṭṭhesupi.

Ko ca ñaṇadassanassa paṭighāto, yaṁ anicce dukkhe anattani ca aññāṇaṁ adassanaṁ, ayaṁ ñāṇadassanassa paṭighāto. Yathā idha puriso tārakarūpāni passeyya, no ca gaṇanasaṅketena jāneyya, ayaṁ ñāṇadassanassa paṭighāto.

Bhagavato pana appaṭihatañāṇadassanaṁ, anāvaraṇañāṇadassanā hi Buddhā Bhagavanto. Tattha sekhena dvīsu dhammesu cittaṁ rakkhitabbaṁ gedhā ca rajanīyesu dhammesu, dosā ca pariyuṭṭhānīyesu. Tattha yā icchā mucchā patthanā piyāyanā kīḷanā, taṁ Bhagavā nivārento evamāha "kāmesu nābhigijjheyyā"ti.

"Manasā'nāvilo siyā"ti pariyuṭṭhānavighātaṁ āha. Tathā hi sekho abhigijjhanto asamuppannañca kilesaṁ uppādeti, uppannañca kilesaṁ phātiṁ karoti. Yo pana anāvilasaṅkappo anabhigijjhanto vāyamati, so anuppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ anuppādāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati. So uppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati. So anuppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ uppādāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati. So uppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ ṭhitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati.

16. Katame anuppannā pāpakā akusalā dhammā, kāmavitakko byāpādavitakko vihiṁsāvitakko, ime anuppannā pāpakā akusalā dhammā. Katame uppannā pāpakā akusalā dhammā, anusayā akusalamūlāni, ime uppannā pāpakā akusalā dhammā. Katame anuppannā kusalā dhammā, yāni sotāpannassa indriyāni, ime anuppannā kusalā dhammā. Katame uppannā kusalā dhammā, yāni aṭṭhamakassa indriyāni, ime uppannā kusalā dhammā.

Yena kāmavitakkaṁ vāreti, idaṁ satindriyaṁ. Yena byāpādavitakkaṁ vāreti, idaṁ samādhindriyaṁ. Yena vihiṁsāvitakkaṁ vāreti, idaṁ vīriyindriyaṁ.

Yena uppannuppanne pāpake akusale dhamme pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṁ gameti nādhivāseti, idaṁ paññindriyaṁ. Yā imesu catūsu indriyesu saddahanā okappanā, idaṁ saddhindriyaṁ.

Tattha saddhindriyaṁ kattha daṭṭhabbaṁ, catūsu sotāpattiyaṅgesu. Vīriyindriyaṁ kattha daṭṭhabbaṁ, catūsu sammappadhānesu. Satindriyaṁ kattha daṭṭhabbaṁ, catūsu satipaṭṭhānesu. Samādhindriyaṁ kattha daṭṭhabbaṁ, catūsu jhānesu. Paññindriyaṁ kattha daṭṭhabbaṁ, catūsu ariyasaccesu. Evaṁ sekho sabbehi kusalehi dhammehi appamatto vutto Bhagavatā anāvilatāya manasā. Tenāha Bhagavā "manasā'nāvilosiyā"ti.

17. "Kusalo sabbadhammānan"ti loko nāma tividho kilesaloko bhavaloko indriyaloko. Tattha kilesalokena bhavaloko samudāgacchati, so indriyāni nibbatteti, indriyesu bhāviyamānesu neyyassa pariññā bhavati. Sā duvidhena upaparikkhitabbā dassanapariññāya ca bhāvanāpariññāya ca. Yadā hi sekho ñeyyaṁ parijānāti, tadā nibbidāsahagatehi saññāmanasikārehi neyyaṁ pariññātaṁ bhavati. Tassa dve dhammā kosallaṁ gacchanti dassanakosallañca bhāvanākosallañca.

Taṁ ñāṇaṁ pañcavidhena veditabbaṁ abhiññā pariññā pahānaṁ bhāvanā sacchikiriyā. Tattha katamā abhiññā, yaṁ dhammānaṁ salakkhaṇe ñāṇaṁ dhammapaṭisambhidā ca atthapaṭisambhidā ca, ayaṁ abhiññā.

Tattha katamā pariññā, evaṁ abhijānitvā yā parijānanā "idaṁ kusalaṁ, idaṁ akusalaṁ, idaṁ sāvajjaṁ, idaṁ anavajjaṁ, idaṁ kaṇhaṁ, idaṁ sukkaṁ, idaṁ sevitabbaṁ, idaṁ na sevitabbaṁ, ime dhammā evaṁgahitā, idaṁ phalaṁ nibbattenti[1], tesaṁ evaṁgahitānaṁ ayaṁ attho"ti, ayaṁ pariññā.

Evaṁ parijānitvā tayo dhammā avasiṭṭhā bhavanti pahātabbā bhāvetabbā sacchikātabbā ca, tattha katame dhammā pahātabbā, ye akusalā, tattha katame dhammā bhāvetabbā, ye kusalā, tattha katame dhammā sacchikātabbā, yaṁ asaṅkhataṁ, yo evaṁ jānāti ayaṁ vuccati atthakusalo

1. Nibbattāpenti (Ka)

dhammakusalo kalyāṇatākusalo phalatākusalo, āyakusalo apāyakusalo upāyakusalo mahatā kosallena samannāgatoti, tenāha Bhagavā "kusalo sabbadhammānan"ti.

"Sato bhikkhu paribbaje"ti tena diṭṭhadhammasukhavihāratthaṁ abhikkante paṭikkante ālokite vilokite samiñjite[1] pasārite saṅghāṭipattacīvaradhāraṇe asite pīte khāyite sāyite uccārapassāvakamme gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhibhāve satena sampajānena vihātabbaṁ. Imā dve cariyā anuññātā Bhagavatā ekā visuddhānaṁ, ekā visujjhantānaṁ, ke visuddhā, arahato. Ke visujjhantā, sekkhā. Katakiccāni hi arahato indriyāni. Yaṁ bojjhaṁ, taṁ catubbidhaṁ dukkhassa pariññābhisamayena samudayassa pahānābhisamayena maggassa bhāvanābhisamayena nirodhassa sacchikiriyābhisamayena, idaṁ catubbidhaṁ bojjhaṁ yo evaṁ jānāti, ayaṁ vuccati sato abhikkamati sato paṭikkamati khayā rāgassa khayā dosassa khayā mohassa. Tenāha Bhagavā "sato bhikkhu paribbaje"ti, tenāha—

"Kāmesu nābhigijjheyya, (Ajitāti Bhagavā.)
Manasā'nāvilo siyā.
Kusalo sabbadhammānaṁ, sato bhikkhu paribbaje"ti.

Evaṁ pucchitabbaṁ, evaṁ visajjitabbaṁ. Suttassa ca anugīti atthato ca byañjanato ca samānetabbā[2]. Atthāpagataṁ hi byañjanaṁ samphappalāpaṁ bhavati. Dunnikkhittassa padabyañjanassa atthopi dunnayo bhavati, tasmā atthabyañjanūpetaṁ saṅgāyitabbaṁ. Suttañca pavicinitabbaṁ. Kiṁ idaṁ suttaṁ āhacca vacanaṁ anusandhivacanaṁ nītatthaṁ neyyatthaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ nibbedhabhāgiyaṁ asekkhabhāgiyaṁ. Kuhiṁ imassa suttassa sabbāni saccāni passitabbāni, ādimajjhapariyosāneti. Evaṁ suttaṁ pavicetabbaṁ. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "yaṁ pucchitañca vissajjitañca, suttassa yā ca anugītī"ti.

Niyutto vicayo hāro.

---

1. Sammiñjite (Sī)
2. Samānayitabbā. (Sī, Ka)

3. Yuttihāravibhaṅga

18. Tattha katamo yuttihāro, "sabbesaṁ hārānan"ti, ayaṁ yuttihāro. Kiṁ yojayati[1], cattāro mahāpadesā Buddhāpadeso saṁghāpadeso sambahulattherāpadeso[2] ekattherāpadeso. Ime cattāro mahāpadesā, tāni padabyañjanāni sutte otārayitabbāni, vinaye sandassayitabbāni, dhammatāyaṁ upanikkhipitabbāni.

Katamasmiṁ sutte otārayitabbāni, catūsu ariyasaccesu. Katamasmiṁ vinaye sandassayitabbāni, rāgavinaye dosavinaye mohavinaye. Katamissaṁ[3] dhammatāyaṁ upanikkhipitabbāni, paṭiccasamuppāde. Yadi catūsu ariyasaccesu avatarati, kilesavinaye sandissati, dhammatañca na vilometi, evaṁ āsave na janeti. Catūhi mahāpadesehi yaṁ yaṁ yujjati, yena yena yujjati, yathā yathā yujjati, taṁ taṁ gahetabbaṁ.

19. Pañhaṁ pucchitena kati padāni pañheti padaso pariyogāhitabbaṁ vicetabbaṁ. Yadi sabbāni padāni ekaṁ atthaṁ abhivadanti, eko pañho. Atha cattāri padāni ekaṁ atthaṁ abhivadanti, eko pañho. Atha tīṇi padāni ekaṁ atthaṁ abhivadanti, eko pañho. Atha dve padāni ekaṁ atthaṁ abhivadanti, eko pañho. Atha ekaṁ padaṁ ekaṁ atthaṁ abhivadati, eko pañho. Taṁ upaparikkhamānena aññātabbaṁ kiṁ ime dhammā nānatthā nānābyañjanā, udāhu imesaṁ dhammānaṁ eko attho byañjanameva nānanti. Yathā kiṁ bhave, yathā sā devatā Bhagavantaṁ pañhaṁ pucchati.

"Kenassubbhāhato loko, kenassu parivārito.
Kena sallena otiṇṇo, kissa dhūpāyito sadā"ti[4].

Imāni cattāri padāni pucchitāni. Te tayo pañhā kathaṁ ñāyati. Bhagavā hi devatāya visajjeti.

"Maccunābbhāhato loko, jarāya parivārito.
Taṇhāsallena otiṇṇo, icchādhūpāyito sadā"ti[5].

---

1. Yojeti (Sī) 2. Sampahula... (Ka) 3. Katamiyaṁ (Sī)
4. Saṁ 1. 37 piṭṭhe. 5. Khu 2. 289 piṭṭhe; Saṁ 1. 37 piṭṭhe ca.

20. Tattha jarā ca maraṇañca imāni dve saṅkhatassa saṅkhatalakkhaṇāni. Jarāyaṁ ṭhitassa aññathattaṁ, maraṇaṁ vayo. Tattha jarāya ca maraṇassa ca atthato nānattaṁ. Kena kāraṇena, gabbhagatāpi hi mīyanti, na ca te jiṇṇā bhavanti. Atthi ca devānaṁ maraṇaṁ, na ca tesaṁ sarīrāni jīranti. Sakkateva jarāya paṭikammaṁ kātuṁ, na pana sakkate maraṇassa paṭikammaṁ kātuṁ aññatreva iddhimantānaṁ iddhivisayā. Yaṁ panāha taṇhāsallena otiṇṇoti dissanti vītarāgā jīrantāpi mīyantāpi. Yadi ca yathā jarāmaraṇaṁ, evaṁ taṇhāpi siyā. Evaṁ sante sabbe yobbanaṭṭhāpi vigatataṇhā siyuṁ. Yathā ca taṇhā dukkhassa samudayo, evaṁ jarāmaraṇampi siyā dukkhassa samudayo, na ca siyā taṇhā dukkhassa samudayo, na hi jarāmaraṇaṁ dukkhassa samudayo, taṇhā dukkhassa samudayo. Yathā ca taṇhā maggavajjhā, evaṁ jarāmaraṇampi siyā maggavajjhaṁ. Imāya yuttiyā aññamaññehi kāraṇehi gavesitabbaṁ. Yadi ca sandissati yuttisamārūḷhaṁ atthato ca aññattaṁ, byañjanatopi gavesitabbaṁ.

Salloti vā dhūpāyananti vā imesaṁ dhammānaṁ atthato ekattaṁ. Na hi yujjati icchāya ca taṇhāya ca atthato aññattaṁ. Taṇhāya adhippāye aparipūramāne navasu āghātavatthūsu kodho ca upanāho ca uppajjati. Imāya yuttiyā jarāya ca maraṇassa ca taṇhāya ca atthato aññattaṁ.

Yaṁ panidaṁ Bhagavatā dvīhi nāmehi[1] abhilapitaṁ icchātipi taṇhātipi, idaṁ Bhagavatā bāhirānaṁ vatthūnaṁ ārammaṇavasena dvīhi nāmehi abhilapitaṁ icchātipi taṇhātipi, sabbā hi taṇhā ajjhosānalakkhaṇena ekalakkhaṇā. Yathā sabbo aggi uṇhattalakkhaṇena ekalakkhaṇo, api ca upādānavasena aññamaññāni nāmāni labhati, kaṭṭhaggītipi tiṇaggītipi sakalikaggītipi gomayaggītipi thusaggītipi saṅkāraggītipi, sabbo hi aggi uṇhattalakkhaṇova. Evaṁ sabbā taṇhā ajjhosānalakkhaṇena ekalakkhaṇā, api tu ārammaṇa-upādānavasena aññamaññehi nāmehi abhilapitā icchā-itipi taṇhā-itipi sallo-itipi dhūpāyanā-itipi saritā-itipi visattikā-itipi sineho-itipi kilamatho-itipi latā-itipi maññanā-itipi bandho-itipi āsā-itipi pipāsā-itipi abhinandanā-itipi, iti sabbā taṇhā ajjhosānalakkhaṇena ekalakkhaṇā. Yathā ca vevacane vuttā.

---

1. Dhammehi (Ṭṭha)

"Āsā ca pihā abhinandanā ca,
Anekadhātūsu sarā patiṭṭhitā.
Aññāṇamūlappabhavā pajappitā,
Sabbā mayā byantikatā samūlikā"ti[1].

Taṇhāyetaṁ vevacanaṁ. Yathāha Bhagavā * rūpe tissa avigatarāgassa avigatacchandassa avigatapemassa avigatapipāsassa avigatapariḷāhassa. Evaṁ vedanāya saññāya saṅkhāresu viññāṇe avigatarāgassa avigatacchandassa avigatapemassa avigatapipāsassa avigatapariḷāhassa sabbaṁ suttaṁ vitthāretabbaṁ. Taṇhāyetaṁ vevacanaṁ evaṁ yujjati.

21. Sabbo dukkhūpacāro kāmataṇhāsaṅkhāramūlako, na pana yujjati sabbo nibbidūpacāro kāmataṇhāparikkhāramūlako. Imāya yuttiyā aññamaññehi kāraṇehi gavesitabbaṁ.

Yathā hi[2] Bhagavā rāgacaritassa puggalassa asubhaṁ desayati, dosacaritassa Bhagavā puggalassa mettaṁ desayati. Mohacaritassa Bhagavā puggalassa paṭiccasamuppādaṁ desayati. Yadi hi Bhagavā rāgacaritassa puggalassa mettaṁ cetovimuttiṁ deseyya. Sukhaṁ vā paṭipadaṁ dandhābhiññaṁ sukhaṁ vā paṭipadaṁ khippābhiññaṁ vipassanāpubbaṅgamaṁ vā pahānaṁ deseyya, na yujjati desanā. Evaṁ yaṁ kiñci rāgassa anulomappahānaṁ dosassa anulomappahānaṁ mohassa anulomappahānaṁ. Sabbaṁ taṁ vicayena hārena vicinitvā yuttihārena yojetabbaṁ. Yāvatikā ñāṇassa bhūmi.

Mettāvihārissa sato byāpādo cittaṁ pariyādāya ṭhassatīti na yujjati desanā, byāpādo pahānaṁ abbhatthaṁ gacchatīti yujjati desanā. Karuṇāvihārissa sato vihesā cittaṁ pariyādāya ṭhassatīti na yujjati desanā, vihesā pahānaṁ abbhatthaṁ gacchatīti yujjati desanā. Muditāvihārissa sato arati cittaṁ pariyādāya ṭhassatīti na yujjati desanā, arati pahānaṁ abbhatthaṁ gacchatīti yujjati desanā. Upekkhāvihārissa sato rāgo cittaṁ pariyādāya ṭhassatīti na yujjati desanā, rāgo pahānaṁ abbhatthaṁ gacchatīti yujjati desanā. Animittavihārissa

---

1. Saṁ 1. 183 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ; upari 45, 180, 183 piṭṭhesupi.
* Saṁ 2. 87 piṭṭhe.
2. Yathāha (Sī)

sato nimittānusārī tena teneva viññāṇaṁ pavattatīti na yujjati desanā, nimittaṁ pahānaṁ abbhatthaṁ gacchatīti yujjati desanā. Asmīti vigataṁ ayamahamasmīti na samanupassāmi. Atha ca pana me kismīti kathasmīti vicikicchā kathaṁkathāsallaṁ cittaṁ pariyādāya ṭhassatīti na yujjatī desanā, vicikicchā kathaṁkathāsallaṁ pahānaṁ abbhatthaṁ gacchatīti yujjati desanā.

Yathā vā pana paṭhamaṁ jhānaṁ samāpannassa sato kāmarāgabyāpādā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. Vitakkasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Dutiyaṁ jhānaṁ samāpannassa sato vitakkavicārasahagatā saññāmanasikārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. Upekkhāsukhasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Tatiyaṁ jhānaṁ samāpannassa sato pītisukhasahagatā saññāmanasikārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā, upekkhāsatipārisuddhisahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Catutthaṁ jhānaṁ samāpannassa sato upekkhāsahagatā saññāmanasikārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Ākāsānañcāyatanasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā.

Ākāsānañcāyatanaṁ samāpannassa sato rūpasahagatā saññāmanasikārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. Viññāṇañcāyatanasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Viññāṇañcāyatanaṁ samāpannassa sato ākāsānañcāyatanasahagatā saññāmanasikārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. Ākiñcaññāyatanasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā.

Ākiñcaññāyatanaṁ samāpannassa sato viññāṇañcāyatanasahagatā saññāmanasikārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Neva saññānāsaññāyatanasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā. Nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpannassa sato saññūpacārā visesāya saṁvattantīti na yujjati desanā, hānāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Saññāvedayitanirodhasahagatā vā saññāmanasikārā hānāya saṁvattantīti na yujjati desanā, visesāya saṁvattantīti yujjati desanā. . Kallatāparicitaṁ cittaṁ na ca abhinīhāraṁ khamatīti na yujjati desanā, kallatāparicitaṁ cittaṁ atha ca abhinīhāraṁ khamatīti yujjati desanā.

Evaṁ sabbe navasuttantā yathādhammaṁ yathāvinayaṁ yathāsatthusāsanaṁ sabbato vicayena hārena vicinitvā yuttihārena yojetabbāti. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "sabbesaṁ hārānaṁ yā bhūmiyo ca gocaro tesan"ti.

Niyutto yuttihāro.

---

4. Padaṭṭhānahāravibhaṅga

22. Tattha katamo padaṭṭhāno hāro, "dhammaṁ deseti Jino"ti, ayaṁ padaṭṭhāno hāro. Kiṁ deseti, sabbadhammayāthāva-asampaṭivedhalakkhaṇā avijjā, tassā vipallāsā padaṭṭhānaṁ. Ajjhosānalakkhaṇā taṇhā, tassā piyarūpaṁ sātarūpaṁ padaṭṭhānaṁ. Patthanalakkhaṇo lobho, tassa adinnādānaṁ padaṭṭhānaṁ. Vaṇṇasaṇṭhānabyañjanaggahaṇalakkhaṇā subhasaññā, tassā indriyā saṁvaro padaṭhānaṁ. Sāsavaphassa-upagamanalakkhaṇā sukhasaññā, tassā assādo padaṭṭhānaṁ. Saṅkhatalakkhaṇānaṁ dhammānaṁ asamanupassanalakkhaṇā niccasaññā, tassā viññāṇaṁ padaṭṭhānaṁ, aniccasaññādukkhasaññā-asamanupassanalakkhaṇā attasaññā, tassā nāmakāyo padaṭṭhānaṁ. . Sabbadhammasampaṭivedhalakkhaṇā vijjā, tassā sabbaṁ neyyaṁ padaṭṭhānaṁ. Cittavikkhepapaṭisaṁharaṇalakkhaṇo samatho, tassa asubhā padaṭṭhānaṁ. Icchāvacarapaṭisaṁharaṇalakkhaṇo alobho, tassa adinnādānā veramaṇī[1] padaṭṭhānaṁ

---

1. Veramaṇi (Ka)

abyāpajjalakkhaṇo adoso, tassa pāṇātipātā veramaṇī padaṭṭhānaṁ. Vatthu-avippaṭipattilakkhaṇo[1] amoho, tassa sammāpaṭipatti padaṭṭhānaṁ. Vinīlakavipubbakagahaṇalakkhaṇā asubhasaññā, tassā nibbidā padaṭṭhānaṁ. Sāsavaphassaparijānanalakkhaṇā dukkhasaññā, tassā vedanā padaṭṭhānaṁ. Saṅkhatalakkhaṇānaṁ dhammānaṁ samanupassanalakkhaṇā aniccasaññā, tassā uppādavayā padaṭṭhānaṁ. Sabbadhamma-abhinivesalakkhaṇā anattasaññā, tassā dhammasaññā padaṭṭhānaṁ.

Pañca kāmaguṇā kāmarāgassa padaṭṭhānaṁ, pañcindriyāni rūpīni rūparāgassa padaṭṭhānaṁ, chaṭṭhāyatanaṁ bhavarāgassa padaṭṭhānaṁ, nibbattabhavānupassitā pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ padaṭṭhānaṁ, pubbenivāsānussatiñāṇadassanassa padaṭṭhānaṁ. Okappanalakkhaṇā saddhā adhimuttipaccupaṭṭhānā ca, anāvilalakkhaṇo pasādo sampasīdanapaccupaṭṭhāno ca. Abhipatthiyanalakkhaṇā saddhā, tassā aveccapasādo padaṭṭhānaṁ. Anāvilalakkhaṇo pasādo, tassa saddhā padaṭṭhānaṁ. Ārambhalakkhaṇaṁ vīriyaṁ, tassa sammappadhānaṁ padaṭṭhānaṁ. Apilāpanalakkhaṇā sati, tassā satipaṭṭhānaṁ padaṭṭhānaṁ. Ekaggalakkhaṇo samādhi, tassa jhānāni padaṭṭhānaṁ. Pajānanalakkhaṇā paññā, tassā saccāni padaṭṭhānaṁ.

Aparo nayo, assādamanasikāralakkhaṇo ayonisomanasikāro, tassa avijjā padaṭṭhānaṁ. Saccasammohanalakkhaṇā avijjā, sā saṅkhārānaṁ padaṭṭhānaṁ. Punabbhavavirohaṇalakkhaṇā saṅkhārā, te[2] viññāṇassa padaṭṭhānaṁ. Opapaccayikanibbattilakkhaṇaṁ viññāṇaṁ, taṁ nāmarūpassa padaṭṭhānaṁ. Nāmakāyarūpakāyasaṅghātalakkhaṇaṁ nāmarūpaṁ, taṁ chaḷāyatanassa padaṭṭhānaṁ. Indriyavavatthānalakkhaṇaṁ chaḷāyatanaṁ, taṁ phassassa padaṭṭhānaṁ. Cakkhurūpaviññāṇasannipātalakkhaṇo phasso, so vedanāya padaṭṭhānaṁ. Iṭṭhāniṭṭha-anubhavanalakkhaṇā vedanā, sā taṇhāya padaṭṭhānaṁ. Ajjhosānalakkhaṇā taṇhā, sā upādānassa padaṭṭhānaṁ. Opapaccayikaṁ upādānaṁ, taṁ bhavassa padaṭṭhānaṁ. Nāmakāyarūpakāyasambhavanalakkhaṇo bhavo, so jātiyā padaṭṭhānaṁ. Khandhapātubhavanalakkhaṇā jāti, sā jarāya padaṭṭhānaṁ. Upadhiparipākalakkhaṇā jarā, sā maraṇassa padaṭṭhānaṁ. Jīvitindriyupacchedalakkhaṇaṁ maraṇaṁ, taṁ sokassa padaṭṭhānaṁ. Ussukkakārako soko, so paridevassa

---

1. Vatthu-avippaṭipādānalakkhaṇo (Sī, Ka)
2. Taṁ (Ka)

padaṭṭhānaṁ. Lālappakārako paridevo, so dukkhassa padaṭṭhānaṁ. Kāyasaṁpīḷanaṁ dukkhaṁ, taṁ domanassassa padaṭṭhānaṁ. Cittasaṁpīḷanaṁ domanassaṁ, taṁ upāyāsassa padaṭṭhānaṁ. Odahanakārako upāyāso, so bhavassa padaṭṭhānaṁ. Imāni bhavaṅgāni yadā samaggāni nibbattāni bhavanti so bhavo, taṁ saṁsārassa padaṭṭhānaṁ. Niyyānikalakkhaṇo maggo, so nirodhassa padaṭṭhānaṁ.

Titthaññutā pītaññutāya padaṭṭhānaṁ, pītaññutā pattaññutāya[1] padaṭṭhānaṁ, pattaññutā attaññutāya padaṭṭhānaṁ, attaññutā pubbekatapuññatāya padaṭṭhānaṁ, pubbekatapuññatā patirūpadesavāsassa padaṭṭhānaṁ, patirūpadesavāso sappurisūpanissayassa padaṭṭhānaṁ, sappurisūpanissayo attasammāpaṇidhānassa padaṭṭhānaṁ, attasammāpaṇidhānaṁ sīlānaṁ padaṭṭhānaṁ, sīlāni avippaṭisārassa padaṭṭhānaṁ, avippaṭisāro pāmojjassa padaṭṭhānaṁ, pāmojjaṁ pītiyā padaṭṭhānaṁ, pīti passaddhiyā padaṭṭhānaṁ, passaddhi sukhassa padaṭṭhānaṁ, sukhaṁ samādhissa padaṭṭhānaṁ, samādhi yathābhūtañāṇadassanassa padaṭṭhānaṁ, yathā-bhūtañāṇadassanaṁ nibbidāya padaṭṭhānaṁ, nibbidā virāgassa padaṭṭhānaṁ, virāgo vimuttiyā padaṭṭhānaṁ. Vimutti vimuttiñāṇadassanassa padaṭṭhānaṁ. Evaṁ yo koci upanissayo yo koci paccayo, sabbo so padaṭṭhānaṁ. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "dhammaṁ deseti Jino"ti.

Niyutto padaṭṭhāno hāro.

---

5. Lakkhaṇahāravibhaṅga

23. Tattha katamo lakkhaṇo hāro. "Vuttamhi ekadhamme"ti, ayaṁ lakkhaṇo hāro, kiṁ lakkhayati, ye dhammā ekalakkhaṇā, tesaṁ dhammānaṁ ekasmiṁ dhamme vutte avasiṭṭhā dhammā vuttā bhavanti. Yathā kiṁ bhave. Yathāha Bhagavā—

Cakkhuṁ bhikkhave anavaṭṭhitaṁ ittaraṁ parittaṁ pabhaṅgu parato dukkhaṁ byasanaṁ calanaṁ[2] kukkuḷaṁ saṅkhāraṁ[3] vadhakaṁ amittamajjhe. Imasmiṁ cakkhusmiṁ vutte avasiṭṭhāni ajjhattikāni āyatanāni vuttāni bhavanti, kena kāraṇena, sabbāni hi cha ajjhattikāni āyatanāni vadhakaṭṭhena ekalakkhaṇāni. Yathā cāha Bhagavā—

---

1. Mattaññutāya (Sī, Ka) 2. Calaṁ (Sī) 3. Sasaṅkhāraṁ (Ka)

Atīte Rādha rūpe anapekkho hoti, anāgataṁ rūpaṁ mā abhinandi[1], paccuppannassa rūpassa nibbidāya virāgāya nirodhāya cāgāya paṭinissaggāya paṭipajja. Imasmiṁ rūpakkhandhe vutte avasiṭṭhā khandhā vuttā bhavanti, kena kāraṇena, sabbe hi pañcakkhandhā Yamakovādasutte[2] vadhakaṭṭhena ekalakkhaṇā vuttā. Yathā cāha Bhagavā—

“Yesañca susamāraddhā, niccaṁ kāyagatāsati.
Akiccaṁ te na sevanti, kicce sātaccakārino”[3].

Iti kāyagatāya satiyā vuttāya vuttā bhavanti vedanāgatā sati cittagatā dhammagatā ca. Tathā yaṁ kiñci diṭṭhaṁ vā sutaṁ vā mutaṁ vāti vutte vuttaṁ bhavati viññātaṁ. Yathā cāha Bhagavā—

* Tasmātiha tvaṁ bhikkhu kāye kāyānupassī viharāhi ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ. “Ātāpī”ti vīriyindriyaṁ, “sampajāno”ti paññindriyaṁ, “satimā”ti satindriyaṁ, “vineyya loke abhijjhādomanassan”ti samādhindriyaṁ, evaṁ kāye kāyānupassino viharato cattāro satipaṭṭhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Kena kāraṇena, ekalakkhaṇattā catunnaṁ indriyānaṁ.

24. Catūsu satipaṭṭhānesu bhāviyamānesu cattāro sammappadhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, catūsu sammappadhānesu bhāviyamānesu cattāro iddhipādā bhāviyamānesu pañcindriyāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, catūsu iddhipādesu bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, pañcasu indriyesu bhāviyamānesu pañca balāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, pañcasu balesu bhāviyamānesu satta bojjhaṅgā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti, sattasu bojjhaṅgesu bhāviyamānesu ariyo aṭṭhaṅgiko maggo bhāvanāpāripūriṁ gacchati, sabbeva[4] bodhaṅgamā dhammā bodhipakkhiyā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Kena kāraṇena, sabbe hi bodhaṅgamā bodhipakkhiyā neyyānikalakkhaṇena ekalakkhaṇā, te ekalakkhaṇattā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti.

Evaṁ akusalāpi dhammā ekalakkhaṇattā pahānaṁ abbhatthaṁ gacchanti. Catūsu satipaṭṭhānesu bhāviyamānesu vipallāsā pahīyanti,

---

1. Abhinanda (Ka)
2. Saṁ 2. 89 piṭṭhe.
3. Khu 1. 55 piṭṭhe Dhammapade.
4. Sabbe ca (Sī, Ka)
* Saṁ 3. 125, 165 piṭṭhesu thokaṁ visadisaṁ.

āhārā cassa pariññaṁ gacchanti, upādānehi anupādāno bhavati, yogehi ca visaṁyutto bhavati, ganthehi ca vippayutto bhavati, āsavehi ca anāsavo bhavati, oghehi ca nitthiṇṇo bhavati, sallehi ca visallo bhavati, viññāṇaṭṭhitiyo cassa pariññaṁ gacchanti, agatigamanehi na agatiṁ gacchati, evaṁ akusalāpi dhammā ekalakkhaṇattā pahānaṁ abbhatthaṁ gacchanti.

Yattha vā pana rūpindriyaṁ desitaṁ, desitā tattheva rūpadhātu rūpakkhandho rūpañcāyatanaṁ. Yattha vā pana sukhā vedanā desitā, desitaṁ tattha sukhindriyaṁ somanassindriyaṁ dukkhasamudayo ca ariyasaccaṁ. Yattha vā pana dhukkhā vedanā desitā, desitaṁ tattha dukkhindriyaṁ domanassindriyaṁ dukkhañca ariyasaccaṁ. Yattha vā pana adukkhamasukhā vedanā desitā, desitaṁ tattha upekkhindriyaṁ sabbo ca paṭiccasamuppādo. Kena kāraṇena, adukkhamasukhāya hi vedanāya avijjā anuseti. Avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ, viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ, nāmarūpapaccayā caḷāyatanaṁ, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṁ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. So ca sarāgasadosasamohasaṁkilesapakkhena hātabbo, vītarāgavītadosavītamoha-ariyadhammehi hātabbo.

Evaṁ ye dhammā ekalakkhaṇā kiccato ca lakkhaṇato ca sāmaññato ca cutūpapātato ca, tesaṁ dhammānaṁ ekasmiṁ dhamme vutte avasiṭṭhā dhammā vuttā bhavanti. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "vuttamhi ekadhamme"ti.

Niyutto lakkhaṇo hāro.

---

6. Catubyūhahāravibhaṅga

25. Tattha katamo catubyūho hāro. "Neruttamadhippāyo"ti ayaṁ. Byañjanena suttassa neruttañca adhippāyo ca nidānañca pubbāparasandhi ca

gavesitabbo. Tattha katamaṁ neruttaṁ, yā niruttipadasaṁhitā, yaṁ dhammānaṁ nāmaso ñāṇaṁ. Yadā hi bhikkhu atthassa ca nāmaṁ jānāti, dhammassa ca nāmaṁ jānāti, tathā tathā naṁ abhiniropeti. Ayañca vuccati atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusalo desanākusalo atītādhivacanakusalo anāgatādhivacanakusalo paccuppannādhivacanakusalo itthādhivacanakusalo purisādhivacanakusalo napuṁsakādhivacanakusalo ekādhivacanakusalo anekādhivacanakusalo, evaṁ sabbāni kātabbāni janapadaniruttāni sabbā ca janapadaniruttiyo. Ayaṁ niruttipadasaṁhitā. (1)

26. Tattha katamo adhippāyo.

+ "Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Chattaṁ mahantaṁ yatha vassakāle.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī"ti.

Idha Bhagavato ko adhippāyo, ye apāyehi parimuccitukāmā bhavissanti, te dhammacārino bhavissantīti ayaṁ ettha Bhagavato adhippāyo.

* "Coro yathā sandhimukhe gahīto,
Sakammunā haññati[1] bajjhate ca.
Evaṁ ayaṁ pecca pajā parattha,
Sakammunā haññati[1] bajjhate cā"ti.

Idha Bhagavato ko adhippāyo, sañcetanikānaṁ katānaṁ kammānaṁ upacitānaṁ dukkhavedanīyānaṁ aniṭṭhaṁ asātaṁ vipākaṁ paccanubhavissatīti ayaṁ ettha Bhagavato adhippāyo.

"Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena vihiṁsati.
Attano sukhamesāno, pecca so na labhate sukhan"ti[2].

Idha Bhagavato ko adhippāyo, ye sukhena atthikā bhavissanti, te pāpakammaṁ[3] na karissantīti ayaṁ ettha Bhagavato adhippāyo.

+ Heṭṭhā 7 piṭṭhe; upari 38, 197 piṭṭhesupi.
* Khu 2. 327 piṭṭhe passitabbaṁ; upari 108 piṭṭhepi.
1. Haññate (Sī)
2. Ma 3. 89; Khu 1. 33 piṭṭhesu; upari 108, 113 piṭṭhesupi.
3. Pāpakaṁ kammaṁ (Ka)

"Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī.
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho.
Punappunaṁ gabbhamupeti mando"ti[1].

Idha Bhagavato ko adhippāyo, ye jarāmaraṇena aṭṭiyitukāmā bhavissanti, te bhavissanti bhojane mattaññuno indriyesu guttadvārā pubbarattāpararattaṁ jāgariyānuyogamanuyuttā vipassakā kusalesu dhammesu sagāravā ca sabrahmacārīsu theresu navesu majjhimesūti ayaṁ ettha Bhagavato adhippāyo.

"Appamādo amatapadaṁ[2], pamādo maccuno padaṁ.
Appamattā na mīyanti, ye pamattā yathā matā"ti.

Idha Bhagavato ko adhippāyo, ye amatapariyesanaṁ pariyesitukāmā bhavissanti, te appamattā viharissantīti ayaṁ ettha Bhagavato adhippāyo. Ayaṁ adhippāyo. (2)

27. Tattha katamaṁ nidānaṁ, yathā so Dhaniyo gopālako Bhagavantaṁ āha—

* "Nandati puttehi puttimā,
Gomā[3] gohi tatheva nandati.
Upadhī hi narassa nandanā,
Na hi so nandati yo nirūpadhī"ti.

Bhagavā āha—

* "Socati puttehi puttimā,
Gopiko[4] gohi tatheva socati.
Upadhī hi narassa socanā,
Na hi so socati yo nirūpadhī"ti.

---

1. Khu 1. 59 piṭṭhe Dhammapade; upari 108 piṭṭhepi.
2. Amataṁ padaṁ (Ka) Khu 1. 16 piṭṭhe passitabbaṁ.
3. Gomiko (Sī), Gopiko (Ka) Khu 1. 284 piṭṭhe; Saṁ 1. 109 piṭṭhe ca passitabbaṁ.
* Saṁ 1. 109; Khu 1. 284 piṭṭhesu; upari 205 piṭṭhepi.
4. Gomiko (Sī)

Iminā vatthunā iminā nidānena evaṁ ñāyati "idha Bhagavā bāhiraṁ pariggahaṁ upadhiṁ āhā"ti. Yathā ca māro pāpimā Gijjhakūṭā pabbatā puthusilaṁ pātesi, Bhagavā āha—

"Sacepi kevalaṁ sabbaṁ, Gijjhakūṭaṁ calessasi.
Neva sammāvimuttānaṁ, Buddhānaṁ atthi iñjitaṁ[1].

* Nabhaṁ phaleyyappathavī caleyya,
Sabbeva pāṇā uda santaseyyuṁ.
Sallampi ce urasi pakappayeyyuṁ[2],
Upadhīsu tāṇaṁ na karonti Buddhā"ti.

Iminā vatthunā iminā nidānena evaṁ ñāyati "idha Bhagavā kāyaṁ upadhiṁ āhā"ti. Yathā cāha—

** "Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasaṁ dārujapabbajañca[3].
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā"ti.

Iminā vatthunā iminā nidānena evaṁ ñāyati "idha Bhagavā bāhiresu vatthūsu taṇhaṁ āhā"ti. Yathā cāha—

** "Etaṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Ohārinaṁ sithilaṁ duppamuñcaṁ.
Etampi chetvāna paribbajanti,
Anapekkhino kāmasukhaṁ pahāyā"ti.

Iminā vatthunā iminā nidānena evaṁ ñāyati "idha Bhagavā bāhiravatthukāya taṇhāya pahānaṁ āhā"ti. Yathā cāha—

"Āturaṁ asuciṁ pūtiṁ, duggandhaṁ dehanissitaṁ.
Paggharantaṁ divā rattiṁ, bālānaṁ abhinanditan"ti.

Iminā vatthunā iminā nidānena evaṁ ñāyati "idha Bhagavā ajjhattikavatthukāya taṇhāya pahānaṁ āhā"ti. Yathā cāha—

---

1. Saṁ 1. 111 piṭṭhe. * Saṁ 1. 108 piṭṭhe. 2. Pakampayeyyuṁ (Sī)

** Khu 1. 63; Khu 5. 53 piṭṭhesu; upari 132, 185 piṭṭhesupi.

3. Dārujaṁ babbajañca (Sī)

"Ucchinda sinehamattano, kumudaṁ sāradikaṁva pāṇinā.
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṁ Sugatena desitan"ti[1].

Iminā vatthunā iminā nidānena evaṁ ñāyati "idha Bhagavā ajjhattikavatthukāya taṇhāya pahānaṁ āhā"ti. Idaṁ nidānaṁ. (3)

Tattha katamo pubbāparasandhi. Yathāha—

+ "Kāmandhā jālasañchannā, taṇhāchadanachāditā.
Pamattabandhanā[2] baddhā[3], macchāva kumināmukhe.
Jarāmaraṇamanventi, vaccho khīrapakova mātaran"ti.

Ayaṁ kāmataṇhā vuttā. Sā katamena pubbāparena yujjati, yathāha—

* "Ratto atthaṁ na jānāti, ratto dhammaṁ na passati.
Andhantamaṁ tadā hoti, yaṁ rāgo sahate naran"ti.

Iti andhatāya ca sañchannatāya ca sāyeva taṇhā abhilapitā. Yañcāha kāmandhā jālasañchannā, taṇhāchadanachāditāti. Yañcāha ratto atthaṁ na jānāti, ratto dhammaṁ na passatīti, imehi padehi pariyuṭṭhānehi sāyeva taṇhā abhilapitā. Yaṁ andhakāraṁ, ayaṁ dukkhasamudayo, yā ca taṇhā ponobhavikā, yañcāha kāmāti ime kilesakāmā. Yañcāha jālasañchannāti tesaṁ yeva kāmānaṁ payogena pariyuṭṭhānaṁ dasseti, tasmā kilesavasena ca pariyuṭṭhānavasena ca taṇhābandhanaṁ vuttaṁ. Ye edisikā, te jarāmaraṇaṁ anventi, ayaṁ Bhagavatā yathānikkhittagāthābalena dassitā jārāmaraṇamanventīti.

"Yassa papañcā ṭhitī ca natthi,
Sandānaṁ palighañca[4] vītivatto.
Taṁ nittaṇhaṁ Muniṁ carantaṁ,
Na vijānāti sadevakopi loko"ti.

Papañcā nāma taṇhādiṭṭhimānā, tadabhisaṅkhatā ca saṅkhārā. Ṭhiti nāma anusayā. Sandānaṁ nāma taṇhāya pariyuṭṭhānaṁ, yāni chattiṁsataṇhāya

---

1. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.
+ Khu 1. 172 piṭṭhe; upari 107, 184, 196 piṭṭhesupi.
2. Pamattabandhunā Khu 1. 172 piṭṭhe. Tadaṭṭhakathāpi passitabbā.
3. Bandhā (Ka) * Heṭṭhā 12 piṭṭhepi.
4. Paḷighañca (Sī) Khu 1. 174 piṭṭhe passitabbaṁ.

jāliniyā vicaritāni. Paligho nāma moho. Ye ca papañcā saṅkhārā yā ca ṭhiti yaṁ sandānañca yaṁ palighañca yo etaṁ sabbaṁ samatikkanto, ayaṁ vuccati nittaṇho iti.

28. Tattha pariyuṭṭhānasaṅkhārā diṭṭhadammavedanīyā vā upapajjavedanīyā vā aparāpariyavedanīyā vā, evaṁ taṇhā tividhaṁ phalaṁ deti diṭṭhe vā dhamme upapajje vā apare vā pariyāye, evaṁ Bhagavā āha "yaṁ lobhapakataṁ kammaṁ karoti kāyena vā vācāya vā manasā vā, tassa vipākaṁ anubhoti diṭṭhe vā dhamme upapajje vā apare vā pariyāye"ti. Idaṁ Bhagavato pubbāparena yujjati. Tattha pariyuṭṭhānaṁ diṭṭhadhammavedanīyaṁ vā kammaṁ upapajjavedanīyaṁ vā kammaṁ aparāpariyāyavedanīyaṁ[1] vā kammaṁ, evaṁ kammaṁ tidhā vipaccati diṭṭhe vā dhamme upapajje vā apare vā pariyāye. Yathāha—

* "Yañce bālo idha pāṇātipātī hoti -pa- micchādiṭṭhi hoti, tassa diṭṭhe vā dhamme vipākaṁ paṭisaṁvedeti upapajje vā apare vā pariyāye"ti. Idaṁ Bhagavato pubbāparena yujjati. Tattha pariyuṭṭhānaṁ paṭisaṅkhānabalena pahātabbaṁ, saṅkhārā dassanabalena, chattiṁsa taṇhāvicaritāni bhāvanābalena pahātabbānīti evaṁ taṇhāpi tidhā pahīyati. Yā nittaṇhātā ayaṁ sa-upādisesā nibbānadhātu. Bhedā kāyassa ayaṁ anupādisesā nibbānadhātu.

Papañco nāma vuccati anubandho. Yañcāha Bhagavā "papañceti atītānāgatapaccuppannaṁ cakkhuviññeyyaṁ rūpaṁ ārabbhā"ti. Yañcāha Bhagavā "atīte rādha rūpe anapekkho hoti, anāgataṁ rūpaṁ mā abhinandi, paccuppannassa rūpassa nibbidāya virāgāya nirodhāya paṭinissaggāya paṭipajjā"ti. Idaṁ Bhagavato pubbāparena yujjati. Yo cāpi papañco ye ca saṅkhārā yā ca atītānāgatapaccuppannassa abhinandanā, idaṁ ekatthaṁ. Api ca aññamaññehi padehi aññamaññehi akkharehi aññamaññehi byañjanehi aparimāṇā dhammadesanā vuttā Bhagavatā. Evaṁ suttena suttaṁ saṁsandayitvā pubbāparena saddhiṁ yojayitvā suttaṁ niddiṭṭhaṁ bhavati.

So cāyaṁ[2] pubbāparo sandhi catubbidho atthasandhi byañjanasandhi desanāsandhi niddesasandhīti.

---

1. Aparāpariyavedanīyaṁ (Sī) * Ma 3. 257 piṭṭhe. 2. Sa cāyaṁ (Sī)

Tattha atthasandhi chappadāni saṅkāsanā pakāsanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkammatā paññattīti.

Byañjanasandhi chappadāni akkharaṁ padaṁ byañjanaṁ ākāro nirutti niddesoti.

Desanāsandhi na ca pathaviṁ nissāya jhāyati jhāyī jhāyati ca. Na ca āpaṁ nissāya jhāyati jhāyī jhāyati ca, na ca tejaṁ nissāya jhāyati jhāyī jhāyati ca, na ca vāyuṁ nissāya jhāyati jhāyī jhāyati ca -pa- na ca ākāsānañcāyatanaṁ nissāya. Na ca viññāṇañcāyatanaṁ nissāya. Na ca ākiñcaññāyatanaṁ nissāya. Na ca nevasaññānāsaññāyatanaṁ nissāya. Na ca imaṁ lokaṁ nissāya. Na ca paralokaṁ nissāya jhāyati jhāyī jhāyati ca. Yamidaṁ ubhayamantarena diṭṭhaṁ sutaṁ mutaṁ viññātaṁ pattaṁ pariyesitaṁ vitakkitaṁ vicāritaṁ manasānucintitaṁ, tampi nissāya na jhāyati jhāyī jhāyati ca. Ayaṁ sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya anissitena cittena na ñāyati jhāyanto.

Yathā māro pāpimā Godhikassa kulaputtassa[1] viññāṇaṁ samanvesanto na jānāti na passati. So hi papañcātīto taṇhāpahānena diṭṭhinissayopissa natthi. Yathā ca Godhikassa, evaṁ Vakkalissa sadevakena lokena samārakena sabrahmakena sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya anissitacittā na ñāyanti jhāyamānā. Ayaṁ desanāsandhi.

Tattha katamā niddesasandhi, nissitacittā akusalapakkhena niddisitabbā, anissitacittā kusalapakkhena niddisitabbā. Nissitacittā kilesena niddisitabbā, anissitacittā vodānena niddisitabbā. Nissitacittā saṁsārappavattiyā niddisitabbā, anissitacittā saṁsāranivattiyā niddisitabbā. Nissitacittā taṇhāya ca avijjāya ca niddisitabbā, anissitacittā samathena ca vipassanāya ca niddisitabbā. Nissitacittā ahirikena ca anottappena ca niddisitabbā, anissitacittā hiriyā ca ottappena ca niddisitabbā. Nissitacittā asatiyā ca asampajaññena ca niddisitabbā, anissitacittā satiyā ca sampajaññena ca niddisitabbā. Nissitacittā

1. Saṁ 1. 123 piṭṭhe.

ayoniyā ca ayonisomanasikārena ca niddisitabbā, anissitacittā yoniyā ca yonisomanasikārena ca niddisitabbā. Nissitacittā kosajjena ca dovacassena ca niddisitabbā, anissitacittā vīriyārambhena ca sovacassena ca niddisitabbā. Nissitacittā assaddhiyena ca pamādena ca niddisitabbā, anissitacittā saddhāya ca appamādena ca niddisitabbā. Nissitacittā asaddhammassavanena ca asaṁvaraṇena ca niddisitabbā, anissitacittā saddhammassavanena ca saṁvarena ca niddisitabbā. Nissitacittā abhijjhāya ca byāpādena ca niddisitabbā, anissitacittā anabhijjhāya ca abyāpādena ca niddisitabbā. Nissitacittā nīvaraṇehi ca saññojaniyehi ca niddisitabbā, anissitacittā rāgavirāgāya ca cetovimuttiyā avijjāvirāgāya ca paññāvimuttiyā niddisitabbā. Nissitacittā ucchedadiṭṭhiyā ca sassatadiṭṭhiyā ca niddisitabbā, anissitacittā sa-upādisesāya ca anupādisesāya ca nibbānadhātuyā niddisitabbā. Ayaṁ niddesasandhi. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "neruttamadhippāyo"ti.

Niyutto catubyūho hāro.

---

7. Āvaṭṭahāravibhaṅga

29. Tattha katamo āvaṭṭo hāro, "ekamhi padaṭṭhāne"ti ayaṁ.

* "Ārambhatha[1] nikkamatha, yuñjatha Buddhasāsane.
Dhunātha maccuno senaṁ, naḷāgāraṁva kuñjaro"ti.

"Ārambhatha nikkamathā"ti vīriyassa padaṭṭhānaṁ. "Yuñjatha Buddhasāsane"ti samādhissa padaṭṭhānaṁ. "Dhunātha maccuno senaṁ, naḷāgāraṁva kuñjaro"ti paññāya padaṭṭhānaṁ. . "Ārambhatha nikkamathā"ti vīriyindriyassa padaṭṭhānaṁ. "Yuñjatha Buddhasāsane"ti samādhindriyassa padaṭṭhānaṁ. "Dhunātha maccuno senaṁ, naḷāgāraṁva kuñjaro"ti paññindriyassa padaṭṭhānaṁ. Imāni padaṭṭhānāni desanā.

Ayuñjantānaṁ vā sattānaṁ yoge, yuñjantānaṁ vā ārambho.

Tattha ye na yuñjanti, te pamādamūlakā na yuñjanti. So pamādo duvidho taṇhāmūlako avijjāmūlako ca. Tattha avijjāmūlako

---

* Saṁ 1. 158; Khu 2. 267 piṭṭhesu; upari 217 piṭṭhepi. 1. Ārabbhatha (Sī)

yena aññāṇena nivuto ñeyyaṭṭhānaṁ nappajānāti pañcakkhandhā uppādavayadhammāti, ayaṁ avijjāmūlako. Yo taṇhāmūlako, so tividho anuppannānaṁ bhogānaṁ uppādāya pariyesanto pamādaṁ āpajjati, uppannānaṁ bhogānaṁ ārakkhanimittaṁ paribhoganimittañca pamādaṁ āpajjati ayaṁ loke catubbidho pamādo ekavidho avijjāya tividho taṇhāya. Tattha avijjāya nāmakāyo padaṭṭhānaṁ. Taṇhāya rūpakāyo padaṭṭhānaṁ. Taṁ kissa hetu, rūpīsu bhavesu ajjhosānaṁ, arūpīsu sammoho. Tattha rūpakāyo rūpakkhandho nāmakāyo cattāro arūpino khandhā. Ime pañcakkhandhā katamena upādānena sa-upādānā, taṇhāya ca avijjāya ca. Tattha taṇhā dve upādānāni kāmupādānañca sīlabbatupādānañca. Avijjā dve upādānāni diṭṭhupādānañca attavādupādānañca. Imehi catūhi upādānehi ye sa-upādānā khandhā, idaṁ dukkhaṁ. Cattāri upādānāni, ayaṁ samudayo. Pañcakkhandhā dukkhaṁ. Tesaṁ Bhagavā pariññāya pahānāya ca dhammaṁ deseti dukkhassa pariññāya samudayassa pahānāya.

30. Tattha yo tividho taṇhāmūlako pamādo anuppannānaṁ bhogānaṁ uppādāya pariyesati, uppannānaṁ bhogānaṁ ārakkhaṇañca karoti paribhoganimittañca, tassa sampaṭivedhena rakkhaṇā paṭisaṁharaṇā, ayaṁ samatho.

So kathaṁ bhavati, yadā jānāti kāmānaṁ assādañca assādato ādīnavañca ādīnavato nissaraṇañca nissaraṇato okārañca saṁkilesañca vodānañca nekkhamme ca ānisaṁsaṁ. Tattha yā vīmaṁsā upaparikkhā. Ayaṁ vipassanā. Ime dve dhammā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti samatho ca vipassanā ca. Imesu dvīsu dhammesu bhāviyamānesu dve dhammā pahīyanti taṇhā ca avijjā ca, imesu dvīsu dhammesu pahīnesu cattāri upādānāni nirujjhanti. Upādānanirodhā bhavanirodho. Bhavanirodhā jātinirodho, jātinirodhā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti. Iti purimakāni ca dve saccāni dukkhaṁ samudayo ca, samatho ca vipassanā ca maggo. Bhava nirodho nibbānaṁ imāni cattāri saccāni. Tenāha Bhagavā "ārambhatha nikkamathā"ti.

Yathāpi mūle anupaddave daḷhe.
Chinnopi rukkho punareva[1] rūhati.
Evampi taṇhānusaye anūhate,
Nibbattatī dukkhamidaṁ punappunaṁ.

Ayaṁ taṇhānusayo katamassā taṇhāya, bhavataṇhāya. Yo etassa dhammassa paccayo ayaṁ avijjā. Avijjāpaccayā hi bhavataṇhā. Ime dve kilesā taṇhā ca avijjā ca. Tāni cattāri upādānāni tehi catūhi upādānehi ye saupādānā khandhā, idaṁ dukkhaṁ. Cattāri upādānāni ayaṁ samudayo. Pañcakkhandhā dukkhaṁ. Tesaṁ Bhagavā pariññāya ca pahānāya ca dhammaṁ deseti dukkhassa pariññāya samudayassa pahānāya.

Yena taṇhānusayaṁ samūhanati[2], ayaṁ samatho. Yena taṇhānusayassa paccayaṁ avijjaṁ vārayati, ayaṁ vipassanā. Ime dve dhammā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti samatho ca vipassanā ca. Tattha samathassa phalaṁ rāgavirāgā cetovimutti, vipassanāya phalaṁ avijjāvirāgā paññāvimutti. Iti purimakāni ca dve saccāni dukkhaṁ samudayo ca, samatho vipassanā ca maggo, dve ca vimuttiyo nirodho. Imāni cattāri saccāni. Tenāha Bhagavā "yathāpi mūle"ti.

* "Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodāpanaṁ[3], etaṁ Buddhāna sāsanan"ti.

Sabbapāpaṁ nāma tīṇi duccaritāni kāyaduccaritaṁ vacīduccaritaṁ manoduccaritaṁ, te dasa akusalakammapathā pāṇātipāto adinnādānaṁ kāmesumicchācāro musāvādo pisuṇā vācā pharusā vācā samphappalāpo abhijjhā byāpādo micchādiṭṭhi, tāni dve kammāni cetanā cetasikañca. Tattha yo ca pāṇātipāto yā ca pisuṇā vācā yā ca pharusā vācā, idaṁ dosasamuṭṭhānaṁ. Yañca adinnādānaṁ yo ca kāmesumicchācāro yo ca musāvādo, idaṁ lobhasamuṭṭhānaṁ, yo samphappalāpo, idaṁ mohasamuṭṭhānaṁ. Imāni satta kāraṇāni cetanākammaṁ. Yā abhijjhā, ayaṁ lobho akusalamūlaṁ. Yo byāpādo, ayaṁ doso akusalamūlaṁ.

---

1. Punadeva (Ka) Khu 1. 62 piṭṭhe. 2. Samūhanti (Sī)

* Dī 2. 42; Khu 1. 41 piṭṭhesu; upari 68, 148, 161, 205, 208 piṭṭhesupi.

3. Pariyodapanaṁ (Sī)

yā micchādiṭṭhi, ayaṁ micchāmaggo. Imāni tīṇi kāraṇāni cetasikakammaṁ. Tenāha "cetanākammaṁ cetasikakamman"ti.

Akusalamūlaṁ payogaṁ gacchantaṁ catubbidhaṁ agatiṁ gacchati chandā dosā bhayā mohā. Tattha yaṁ chandā agatiṁ gacchati, idaṁ lobhasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ dosā agatiṁ gacchati, idaṁ dosasamuṭṭhānaṁ. Yaṁ bhayā ca mohā ca agatiṁ gacchati, idaṁ mohasamuṭṭhānaṁ. Tattha lobho asubhāya pahīyati. Doso mettāya. Moho paññāya. Tathā lobho upekkhāya pahīyati. Doso mettāya ca karuṇāya ca. Moho muditāya pahānaṁ abbhatthaṁ gacchati. Tenāha Bhagavā "sabbapāpassa akaraṇan"ti.

31. Sabbapāpaṁ nāma aṭṭha micchattāni micchādiṭṭhi micchāsaṅkappo micchāvācā micchākammanto micchā-ājīvo micchāvāyāmo micchāsati micchāsamādhi, idaṁ vuccati sabbapāpaṁ. Imesaṁ aṭṭhannaṁ micchattānaṁ yā akiriyā akaraṇaṁ anajjhācāro, idaṁ vuccati sabbapāpassa akaraṇaṁ.

Aṭṭhasu micchattesu pahīnesu aṭṭha sammattāni sampajjanti. Aṭṭhannaṁ sammattānaṁ yā kiriyā karaṇaṁ sampādanaṁ, ayaṁ vuccati kusalassa upasampadā. Sacittapariyodāpananti atītassa maggassa bhāvanākiriyaṁ dassayati, citte pariyodāpite[1] pañcakkhandhā pariyodāpitā bhavanti, evañhi Bhagavā āha "cetovisuddhatthaṁ bhikkhave Tathāgate brahmacariyaṁ vussatī"ti. Duvidhā hi pariyodāpanā nīvaraṇappahānañca anusayasamugghāto ca. Dve pariyodāpanabhūmiyo dassanabhūmi ca, bhāvanābhūmi ca, tattha yaṁ paṭivedhena pariyodāpeti, idaṁ dukkhaṁ. Yato pariyodāpeti, ayaṁ samudayo. Yena pariyodāpeti, ayaṁ maggo. Yaṁ pariyodāpitaṁ, ayaṁ nirodho. Imāni cattāri saccāni. Tenāha Bhagavā "sabbapāpassa akaraṇan"ti.

* "Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Chattaṁ mahantaṁ yatha vassakāle.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī"ti.

---

1. Pariyodapite (Sī, Ka)

* Heṭṭhā 7. 29 piṭṭhesu; upari ca 197 piṭṭhepi.

Dhammo nāma duvidho indriyasaṁvaro maggo ca. Duggati nāma duvidhā devamanusse vā upanidhāya apāyā duggati, nibbānaṁ vā upanidhāya sabbā upapattiyo duggati. Tattha yā saṁvarasīle akhaṇḍakāritā, ayaṁ dhammo suciṇṇo apāyehi rakkhati. Evaṁ Bhagavā āha—dvemā bhikkhave sīlavato gatiyo devā ca manussā ca. Evañca Nāḷandāyaṁ nigame asibandhakaputto Gāmaṇi Bhagavantaṁ etadavoca—

* "Brāhmaṇā bhante pacchābhūmakā kāmaṇḍalukā sevālamālikā udakorohakā aggiparicārakā, te mataṁ kālaṅkataṁ uyyāpenti nāma, saññāpenti nāma, saggaṁ nāma okkāmenti[1]. Bhagavā pana bhante Arahaṁ Sammāsambuddho pahoti tathā kātuṁ, yathā sabbo loko kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyyā"ti. Tena hi Gāmaṇi taññevettha paṭipucchissāmi, yathā te khameyya, tathā naṁ byākareyyāsīti.

Taṁ kiṁ maññasi Gāmaṇi, idhassa puriso pāṇātipātī adinnādāyī kāmesumicchācārī musāvādī pisuṇavāco pharusavāco samphappalāpī abhijjhālu byāpannacitto micchādiṭṭhiko, tamenaṁ mahā janakāyo saṅgamma samāgamma āyāceyya thomeyya pañjaliko anuparisakkeyya "ayaṁ puriso kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjatū"ti. Taṁ kiṁ maññasi Gāmaṇi, api nu so puriso mahato janakāyassa āyācanahetu vā thomanahetuvā pañjalikaṁ[2] anuparisakkanahetu vā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyyāti. No hetaṁ bhante.

Seyyathāpi Gāmaṇi puriso mahatiṁ puthusilaṁ gambhīre udakarahade[3] pakkhipeyya, tamenaṁ mahā janakāyo saṅgamma samāgamma āyāceyya thomeyya pañjaliko anuparisakkeyya "ummujja bho puthusile, uplava bho puthusile, thalamuplava bho puthusile"ti. Taṁ kiṁ maññasi Gāmaṇi, api nu sā mahatī puthusilā mahato janakāyassa āyācanahetu vā thomanahetu vā pañjalikaṁ anuparisakkanahetu vā ummujjeyya vā uplaveyya vā thalaṁ vā uplaveyyāti. No

---

* Saṁ 2. 498, 500 piṭṭhesu.
1. Uggamenti (Sī)
2. Pañjalikā (Saṁ 2. 498 piṭṭhe.)
3. Udakadahe (Ka)

hetaṁ bhante. Evameva kho Gāmaṇi yo so puriso pāṇātipātī -pa- micchādiṭṭhiko, kiñcāpi naṁ mahā janakāyo saṅgamma samāgamma āyāceyya thomeyya pañjaliko anuparisakkeyya "ayaṁ puriso kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjatū"ti. Atha kho so puriso kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjeyya.

Taṁ kiṁ maññasi Gāmaṇi, idhassa puriso pāṇātipātā paṭivirato adinnādānā paṭivirato kāmesumicchācārā paṭivirato musāvādā paṭivirato pisuṇāya vācāya paṭivirato pharusāya vācāya paṭivirato samphappalāpā paṭivirato anabhijjhālu abyāpannacitto sammādiṭṭhiko, tamenaṁ mahā janakāyo saṅgamma samāgamma āyāceyya thomeyya pañjaliko anuparisakkeyya "ayaṁ puriso kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjatū"ti. Taṁ kiṁ maññasi Gāmaṇi, api nu so puriso mahato janakāyassa āyācanahetu vā thomanahetu vā pañjalikaṁ anuparisakkanahetu vā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjeyyāti. No hetaṁ bhante.

Seyyathāpi Gāmaṇi puriso sappikumbhaṁ vā telakumbhaṁ vā gambhīre[1] udakarahade ogāhetvā bhindeyya. Tatra yāssa sakkharakaṭhalaṁ[2] vā, sā adhogāmī assa. Yañca khvassa tatra sappi vā telaṁ vā, taṁ uddhaṁgāmi assa. Tamenaṁ mahā janakāyo saṅgamma samāgamma āyāceyya thomeyya pañjaliko anuparisakkeyya "osīda bho sappitela, saṁsīda bho sappitela, adho gaccha[3] bho sappitelā"ti. Taṁ kiṁ maññasi Gāmaṇi, api nu taṁ sappitelaṁ mahato janakāyassa āyācanahetu vā thomanahetu vā pañjalikaṁ anuparisakkanahetu vā "osīdeyya vā saṁsīdeyya vā adho vā gaccheyyā"ti. No hetaṁ bhante.

Evameva kho Gāmaṇi yo so puriso pāṇātipātā paṭivirato -pa- sammādiṭṭhiko, kiñcāpi naṁ mahā janakāyo saṅgamma samāgamma āyāceyya thomeyya pañjaliko anuparisakkeyya "ayaṁ puriso

---

1. Gambhīraṁ (Sī, Ka)
2. Sakkharā vā kaṭhalā (Saṁ 2. 499 piṭṭhe)
3. Avaṁgaccha (Sī, Ka)

kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjatū"ti. Atha kho so puriso kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjeyya. Iti dhammo suciṇṇo apāyehi rakkhati. Tattha yā maggassa tikkhatā adhimattatā, ayaṁ dhammo suciṇṇo sabbāhi upapattīhi rakkhati. Evaṁ Bhagavā āha—

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro.
Sammādiṭṭhipurekkhāro, ñatvāna udayabbayaṁ.
Thinamiddhābhibhū bhikkhu, sabbā duggatiyo jahe"ti[1].

32. Tattha duggatīnaṁ hetu taṇhā ca avijjā ca, tāni cattāri upādānāni, tehi catūhi upādānehi ye sa-upādānā khandhā, idaṁ dukkhaṁ. Cattāri upādānāni, ayaṁ samudayo. Pañcakkhandhā dukkhaṁ, tesaṁ Bhagavā pariññāya ca pahānāya ca dhammaṁ deseti dukkhassa pariññāya samudayassa pahānāya. Tattha taṇhāya pañcindriyāni rūpīni padaṭṭhānaṁ. Avijjāya manindriyaṁ padaṭṭhānaṁ. Pañcindriyāni rūpīni rakkhanto samādhiṁ bhāvayati, taṇhañca niggaṇhāti. Manindriyaṁ rakkhanto vipassanaṁ bhāvayati, avijjañca niggaṇhāti, Taṇhāniggahena dve upādānāni pahīyanti kāmupādānañca sīlabbatupādānañca. Avijjāniggahena dve upādānāni pahīyanti diṭṭhupādānañca attavādupādānañca. Catūsu upādānesu pahīnesu dve dhammā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti samatho ca vipassanā ca. Idaṁ vuccati brahmacariyanti.

Tattha brahmacariyassa phalaṁ cattāri sāmaññaphalāni sotāpattiphalaṁ sakadāgāmiphalaṁ anāgāmiphalaṁ arahattaṁ[2] aggaphalaṁ. Imāni cattāri brahmacariyassa phalāni[3]. Iti purimakāni ca dve saccāni dukkhaṁ samudayo ca. Samatho ca vipassanā ca brahmacariyañca maggo, brahmacariyassa phalāni ca tadārammaṇā ca asaṅkhatādhātu nirodho. Imāni cattāri saccāni. Tenāha Bhagavā "dhammo have rakkhatī"ti.

Tattha yaṁ paṭivedhena rakkhati, idaṁ dukkhaṁ. Yato rakkhati, ayaṁ samudayo. Yena rakkhati, ayaṁ maggo. Yaṁ rakkhati, ayaṁ nirodho. Imāni cattāri saccāni. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "ekamhi padaṭṭhāne"ti.

Niyutto āvaṭṭo hāro.

---

1. Khu 1. 121 piṭṭhe; upari 85, 90 piṭṭhesupi.
2. Arahattaphalaṁ (Ka)
3. Brahmacariyaphalānīti (Sī)

8. Vibhattihāravibhaṅga

33. Tattha katamo vibhattihāro, "dhammañca padaṭṭhānaṁ bhūmiñcā"ti.

Dve suttāni vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca. Dve paṭipadā puññabhāgiyā ca phalabhāgiyā ca. Dve sīlāni saṁvarasīlañca pahānasīlañca, tattha Bhagavā vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ puññabhāgiyāya paṭipadāya desayati, so saṁvarasīle ṭhito tena brahmacariyena brahmacārī bhavati, tattha Bhagavā nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ phalabhāgiyāya paṭipadāya desayati, so pahānasīle ṭhito tena brahmacariyena brahmacārī bhavati.

Tattha katamaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ, vāsānābhāgiyaṁ nāma suttaṁ dānakathā sīlakathā saggakathā kāmānaṁ ādīnavo nekkhamme ānisaṁsoti.

Tattha katamaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ, nibbedhabhāgiyaṁ nāma suttaṁ yā catusaccappakāsanā, vāsanābhāgiye sutte natthi pajānanā, natthi maggo, natthi phalaṁ. Nibbedhabhāgiye sutte atthi pajānanā, atthi maggo, atthi phalaṁ. Imāni cattāri suttāni. Imesaṁ catunnaṁ suttānaṁ desanāya phalena sīlena brahmacariyena sabbato vicayena hārena vicinitvā yuttihārena yojayitabbā yāvatikā ñāṇassa bhūmi.

34. Tattha katame dhammā sādhāraṇā, dve dhammā sādhāraṇā nāmasādhāraṇā vatthusādhāraṇā ca. Yaṁ vā pana kiñci aññampi evaṁ jātiyaṁ, micchattaniyatānaṁ sattānaṁ aniyatānañca sattānaṁ dassanappahātabbā kilesā sādhāraṇā, puthujjanassa sotāpannassa ca kāmarāgabyāpādā sādhāraṇā, puthujjanassa anāgāmissa ca uddhaṁbhāgiyā saṁyojanā sādhāraṇā, yaṁ kiñci ariyasāvako lokiyaṁ samāpattiṁ samāpajjati, sabbā sā avītarāgehi[1] sādhāraṇā, sādhāraṇā hi dhammā evaṁ aññamaññaṁ paraṁ paraṁ sakaṁ sakaṁ visayaṁ nātivattanti. Yopi imehi dhammehi samannāgato na so taṁ dhammaṁ upātivattati. Ime dhammā sādhāraṇā.

Tattha katame dhammā asādhāraṇā yāva desanaṁ upādāya gavesitabbā sekkhāsekkhā bhabbābhabbāti, aṭṭhamakassa sotāpannassa ca kāmarāgabyāpādā sādhāraṇā dhammatā asādhāraṇā, aṭṭhamakassa anāgāmissa ca

---

1. Avigatarāgehi (Ka)

uddhambhāgiyā saṁyojanā sādhāraṇā dhammatā asādhāraṇā. Sabbesaṁ sekkhānaṁ nāmaṁ sādhāraṇaṁ dhammatā asādhāraṇā. Sabbesaṁ paṭipannakānaṁ nāmaṁ sādhāraṇaṁ dhammatā asādhāraṇā. Sabbesaṁ sekkhānaṁ sekkhasīlaṁ sādhāraṇaṁ dhammatā asādhāraṇā. Evaṁ visesānupassinā hīnukkaṭṭhamajjhimaṁ upādāya gavesitabbaṁ.

Dassanabhūmi niyāmāvakkantiyā padaṭṭhānaṁ, bhāvanābhūmi uttarikānaṁ phalānaṁ pattiyā padaṭṭhānaṁ, dukkhā paṭipadā dandhābhiññā samathassa padaṭṭhānaṁ, sukhā paṭipadā khippābhiññā vipassanāya padaṭṭhānaṁ, dānamayaṁ puññakiriyavatthu parato ghosassa sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, sīlamayaṁ puññakiriyavatthu cintāmayiyā paññāya sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, bhāvanāmayaṁ puññakiriyavatthu bhāvanāmayiyā paññāya sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ. Dānamayaṁ puññakiriyavatthu parato ca ghosassa sutamayiyā ca paññāya sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ sīlamayaṁ puññakiriyavatthu cintāmayiyā ca paññāya yoniso ca manasikārassa sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, bhāvanāmayaṁ puññakiriyavatthu bhāvanāmayiyā ca paññāya sammādiṭṭhiyā ca sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ. Patirūpadesavāso vivekassa ca samādhissa ca sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, sappurisūpanissayo tiṇṇañca aveccappasādānaṁ samathassa ca sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, attasammāpaṇidhānaṁ hiriyā ca vipassanāya ca sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, akusalapariccāgo kusalavīmaṁsāya ca samādhindriyassa ca sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, dhammasvākkhātatā kusalamūlaropanāya ca phalasamāpattiyā ca sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, saṁghasuppaṭipannatā saṁghasuṭṭhutāya sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, satthusampadā appasannānañca pasādāya pasannānañca bhiyyobhāvāya sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ, appaṭihatapātimokkhatā dummaṅkūnañca puggalānaṁ niggahāya pesalānañca puggalānaṁ phāsuvihārāya sādhāraṇaṁ padaṭṭhānaṁ. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano “dhammañca padaṭṭhānan”ti.

Niyutto vibhattihāro.

9. Parivattanahāravibhaṅga

35. Tattha katamo parivattano hāro, "kusalākusale dhamme"ti.

Sammādiṭṭhissa purisapuggalassa miccādiṭṭhi nijjiṇṇā bhavati. Ye cassa micchādiṭṭhipaccayā uppajjeyyuṁ aneke[1] pāpakā akusalā dhammā, te cassa nijjiṇṇā honti. Sammādiṭṭhipaccayā cassa aneke kusalā dhammā sambhavanti, te cassa bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Sammāsaṅkappassa purisapuggalassa micchāsaṅkappo nijjiṇṇo bhavati. Ye cassa micchāsaṅkappapaccayā uppajjeyyuṁ aneke pāpakā akusalā dhammā, te cassa nijjiṇṇā honti. Sammāsaṅkappapaccayā cassa aneke kusalā dhammā sambhavanti. Te cassa bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Evaṁ sammāvācassa sammākammantassa sammā-ājīvassa sammāvāyāmassa sammāsatissa sammāsamādhissa sammāvimuttassa sammāvimuttiñāṇadassanassa purisapuggalassa micchāvimuttiñāṇadassanaṁ nijjiṇṇaṁ bhavati. Ye cassa micchāvimuttiñāṇadassanapaccayā uppajjeyyuṁ aneke pāpakā akusalā dhammā, te cassa nijjiṇṇā honti. Sammāvimuttiñāṇadassanapaccayā cassa aneke kusalā dhammā sambhavanti, te cassa bhāvanāpāripūriṁ gacchanti.

36. Yassa vā pāṇātipātā paṭiviratassa pāṇātipāto pahīno hoti. Adinnādānā paṭiviratassa adinnādānaṁ pahīnaṁ hoti. Brahmacārissa abrahmacariyaṁ pahīnaṁ hoti. Saccavādissa musāvādo pahīno hoti. Apisuṇavācassa pisuṇā vācā pahīnā hoti. Saṇhavācassa pharusā vācā pahīnā hoti. Kālavādissa samphappalāpo pahīno hoti. Anabhijjhālussa[2] abhijjhā pahīnā hoti. Abyāpannacittassa byāpādo pahīno hoti. Sammādiṭṭhissa micchādiṭṭhi pahīnā hoti.

Ye ca kho keci ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ garahanti, nesaṁ sandiṭṭhikā sahadhammikā gārayhā vādānuvādā āgacchanti. Sammādiṭṭhiñca te bhavanto dhammaṁ garahanti. Tena hi ye micchādiṭṭhikā, tesaṁ bhavantānaṁ pujjā ca pāsaṁsā ca. Evaṁ sammāsaṅkappaṁ sammāvācaṁ sammākammantaṁ sammā-ājīvaṁ sammāvāyāmaṁ sammāsatiṁ sammāsamādhiṁ sammāvimuttiṁ sammāvimuttiñāṇadassanañca te bhavanto dhammaṁ garahanti. Tena hi ye micchāvimuttiñāṇadassanā, tesaṁ bhavantānaṁ pujjā ca pāsaṁsā ca.

---

1. Anekā (Ka)
2. Anabhijjhāmanassa (Ka)

Ye ca kho keci evamāhaṁsu "bhuñjitabbā kāmā, paribhuñjitabbā kāmā, āsevitabbā kāmā, nisevitabbā kāmā, bhāvayitabbā kāmā, bahulīkātabbā kāmā"ti. Kāmehi veramaṇī tesaṁ adhammo.

Ye vā pana keci evamāhaṁsu "attakilamathānuyogo dhammo"ti. Niyyāniko tesaṁ dhammo adhammo. Ye ca kho keci evamāhaṁsu "dukkho dhammo"ti. Sukho tesaṁ dhammo adhammo. Yathā vā pana bhikkhuno sabbasaṅkhāresu asubhānupassino viharato subhasaññā pahīyanti. Dukkhānupassino viharato sukhasaññā pahīyanti. Aniccānupassino viharato niccasaññā pahīyanti. Anattānupassino viharato attasaññā pahīyanti. Yaṁ yaṁ vā pana dhammaṁ rocayati vā upagacchati vā, tassa tassa dhammassa yo paṭipakkho, svassa aniṭṭhato ajjhāpanno bhavati. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "kusalākusaladhamme"ti.

Niyutto parivattano hāro.

---

10. Vevacanahāravibhaṅga

37. Tattha katamo vevacano hāro, "Vevacanāni bahūnī"ti. Yathā ekaṁ Bhagavā dhammaṁ aññamaññehi vevacanehi niddisati. Yathāha Bhagavā—

* "Āsā ca pihā abhinandanā ca,
Anekadhātūsu sarā patiṭṭhitā.
Aññāṇamūlappabhavā pajappitā,
Sabbā mayā byantikatā samūlikā"ti.

Āsā nāma vuccati yā bhavissassa atthassa āsīsanā[1] avassaṁ āgamissatīti āsāssa uppajjati. Pihā nāma yā vattamānassa[2] atthassa patthanā, seyyataraṁ vā disvā "ediso bhaveyyan"ti pihāssa uppajjati. Atthanipphattipaṭipālanā abhinandanā nāma, piyaṁ vā ñātiṁ abhinandati, piyaṁ vā dhammaṁ abhinandati, appaṭikūlato vā abhinandati.

---

* Heṭṭhā 22 piṭṭhe; upari 180, 183 piṭṭhesupi.

1. Āsiṁsanā (Sī)

2. Vattamānakassa (Sī)

Anekadhātūti cakkhudhātu rūpadhātu cakkhuviññāṇadhātu, sotadhātu saddadhātu sotaviññāṇadhātu, ghānadhātu gandhadhātu ghānaviññāṇadhātu, jivhādhātu rasadhātu jivhāviññāṇadhātu, kāyadhātu phoṭṭhabbadhātu kāyaviññāṇadhātu, manodhātu dhammadhātu manoviññāṇadhātu.

Sarāti keci rūpādhimuttā keci saddādhimuttā keci gandhādhimuttā keci rasādhimuttā keci phoṭṭhabbādhimuttā keci dhammādhimuttā. Tattha yāni cha gehasitāni domanassāni yāni ca cha gehasitāni somanassāni yāni ca cha nekkhammasitāni domanassāni yāni ca cha nekkhammasitāni somanassāni, imāni catuvīsapadāni taṇhāpakkho, taṇhāya etaṁ vevacanaṁ. Yā cha upekkhā gehasitā, ayaṁ diṭṭhipakkho.

38. Sāyeva pattanākārena dhammanandī dhammapemaṁ dhammajjhosānanti taṇhāya etaṁ vevacanaṁ. Cittaṁ mano viññāṇanti cittassa etaṁ vevacanaṁ. Manindriyaṁ manodhātu manāyatanaṁ vijānanāti manassetaṁ vevacanaṁ. Paññindriyaṁ paññābalaṁ adhipaññā sikkhā paññā paññākkhandho dhammavicayasambojjhaṅgo ñāṇaṁ sammādiṭṭhi tīraṇā vipassanā dhamme ñāṇaṁ atthe ñāṇaṁ anvaye ñāṇaṁ kheye ñāṇaṁ anuppāde ñāṇaṁ anaññātaññassāmītindriyaṁ aññindriyaṁ aññātāvindriyaṁ cakkhu vijjā buddhi bhūri medhā āloko, yaṁ vā pana yaṁ kiñci aññampi evaṁjātiyaṁ, paññāya etaṁ vevacanaṁ. Pañcindriyāni lokuttarāni, sabbā paññā. Api ca ādhipateyyaṭṭhena saddhā, ārambhaṭṭhena vīriyaṁ, apilāpanaṭṭhena sati, avikkhepaṭṭhena samādhi, pajānanaṭṭhena paññā.

Yathā ca Buddhānussatiyaṁ vuttaṁ itipi so Bhagavā Arahaṁ Sammāsambuddho Vijjācaraṇasampanno Sugato Lokavidū Anuttaro Purisadammasārathi Satthā devamanussānaṁ Buddho Bhagavā. Balanipphattigato vesārajjappatto adhigatappaṭisambhido catuyogavippahīno agatigamanavītivatto uddhaṭasallo nirūḷhavaṇo madditakaṇḍako nibbāpitapariyuṭṭhāno[1] bandhanātīto ganthaviniveṭhano ajjhāsayavītivatto bhinnandhakāro cakkhumā lokadhammasamatikkanto anurodhavirodhavippayutto iṭṭhāniṭṭhesu dhammesu asaṅkhepagato bandhanātivatto ṭhapitasaṅgāmo abhikkantataro ukkādharo ālokakaro pajjotakaro tamonudo raṇañjaho aparimāṇavaṇṇo appameyyavaṇṇo asaṅkheyyavaṇṇo ābhaṁkaro pabhaṁkaro

---

1. Nibbāhita... (Ka)

dhammobhāsapajjotakaroti ca Buddhā Bhagavantoti ca Buddhānussatiyā etaṁ vevacanaṁ.

Yathā ca dhammānussatiyaṁ vuttaṁ svākkhāto Bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko akāliko ehipassiko opaneyyiko[1] paccattaṁ veditabbo viññūhi *. Yadidaṁ madanimmadano pipāsavinayo ālayasamugghāṭo vaṭṭūpacchedo suññato atidullabho taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ.

** "Asaṅkhataṁ'nantamanāsavañca,
Saccañca pāraṁ nipuṇaṁ sududdasaṁ.
Ajajjaraṁ dhuvaṁ apalokitaṁ[2],
Anidassanaṁ nippapañca santaṁ.

** Amataṁ paṇītañca sivañca khemaṁ,
Taṇhakkhayo acchariyañca abbhutaṁ.
Anītikaṁ anītikadhammaṁ[3],
Nibbānametaṁ Sugatena desitaṁ.

Ajātaṁ abhūtaṁ anupaddavañca,
Akataṁ asokañca atho visokaṁ.
Anūpasaggaṁnupasaggadhammaṁ,
Nibbānametaṁ Sugatena desitaṁ.

Gambhīrañceva duppassaṁ, uttarañca anuttaraṁ.
Asamaṁ appaṭisamaṁ, jeṭṭhaṁ seṭṭhanti vuccati.

Leṇañca tāṇaṁ araṇaṁ anaṅgaṇaṁ,
Akāca metaṁ vimalanti vuccati.
Dīpo sukhaṁ appamāṇaṁ patiṭṭhā,
Akiñcanaṁ appapañcanti vuttan"ti.

Dhammānussatiyā etaṁ vevacanaṁ.

---

1. Opanayiko (Sī) * Aṁ 2. 252 piṭṭhe. ** Saṁ 2. 543 piṭṭhe.
2. Apalokiyaṁ (Sī, Ka) 3. Nītikadhammameva vā (Sī, Ka)

Yathā ca saṁghānussatiyaṁ vuttaṁ suppaṭipanno ujuppaṭipanno ñāyappaṭipanno sāmīcippaṭipanno yadidaṁ cattāri purisayugāni aṭṭha purisapuggalā esa Bhagavato sāvakasaṁgho āhuneyyo pāhuneyyo dakkhiṇeyyo añjalikaraṇīyo anuttaraṁ puññakkhettaṁ lokassa, sīlasampanno samādhisampanno paññāsampanno vimuttisampanno vimuttiñāṇadassanasampanno sattānaṁ sāro sattānaṁ maṇḍo sattānaṁ uddhāro sattānaṁ esikā[1] sattānaṁ surabhipasūnaṁ pujjo devānañca manussānañcāti saṁghānussatiyā etaṁ vevacanaṁ.

Yathā ca sīlānussatiyaṁ vuttaṁ yāni tāni sīlāni akhaṇḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni ariyāni ariyakantāni bhujissāni viññuppasatthāni aparāmaṭṭhāni samādhisaṁvattanikāni, alaṅkāro ca sīlaṁ uttamaṅgopasobhaṇatāya, nidhānañca sīlaṁ sabbadobhaggasamatikkamanaṭṭhena, sippañca sīlaṁ akkhaṇavedhitāya, velā ca sīlaṁ anatikkamanaṭṭhena, dhaññañca sīlaṁ daliddopacchedanaṭṭhena[2], ādāso ca sīlaṁ dhammavolokanatāya, pāsādo ca sīlaṁ volokanaṭṭhena, sabbabhūmānuparivatti ca sīlaṁ amatapariyosānanti sīlānussatiyā etaṁ vevacanaṁ.

Yathā ca cāgānussatiyaṁ vuttaṁ yasmiṁ samaye ariyasāvako agāraṁ ajjhāvasati muttacāgo payatapāṇi vossaggarato yācayogo dānasaṁvibhāgaratoti cāgānussatiyā etaṁ vevacanaṁ. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "vevacanāni bahūnī"ti.

Niyutto vevacano hāro.

---

11. Paññattihāravibhaṅga

39. Tattha katamo paññattihāro, "ekaṁ Bhagavā dhammaṁ paññattīhi vividhāhi desetī"ti.

Yā pakatikathāya desanā. Ayaṁ nikkhepapaññatti. Kā ca pakatikathāya desanā, cattāri saccāni. Yathā Bhagavā āha "idaṁ dukkhan"ti ayaṁ paññatti pañcannaṁ khandhānaṁ channaṁ dhātūnaṁ aṭṭhārasannaṁ dhātūnaṁ dvādasannaṁ āyatanānaṁ dasannaṁ indriyānaṁ nikkhepapaññatti.

---

1. Esiko (Ka) 2. Daḷiddo... (Sī)

* Kabaḷīkāre ce bhikkhave āhāre atthi rāgo atthi nandī[1] atthi taṇhā, patiṭṭhitaṁ tattha viññāṇaṁ virūḷhaṁ. Yattha patiṭṭhitaṁ viññāṇaṁ virūḷhaṁ, atthi tattha nāmarūpassa avakkanti. Yattha atthi nāmarūpassa avakkanti, atthi tattha saṅkhārānaṁ vuddhi[2]. Yattha atthi saṅkhārānaṁ vuddhi, atthi tattha āyatiṁ punabbhavābhinibbatti. Yattha atthi āyatiṁ punabbhavābhinibbatti, atthi tattha āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ. Yattha atthi āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ, sasokaṁ taṁ bhikkhave sadaraṁ sa-upāyāsanti vadāmi.

Phasse ce -pa-. Manosañcetanāya ce bhikkhave āhāre. Viññāṇe ce bhikkhave āhāre atthi rāgo atthi nandī atthi taṇhā, patiṭṭhitaṁ tattha viññāṇaṁ virūḷhaṁ. Yattha patiṭṭhitaṁ viññāṇaṁ virūḷhaṁ, atthi tattha nāmarūpassa avakkanti. Yattha atthi nāmarūpassa avakkanti, atthi tattha saṅkhārānaṁ vuddhi. Yattha atthi saṅkhārānaṁ vuddhi, atthi tattha āyatiṁ punabbhavābhinibbatti. Yattha atthi āyatiṁ punabbhavābhinibbatti, atthi tattha āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ. Yattha atthi āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ, sasokaṁ taṁ bhikkhave sadaraṁ sa-upāyāsanti vadāmi. Ayaṁ pabhavapaññatti dukkhassa ca samudayassa ca.

Kabaḷīkāre ce bhikkhave āhāre natthi rāgo natthi nandī natthi taṇhā, appatiṭṭhitaṁ tattha viññāṇaṁ avirūḷhaṁ. Yattha appatiṭṭhitaṁ viññāṇaṁ avirūḷhaṁ, natthi tattha nāmarūpassa avakkanti. Yattha natthi nāmarūpassa avakkanti, natthi tattha saṅkhārānaṁ vuddhi. Yattha natthi saṅkhārānaṁ vuddhi, natthi tattha āyatiṁ punabbhavābhinibbatti. Yattha natthi āyatiṁ punabbhavābhinibbatti, natthi tattha āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ. Yattha natthi āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ, asokaṁ taṁ bhikkhave adaraṁ anupāyāsanti vadāmi.

Phasse ce -pa-. Manosañcetanāya ce bhikkhave āhāre. Viññāṇe ce bhikkhave āhāre natthi rāgo natthi nandī natthi taṇhā, appatiṭṭhitaṁ tattha viññāṇaṁ avirūḷhaṁ. Yattha appatiṭṭhitaṁ viññāṇaṁ avirūḷhaṁ, natthi tattha nāmarūpassa avakkanti. Yattha natthi nāmarūpassa avakkanti, natthi tattha saṅkhārānaṁ vuddhi. Yattha natthi saṅkhārānaṁ vuddhi, natthi tattha āyatiṁ punabbhavābhinibbatti. Yattha natthi āyatiṁ punabbhavābhinibbatti, natthi tattha āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ. Yattha natthi āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ, asokaṁ taṁ bhikkhave adaraṁ anupāyāsanti vadāmi.

---

* Saṁ 1. 325, 326; Abhi 4. 114; Khu 7. 19 piṭṭhesu. 1. Nandi (Sī) 2. Buddhi (Ka)

Ayaṁ pariññāpaññatti dukkhassa, pahānapaññatti samudayassa, bhāvanāpaññatti maggassa, sacchikiriyāpaññatti nirodhassa.

40. * Samādhiṁ bhikkhave bhāvetha appamatto nipako sato, samāhito bhikkhave bhikkhu yathābhūtaṁ pajānāti. Kiñca yathābhūtaṁ pajānāti "cakkhu[1] aniccan"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Rūpā aniccā"ti yathābhūtaṁ pajānāti "cakkhuviññāṇaṁ aniccan"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Cakkhusamphasso anicco"ti yathābhūtaṁ pajānāti. Yampidaṁ[2] cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi aniccanti yathābhūtaṁ pajānāti.

* Sotaṁ -pa-. Ghānaṁ. Jivhā. Kāyo. "mano anicco"ti[3] yathābhūtaṁ pajānāti. "Dhammā aniccā"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Manoviññāṇaṁ aniccan"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Manosamphasso anicco"ti yathābhūtaṁ pajānāti. Yampidaṁ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṁ sukhaṁ vā dukkhaṁ vā adukkhamasukhaṁ vā, tampi aniccanti yathābhūtaṁ pajānāti.

Ayaṁ bhāvanāpaññatti maggassa, pariññāpaññatti dukkhassa, pahānapaññatti samudayassa, sacchikiriyāpaññatti nirodhassa.

+ Rūpaṁ Rādha vikiratha vidhamatha viddhaṁsetha vikīḷaniyaṁ[4] karotha, paññāya taṇhakkhayāya paṭipajjatha. Taṇhakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā nibbānaṁ. Vedanaṁ -pa-. Saññaṁ. Saṅkhāre viññāṇaṁ vikiratha vidhamatha viddhaṁsetha vikīḷaniyaṁ karotha, paññāya taṇhakkhayāya paṭipajjatha. Taṇhakkhayā dukkhakkhayo, dukkhakkhayā nibbānaṁ.

Ayaṁ nirodhapaññatti nirodhassa, nibbidāpaññatti assādassa, pariññāpaññatti dukkhassa, pahānapaññatti samudayassa, bhāvanāpaññatti maggassa, sacchikiriyāpaññatti nirodhassa.

"So idaṁ dukkhan"ti yathābhūtaṁ pajānāti, "ayaṁ dukkhasamudayo"ti yathābhūtaṁ pajānāti, "ayaṁ dukkhanirodho"ti yathābhūtaṁ pajānāti "ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā"ti yathābhūtaṁ pajānāti.

---

* Saṁ 2. 302 piṭṭhe. 1. Cakkhuṁ (Ka) 2. Yamidaṁ (Sī, Ka)
3. Aniccan"ti (Saṁ 2. 302 piṭṭhe) + Saṁ 2. 155 piṭṭhe. 4. Vikīḷanikaṁ (Sī, Ka)

Ayaṁ paṭivedhapaññatti saccānaṁ, nikkhepapaññatti dassanabhūmiyā, bhāvanāpaññatti maggassa, sacchikiriyāpaññatti sotāpattiphalassa. "So ime āsavā"ti yathābhūtaṁ pajānāti, "ayaṁ āsavasamudayo"ti yathābhūtaṁ pajānāti, "ayaṁ āsavanirodho"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Ayaṁ āsavanirodhagāminī paṭipadā"ti yathābhūtaṁ pajānāti. "Ime āsavā asesaṁ nirujjhantī"ti yathābhūtaṁ pajānāti.

Ayaṁ uppādapaññatti khaye ñāṇassa, okāsapaññatti anuppāde ñāṇassa, bhāvanāpaññatti maggassa, pariññāpaññatti dukkhassa, pahānapaññatti samudayassa, ārambhapaññatti vīriyindriyassa, āhaṭanāpaññatti āsāṭikānaṁ, nikkhepapaññatti bhāvanābhūmiyā, abhinighātapaññatti pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ.

41. Idaṁ "dukkhan"ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṁ udapādi, ñāṇaṁ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi. Ayaṁ "dukkhasamudayo"ti me bhikkhave -pa-. Ayaṁ "dukkhanirodho"ti me bhikkhave. Ayaṁ "dukkhanirodhagāminī paṭipadā"ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṁ udapādi, ñāṇaṁ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi[1].

Ayaṁ desanāpaññatti saccānaṁ, nikkhepapaññatti sutamayiyā paññāya, sacchikiriyāpaññatti anaññātaññassāmītindriyassa, pavattanāpaññatti dhammacakkassa.

"Taṁ kho panidaṁ dukkhaṁ pariññeyyan"ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṁ udapādi, ñāṇaṁ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi. "So kho panāyaṁ dukkhasamudayo pahātabbo"ti me bhikkhave -pa-. "So kho panāyaṁ dukkhanirodho sacchikātabbo"ti me bhikkhave -pa-. "Sā kho panāyaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā bhāvetabbā"ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṁ udapādi, ñāṇaṁ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi[1].

Ayaṁ bhāvanāpaññatti maggassa, nikkhepapaññatti cintāmayiyā paññāya, sacchikiriyāpaññatti aññindriyassa.

---

1. Vi 3. 15, 16; Saṁ 3. 369 piṭṭhesu passitabbaṁ.

"Taṁ kho panidaṁ dukkhaṁ pariññātan"ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṁ udapādi, ñāṇaṁ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi. "So kho panāyaṁ dukkhasamudayo pahīno"ti me bhikkhave -pa-. "So kho panāyaṁ dukkhanirodho sacchikato"ti me bhikkhave -pa-. "Sā kho panāyaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā bhāvitā"ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṁ udapādi, ñāṇaṁ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.* Ayaṁ bhāvanāpaññatti maggassa, nikkhepapaññatti bhāvanāmayiyā paññāya, sacchikiriyāpaññatti aññātāvino indriyassa, pavattanāpaññatti dhammacakkassa.

+ "Tulamatulañca sambhavaṁ, bhavasaṅkhāramavassaji Muni.
Ajjhattarato samāhito, abhindi[1] kavacamivattasambhavan"ti.

"Tulan"ti saṅkhāradhātu. "Atulan"ti nibbānadhātu, "tulamatulañca sambhavan"ti abhiññāpaññatti sabbadhammānaṁ. Nikkhepapaññatti dhammapaṭisambhidāya. "Bhavasaṅkhāramavassaji munī"ti pariccāgapaññatti samudayassa. Pariññāpaññatti dukkhassa. "Ajjhattarato samāhito"ti bhāvanāpaññatti kāyagatāya satiyā. Ṭhitipaññatti cittekaggatāya. "Abhindi kavacamivattasambhavan"ti abhinibbidāpaññatti cittassa, upādānapaññatti sabbaññutāya, padālanāpaññatti avijjaṇḍakosānaṁ. Tenāha Bhagavā "tulamatulañca sambhavan"ti.

** Yo dukkhamaddakkhi yatonidānaṁ,
Kāmesu so jantu kathaṁ nameyya.
Kāmā hi loke saṅgoti ñatvā,
Tesaṁ satīmā vinayāya sikkheti.

"Yo dukkhan"ti vevacanapaññatti ca dukkhassa pariññāpaññatti ca. "Yatonidānan"ti pabhavapaññatti ca samudayassa pahānapaññatti ca. "Addakkhī"ti vevacanapaññatti ca ñāṇacakkhussa paṭivedhapaññatti ca. "Kāmesu so jantu kathaṁ nameyyā"ti vevacanapaññatti ca kāmataṇhāya abhinivesapaññatti ca. "Kāmā hi loke saṅgoti ñatvā"ti paccatthikato dassanapaññattikāmānaṁ. Kāmā hi aṅgārakāsūpamā maṁsapesūpamā pāvakakappā papāta-uragopamā ca.

---

* Vi 3. 15, 16; Saṁ 3. 369 piṭṭhesu passitabbaṁ.
+ Dī 2. 90; Saṁ 3. 230; Khu 1. 155 piṭṭhesu; upari 215 piṭṭhepi.
1. Abhidā (Sī, Ka) Dī 2. 90 piṭṭhe.
** Saṁ 1. 118, 120 piṭṭhesu passitabbaṁ; upari 171 piṭṭhepi.

“Tesaṁ satīmā”ti apacayapaññatti pahānāya, nikkhepapaññatti kāyagatāya satiyā, bhāvanāpaññatti maggassa. “Vinayāya sikkhe”ti paṭivedhapaññatti rāgavinayassa dosavinayassa mohavinayassa. “Jantū”ti vevacanapaññatti yogissa. Yādā hi yogī kāmā saṅgoti pajānāti. So kāmānaṁ anuppādāya kusale dhamme uppādayati, so anuppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ uppādāya vāyamati. Ayaṁ vāyāmapaññatti appattassa pattiyā. Nikkhepapaññatti oramattikāya asantuṭṭhiyā. Tattha so uppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ ṭhitiyā vāyamatīti ayaṁ appamādapaññatti bhāvanāya, nikkhepapaññatti vīriyindriyassa, ārakkhapaññatti kusalānaṁ dhammānaṁ, ṭhitipaññatti adhicittasikkhāya. Tenāha Bhagavā “yo dukkhamaddakkhi yatonidānan”ti.

* “Mohasambandhano loko, bhabbarūpova dissati.
Upadhibandhano[1] bālo, tamasā parivārito.
Assirī viya[2] khāyati, passato natthi kiñcanan”ti.

“Mohasambandhano loko”ti desanāpaññatti vipallāsānaṁ. “Bhabbarūpova dissatī”ti viparītapaññatti lokassa. “Upadhibandhano bālo”ti pabhavapaññatti pāpakānaṁ icchāvacarānaṁ, kiccapaññatti pariyuṭṭhānānaṁ. Balavapaññatti kilesānaṁ. Virūhanāpaññatti saṅkhārānaṁ. “Tamasā parivārito”ti desanāpaññatti avijjandhakārassa vevacanapaññatti ca. “Assirī viya khāyatī”ti dassanapaññatti dibbacakkhussa, nikkhepapaññatti paññācakkhussa. “Passato natthi kiñcanan”ti paṭivedhapaññatti sattānaṁ, rāgo kiñcanaṁ doso kiñcanaṁ moho kiñcanaṁ. Tenāha Bhagavā “mohasambandhano loko”ti.

+ “Atthi bhikkhave ajātaṁ abhūtaṁ akataṁ asaṅkhataṁ, no cetaṁ bhikkhave abhavissa ajātaṁ abhūtaṁ akataṁ asaṅkhataṁ. Nayidha[3] jātassa bhūtassa katassa saṅkhatassa nissaraṇaṁ paññāyetha. Yasmā ca kho bhikkhave atthi ajātaṁ abhūtaṁ akataṁ asaṅkhataṁ, tasmā jātassa bhūtassa katassa saṅkhatassa nissaraṇaṁ paññāyatī”ti.

“No cetaṁ bhikkhave abhavissa ajātaṁ abhūtaṁ akataṁ asaṅkhatan”ti desanāpaññatti nibbānassa vevacanapaññatti ca. “Nayidha jātassa bhūtassa katassa saṅkhatassa nissaraṇaṁ paññāyethā”ti vevacanapaññatti saṅkhatassa

---

* Khu 1. 176 piṭṭhe Udāne.
1. Upadhisambandhano (Sī)
2. Sassatoriva (Khu 1. 176 piṭṭhe.)
+ Khu 1. 178 piṭṭhe Udāne.
3. Na ikha (Sī, Ka)

upanayanapaññatti ca. "Yasmā ca kho bhikkhave atthi ajātaṁ abhūtaṁ akataṁ asaṅkhatan"ti vevacanapaññatti nibbānassa jotanāpaññatti ca. "Tasmā jātassa bhūtassa katassa saṅkhatassa nissaraṇaṁ paññāyatī"ti ayaṁ vevacanapaññatti nibbānassa, niyyānikapaññatti maggassa, nissaraṇapaññatti saṁsārato. Tenāha Bhagavā "no cetaṁ bhikkhave abhavissā"ti. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "ekaṁ Bhagavā dhammaṁ, paññattīhi vividhāhi desetī"ti.

Niyutto paññattihāro.

---

12. Otaraṇahāravibhaṅga

42. Tattha katamo otaraṇo hāro, "yo ca paṭiccuppādo"ti.

* "Uddhaṁ adho sabbadhi vippamutto,
Ayaṁ ahasmīti[1] anānupassī.
Evaṁ vimutto udatāri oghaṁ,
Atiṇṇapubbaṁ apunabbhavāyā"ti.

"Uddhan"ti rūpadhātu ca arūpadhātu ca. "Adho"ti kāmadhātu. "Sabbadhivippamutto"ti tedhātuke ayaṁ asekkhāvimutti. Tāniyeva asekkhāni pañcindriyāni, ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Tāniyeva asekkhāni pañcindriyāni vijjā, vijjuppādā avijjānirodho, avijjānirodhā saṅkhāranirodho, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho, nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho, saḷāyatananirodhā phassanirodho, phassanirodhā vedanānirodho, vedanānirodhā taṇhānirodho, taṇhānirodhā upādānanirodho, upādānanirodhā bhavanirodho, bhavanirodhā jātinirodho, jātinirodhā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

---

* Khu 1. 170 piṭṭhe Udāne; upari 123, 184 piṭṭhesupi.

1. Ayamahamasmīti (Sī)

Tāniyeva asekkhāni pañcindriyāni tīhi khandhehi saṅgahitāni sīlakkhandhena samādhikkhandhena paññākkhandhena, ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Tāniyeva asekkhāni pañcindriyāni saṅkhārapariyāpannāni ye saṅkhārā anāsavā, no ca bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ anāsavaṁ, no ca bhavaṅgaṁ. Ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

"Ayaṁ ahasmīti anānupassī"ti ayaṁ sakkāyadiṭṭhiyā samugghāto, sā sekkhāvimutti, tāniyeva sekkhāni pañcindriyāni. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Tāniyeva sekkhāni pañcindriyāni vijjā, vijjuppādā avijjānirodho, avijjānirodhā saṅkhāranirodho, evaṁ sabbo paṭiccasamuppādo. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

Sāyeva vijjā paññākkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Sāyeva vijjā saṅkhārapariyāpannā, ye saṅkhārā anāsavā, no ca bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā, ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ anāsavaṁ, no ca bhavaṅgaṁ, ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

Sekkhāya ca vimuttiyā asekkhāya ca vimuttiyā vimutto udatāri oghaṁ atiṇṇapubbaṁ apunabbhavāya. Tenāha Bhagavā "uddhaṁ adho"ti.

43. "Nissitassa calitaṁ, anissitassa calitaṁ natthi, calite asati passaddhi, passaddhiyā sati nati na hoti, natiyā asati āgatigati na hoti, āgatigatiyā asati cutūpapāto na hoti, cutūpapāte asati nevidha na huraṁ na ubhayamantarena esevanto dukkhassā"ti[1].

"Nissitassa calitan"ti **nissayo** nāma duvidho taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca, tattha yā rattassa cetanā, ayaṁ taṇhānissayo. Yā mūḷhassa cetanā, ayaṁ diṭṭhinissayo. Cetanā pana saṅkhārā saṅkhāra-

---

1. Khu 1. 179 piṭṭhe Udāne.

paccayā viññāṇaṁ, viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ, evaṁ sabbo paṭiccasamuppādo. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

Tattha yā rattassa vedanā, ayaṁ sukhā vedanā. Yā sammūḷhassa vedanā, ayaṁ adukkhamasukhā vedanā, imā dve vedanā vedanākkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Tattha sukhā vedanā dve indriyāni sukhindriyaṁ somanassindriyañca, adukkhamasukhā vedanā upekkhindriyaṁ. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Tāniyeva indriyāni saṅkhārapariyāpannāni, ye saṅkhārā sāsavā bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ sāsavaṁ bhavaṅgaṁ, ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

"Anissitassa calitaṁ natthī"ti samathavasena vā taṇhāya anissito vipassanāvasena vā diṭṭhiyā anissito. Yā vipassanā ayaṁ vijjā, vijjuppādā avijjānirodho, avijjānirodhā saṅkhāranirodho, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho, evaṁ sabbo paṭiccasamuppādo. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

Sāyeva vipassanā paññākkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Sāyeva vipassanā dve indriyāni vīriyindriyañca paññindriyañca. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Sāyeva vipassanā saṅkhārapariyāpannā, ye saṅkhārā anāsavā, no ca bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ anāsavaṁ, no ca bhavaṅgaṁ. Ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

"Passaddhiyā satī"ti duvidhā **passaddhi** kāyikā ca cetasikā ca. Yaṁ kāyikaṁ sukhaṁ, ayaṁ kāyapassaddhi. Yaṁ cetasikaṁ sukhaṁ, ayaṁ cetasikā passaddhi. Passaddhakāyo sukhaṁ vediyati[1], sukhino cittaṁ samādhiyati, samāhito yathābhūtaṁ pajānāti, yathābhūtaṁ pajānanto nibbindati,

---

1. Vedayati (Ka)

nibbindanto virajjati, virāgā vimuccati, vimuttasmiṁ "vimuttam"iti[1] ñāṇaṁ hoti, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti pajānāti. So na namati rūpesu, na saddesu, na gandhesu, na rasesu, na phoṭṭhabbesu, na dhammesu khayā rāgassa khayā dosassa khayā mohassa yena rūpena Tathāgataṁ taṭṭhantaṁ carantaṁ paññāpayamāno paññāpeyya, tassa rūpassa khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā rūpasaṅkhaye vimutto, Tathāgato atthītipi na upeti, natthītipi na upeti, atthi natthītipi na upeti, nevatthi no natthītipi na upeti. Atha kho gambhīro appameyyo asaṅkheyyo nibbutotiyeva saṅkhaṁ gacchati khayā rāgassa, khayā dosassa, khayā mohassa.

Yāya vedanāya -pa-. Yāya saññāya. Yehi saṅkhārehi. Yena viññāṇena Tathāgataṁ tiṭṭhantaṁ carantaṁ paññāpayamāno paññāpeyya, tassa viññāṇassa khayā virāgā nirodhā cāgā paṭinissaggā viññāṇasaṅkhaye vimutto, Tathāgato atthītipi na upeti, natthītipi na upeti, atthi natthītipi na upeti, nevatthi no natthītipi na upeti. Atha kho gambhīro appameyyo asaṅkheyyo nibbutotiyeva saṅkhaṁ gacchati khayā rāgassa, khayā dosassa, khayā mohassa. "Āgatī"ti idhāgati. "Gatī"ti peccabhavo. Āgatigatīpi na bhavanti, "nevidhā"ti chasu ajjhattikesu āyatanesu. "Na huran"ti chasu bāhiresu āyatanesu. "Na ubhayamantarenā"ti phassasamuditesu dhammesu attānaṁ na passati. "Esevanto dukkhassā"ti paṭiccasamuppādo, so duvidho lokiyo ca lokuttaro ca. Tattha lokiyo avijjāpaccayā saṅkhārā, yāva jarāmaraṇā. Lokuttaro sīlavato avippaṭisāro jāyati, yāva nāparaṁ itthattāyāti pajānāti. Tenāha Bhagavā "nissitassa calitaṁ anissitassa calitaṁ natthi -pa- esevanto dukkhassā"ti.

44. "Ye keci sokā paridevitā vā,
Dukkhā[2] ca lokasmimanekarūpā.
Piyaṁ paṭiccappabhavanti ete,
Piye asante na bhavanti ete[3].

1. Vimuttamhīti (Sī, Ka) 2. Dukkhaṁ (Sī, Ka)
3. Khu 1. 191 piṭṭhe; upari 178 piṭṭhepi.

Tasmā hi te sukhino vītasokā,
Yesaṁ piyaṁ natthi kuhiñci loke.
Tasmā asokaṁ virajaṁ patthayāno,
Piyaṁ na kayirātha kuhiñci loke"ti[1].

"Ye keci sokā paridevitā vā, dukkhā ca lokasmimanekarūpā piyaṁ paṭiccappabhavanti ete"ti—ayaṁ dukkhā vedanā. "Piye asante na bhavanti ete"ti—ayaṁ sukhā vedanā. Vedanā vedanākkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṁ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇaṁ, evaṁ sabbaṁ. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

Tattha sukhā vedanā dve indriyāni sukhindriyaṁ somanassindriyañca. Dukkhā vedanā dve indriyāni dukkhindriyaṁ domanassindriyañca. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Tāniyeva indriyāni saṅkhārapariyāpannāni, ye saṅkhārā sāsavā bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ sāsavaṁ bhavaṅgaṁ. Ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

Tasmā hi te sukhino vītasokā,
Yesaṁ piyaṁ natthi kuhiñci loke.
Tasmā asokaṁ virajaṁ patthayāno,
Piyaṁ na kayirātha kuhiñci loketi.

Idaṁ taṇhāpahānaṁ. Taṇhānirodhā upādānanirodho, upādānanirodhā bhavanirodho, evaṁ sabbaṁ. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

Taṁyeva taṇhāpahānaṁ samatho. So samatho dve indriyāni satindriyaṁ samādhindriyañca. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Soyeva samatho samādhikkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Soyeva samatho saṅkhārapariyāpanno, ye saṅkhārā anāsavā, no ca bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

---

1. Khu 1. 191 piṭṭhe Udāne.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ anāsavaṁ, no ca bhavaṅgaṁ. Ayaṁ āyatanehi otaraṇā. Tenāha Bhagavā "ye keci sokā"ti.

Kāmaṁ kāmayamānassa, tassa ce taṁ samijjhati.
Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchati.

Tassa ce kāmayānassa, chandajātassa jantuno.
Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppati.

Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.
Somaṁ visattikaṁ loke, sato samativattatīti[1].

Tattha yā pītimanatā, ayaṁ anunayo. Yadāha sallaviddhova ruppatīti, idaṁ paṭighaṁ. Anunayaṁ paṭighañca pana taṇhāpakkho, taṇhāya ca pana dasarūpīni āyatanāni padaṭṭhānaṁ. Ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

Tāniyeva dasa rūpīni rūpakāyo nāmasampayutto, tadubhayaṁ nāmarūpaṁ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṁ, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, evaṁ sabbaṁ. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

Tadeva nāmarūpaṁ pañcakkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Tadeva nāmarūpaṁ aṭṭhārasa dhātuyo. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Tattha yo rūpakāyo imāni pañca rūpīni indriyāni, yo nāmakāyo imāni pañca arūpīni indriyāni, imāni dasa indriyāni. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Tattha yadāha—

"Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.
Somaṁ visattikaṁ loke, sato samativattatī"ti.

Ayaṁ sa-upādisesā nibbānadhātu, ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sāyeva sa-upādisesā nibbānadhātu vijjā, vijjuppādā avijjānirodho, avijjānirodhā saṅkhāranirodho, evaṁ sabbaṁ. Ayaṁ paṭiccasamuppādehi otaraṇā.

---

1. Heṭṭhā 6 piṭṭhepi.

Sāyeva vijjā paññākkhandho. Ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Sāyeva vijjā dve indriyāni vīriyindriyaṁ paññindriyañca. Ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Sāyeva vijjā saṅkhārapariyāpannā, ye saṅkhārā anāsavā, no ca bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā. Ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ anāsavaṁ, no ca bhavaṅgaṁ. Ayaṁ āyatanehi otaraṇā. Tenāha Bhagavā "kāmaṁ kāmayamānassā"ti.

Ettāvatā paṭicca indriyakhandhadhātu-āyatanāni samosaraṇotaraṇāni bhavanti. Evaṁ paṭicca indriyakhandhadhātu-āyatanāni otāretabbāni. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "yo ca paṭiccuppādo"ti.

Niyutto otaraṇo hāro.

---

13. Sodhanahāravibhaṅga

45. Tattha katamo sodhano hāro, "vissajjitamhi pañhe"ti gāthā. Yathā āyasmā Ajito Pārāyane Bhagavantaṁ pañhaṁ pucchati—

* "Kenassu nivuto loko, kenassu nappakāsati.
Kissābhilepanaṁ brūsi, kiṁsu tassa mahabbhayan"ti.

* "Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)
Vivicchā pamādā nappakāsati.
Jappābhilepanaṁ brūmi, dukkhamassa mahabbhayan"ti.

"Kenassu nivuto loko"ti pañhe "avijjāya nivuto loko"ti Bhagavā padaṁ sodheti, no ca ārambhaṁ. "Kenassu nappakāsatī"ti pañhe "vivicchā pamādā nappakāsatī"ti Bhagavā padaṁ sodheti, no ca ārambhaṁ. "Kissābhilepanaṁ brūsī"ti pañhe "jappābhilepanaṁ brūmī"ti Bhagavā padaṁ sodheti, no ca ārambhaṁ. "Kiṁsu tassa mahabbhayan"ti pañhe "dukkhamassa mahabbhayan"ti suddho ārambho. Tenāha Bhagavā "avijjāya nivuto loko"ti.

---

* Heṭṭhā 10, 11 piṭṭhesu; upari ca 177, 183 piṭṭhesupi.

* "Savanti sabbadhi sotā, (iccāyasmā Ajito,)
Sotānaṁ kiṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhīyare"ti.

** "Yāni sotāni lokasmiṁ, (Ajitāti Bhagavā,)
Sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhīyare"ti.

"Savanti sabbadhi sotā, sotānaṁ kiṁ nivāraṇan"ti pañhe "yāni sotāni lokasmiṁ, sati tesaṁ nivāraṇan"ti Bhagavā padaṁ sodheti, no ca ārambhaṁ. "Sotānaṁ saṁvaraṁ brūhi, kena sotā pidhīyare"ti pañhe sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhīyare"ti suddho ārambho. Tenāha Bhagavā "yāni sotāni lokasmin"ti.

+ "Paññā ceva sati ca, (iccāyasmā Ajito,)
Nāmarūpañca mārisa.
Etaṁ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṁ uparujjhatī"ti.

Pañhe—

+ "Yametaṁ pañhaṁ apucchi, Ajita taṁ vadāmi te.
Yattha nāmañca rūpañca, asesaṁ uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ uparujjhatī"ti.

Suddho ārambho. Tenāha Bhagavā "yametaṁ pañhaṁ apucchī"ti. Yattha evaṁ suddho ārambho, so pañho visajjito bhavati. Yattha pana ārambho asuddho, na tāva so pañho visajjito bhavati. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "vissajjitamhi pañhe"ti.

Niyutto sodhano hāro.

---

14. Adhiṭṭhānahāravibhaṅga

46. Tattha katamo adhiṭṭhāno hāro, "ekattatāya dhammā, yepi ca vemattatāya niddiṭṭhā"ti.

Ye tattha niddiṭṭhā, tathā te dhārayitabbā.

---

* Heṭṭhā 12 piṭṭhepi. ** Heṭṭhā 13 piṭṭhe; upari 180, 225 piṭṭhesupi.
+ Heṭṭhā 14, 15 piṭṭhesupi.

“Dukkhan”ti ekattatā. Tattha katamaṁ dukkhaṁ, jāti dukkhā, jarā dukkhā, byādhi dukkho, maraṇaṁ dukkhaṁ, appiyehi sampayogo dukkho, piyehi vippayogo dukkho, yampicchaṁ na labhati tampi dukkhaṁ, saṁkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā, rūpā dukkhā, vedanā dukkhā, saññā dukkhā, saṅkhārā dukkhā, viññāṇaṁ dukkhaṁ. Ayaṁ vemattatā.

“Dukkhasamudayo”ti ekattatā. Tattha katamo dukkhasamudayo, yāyaṁ taṇhā ponobhavikā[1] nandīrāgasahagatā tatratatrābhinandinī. Seyyathidaṁ, kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā. Ayaṁ vemattatā.

“Dukkhanirodho”ti ekattatā. Tattha katamo dukkhanirodho, yo tassāyeva taṇhāya asesavirāganirodho cāgo paṭinissaggo mutti anālayo. Ayaṁ vemattatā.

“Dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti ekattatā. Tattha katamā dukkhanirodhagāminī paṭipadā, ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ, sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. Ayaṁ vemattatā.

“Maggo”ti ekattatā. Tattha katamo maggo, nirayagāmī maggo tiracchānayonigāmī maggo pettivisayagāmī maggo asurayoniyo[2] maggo saggagāmiyo maggo manussagāmī maggo nibbānagāmī maggo. Ayaṁ vemattatā.

“Nirodho”ti ekattatā. Tattha katamo nirodho, paṭisaṅkhānirodho appaṭisaṅkhānirodho anunayanirodho paṭighanirodho mānanirodho makkhanirodho paḷāsanirodho issānirodho macchariyanirodho sabbakilesanirodho. Ayaṁ vemattatā.

“Rūpan”ti ekattatā. Tattha katamaṁ rūpaṁ, cātumahābhūtikaṁ[3] rūpaṁ catunnaṁ mahābhūtānaṁ upādāya rūpassa paññatti. Tattha katamāni cattāri mahābhūtāni, pathavīdhātu[4] āpodhātu tejodhātu vāyodhātu.

47. Dvīhi ākārehi dhātuyo pariggaṇhāti saṅkhepena ca vitthārena ca. Kathaṁ vitthārena dhātuyo pariggaṇhāti, vīsatiyā ākārehi

---

1. Ponobbhavikā (Ka)
2. Asurayonigāmiyo (Sī), asurayonigāmīniyo (Ka)
3. Cātummahābhūtikaṁ (Sī)
4. Paṭhavīdhātu (Sī)

pathavīdhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti, dvādasahi ākārehi āpodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti, catūhi ākārehi tejodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti, chahi ākārehi vāyodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti.

Katamehi vīsatiyā ākārehi pathavīdhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti. Atthi imasmiṁ kāye kesā lomā nakhā dantā taco, maṁsaṁ nhāru aṭṭhi aṭṭhimiñjaṁ[1] vakkaṁ, hadayaṁ yakanaṁ kilomakaṁ pihakaṁ papphāsaṁ, antaṁ antaguṇaṁ udariyaṁ karīsaṁ matthake matthaluṅganti imehi vīsatiyā ākārehi pathavīdhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti.

Katamehi dvādasahi ākārehi āpodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti. Atthi imasmiṁ kāye pittaṁ semhaṁ pubbo lohitaṁ sedo medo assu vasā kheḷo siṅghāṇikā lasikā muttanti imehi dvādasahi ākārehi āpodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti.

Katamehi catūhi ākārehi tejodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti. Yena ca santappati, yena ca jīrīyati[2], yena ca pariḍayhati, yena ca asitapītakhāyitasāyitaṁ sammā pariṇāmaṁ gacchati, imehi catūhi ākārehi tejodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti.

Katamehi chahi ākārehi vāyodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti. Uddhaṅgamā vātā, adhogamā vātā, kucchisayā vātā, koṭṭhāsayā[3] vātā, aṅgamaṅgānusārino vātā, assāso passāso iti, imehi chahi ākārehi vāyodhātuṁ vitthārena pariggaṇhāti.

Evaṁ imehi dvācattālīsāya ākārehi vitthārena dhātuyo sabhāvato upalakkhayanto tulayanto parivīmaṁsanto pariyogāhanto paccavekkhanto na kiñci gayhūpagaṁ passati kāyaṁ vā kāyapadesaṁ vā, yathā candanikaṁ pavicinanto na kiñci gayhūpagaṁ passeyya, yathā saṅkāraṭṭhānaṁ pavicinanto na kiñci gayhūpagaṁ passeyya, yathā vaccakuṭiṁ pavicinanto na kiñci gayhūpagaṁ passeyya, yathā sivathikaṁ[4] pavicinanto na kiñci gayhūpagaṁ passeyya. Evameva imehi dvācattālīsāya ākārehi evaṁ vitthārena dhātuyo

---

1. Aṭṭhimiñjā (Sī)
2. Jīrati (Sī), jīrayati (Ka); Ma 3. 284 piṭṭhe passitabbaṁ.
3. Koṭṭhasayā (Sī)
4. Sīvathikaṁ (Sī)

sabhāvato upalakkhayanto tulayanto parivīmaṁsanto pariyogāhanto paccavekkhanto na kiñci gayhūpagaṁ passati kāyaṁ vā kāyapadesaṁ vā. Tenāha Bhagavā yā ceva kho pana ajjhattikā pathavīdhātu[1], yā ca bāhirā pathavīdhātu, pathavīdhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ, evametaṁ yathābhūtaṁ sammapaññāya disvā pathavīdhātuyā nibbindati, pathavīdhātuyā cittaṁ virājeti. Yā ceva kho pana ajjhattikā āpodhātu, yā ca bāhirā āpodhātu -pa-. Yā ceva kho pana ajjhattikā tejodhātu, yā ca bāhirā tejodhātu -pa-. Yā ceva kho pana ajjhattikā vāyodhātu, yā ca bāhirā vāyodhātu, vāyodhāturevesā. Taṁ "netaṁ mama, nesohamasmi, na meso attā"ti evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya daṭṭhabbaṁ, evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya disvā vāyodhātuyā nibbindati, vāyodhātuyā cittaṁ virājeti. Ayaṁ vemattatā.

48. "Avijjā"ti ekattatā. Tattha katamā avijjā, * dukkhe aññāṇaṁ, dukkhasamudaye aññāṇaṁ, dukkhanirodhe aññāṇaṁ, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇaṁ pubbante aññāṇaṁ, aparante aññāṇaṁ, pubbantāparante aññāṇaṁ, idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññāṇaṁ, yaṁ evarūpaṁ aññāṇaṁ adassanaṁ anabhisamayo ananubodho asambodho appaṭivedho asallakkhaṇā anupalakkhaṇā apaccupalakkhaṇā asamapekkhaṇā[2] apaccakkhakammaṁ dummejjhaṁ bālyaṁ asampajaññaṁ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṁ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṁ. Ayaṁ vemattatā.

"Vijjā"ti ekattatā. Tattha katamā vijjā, + dukkhe ñāṇaṁ, dukkhasamudaye ñāṇaṁ, dukkhanirodhe ñāṇaṁ, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñāṇaṁ, pubbante ñāṇaṁ, aparante ñāṇaṁ, pubbantāparante ñāṇaṁ, idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu ñāṇaṁ, yā evarūpā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṁ kosallaṁ nepuññaṁ vebhabyā[3] cintā upaparikkhā bhūrī medhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññaṁ patodo paññā paññindriyaṁ paññābalaṁ paññāsatthaṁ paññāpasādo

---

1. Nevesāhaṁ (Sī, Ka) Ma 3. 283 piṭṭhe.
* Abhi 1. 216 piṭṭhādīsupi.
2. Asamavekkhaṇaṁ (Ka)
+ Abhi 1. 217 piṭṭhādīsupi.
3. Vebhavyā (Sī)

paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanaṁ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi dhammavicayasambojjhaṅgo maggaṅgaṁ maggapariyāpannaṁ. Ayaṁ vemattatā.

"Samāpattī"ti ekattatā. Tattha katamā samāpatti, saññāsamāpatti asaññāsamāpatti, nevasaññānāsaññāsamāpatti. Vibhūtasaññāsamāpatti nirodhasamāpattīti. Ayaṁ vemattatā.

"Jhāyī"ti ekattatā. Tattha katamo jhāyī, atthi sekkho jhāyī, atthi asekkho jhāyī, nevasekkhanāsekkho jhāyī, ājāniyo jhāyī, assakhaluṅko jhāyī, diṭṭhuttaro jhāyī, taṇhuttaro jhāyī, paññuttaro jhāyī. Ayaṁ vemattatā.

"Samādhī"ti ekattatā. Tattha katamo samādhi, saraṇo samādhi, araṇo samādhi, savero samādhi, avero samādhi, sabyāpajjo[1] samādhi, abyāpajjo samādhi, sappītiko samādhi, nippītiko samādhi, sāmiso samādhi, nirāmiso samādhi, sasaṅkhāro samādhi, asaṅkhāro samādhi, ekaṁsabhāvito samādhi, ubhayaṁsabhāvito samādhi, ubhayato bhāvitabhāvano samādhi, savitakkasavicāro samādhi, avitakkavicāramatto samādhi, avitakka-avicāro samādhi, hānabhāgiyo samādhi, ṭhitibhāgiyo samādhi, visesabhāgiyo samādhi, nibbedhabhāgiyo samādhi, lokiyo samādhi, lokuttaro samādhi, micchāsamādhi, sammāsamādhi. Ayaṁ vemattatā.

"Paṭipadā"ti ekattatā. Tattha katamā paṭipadā, āgāḷhapaṭipadā[2], nijjhāmapaṭipadā, majjhimapaṭipadā, akkhamā paṭipadā, khamā paṭipadā, samā paṭipadā, damā paṭipadā, dukkhā paṭipadā dandhāhiññā, dukkhā paṭipadā khippābhiññā, sukhā paṭipadā dandhābhiññā, sukhā paṭipadā khippābhiññāti. Ayaṁ vemattatā.

"Kāyo"ti ekattatā. Tattha katamo kāyo, nāmakāyo rūpakāyo ca. Tattha katamo rūpakāyo, * kesā lomā nakhā dantā taco maṁsaṁ nhāru[3] aṭṭhi aṭṭhimiñjaṁ vakkaṁ hadayaṁ yakanaṁ kilomakaṁ pihakaṁ papphāsaṁ antaṁ antaguṇaṁ udariyaṁ karīsaṁ pittaṁ semhaṁ pubbo lohitaṁ sedo

---

1. Sabyāpajjho (Sī)
2. Āgāḷhā paṭipadā (Sī) Aṭṭhakathā oloketabbā.
* Dī 2. 233-4; Ma 1. 72; Khu 1. 2; Abhi 2. 200 piṭṭhesupi.
3. Nahāru (Sī)

medo assu vasā kheḷo siṅghāṇikā lasikā muttaṁ matthaluṅganti, ayaṁ rūpakāyo. Nāmakāyo nāma vedanā saññā cetanā cittaṁ phasso manasikāroti, ayaṁ nāmakāyoti. Ayaṁ vemattatā.

Evaṁ yo dhammo yassa dhammassa samānabhāvo, so dhammo tassa dhammassa ekattatāya ekī bhavati. Yena yena vā pana vilakkhaṇo, tena tena vemattaṁ gacchati. Evaṁ sutte vā veyyākaraṇe vā gāthāyaṁ vā pucchitena vīmaṁsayitabbaṁ, kiṁ ekattatāya pucchati, udāhu vemattatāyāti. Yadi ekattatāya pucchitaṁ, ekattatāya visajjayitabbaṁ. Yadi vemattatāya pucchitaṁ, vemattatāya visajjayitabbaṁ. Yadi sattādhiṭṭhānena pucchitaṁ, sattādhiṭṭhānena visajjayitabbaṁ. Yadi dhammādhiṭṭhānena pucchitaṁ, dhammādhiṭṭhānena visajjayitabbaṁ. Yathā yathā vā pana pucchitaṁ, tathā tathā visajjayitabbaṁ. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "ekattatāya dhammā"ti.

Niyutto adhiṭṭhāno hāro.

---

15. Parikkhārahāravibhaṅga

49. Tattha katamo parikkhāro hāro, "ye dhammā yaṁ dhammaṁ janayantī"ti.

Yo dhammo yaṁ dhammaṁ janayati, tassa so parikkhāro. Kiṁlakkhaṇo parikkhāro, janakalakkhaṇo parikkhāro. Dve dhammā janayanti hetu ca paccayo ca. Tattha kiṁlakkhaṇo hetu, kiṁlakkhaṇo paccayo. Asādhāraṇalakkhaṇo hetu, sādhāraṇalakkhaṇo paccayo. Yathā kiṁ bhave. Yathā aṅkurassa nibbattiyā bījaṁ asādhāraṇaṁ, pathavī āpo ca sādhāraṇā. Aṅkurassa hi pathavī āpo ca paccayo sabhāvo hetu. Yathā vā pana ghaṭe duddhaṁ pakkhittaṁ dadhi bhavati, na catthi ekakālasamavadhānaṁ duddhassa ca dadhissa ca. Evamevaṁ natthi ekakālasamavadhānaṁ hetussa ca paccayassa ca.

Ayañhi saṁsāro sahetu sappaccayo nibbatto. Vuttaṁ hi avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ, evaṁ sabbo paṭiccasamuppādo. Iti avijjā avijjāya hetu ayoniso manasikāro paccayo. Purimikā avijjā pacchimikāya avijjāya hetu. Tattha purimikā avijjā

avijjānusayo pacchimikā avijjā avijjāpariyuṭṭhānaṁ, purimiko avijjānusayo pacchimikassa avijjāpariyuṭṭhānassa hetubhūto paribrūhanāya, bījaṅkuro viya samanantarahetutāya. Yaṁ pana yattha phalaṁ nibbattati, idamassa paramparahetutāya hetubhūtaṁ. Duvidho hi hetu samanantarahetu paramparahetu ca, evaṁ avijjāyapi duvidho hetu samanantarahetu paramparahetu ca.

Yathā vā pana thālakañca vaṭṭi ca telañca padīpassa paccayabhūtaṁ na sabhāvahetu, na hi sakkā thālakañca vaṭṭiñca telañca anaggikaṁ dīpetuṁ padīsassa paccayabhūtaṁ. Padīpo viya sabhāvo hetu hoti. Iti sabhāvo hetu, parabhāvo paccayo. Ajjhattiko hetu, bāhiro paccayo. Janako hetu, pariggāhako paccayo. Asādhāraṇo hetu, sādhāraṇo paccayo.

Avupacchedattho santati attho, nibbatti attho phalattho, paṭisandhi attho punabbhavattho, palibodhattho pariyuṭṭhānattho, asamugghātattho anusayattho, asampaṭivedhattho avijjattho, apariññātattho viññāṇassa bījattho. Yattha avupacchedo tattha santati, yattha santati tattha nibbatti, yattha nibbatti tattha phalaṁ, yattha phalaṁ tattha paṭisandhi, yattha paṭisandhi tattha punabbhavo, yattha punabbhavo tattha palibodho, yattha palibodho tattha pariyuṭṭhānaṁ, yattha pariyuṭṭhānaṁ tattha asamugghāto. Yattha asamugghāto tattha anusayo, yattha anusayo tattha asampaṭivedho, yattha asampaṭivedho tattha avijjā, yattha avijjā tattha sāsavaṁ viññāṇaṁ apariññātaṁ, yattha sāsavaṁ viññāṇaṁ apariññātaṁ tattha bījattho.

Sīlakkhandho samādhikkhandhassa paccayo, samādhikkhandho paññākkhandhassa paccayo, paññākkhandho vimuttikkhandhassa paccayo, vimuttikkhandho vimuttiñāṇadassanakkhandhassa paccayo. Titthaññutā pītaññutāya paccayo, pītaññutā pattaññutāya paccayo, pattaññutā attaññutāya paccayo.

Yathā vā pana cakkhuñca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ. Tattha cakkhu ādhipateyyapaccayatāya paccayo, rūpā ārammaṇapaccayatāya paccayo. Āloko sinnissayatāya paccayo, manasikāro sabhāvo

hetu. Saṅkhārā viññāṇassa paccayo sabhāvo hetu. Viññāṇaṁ nāmarūpassa paccayo sabhāvo hetu. Nāmarūpaṁ saḷāyatanassa paccayo sabhāvo hetu. Saḷāyatanaṁ phassassa paccayo sabhāvo hetu. Phasso vedanāya paccayo sabhāvo hetu. Vedanā taṇhāya paccayo sabhāvo hetu. Taṇhā upādānassa paccayo sabhāvo hetu. Upādānaṁ bhavassa paccayo sabhāvo hetu. Bhavo jātiyā paccayo sabhāvo hetu. Jāti jārāmaraṇassa paccayo sabhāvo hetu. Jarāmaraṇaṁ sokassa paccayo sabhāvo hetu. Soko paridevassa paccayo sabhāvo hetu. Paridevo dukkhassa paccayo sabhāvo hetu. Dukkhaṁ domanassassa paccayo sabhāvo hetu. Domanassaṁ upāyāsassa paccayo sabhāvo hetu. Evaṁ yo koci upanissayo sabbo so parikkhāro. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano "ye dhammā yaṁ dhammaṁ janayantī"ti.

Niyutto parikkhāro hāro.

16. Samāropanahāravibhaṅga

50. Tattha katamo samāropano hāro, "ye dhammā yaṁmūlā, ye cekatthā pakāsitā Muninā"ti.

Ekasmiṁ padaṭṭhāne yattakāni padaṭṭhānāni otaranti, sabbāni tāni samāropayitabbāni. Yathā āvaṭṭe hāre bahukāni padaṭṭhānāni otarantīti. Tattha samāropanā catubbidhā padaṭṭhānaṁ, vevacanaṁ, bhāvanā, pahānamiti.

Tattha katamā padaṭṭhānena samāropanā.

* "Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodāpanaṁ, etaṁ Buddhāna sāsanan"ti.

Tassa kiṁ padaṭṭhānaṁ, tīṇi sucaritāni kāyasucaritaṁ vacīsucaritaṁ manosucaritaṁ, idaṁ padaṭṭhānaṁ, tattha yaṁ kāyikañca vācasikañca sucaritaṁ, ayaṁ sīlakkhandho. Manosucarite yā anabhijjhā abyāpādo ca, ayaṁ samādhikkhandho. Yā sammādiṭṭhi, ayaṁ paññākkhandho. Idaṁ padaṭṭhānaṁ, tattha

* Heṭṭhā 37 piṭṭhe; upari 148, 161, 205, 208 piṭṭhesupi.

sīlakkhandho ca samādhikkhandho ca samatho, paññākkhandho vipassanā. Idaṁ padaṭṭhānaṁ, tattha samathassa phalaṁ rāgavirāgā cetovimutti, vipassanāya phalaṁ avijjāvirāgā paññāvimutti. Idaṁ padaṭṭhānaṁ.

Vanaṁ vanathassa padaṭṭhānaṁ. Kiñca vanaṁ, ko ca vanatho. Vanaṁ nāma pañca kāmaguṇā, taṇhā vanatho. Idaṁ padaṭṭhānaṁ. Vanaṁ nāma nimittaggāho "itthī"ti vā "puriso"ti vā. Vanatho nāma tesaṁ tesaṁ aṅgapaccaṅgānaṁ anubyañjanaggāho "aho cakkhu, aho sotaṁ, aho ghānaṁ, aho jivhā, aho kāyo, iti. Idaṁ padaṭṭhānaṁ. Vanaṁ nāma cha ajjhattikabāhirāni āyatanāni apariññātāni. Yaṁ tadubhayaṁ paṭicca uppajjati saññojanaṁ, ayaṁ vanatho. Idaṁ padaṭṭhānaṁ. Vanaṁ nāma anusayo. Vanatho nāma pariyuṭṭhānaṁ. Idaṁ padaṭṭhānaṁ. Tenāha Bhagavā "chetvā vanañca vanathañcā"ti. Ayaṁ padaṭṭhānena samāropanā. (1)

51. Tattha katamā vevacanena samāropanā, rāgavirāgā cetovimutti sekkhaphalaṁ. Avijjāvirāgā paññāvimutti asekkhaphalaṁ. Idaṁ vevacanaṁ. Rāgavirāgā cetovimutti anāgāmiphalaṁ. Avijjāvirāgā paññāvimutti aggaphalaṁ arahattaṁ. Idaṁ vevacanaṁ. Rāgavirāgā cetovimutti kāmadhātusamatikkamanaṁ. Avijjāvirāgā paññāvimutti tedhātusamatikkamanaṁ. Idaṁ vevacanaṁ. Paññindriyaṁ, paññābalaṁ, adhipaññāsikkhā, paññākkhandho, dhammavicayasambojjhaṅgo, upekkhāsambojjhaṅgo, ñāṇaṁ, sammādiṭṭhi, tīraṇā, santīraṇā, hirī, vipassanā, dhamme ñāṇaṁ, sabbaṁ, idaṁ vevacanaṁ. Ayaṁ vevacanena samāropanā. (2)

Tattha katamā bhāvanāya samāropanā, yathāha Bhagavā "tasmātiha tvaṁ bhikkhu kāye kāyānupassī viharāhi, ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṁ". Ātāpīti vīriyindriyaṁ. Sampajānoti paññindriyaṁ. Satimāti satindriyaṁ. Vineyya loke abhijjhādomanassanti samādhindriyaṁ. Evaṁ kāye kāyānupassino viharato cattāro satipaṭṭhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Kena kāraṇena, ekalakkhaṇattā catunnaṁ indriyānaṁ. Catūsu satipaṭṭhānesu bhāviyamānesu cattāro sammappadhānā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Catūsu sammappadhānesu bhāviyamānesu cattāro iddhipādā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Catūsu iddhipādesu bhāviyamānesu pañcindriyāni bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Evaṁ

sabbe. Kena kāraṇena, sabbe hi bodhaṅgamā dhammā bodhipakkhiyā niyyānikalakkhaṇena ekalakkhaṇā, te ekalakkhaṇattā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti. Ayaṁ bhāvanāya samāropanā. (3)

Tattha katamā pahānena samāropanā, kāye kāyānupassī viharanto "asubhe subhan"ti vipallāsaṁ pajahati, kabaḷīkāro cassa āhāro pariññaṁ gacchati, kāmupādānena ca anupādāno bhavati, kāmayogena ca visaṁyutto bhavati, abhijjhākāyaganthena ca vippayujjati, kāmāsavena ca anāsavo bhavati, kāmoghañca uttiṇṇo bhavati, rāgasallena ca visallo bhavati, rūpūpikā[1] cassa viññāṇaṭṭhiti pariññaṁ gacchati, rūpadhātuyaṁ cassa rāgo pahīno bhavati, na ca chandāgatiṁ gacchati.

Vedanāsu vedanānupassī viharanto "dukkhe sukhan"ti vipallāsaṁ pajahati, phasso cassa āhāro pariññaṁ gacchati, bhavūpādānena ca anupādāno bhavati, bhavayogena ca visaṁyutto bhavati, byāpādakāyaganthena ca vippayujjati, bhavāsavena ca anāsavo bhavati, bhavoghañca uttiṇṇo bhavati, dosasallena ca visallo bhavati, vedanūpikā cassa viññāṇaṭṭhiti pariññaṁ gacchati, vedanādhātuyaṁ cassa rāgo pahīno bhavati, na ca dosāgatiṁ gacchati.

Citte cittānupassī viharanto "anicce niccan"ti vipallāsaṁ pajahati, viññāṇaṁ cassa āhāro pariññaṁ gacchati, diṭṭhupādānena ca anupādāno bhavati, diṭṭhiyogena ca visaṁyutto bhavati, sīlabbataparāmāsakāyaganthena ca vippayujjati, diṭṭhāsavena ca anāsavo bhavati, diṭṭhoghañca uttiṇṇo bhavati, mānasallena ca visallo bhavati, saññūpikā cassa viññāṇaṭṭhiti pariññaṁ gacchati, saññādhātuyaṁ cassa rāgo pahīno bhavati, na ca bhayāgatiṁ gacchati.

Dhammesu dhammānupassī viharanto "anattani[2] attā"ti vipallāsaṁ pajahati, manosañcetanā cassa āhāro pariññaṁ gacchati, attavādupādānena ca anupādāno bhavati, avijjāyogena ca visaṁyutto bhavati, idaṁsaccābhinivesakāyaganthena ca vippayujjati, avijjāsavena ca anāsavo bhavati, avijjoghañca uttiṇṇo bhavati, mohasallena ca visallo

1. Rūpupikā (Ka) evamuparipi.

2. Anattaniye (Sī) Passa Aṁ 1. 361 piṭṭhe.

bhavati, saṅkhārūpikā cassa viññāṇaṭṭhiti pariññaṁ gacchati, saṅkhāradhātuyaṁ cassa rāgo pahīno bhavati, na ca mohāgatiṁ gacchati. Ayaṁ pahānena samāropanā. (4)

Tenāha āyasmā Mahākaccāyano—

"Ye dhammā yaṁmūlā, ye cekatthā pakāsitā Muninā.
Te samāropayitabbā, esa samāropano hāro"ti.

Niyutto samāropano hāro.

Niṭṭhito ca hāravibhaṅgo.

---

1. Desanāhārasampāta

52. "Soḷasa hārā paṭhamaṁ,
Disalocanato disā viloketvā.
Saṅkhipiya aṅkusena hi,
Nayehi tīhi niddise suttan"ti.

Vuttā, tassā niddeso kuhiṁ daṭṭhabbo, hārasampāte. Tattha katamo desanāhārasampāto.

"Arakkhitena cittena[1], micchādiṭṭhihatena ca.
Thinamiddhābhibhūtena, vasaṁ mārassa gacchatī"ti.

Arakkhitena cittenāti kiṁ desayati, pamādaṁ taṁ maccuno padaṁ. **Micchādiṭṭhihatena cā**ti micchādiṭṭhihataṁ nāma vuccati yadā "anicce niccan"ti passati, so vipallāso. So pana vipallāso kiṁlakkhaṇo, viparītaggāhalakkhaṇo vipallāso. So kiṁ vipallāsayati, tayo dhamme saññaṁ cittaṁ diṭṭhimiti. So kuhiṁ vipallāsayati, catūsu attabhāvavatthūsu, * rūpaṁ attato samanupassati, rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Evaṁ vedanaṁ -pa- saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato samanupassati, viññāṇavantaṁ vā attānaṁ, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ.

---

1. Kāyena (Khu 1. 121 piṭṭhe.)
* Ma 1. 374; Ma 3. 68; Saṁ 2. 36, 478; Aṁ 1. 535; Abhi 1. 208; Abhi 2. 379; Paṭisaṁ 147 piṭṭhesupi.

Tattha rūpaṁ paṭhamaṁ vipallāsavatthu "asubhe subhan"ti. Vedanā dutiyaṁ vipallāsavatthu "dukkhe sukhan"ti. Saññā saṅkhārā ca tatiyaṁ vipallāsavatthu "anattani attā"ti. Viññāṇaṁ catutthaṁ vipallāsavatthu "anicce niccan"ti. Dve dhammā cittassa saṁkilesā taṇhā ca avijjā ca. Taṇhānivutaṁ cittaṁ dvīhi vipallāsehi vipallāsīyati "asubhe subhan"ti "dukkhe sukhan"ti. Diṭṭhinivutaṁ cittaṁ dvīhi vipallāsehi vipallāsīyati "anicce niccan"ti "anattani attā"ti.

Tattha yo diṭṭhivipallāso, so atītaṁ rūpaṁ attato samanupassati, atītaṁ vedanaṁ -pa- atītaṁ saññaṁ, atīte saṅkhāre. Atītaṁ viññāṇaṁ attato samanupassati. Tattha yo taṇhāvipallāso, so anāgataṁ rūpaṁ abhinandati, anāgataṁ vedanaṁ -pa- anāgataṁ saññaṁ, anāgate saṅkhāre, anāgataṁ viññāṇaṁ abhinandati. Dve dhammā cittassa upakkilesā taṇhā ca avijjā ca. Tāhi visujjhantaṁ cittaṁ visujjhati. Tesaṁ avijjānīvaraṇānaṁ taṇhāsaṁyojanānaṁ pubbā koṭi na paññāyati sandhāvantānaṁ saṁsarantānaṁ sakiṁ nirayaṁ sakiṁ tiracchānayoniṁ sakiṁ pettivisayaṁ sakiṁ asurakāyaṁ sakiṁ deve sakiṁ manusse.

Thinamiddhābhibhūtenāti thinaṁ[1] nāma yā cittassa akallatā akammaniyatā. Middhaṁ nāma yaṁ kāyassa līnattaṁ. **Vasaṁ mārassa gacchatī**ti kilesamārassa ca sattamārassa ca vasaṁ gacchati, so hi nivuto saṁsārābhimukho hoti. Imāni Bhagavatā dve saccāni desitāni dukkhaṁ samudayo ca. Tesaṁ Bhagavā pariññāya ca pahānāya ca dhammaṁ deseti dukkhassa pariññāya samudayassa pahānāya. Yena ca parijānāti yena ca pajahati, ayaṁ maggo. Yaṁ taṇhāya avijjāya ca pahānaṁ, ayaṁ nirodho. Imāni cattāri saccāni. Tenāha Bhagavā "arakkhitena cittenā"ti. Tenāhāyasmā Mahākaccāyano "assādādīnavatā"ti.

Niyutto desanāhārasampāto.

---

1. Thīnaṁ (Sī)

2. Vicayahārasampāta

53. Tattha katamo vicayo hārasampāto. Tattha taṇhā duvidhā kusalāpi akusalāpi. Akusalā saṁsāragāminī, kusalā apacayagāminī pahānataṇhā. Mānopi duvidho kusalopi akusalopi. Yaṁ mānaṁ nissāya mānaṁ pajahati, ayaṁ māno kusalo. Yo pana māno dukkhaṁ nibbattayati, ayaṁ māno akusalo. Tattha yaṁ nekkhammasitaṁ domanassaṁ kudāssunāmāhaṁ taṁ āyatanaṁ sacchikatvā upasampajja viharissaṁ yaṁ ariyā santaṁ āyatanaṁ sacchikatvā upasampajja viharantīti tassa uppajjati pihā, pihāpaccayā domanassaṁ, ayaṁ taṇhā kusalā rāgavirāgā cetovimutti, tadārammaṇā kusalā avijjāvirāgā paññāvimutti.

Tassā ko pavicayo, aṭṭha maggaṅgāni sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. So kattha daṭṭhabbo, catutthe jhāne pāramitāya. Catutthe hi jhāne aṭṭhaṅgasamannāgataṁ cittaṁ bhāvayati parisuddhaṁ pariyodāthaṁ anaṅgaṇaṁ vigatūpakkilesaṁ mudu kammaniyaṁ ṭhitaṁ āneñjappattaṁ. So tattha aṭṭhavidhaṁ adhigacchati cha abhiññā dve ca visese, taṁ cittaṁ yato parisuddhaṁ, tato pariyodātaṁ, yato pariyodātaṁ, tato anaṅgaṇaṁ, yato anaṅgaṇaṁ, tato vigatūpakkilesaṁ, yato vigatūpakkilesaṁ, tato mudu, yato mudu, tato kammaniyaṁ, yato kammaniyaṁ, tato ṭhitaṁ, yato ṭhitaṁ, tato āneñjappattaṁ. Tattha aṅgaṇā ca upakkilesā ca tadubhayaṁ taṇhāpakkho. Yā ca iñjanā yā ca cittassa aṭṭhiti, ayaṁ diṭṭhipakkho.

Cattāri indriyāni dukkhindriyaṁ domanassindriyaṁ sukhindriyaṁ somanassindriyañca catutthajjhāne nirujjhanti, tassa upekkhindriyaṁ avasiṭṭhaṁ bhavati. So uparimaṁ samāpattiṁ santato manasikaroti, tassa uparimaṁ samāpattiṁ santato manasikaroto catutthajjhāne oḷārikā saññā saṇṭhahati ukkaṇṭhā ca paṭighasaññā, so sabbaso rūpasaññānaṁ samatikkamā paṭighasaññānaṁ atthaṅgamā nānattasaññānaṁ amanasikārā "anantaṁ ākāsan"ti ākāsānañcāyatanasamāpattiṁ sacchikatvā upasampajja viharati. Abhiññābhinīhāro rūpasaññā vokāro nānattasaññā samatikkamati paṭighasaññā cassa abbhatthaṁ gacchati, evaṁ samādhi tassa samāhitassa obhāso antaradhāyati dassanañca rūpānaṁ, so samādhi chaḷaṅgasamannāgato

paccavekkhitabbo. Anabhijjhāsahagataṁ me mānasaṁ sabbaloke, abyāpannaṁ me cittaṁ sabbasattesu, āraddhaṁ me vīriyaṁ paggahitaṁ, passaddho me kāyo asāraddho, samāhitaṁ me cittaṁ avikkhittaṁ, upaṭṭhitā me sati asammuṭṭhā[1], tattha yañca anabhijjhāsahagataṁ mānasaṁ sabbaloke yañca abyāpannaṁ cittaṁ sabbasattesu yañca āraddhaṁ vīriyaṁ paggahitaṁ yañca samāhitaṁ cittaṁ avikkhittaṁ, ayaṁ samatho. Yo passaddho kāyo asāraddho, ayaṁ samādhiparikkhāro. Yā upaṭṭhitā sati asammuṭṭhā ayaṁ vipassanā.

54. So samādhi pañcavidhena veditabbo ayaṁ samādhi "paccuppannasukho"ti itissa paccattameva ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavati, ayaṁ samādhi "āyatiṁ sukhavipāko"ti itissa paccattameva ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavati, ayaṁ samādhi "ariyo nirāmiso"ti itissa paccattameva ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavati, ayaṁ samādhi "akāpurisasevito"ti itissa paccattameva ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavati, ayaṁ samādhi "santo ceva paṇīto ca paṭippassaddhiladdho ca ekodibhāvādhigato ca na sasaṅkhāraniggayhavāritagato[2] cā"ti itissa paccattameva ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavati. Taṁ kho panimaṁ samādhiṁ "sato samāpajjāmi sato vuṭṭhahāmī"ti itissa paccattameva ñāṇadassanaṁ paccupaṭṭhitaṁ bhavati. Tattha yo ca samādhi paccuppannasukho yo ca samādhi āyatiṁ sukhavipāko ayaṁ samatho. Yo ca samādhi ariyo nirāmiso, yo ca samādhi akāpurisasevito, yo ca samādhi santo ceva paṇīto ca paṭippassaddhiladdho ca ekodibhāvādhigato ca na sasaṅkhāraniggayhavāritagato ca yañcāhaṁ taṁ kho panimaṁ samādhiṁ sato samāpajjāmi sato vuṭṭhahāmīti. Ayaṁ vipassanā.

So samādhi pañcavidhena veditabbo pītipharaṇatā sukhapharaṇatā cetopharaṇatā ālokapharaṇatā paccavekkhaṇānimittaṁ. Tattha yo ca pītipharaṇo yo ca sukhapharaṇo yo ca cetopharaṇo, ayaṁ samatho. Yo ca ālokapharaṇo yañca paccavekkhaṇānimittaṁ. Ayaṁ vipassanā.

---

1. Appammuṭṭhā (Sī)
2. Sasaṅkhāraniggayhavāritavato (Sī), sasaṅkhāraniggayhavārivāvaṭo (Ka)

55. Dasa kasiṇāyatanāni pathavīkasiṇaṁ āpokasiṇaṁ tejokasiṇaṁ vāyokasiṇaṁ nīlakasiṇaṁ pītakasiṇaṁ lohitakasiṇaṁ odātakasiṇaṁ ākāsakasiṇaṁ viññāṇakasiṇaṁ. Tattha yañca pathavīkasiṇaṁ yañca āpokasiṇaṁ evaṁ sabbaṁ, yañca odātakasiṇaṁ. Imāni aṭṭha kasiṇāni samatho. Yañca ākāsakasiṇaṁ yañca viññāṇakasiṇaṁ, ayaṁ vipassanā. Evaṁ sabbo ariyo maggo yena yena ākārena vutto, tena tena samathavipassanena yojayitabbo. Te tīhi dhammehi saṅgahitā aniccatāya dukkhatāya anattatāya. So samathavipassanaṁ bhāvayamāno tīṇi vimokkhamukhāni bhāvayati. Tīṇi vimokkhamukhāni bhāvayanto tayo khandhe bhāvayati. Tayo khandhe bhāvayanto ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāvayati.

Rāgacarito puggalo animittena vimokkhamukhena niyyāti[1] adhicittasikkhāya sikkhanto lobhaṁ akusalamūlaṁ pajahanto sukhavedanīyaṁ phassaṁ anupagacchanto sukhaṁ vedanaṁ parijānanto rāgamalaṁ pavāhento rāgarajaṁ niddhunanto rāgavisaṁ vamento rāgaggiṁ nibbāpento rāgasallaṁ uppāṭento rāgajaṭaṁ vijaṭento. Dosacarito puggalo appaṇihitena vimokkhamukhena niyyāti adhisīlasikkhāya sikkhanto dosaṁ akusalamūlaṁ pajahanto dukkhavedanīyaṁ phassaṁ anupagacchanto dukkhavedanaṁ parijānanto dosamalaṁ pavāhento dosarajaṁ niddhunanto dosavisaṁ vamento dosaggiṁ nibbāpento dosasallaṁ uppāṭento dosajaṭaṁ vijaṭento. Mohacarito puggalo suññatavimokkhamukhena niyyāti adhipaññāsikkhāya sikkhanto mohaṁ akusalamūlaṁ pajahanto adukkhamasukhavedanīyaṁ phassaṁ anupagacchanto adukkhamasukhaṁ vedanaṁ parijānanto mohamalaṁ pavāhento moharajaṁ niddhunanto mohavisaṁ vamento mohaggiṁ nibbāpento mohasallaṁ uppāṭento mohajaṭaṁ vijaṭento.

Tattha suññatavimokkhamukhaṁ paññākkhandho, animittavimokkhamukhaṁ samādhikkhandho, appaṇihitavimokkhamukhaṁ sīlakkhandho, so tīṇi vimokkhamukhāni bhāvayanto tayo khandhe bhāvayati, tayo khandhe bhāvayanto ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāvayati, tattha yā ca sammāvācā yo ca sammākammanto yo ca sammā-ājīvo, ayaṁ sīlakkhandho, yo ca

1. Nīyāti (Sī)

sammāvāyāmo yā ca sammāsati yo ca sammāsamādhi, ayaṁ samādhikkhandho, yā ca sammādiṭṭhi yo ca sammāsaṅkappo, ayaṁ paññākkhandho.

Tattha sīlakkhandho ca samādhikkhandho ca samatho, paññākkhandho vipassanā, yo samathavipassanaṁ bhāveti, tassa dve bhavaṅgāni bhāvanaṁ gacchanti kāyo cittañca, bhavanirodhagāminī paṭipadā dve padāni sīlaṁ samādhi ca. So hoti bhikkhu bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapañño, kāye bhāviyamāne dve dhammā bhāvanaṁ gacchanti sammākammanto sammāvāyāmo ca, sīle bhāviyamāne dve dhammā bhāvanaṁ gacchanti sammāvācā sammā-ājīvo ca, citte bhāviyamāne dve dhammā bhāvanaṁ gacchanti sammāsati sammāsamādhi ca, paññāya bhāviyamānāya dve dhammā bhāvanaṁ gacchanti sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo ca.

Tattha yo ca sammākammanto yo ca sammāvāyāmo siyā kāyiko siyā cetasiko, tattha yo kāyasaṅgaho, so kāye bhāvite bhāvanaṁ gacchati, yo cittasaṅgaho, so citte bhāvite bhāvanaṁ gacchati, so samathavipassanaṁ bhāvayanto pañcavidhaṁ adhigamaṁ gacchati[1] khippādhigamo ca hoti, vimuttādhigamo ca hoti, mahādhigamo ca hoti, vipulādhigamo ca hoti, anavasesādhigamo ca hoti, tattha samathena khippādhigamo ca mahādhigamo ca vipulādhigamo ca hoti, vipassanāya vimuttādhigamo ca anavasesādhigamo ca hoti.

56. Tattha yo desayati, so Dasabalasamannāgato Satthā ovādena sāvake na visaṁvādayati, so tividhaṁ idaṁ karotha iminā upāyena karotha idaṁ vo kurumānānaṁ hitāya sukhāya bhavissati, so tathā ovadito tathānusiṭṭho tathākaronto tathāpaṭipajjanto taṁ bhūmiṁ na pāpuṇissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, so tathā ovadito tathānusiṭṭho sīlakkhandhaṁ aparipūrayanto taṁ bhūmiṁ anupāpuṇissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, so tathā ovadito tathānusiṭṭho sīlakkhandhaṁ paripūrayanto taṁ bhūmiṁ anupāpuṇissatīti ṭhānametaṁ vijjati.

[2] Sammāsambuddhassa te sato ime dhammā anabhisambuddhāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, sabbāsavaparikkhīṇassa te sato ime āsavā aparikkhīṇāti

---

1. Adhigacchati (Sī)

2. Ma 1. 103 piṭṭhepi passitabbaṁ.

netaṁ ṭhānaṁ vijjati, yassa te atthāya dhammo desito, so na niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, sāvako kho pana te dhammānudhammappaṭipanno sāmīcippaṭipanno anudhammacārī so pubbena aparaṁ uḷāraṁ visesādhigamaṁ na sacchikarissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

Ye kho pana dhammā antarāyikā, te paṭisevato nālaṁ antarāyāyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Ye kho pana dhammā aniyyānikā, te niyyanti takkarassa sammā dukkhakkhayāyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Ye kho pana dhammā niyyānikā, te niyyanti takkarassa sammā dukkhakkhayāyāti ṭhānametaṁ vijjati, sāvako kho pana te sa-upādiseso anupādisesaṁ nibbānadhātuṁ anupāpuṇissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

[1] Diṭṭhisampanno mātaraṁ jīvitā voropeyya hatthehi vā pādehi vā suhataṁ kareyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puthujjano mātaraṁ jīvitā voropeyya hatthehi vā pādehi vā suhataṁ kareyyāti ṭhānametaṁ vijjati, evaṁ pitaraṁ, arahantaṁ bhikkhuṁ, diṭṭhisampanno puggalo saṁghaṁ bhindeyya saṁghe vā saṁgharājiṁ janeyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puthujjano saṁghaṁ bhindeyya saṁghe vā saṁgharājiṁ janeyyāti ṭhānametaṁ vijjati, diṭṭhisampanno Tathāgatassa duṭṭhacitto lohitaṁ uppādeyya, parinibbutassa vā Tathāgatassa duṭṭhacitto thūpaṁ bhindeyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puthujjano Tathāgatassa duṭṭhacitto lohitaṁ uppādeyya, parinibbutassa vā Tathāgatassa duṭṭhacitto thūpaṁ bhindeyyāti ṭhānametaṁ vijjati. Diṭṭhisampanno aññaṁ Satthāraṁ apadiseyya api jīvitahetūti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puthujjano aññaṁ Satthāraṁ apadiseyyāti ṭhānametaṁ vijjati, diṭṭhisampanno ito bahiddhā aññaṁ dakkhiṇeyyaṁ pariyeseyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puthujjano ito bahiddhā aññaṁ dakkhiṇeyyaṁ pariyeseyyāti ṭhānametaṁ vijjati, diṭṭhisampanno kutūhalamaṅgalena suddhiṁ pacceyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puthujjano kutūhalamaṅgalena suddhiṁ pacceyyāti ṭhānametaṁ vijjati.

57. [1] Itthī rājā cakkavattī siyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puriso rājā cakkavattī siyāti ṭhānametaṁ vijjati, itthī Sakko Devānamindo siyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puriso Sakko Devānamindo siyāti ṭhānametaṁ vijjati, itthī māro pāpimā siyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puriso māro

---

1. Aṁ 1. 28, 31 piṭṭhesupi passitabbaṁ.

pāpimā siyāti ṭhānametaṁ vijjati, itthī mahābrahmā siyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puriso mahābrahmā siyāti ṭhānametaṁ vijjati, itthī Tathāgato Arahaṁ Sammāsambuddho siyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puriso Tathāgato Arahaṁ Sammāsambuddho siyāti ṭhānametaṁ vijjati.

Dve Tathāgatā Arahanto Sammāsambuddhā apubbaṁ acarimaṁ ekissā lokadhātuyā uppajjeyyuṁ vā dhammaṁ vā deseyyunti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, ekova Tathāgato Arahaṁ Sammāsambuddho ekissā lokadhātuyā uppajjissati vā dhammaṁ vā desessatīti ṭhānametaṁ vijjati.

Tiṇṇaṁ duccaritānaṁ iṭṭho kanto piyo manāpo vipāko bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, tiṇṇaṁ duccaritānaṁ aniṭṭho akanto appiyo amanāpo vipāko bhavissatīti ṭhānametaṁ vijjati, tiṇṇaṁ sucaritānaṁ aniṭṭho akanto appiyo amanāpo vipāko bhavassatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, tiṇṇaṁ sucaritānaṁ iṭṭho kanto piyo manāpo vipāko bhavissatīti ṭhānametaṁ vijjati.

Aññataro samaṇo vā brāhmaṇo vā kuhako lapako nemittako kuhanalapananemittakattaṁ pubbaṅgamaṁ katvā pañca nīvaraṇe appahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalīkaraṇe catūsu satipaṭṭhānesu anupaṭṭhitassati[1] viharanto satta bojjhaṅge abhāvayitvā anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambujjhissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, aññataro samaṇo vā brāhmaṇo vā sabbadosāpagato pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalīkaraṇe catūsu satipaṭṭhānesu upaṭṭhitassati viharanto satta bojjhaṅge bhāvayitvā anuttaraṁ sammāsambodhiṁ abhisambujjhissatīti ṭhānametaṁ vijjati. Yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso idaṁ vuccati ṭhānāṭṭhānañāṇaṁ paṭhamaṁ Tathāgatabalaṁ. (1)

Iti ṭhānāṭṭhānagatā sabbe khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā keci saggūpagā keci apāyūpagā keci nibbānūpagā, evaṁ Bhagavā āha—

---

1. Anupaṭṭhitasati (Sī)

58. [1] Sabbe sattā marissanti, maraṇantaṁ hi jīvitaṁ.
Yathākammaṁ gamissanti, puññapāpaphalūpagā.
Nirayaṁ pāpakammantā, puññakammā ca suggatiṁ[1].
Apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavāti.

Sabbe sattāti ariyā ca anariyā ca sakkāyapariyāpannā ca sakkāyavītivattā ca. **Marissantī**ti dvīhi maraṇehi dandhamaraṇena ca adandhamaraṇena ca, sakkāyapariyāpannānaṁ adandhamaraṇaṁ sakkāyavītivattānaṁ dandhamaraṇaṁ. **Maraṇantaṁ hi jīvitan**ti khayā āyussa indriyānaṁ uparodhā jīvitapariyanto maraṇapariyanto. **Yathākammaṁ gamissantī**ti kammassakatā. **Puññapāpaphalūpagā**ti kammānaṁ phaladassāvitā ca avippavāso ca.

Nirayaṁ pāpakammantāti apuññasaṅkhārā. **Puññakammā ca suggatin**ti puññasaṅkhārā sugatiṁ gamissanti. **Apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavā**ti sabbasaṅkhārānaṁ samatikkamanaṁ. Tenāha Bhagavā—"sabbe -pa- nāsavā"ti.

"Sabbe sattā marissanti, maraṇantaṁ hi jīvitaṁ. Yathākammaṁ gamissanti, puññapāpaphalūpagā. Nirayaṁ pāpakammantā"ti āgāḷhā ca nijjhāmā ca paṭipadā. "Apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavā"ti majjhimā paṭipadā. "Sabbe sattā marissanti, maraṇantaṁ hi jīvitaṁ, yathākammaṁ gamissanti, puññapāpaphalūpagā, nirayaṁ pāpakammantā"ti ayaṁ saṁkileso. Evaṁ saṁsāraṁ nibbattayati. "Sabbe sattā marissanti -pa- nirayaṁ pāpakammantā"ti ime tayo vaṭṭā dukkhavaṭṭo kammavaṭṭo kilesavaṭṭo. "Apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavā"ti tiṇṇaṁ vaṭṭānaṁ vivaṭṭanā. "Sabbe sattā marissanti -pa- nirayaṁ pāpakammantā"ti ādīnavo, "puññakammā ca suggatin"ti assādo, "apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavā"ti nissaraṇaṁ. "Sabbe sattā marissanti -pa- nirayaṁ pāpakammantā"ti hetu ca phalañca, pañcakkhandhā phalaṁ, taṇhā hetu, "apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavā"ti maggo ca phalañca. "Sabbe sattā marissanti, maraṇantaṁ hi jīvitaṁ. Yathākammaṁ gamissanti, puññapāpaphalūpagā, nirayaṁ pāpakammantā"ti ayaṁ saṁkileso, so saṁkileso tividho taṇhāsaṁkileso diṭṭhisaṁkileso duccaritasaṁkilesoti.

1-1. Saṁ 1. 98 piṭṭhe; upari 174 piṭṭhe pana thokaṁ visadisaṁ.

59. Tattha taṇhāsaṁkileso tīhi taṇhāhi niddisitabbo kāmataṇhāya bhavataṇhāya vibhavataṇhāya, yena yena vā pana vatthunā ajjhosito, tena teneva niddisitabbo, tassā vitthāro chattiṁsāya taṇhāya jāliniyā vicaritāni. Tattha diṭṭhisaṁkileso uccheda-sassatena niddisitabbo, yena yena vā pana vatthunā diṭṭhivasena abhinivisati, "idameva saccaṁ moghamaññan"ti tena teneva niddisitabbo, tassā vitthāro dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni. Tattha duccaritasaṁkileso cetanā cetasikakammena niddisitabbo, tīhi duccaritehi kāyaduccaritena vacīduccaritena manoduccaritena, tassā vitthāro dasa akusalakammapathā. Apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavāti idaṁ vodānaṁ.

Tayidaṁ vodānaṁ tividhaṁ, taṇhāsaṁkileso samathena visujjhati, so samatho samādhikkhandho, diṭṭhisaṁkileso vipassanāya visujjhati, sā vipassanā paññākkhandho, duccaritasaṁkileso sucaritena visujjhati, taṁ sucaritaṁ sīlakkhandho.

"Sabbe sattā marissanti, maraṇantaṁ hi jīvitaṁ, yathākammaṁ gamissanti, puññapāpaphalūpagā, nirayaṁ pāpakammantā"ti apuññappaṭipadā, "puññakammā ca suggatin"ti puññappaṭipadā, "apare ca maggaṁ bhāvetvā, parinibbanti'nāsavā"ti puññapāpasamatikkamappaṭipadā, tattha yā ca puññappaṭipadā yā ca apuññappaṭipadā, ayaṁ ekā paṭipadā sabbatthagāminī ekā apāyesu, ekā devesu, yā ca puññapāpa-samatikkamā paṭipadā ayaṁ tattha tattha gāminī paṭipadā.

Tayo rāsī micchattaniyato rāsi sammattaniyato rāsi aniyato rāsi, tattha yo ca micchattaniyato rāsi yo ca sammattaniyato rāsi ekā paṭipadā tattha tattha gāminī, tattha yo aniyato rāsi, ayaṁ sabbatthagāminī paṭipadā, kena kāraṇena paccayaṁ labhanto niraye upapajjeyya, paccayaṁ labhanto tiracchānayonīsu upapajjeyya, paccayaṁ labhanto pettivisayesu upapajjeyya, paccayaṁ labhanto asuresu upapajjeyya, paccayaṁ labhanto devesu upapajjeyya, paccayaṁ labhanto manussesu upapajjeyya, paccayaṁ labhanto parinibbāyeyya, tasmāyaṁ sabbatthagāminī paṭipadā, yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso, idaṁ vuccati sabbatthagāminī paṭipadā ñāṇaṁ dutiyaṁ Tathāgatabalaṁ. (2)

Iti sabbatthagāminī paṭipadā anekadhātuloko, tattha tattha gāminī paṭipadā nānādhātuloko. Tattha katamo anekadhātuloko, cakkhudhātu rūpadhātu cakkhuviññāṇadhātu, sotadhātu saddadhātu sotaviññāṇadhātu, ghānadhātu gandhadhātu ghānaviññāṇadhātu, jivhādhātu rasadhātu jivhāviññāṇadhātu, kāyadhātu phoṭṭhabbadhātu kāyaviññāṇadhātu, manodhātu dhammadhātu manoviññāṇadhātu, pathavīdhātu, āpodhātu, tejodhātu, vāyodhātu, ākāsadhātu, viññāṇadhātu, kāmadhātu, byāpādadhātu, vihiṁsādhātu, nekkhammadhātu, abyāpādadhātu, avihiṁsādhātu, dukkhadhātu, domanassadhātu, avijjādhātu, sukhadhātu, somanassadhātu, upekkhādhātu, rūpadhātu, arūpadhātu, nirodhadhātu, saṅkhāradhātu, nibbānadhātu, ayaṁ anekadhātuloko.

Tattha katamo nānādhātuloko, aññā cakkhudhātu, aññā rūpadhātu, aññā cakkhuviññāṇadhātu, evaṁ sabbā, aññā nibbānadhātu. Yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso, idaṁ vuccati anekadhātu nānādhātu ñāṇaṁ tatiyaṁ Tathāgatabalaṁ. (3)

60. Iti anekadhātu nānādhātukassa lokassa yaṁ yadeva dhātuṁ sattā adhimuccanti, taṁ tadeva adhiṭṭhahanti abhinivisanti, keci rūpādhimuttā, keci saddādhimuttā, keci gandhādhimuttā, keci rasādhimuttā, keci phoṭṭhabbādhimuttā, keci dhammādhimuttā, keci itthādhimuttā, keci purisādhimuttā, keci cāgādhimuttā, keci hīnādhimuttā, keci paṇītādhimuttā, keci devādhimuttā, keci manussādhimuttā, keci nibbānādhimuttā. Yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso, ayaṁ veneyyo, ayaṁ na veneyyo, ayaṁ saggagāmī, ayaṁ duggatigāmīti, idaṁ vuccati sattānaṁ nānādhimuttikatā ñāṇaṁ catutthaṁ Tathāgatabalaṁ. (4)

Iti te yathādhimuttā ca bhavanti, taṁ taṁ kammasamādānaṁ samādiyanti, te chabbidhaṁ kammaṁ samādiyanti, keci lobhavasena, keci dosavasena, keci mohavasena, keci saddhāvasena, keci vīriyavasena, keci paññāvasena, taṁ vibhajjamānaṁ duvidhaṁ saṁsāragāmi ca nibbānagāmi ca.

Tattha yaṁ lobhavasena dosavasena mohavasena ca kammaṁ karoti, idaṁ kammaṁ kaṇhaṁ kaṇhavipākaṁ, tattha yaṁ saddhāvasena kammaṁ karoti, idaṁ kammaṁ

sukkaṁ sukkavipākaṁ. Tattha yaṁ lobhavasena dosavasena mohavasena saddhāvasena ca kammaṁ karoti, idaṁ kammaṁ kaṇhasukkaṁ kaṇhasukkavipākaṁ. Tattha yaṁ vīriyavasena paññāvasena ca kammaṁ karoti, idaṁ kammaṁ akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ kammuttamaṁ kammaseṭṭhaṁ kammakkhayāya saṁvattati.

Cattāri kammasamādānāni atthi kammasamādānaṁ paccuppannasukhaṁ āyatiṁ dukkhavipākaṁ, atthi kammasamādānaṁ paccuppannadukkhaṁ āyatiṁ sukhavipākaṁ, atthi kammasamādānaṁ paccuppannadukkhañceva āyatiṁ ca dukkhavipākaṁ, atthi kammasamādānaṁ paccuppannasukhañceva āyatiṁ ca sukhavipākaṁ, yaṁ evaṁ jātiyaṁ kammasamādānaṁ, iminā puggalena akusalakammasamādānaṁ upacitaṁ avipakkaṁ vipākāya paccupaṭṭhitaṁ na ca bhabbo abhinibbidhā gantunti taṁ Bhagavā na ovadati. Yathā Devadattaṁ Kokālikaṁ Sunakkhattaṁ Licchaviputtaṁ, ye vā panaññepi sattā micchattaniyatā imesañca puggalānaṁ upacitaṁ akusalaṁ na ca tāva pāripūriṁ gataṁ, purā pāripūriṁ gacchati. Purā phalaṁ nibbattayati, purā maggamāvārayati, purā veneyyattaṁ samatikkamatīti te Bhagavā asamatte ovadati. Yathā Puṇṇañca Govatikaṁ acelañca Kukkuravatikaṁ.

61. Imassa ca puggalassa akusalakammasamādānaṁ paripūramānaṁ maggaṁ āvārayissati purā pāripūriṁ gacchati, purā phalaṁ nibbattayati, purā maggamāvārayati, purā veneyyattaṁ samatikkamatīti taṁ Bhagavā asamattaṁ ovadati. Yathā āyasmantaṁ Aṅgulimālaṁ.

Sabbesaṁ mudumajjhādhimattatā, tattha mudu āneñjābhisaṅkhārā majjhaṁ avasesakusalasaṅkhārā, adhimattaṁ akusalasaṅkhārā, yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso, idaṁ diṭṭhadhammavedanīyaṁ, idaṁ upapajjavedanīyaṁ, idaṁ aparāpariyavedanīyaṁ, idaṁ nirayavedanīyaṁ, idaṁ tiracchānavedanīyaṁ, idaṁ pettivisayavedanīyaṁ, idaṁ asuravedanīyaṁ, idaṁ devavedanīyaṁ, idaṁ manussavedanīyanti, idaṁ vuccati atītānāgatapaccuppannānaṁ kammasamādānānaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso vipākavemattatā ñāṇaṁ pañcamaṁ Tathāgatabalaṁ. (5)

62. Iti tathā samādinnānaṁ kammānaṁ samādinnānaṁ jhānānaṁ vimokkhānaṁ samādhīnaṁ samāpattīnaṁ ayaṁ saṁkileso, idaṁ vodānaṁ, idaṁ vuṭṭhānaṁ, evaṁ saṁkilissati, evaṁ vodāyati, evaṁ vuṭṭhahatīti ñāṇaṁ anāvaraṇaṁ.

Tattha kati jhānāni, cattāri jhānāni. Kati vimokkhā, ekādasa ca aṭṭha ca satta ca tayo ca dve ca. Kati samādhī, tayo samādhī savitakko savicāro samādhi, avitakko vicāramatto samādhi, avitakko avicāro samādhi. Kati samāpattiyo, pañca samāpattiyo saññāsamāpatti asaññāsamāpatti nevasaññānāsaññāsamāpatti vibhūtasaññāsamāpatti[1] nirodhasamāpatti.

Tattha katamo saṁkileso, paṭhamajjhānassa kāmarāgabyāpādā saṁkileso ye ca kukkuṭajhāyī dve paṭhamakā yo vā pana koci hānabhāgiyo samādhi, ayaṁ saṁkileso, tattha katamaṁ vodānaṁ, nīvaraṇapārisuddhi, paṭhamassa jhānassa ye ca kukkuṭajhāyī dve pacchimakā yo vā pana koci visesabhāgiyo samādhi, idaṁ vodānaṁ, tattha katamaṁ vuṭṭhānaṁ, yaṁ samāpattivuṭṭhānakosallaṁ, idaṁ vuṭṭhānaṁ, yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso, idaṁ vuccati sabbesaṁ jhānavimokkhasamādhisamāpattīnaṁ saṁkilesavodānavuṭṭhānañāṇaṁ chaṭṭhaṁ Tāthāgatabalaṁ. (6)

63. Iti tasseva samādhissa tayo dhammā parivārā indriyāni balāni vīriyamiti, tāniyeva indriyāni vīriyavasena balāni bhavanti, ādhipateyyaṭṭhena indriyāni, akampiyaṭṭhena balāni, iti tesaṁ mudumajjhādhimattatā ayaṁ mudindriyo ayaṁ majjhindriyo ayaṁ tikkhindriyoti. Tattha Bhagavā tikkhindriyaṁ saṁkhittena ovādena ovadati, majjhindriyaṁ Bhagavā saṁkhittavitthārena ovadati, mudindriyaṁ Bhagavā vitthārena ovadati. Tattha Bhagavā tikkhindriyassa mudukaṁ dhammadesanaṁ upadisati, majjhindriyassa Bhagavā mudutikkhadhammadesanaṁ upadisati, mudindriyassa Bhagavā tikkhaṁ dhammadesanaṁ upadisati. Tattha Bhagavā tikkhindriyassa samathaṁ upadisati, majjhindriyassa Bhagavā samathavipassanaṁ upadisati, mudindriyassa Bhagavā vipassanaṁ upadisati. Tattha Bhagavā tikkhindriyassa nissaraṇaṁ upadisati, majjhindriyassa Bhagavā ādīnavañca nissaraṇañca upadisati, mudindriyassa Bhagavā assādañca ādīnavañca nissaraṇañca upadisati. Tattha Bhagavā tikkhindriyassa adhipaññāsikkhāya paññāpayati, majjhindriyassa Bhagavā adhicittasikkhāya paññāpayati, mudindriyassa Bhagavā adhisīlasikkhāya paññāpayati.

---

1. Vibhūtasamāpatti (Sī, Ka) 59 piṭṭhe natthi pāṭhanānattaṁ.

Yaṁ ettha ñāṇaṁ hetuso ṭhānaso anodhiso ayaṁ imaṁ bhūmiṁ bhāvanañca gato, imāya velāya imāya anusāsaniyā evaṁ dhātuko cāyaṁ ayaṁ cassa āsayo ayañca anusayo iti, idaṁ vuccati parasattānaṁ parapuggalānaṁ indriyaparopariyattavemattatā ñāṇaṁ sattamaṁ Tathāgatabalaṁ. (7)

Iti tattha yaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati. Seyyathidaṁ, ekampi jātiṁ dvepi jātiyo tissopi jātiyo catassopi jātiyo pañcapi jātiyo dasapi jātiyo vīsampi jātiyo tiṁsampi jātiyo cattārīsampi jātiyo paññāsampi jātiyo jātisatampi jātisahassampi jātisatasahassampi anekānipi jātisatāni anekānipi jātisahassāni anekānipi jātisatasahassāni anekepi saṁvaṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe anekepi saṁvaṭṭavivaṭṭakappe. Amutrāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādiṁ. Tatrāpāsiṁ evaṁnāmo evaṁgotto evaṁvaṇṇo evamāhāro evaṁsukhadukkhappaṭisaṁvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapannoti, iti sākāraṁ sa-uddesaṁ anekavihitaṁ pubbenivāsaṁ anussarati.

64. Tattha saggūpagesu ca sattesu manussūpagesu ca sattesu apāyūpagesu ca sattesu imassa puggalassa lobhādayo ussannā alobhādayo mandā, imassa puggalassa alobhādayo ussannā lobhādayo mandā, ye vā pana ussannā ye vā pana mandā imassa puggalassa imāni indriyāni upacitāni imassa puggalassa imāni indriyāni anupacitāni amukāya vā kappakoṭiyaṁ kappasatasahasse vā kappasahasse vā kappasate vā kappe vā antarakappe vā upaḍḍhakappe vā saṁvacchare vā upaḍḍhasaṁvacchare vā māse vā pakkhe vā divase vā muhutte vā iminā pamādena vā pasādena vāti. Taṁ taṁ bhavaṁ Bhagavā anussaranto asesaṁ jānāti, tattha yaṁ dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti ime vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā manoduccaritena samannāgatā ariyānaṁ upavādakā

micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapannā. Ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacīsucaritena samannāgatā.

Manosucaritena samannāgatā ariyānaṁ anupavādakā sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapannā, tattha saggūpagesu ca sattesu manussūpagesu ca sattesu apāyūpagesu ca sattesu iminā puggalena evarūpaṁ kammaṁ amukāya kappakoṭiyaṁ upacitaṁ kappasatasahasse vā kappasahasse vā kappasate vā kappe vā antarakappe vā upaḍḍhakappe vā saṁvacchare vā upaḍḍhasaṁvacchare vā māse vā pakkhe vā divase vā muhutte vā iminā pamādena vā pasādena vāti. Imāni Bhagavato dve ñāṇāni pubbenivāsānussatiñāṇañca dibbacakkhu ca aṭṭhamaṁ navamaṁ Tathāgatabalaṁ. (8-9)

Iti tattha yaṁ sabbaññutā pattā viditā sabbadhammā virajaṁ vītamalaṁ uppannaṁ sabbaññutañāṇaṁ nihato māro Bodhimūle, idaṁ Bhagavato dasamaṁ balaṁ sabbāsavaparikkhayaṁ ñāṇaṁ. Dasabalasamannāgatā hi Buddhā Bhagavantoti. (10)

Niyutto vicayo hārasampāto.

---

3. Yuttihārasampāta

65. Tattha katamo yuttihārasampāto.

* "Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro.
Sammādiṭṭhipurekkhāro, ñatvāna udayabbayaṁ.
Thinamiddhābhibhū bhikkhu, sabbā duggatiyo jahe"ti.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti rakkhitacittassa sammāsaṅkappagocaro bhavissatīti yujjati, sammāsaṅkappagocaro sammādiṭṭhi bhavissatīti yujjati, sammādiṭṭhipurekkhāro viharanto udayabbayaṁ paṭivijjhissatīti yujjati, udayabbayaṁ paṭivijjhanto sabbā duggatiyo jahissatīti yujjati. Sabbā duggatiyo jahanto sabbāni duggativinipātabhayāni samatikkamissatīti yujjatīti.

Niyutto yuttihārasampāto.

---

* Heṭṭhā 41 piṭṭhe; upari 90 piṭṭhepi.

4. Padaṭṭhānahārasampāta

66. Tattha katamo padaṭṭhāno hārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. "Tasmā rakkhitacittassā"ti tiṇṇaṁ sucaritānaṁ padaṭṭhānaṁ. "Sammāsaṅkappagocaro"ti samathassa padaṭṭhānaṁ. "Sammādiṭṭhipurekkhāro"ti vipassanāya padaṭṭhānaṁ. "Ñatvāna udayabbayan"ti dassanabhūmiyā padaṭṭhānaṁ. "Thinamiddhābhibhū bhikkhū"ti vīriyassa padaṭṭhānaṁ. "Sabbā duggatiyo jahe"ti bhāvanāya padaṭṭhānaṁ.

Niyutto padaṭṭhāno hārasampāto.

5. Lakkhaṇahārasampāta

67. Tattha katamo lakkhaṇo hārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. "Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti idaṁ satindriyaṁ, satindriye gahite gahitāni bhavanti pañcindriyāni. "Sammādiṭṭhipurekkhāro"ti sammādiṭṭhiyā gahitāya gahito bhavati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Taṁ kissa hetu, sammādiṭṭhito hi sammāsaṅkappo pabhavati, sammāsaṅkappato sammāvācā pabhavati, sammāvācāto sammākammanto pabhavati, sammākammantato sammā-ājīvo pabhavati, sammā-ājīvato sammāvāyāmo pabhavati, sammāvāyāmato sammāsati pabhavati, sammāsatito sammāsamādhi pabhavati, sammāsamādhito sammāvimutti pabhavati, sammāvimuttito sammāvimuttiñāṇadassanaṁ pabhavati.

Niyutto lakkhaṇo hārasampāto.

6. Catubyūhahārasampāta

68. Tattha katamo catubyūho hārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. "Tasmā rakkhitacittassā"ti rakkhitaṁ paripālīyatīti esā nirutti. Idha Bhagavato ko adhippāyo, ye duggatīti parimuccitukāmā bhavissanti, te dhammacārino bhavissantīti ayaṁ ettha Bhagavato adhippāyo, Kokāliko hi

Sāriputtamoggallānesu theresu cittaṁ padosayitvā Mahāpadumaniraye upapanno. Bhagavā ca sati-ārakkhena cetasā samannāgato, suttamhi vuttaṁ "satiyā cittaṁ rakkhitabban"ti.

Niyutto catubyūho hārasampāto.

7. Āvaṭṭahārasampāta

69. Tattha katamo āvaṭṭo hārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. "Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti samatho[1]. "Sammādiṭṭhipurekkhāro"ti vipassanā. "Ñatvāna udayabbayan"ti dukkhapariññā. "Thinamiddhābhibhū bhikkhū"ti samudayapahānaṁ. "Sabbā duggatiyo jahe"ti nirodho[2]. Imāni cattāri saccāni.

Niyutto āvaṭṭo hārasampāto.

8. Vibhattihārasampāta

70. Tattha katamo vibhattihārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. Kusalapakkho kusalapakkhena niddisitabbo. Akusalapakkho akusalapakkhena niddisitabbo.

Niyutto vibhattihārasampāto.

9. Parivattanahārasampāta

71. Tattha kattamo parivattano hārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. Samathavipassanāya bhāvitāya nirodho phalaṁ, pariññātaṁ dukkhaṁ, samudayo pahīno, maggo bhāvito paṭipakkhena.

Niyutto parivattano hārasampāto.

---

1. Ayaṁ samamathā (Sī, Ka)
2. Ayaṁ nirodho (Sī, Ka)

10. Vevacanahārasampāta

72. Tattha katamo vevacano hārasampāto.

“Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro”ti gāthā. “Tasmā rakkhitacittassā”ti cittaṁ mano viññāṇaṁ manindriyaṁ manāyatanaṁ vijānanā vijānitattaṁ, idaṁ vevacanaṁ. “Sammāsaṅkappagocaro”ti nekkhammasaṅkappo abyāpādasaṅkappo avihiṁsāsaṅkappo, idaṁ vevacanaṁ. “Sammādiṭṭhipurekkhāro”ti sammādiṭṭhi nāma paññāsatthaṁ paññākhaggo paññāratanaṁ paññāpajjoto paññāpatodo paññāpāsādo, idaṁ vevacanaṁ.

Niyutto vevacano hārasampāto.

11. Paññattihārasampāta

73. Tattha katamo paññattihārasampāto.

“Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro”ti gāthā. “Tasmā rakkhitacittassā”ti padaṭṭhānapaññatti satiyā. “Sammāsaṅkappagocaro”ti bhāvanāpaññatti samathassa. “Sammādiṭṭhipurekkhāro, ñatvāna udayabbayan”ti dassanabhūmiyā nikkhepapaññatti. “Thinamiddhābhibhū bhikkhū”ti samudayassa anavasesappahānapaññatti, “sabbā duggatiyo jahe”ti bhāvanāpaññatti maggassa.

Niyutto paññattihārasampāto.

12. Otaraṇahārasampāta

74. Tattha katamo otaraṇo hārasampāto.

“Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro”ti gāthā. “Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro. Sammādiṭṭhipurekkhāro”ti sammādiṭṭhiyā gahitāya gahitāni bhavanti pañcindriyāni, ayaṁ indriyehi otaraṇā.

Tāniyeva indriyāni vijjā, vijjuppādā avijjānirodho, avijjānirodhā saṅkhāranirodho, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho, evaṁ sabbaṁ, ayaṁ paṭiccasamuppādena otaraṇā.

Tāniyeva pañcindriyāni tīhi khandhehi saṅgahitāni sīlakkhandhena samādhikkhandhena paññākkhandhena, ayaṁ khandhehi otaraṇā.

Tāni yeva pañcindriyāni saṅkhārapariyāpannāni. Ye saṅkhārā anāsavā no ca bhavaṅgā, te saṅkhārā dhammadhātusaṅgahitā, ayaṁ dhātūhi otaraṇā.

Sā dhammadhātu dhammāyatanapariyāpannā, yaṁ āyatanaṁ anāsavaṁ no ca bhavaṅgaṁ, ayaṁ āyatanehi otaraṇā.

Niyutto otaraṇo hārasampāto.

13. Sodhanahārasampāta

75. Tattha katamo sodhano hārasampāto.

"Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro"ti gāthā. Yattha ārambho suddho, so pañho visajjito bhavati. Yattha pana ārambho na suddho, na tāva so pañho visajjito bhavati.

Niyutto sodhano hārasampāto.

14. Adhiṭṭhānahārasampāta

76. Tattha katamo adhiṭṭhāno hārasampāto.

Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaroti gāthā. Tasmā rakkhitacittassāti ekattatā. Cittaṁ mano viññāṇaṁ, ayaṁ vemattatā. sammāsaṅkappagocaroti ekattatā. Nekkhammasaṅkappo abyāpādasaṅkappo avihiṁsāsaṅkappo ayaṁ vemattatā. Sammādiṭṭhipurekkhāroti ekattatā. Sammādiṭṭhi nāma yaṁ dukkhe ñāṇaṁ dukkhasamudaye ñāṇaṁ dukkhanirodhe ñāṇaṁ dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ñāṇaṁ magge ñāṇaṁ hetumhi ñāṇaṁ hetusamuppannesu dhammesu ñāṇaṁ paccaye ñāṇaṁ paccayasamuppannesu dhammesu ñāṇaṁ, yaṁ tattha tattha yathābhūtaṁ ñāṇadassanaṁ abhisamayo sampaṭivedho saccāgamanaṁ, ayaṁ vemattatā. Ñatvāna udayabbayanti ekattatā, udayena avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ, evaṁ sabbaṁ samudayo bhavati. Vayena avijjānirodhā saṅkhāranirodho, evaṁ sabbaṁ nirodho hoti, ayaṁ vemattatā. Thinamiddhābhibhū bhikkhūti ekattatā, thinaṁ nāma yā cittassa akallatā akammaniyatā, middhaṁ nāma yaṁ kāyassa līnattaṁ, ayaṁ vemattatā. Sabbā duggatiyo jaheti ekattatā, devamanussa vā

upanidhāya apāyā duggati, nibbānaṁ vā upanidhāya sabbā upapattiyo duggati, ayaṁ vemattatā.

Niyutto adhiṭṭhāno hārasampāto.

15. Parikkhārahārasampāta

77. Tattha katamo parikkhāro hārasampāto.

Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaroti gāthā. Ayaṁ samathavipassanāya parikkhāro.

Niyutto parikkhāro hārasampāto.

16. Samāropanahārasampāta

78. Tattha katamo samāropano hārasampāto.

* "Tasmā rakkhitacittassa, sammāsaṅkappagocaro.
Sammādiṭṭhipurekkhāro, ñatvāna udayabbayaṁ.
Thinamiddhābhibhū bhikkhu, sabbā duggatiyo jahe"ti.

Tasmā rakkhitacittassāti tiṇṇaṁ sucaritānaṁ padaṭṭhānaṁ, citte rakkhite taṁ rakkhitaṁ bhavati kāyakammaṁ vacīkammaṁ manokammaṁ. Sammādiṭṭhipurekkhāroti sammādiṭṭhiyā bhāvitāya bhāvito bhavati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Kena kāraṇena, sammādiṭṭhito hi sammāsaṅkappo pabhavati, sammāsaṅkappato sammāvācā pabhavati, sammāvācāto sammākammanto pabhavati, sammākammantato sammā-ājīvo pabhavati, sammā-ājīvato sammāvāyāmo pabhavati, sammāvāyāmato sammāsati pabhavati, sammāsatito sammāsamādhi pabhavati, sammāsamādhito sammāvimutti pabhavati, sammāvimuttito sammāvimuttiñāṇadassanaṁ pabhavati. Ayaṁ anupādiseso puggalo anupādisesā ca nibbānadhātu.

Niyutto samāropano hārasampāto.

---

* Heṭṭhā 41, 85 piṭṭhesupi.

Tenāha āyasmā Mahākaccāyano—

"Soḷasa hārā paṭhamaṁ, disalocanato disā viloketvā.
Saṅkhipiya aṅkusena hi, nayehi tīhi niddise suttan"ti.

Niyutto hārasampāto.

Nayasamuṭṭhāna

79. Tattha katamaṁ nayasamuṭṭhānaṁ. Pubbā koṭi na paññāyati avijjāya ca bhavataṇhāya ca, tattha avijjānīvaraṇaṁ taṇhāsaṁyojanaṁ. Avijjānīvaraṇā sattā avijjāsaṁyuttā[1] avijjāpakkhena vicaranti, te vuccanti diṭṭhicaritāti. Taṇhāsaṁyojanā sattā taṇhāsaṁyuttā taṇhāpakkhena vicaranti, te vuccanti taṇhācaritāti. Diṭṭhicaritā ito bahiddhā pabbajitā attakilamathānuyogamanuyuttā viharanti. Taṇhācaritā ito bahiddhā pabbajitā kāmesu kāmasukhallikānuyogamanuyuttā viharanti.

Tattha kiṁkāraṇaṁ yaṁ diṭṭhicaritā ito bahiddhā pabbajitā attakilamathānuyogamanuyuttā viharanti. Taṇhācaritā ito bahiddhā pabbajitā kāmesu kāmasukhallikānuyogamanuyuttā viharanti. Ito bahiddhā natthi saccavavatthānaṁ, kuto catusaccappakāsanā vā samathavipassanākosallaṁ vā upasamasukhappatti vā. Te upasamasukhassa anabhiññā viparītacetā evamāhaṁsu "natthi sukhena sukhaṁ, dukkhena nāma sukhaṁ adhigantabban"ti. Yo kāme paṭisevati, so lokaṁ vaḍḍhayati, yo lokaṁ vaḍḍhayati, so bahuṁ puññaṁ pasavatīti te evaṁsaññī evaṁdiṭṭhī dukkhena sukhaṁ patthayamānā kāmesu puññasaññī attakilamathānuyogamanuyuttā ca viharanti kāmasukhallikānuyogamanuyuttā ca, te tadabhiññā santā rogameva vaḍḍhayanti, gaṇḍameva vaḍḍhayanti, sallameva vaḍḍhayanti, te rogābhitunnā gaṇḍapaṭipīḷitā sallānuviddhā nirayatiracchānayonipetāsuresu ummujjanimujjāni karontā ugghātanigghātaṁ paccanubhontā rogagaṇḍasallabhesajjhaṁ na vindanti. Tattha attakilamathānuyogo kāmasukhallikānuyogo ca saṁkileso, samathavipassanā vodānaṁ. Attakilamathānuyogo kāmasukhallikānuyogo ca rogo, samathavipassanā roganigghātakabhesajjaṁ. Attakilamathānuyogo kāmasukhallikānuyogo ca gaṇḍo, samathavipassanā

---

1. Avijjāya saṁyuttā (Sī, Ka)

gaṇḍanigghātakabhesajjaṁ. Attakilamathānuyogo kāmasukhallikānuyogo ca sallo, samathavipassanā salluddharaṇabhesajjaṁ.

Tattha saṁkileso dukkhaṁ, tadabhisaṅgo taṇhā samudayo, taṇhānirodho dukkhanirodho, samathavipassanā dukkhanirodhagāminī paṭipadā, imāni cattāri caccāni. Dukkhaṁ pariññeyyaṁ, samudayo pahātabbo, maggo bhāvetabbo, nirodho sacchikātabbo.

80. Tattha diṭṭhicaritā rūpaṁ attato upagacchanti. Vedanaṁ -pa- saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato upagacchanti. Taṇhācaritā rūpavantaṁ attānaṁ upagacchanti. Attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ, vedanāvantaṁ -pa- saññāvantaṁ. Saṅkhāravantaṁ. Viññāṇavantaṁ attānaṁ upagacchanti, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ, ayaṁ vuccati vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi.

Tassā paṭipakkho lokuttarā sammādiṭṭhi, anvāyikā sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi, ayaṁ ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, te tayo khandhā sīlakkhandho samādhikkhandho paññākkhandho. Sīlakkhandho samādhikkhandho ca samatho, paññākkhandho vipassanā. Tattha sakkāyo dukkhaṁ, sakkāyasamudayo dukkhasamudayo, sakkāyanirodho dukkhanirodho, ariyo-aṭṭhaṅgiko maggo dukkhanirodhagāminī paṭipadā, imāni cattāri saccāni. Dukkhaṁ pariññeyyaṁ, samudayo pahātabbo, maggo bhāvetabbo nirodho sacchikātabbo.

Tattha ye rūpaṁ attato upagacchanti. Vedanaṁ -pa- saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ attato upagacchanti. Ime vuccanti “ucchedavādino”ti. Ye rūpavantaṁ attānaṁ upagacchanti. Attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Ye vedanāvantaṁ -pa-. Ye saññāvantaṁ, ye saṅkhāravantaṁ, ye viññāṇavantaṁ attānaṁ upagacchanti, attani vā viññāṇaṁ, viññāṇasmiṁ vā attānaṁ. Ime vuccanti “sassatavādino”ti, tattha ucchedasassatavādā ubho antā, ayaṁ saṁsārapavatti. Tassa paṭipakkho majjhimā paṭipadā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, ayaṁ saṁsāranivatti. Tattha pavatti dukkhaṁ, tadabhisaṅgo taṇhā samudayo, taṇhānirodho dukkhanirodho, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo

dukkhanirodhagāminī paṭipadā, imāni cittāri saccāni. Dukkhaṁ pariññeyyaṁ, samudayo pahātabbo, maggo bhāvetabbo, nirodho sacchikātabbo.

Tattha ucchedasassataṁ samāsato vīsativutthukā sakkāyadiṭṭhi, vitthārato dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, tesaṁ paṭipakkho tecattālīsaṁ bodhipakkhiyā dhammā aṭṭha vimokkhā dasa kasiṇāyatanāni. Dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni mohajālaṁ anādi-anidhanappavattaṁ. Tecattālīsaṁ[1] bodhipakkhiyā dhammā ñāṇavajiraṁ mohajālappadālanaṁ. Tattha moho avijjā, jālaṁ bhavataṇhā, tena vuccati "pubbā koṭi na paññāyati avijjāya ca bhavataṇhāya cā"ti.

81. Tattha diṭṭhicarito asmiṁ sāsane pabbajito sallekhānusantatavutti bhavati sallekhe tibbagāravo. Taṇhācarito asmiṁ sāsane pabbajito sikkhānusantatavutti bhavati sikkhāya tibbagāravo. Diṭṭhicarito sammattaniyāmaṁ okkamanto dhammānusārī bhavati. Taṇhācarito sammattaniyāmaṁ okkamanto saddhānusārī bhavati, diṭṭhicarito sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyāti. Taṇhācarito dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyāti.

Tattha kiṁ kāraṇaṁ, yaṁ taṇhācarito dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyāti, tassa hi kāmā apariccattā bhavanti, so kāmehi viveciyamāno dukkhena paṭinissarati dandhañca dhammaṁ ājānāti. Yo panāyaṁ diṭṭhicarito ayaṁ āditoyeva kāmehi anatthiko bhavati. So tato viveciyamāno khippañca paṭinissarati, khippañca dhammaṁ ājānāti. Dukkhāpi paṭipadā duvidhā dandhābhiññā ca khippābhiññā ca. Sukhāpi paṭipadā duvidhā dandhābhiññā ca khippābhiññā ca. Sattāpi duvidhā mudindriyāpi tikkhindriyāpi. Ye mudindriyā, te dandhañca paṭinissaranti dandhañca dhammaṁ ājānanti. Ye tikkhindriyā, te khippañca paṭinissaranti, khippañca dhammaṁ ājānanti, imā catasso paṭipadā. Ye hi keci niyyiṁsu vā niyyanti vā niyyissanti vā, te imāhi eva catūhi paṭipadāhi. Evaṁ ariyā catukkamaggaṁ paññāpenti abudhajanasevitāya bālakantāya rattavāsiniyā nandiyā bhavataṇhāya avaṭṭanatthaṁ[2]. Ayaṁ vuccati nandiyāvaṭṭassan nayassa bhūmīti, tenāha "taṇhañca avijjampi ca samathenā"ti.

1. Tetālīsaṁ (Sī)   2. Āvaṭṭanatthaṁ (Sī, Ka)

82. Veyyākaraṇesu hi ye kusalākusalāti te duvidhā upaparikkhitabbā lokavaṭṭānusārī ca lokavivaṭṭānusārī ca. Vaṭṭaṁ nāma saṁsāro. Vivaṭṭaṁ nibbānaṁ. Kammakilesā hetu saṁsārassa. Tattha kammaṁ cetanā cetasikañca niddisitabbaṁ. Taṁ kathaṁ daṭṭhabbaṁ, upacayena sabbepi kilesā catūhi vipallāsehi niddisitabbā, te kattha daṭṭhabbā, dasa vatthuke kilesapuñje. Katamāni dasa vatthūni, cattāro āhārā, cattāro vipallāsā, cattāri upādānāni, cattāro yogā, cattāro ganthā, cattāro āsavā, cattāro oghā, cattāro sallā, catasso viññāṇaṭṭhitiyo cattāri agatigamanāni. Paṭhame āhāre paṭhamo vipallāso, dutiye āhāre dutiyo vipallāso, tatiye āhāre tatiyo vipallāso, catutthe āhāre catuttho vipallāso. Paṭhame vipallāse paṭhamaṁ upādānaṁ. Dutiye vipallāse dutiyaṁ upādānaṁ, tatiye vipallāse tatiyaṁ upādānaṁ, catutthe vipallāse catutthaṁ upādānaṁ. Paṭhame upādāne paṭhamo yogo, dutiye upādāne dutiyo yogo, tatiye upādāne tatiyo yogo, catutthe upādāne catuttho yogo. Paṭhame yoge paṭhamo gantho, dutiye yoge dutiyo gantho, tatiye yoge tatiyo gantho, catutthe yoge catuttho gantho, paṭhame ganthe paṭhamo āsavo, dutiye ganthe dutiyo āsavo, tatiye ganthe tatiyo āsavo, catutthe ganthe catuttho āsavo. Paṭhame āsave paṭhamo ogho, dutiye āsave dutiyo ogho, tatiye āsave tatiyo ogho, catutthe āsave catuttho ogho. Paṭhame oghe paṭhamo sallo, dutiye oghe dutiyo sallo, tatiye oghe tatiyo sallo, catutthe oghe catuttho sallo. Paṭhame salle paṭhamā viññāṇaṭṭhiti, dutiye salle dutiyā viññāṇaṭṭhiti, tatiye salle tatiyā viññāṇaṭṭhiti, catutthe salle catutthī[1] viññāṇaṭṭhiti, paṭhamāyaṁ viññāṇaṭṭhitiyaṁ paṭhamaṁ agatigamanaṁ. Dutiyāyaṁ viññāṇaṭṭhitiyaṁ dutiyaṁ agatigamanaṁ. Tatiyāyaṁ viññāṇaṭṭhitiyaṁ tatiyaṁ agatigamanaṁ, catutthiyaṁ[2] viññāṇaṭṭhitiyaṁ catutthaṁ agatigamanaṁ.

---

1. Catutthā (Sī) 2. Catutthāyaṁ (Sī)

83. Tattha yo ca kabaḷīkāro āhāro phasso āhāro, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca manosañcetanāhāro yo ca viññāṇāhāro, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. Tattha yo ca "asubhe subhan"ti vipallāso, yo ca "dukkhe sukhan"ti vipallāso, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca "anicce niccan"ti vipallāso, yo ca "anattani attā"ti vipallāso, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. . Tattha yañca kāmupādānaṁ yañca bhavupādānaṁ, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yañca diṭṭhupādānaṁ yañca attavādupādānaṁ, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. . Tattha yo ca kāmayogo, yo ca bhavayogo, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca diṭṭhiyogo, yo ca avijjāyogo, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. . Tattha yo ca abhijjhākāyagantho, yo ca byāpādo kāyagantho, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca parāmāsakāyagantho, yo ca idaṁsaccābhinivesakāyagantho, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. . Tattha yo ca kāmāsavo, yo ca bhavāsavo, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca diṭṭhāsavo, yo ca avijjāsavo, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. . Tattha yo ca kāmogho, yo ca bhavogho, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca diṭṭhogho, yo ca avijjogho, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. . Tattha yo ca rāgasallo, yo ca dosasallo, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yo ca mānasallo, yo ca mohasallo, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. Tattha yā ca rūpūpagā viññāṇaṭṭhiti, yā ca vedanūpagā viññāṇaṭṭhiti, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yā ca saññūpagā viññāṇaṭṭhiti, yā ca saṅkhārūpagā viññāṇaṭṭhiti, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā. Tattha yañca chandā agatigamanaṁ yañca dosā agatigamanaṁ, ime taṇhācaritassa puggalassa upakkilesā. Yañca bhayā agatigamanaṁ, yañca mohā agatigamanaṁ, ime diṭṭhicaritassa puggalassa upakkilesā.

84. Tattha kabaḷīkāre āhāre "asubhe subhan"ti vipallāso. Phasse āhāre "dukkhe sukhan"ti vipallāso. Viññāṇe āhāre

“anicce niccan”ti vipallāso. Manosañcetanāya āhāre “anattani attā”ti vipallāso, paṭhame vipallāse ṭhito kāme upādiyati, idaṁ vuccati kāmupādānaṁ. Dutiye vipallāse ṭhito anāgataṁ bhavaṁ upādiyati, idaṁ vuccati bhavupādānaṁ. Tatiye vipallāse ṭhito saṁsārābhinandiniṁ diṭṭhiṁ upādiyati, idaṁ vuccati diṭṭhupādānaṁ, catutthe vipallāse ṭhito attānaṁ kappiyaṁ upādiyati, idaṁ vuccati attavādupādānaṁ.

Kāmupādānena kāmehi saṁyujjati, ayaṁ vuccati kāmayogo. Bhavupādānena bhavehi saṁyujjati, ayaṁ vuccati bhavayogo. Diṭṭhupādānena pāpikāya diṭṭhiyā saṁyujjati, ayaṁ vuccati diṭṭhiyogo. Attavādupādānena avijjāya saṁyujjati, ayaṁ vuccati avijjāyogo.

Paṭhame yoge ṭhito abhijjhāya kāyaṁ ganthati, ayaṁ vuccati abhijjhākāyagantho. Dutiye yoge ṭhito byāpādena kāyaṁ ganthati, ayaṁ vuccati byāpādakāyagantho. Tatiye yoge ṭhito parāmāsena kāyaṁ ganthati, ayaṁ vuccati parāmāsakāyagantho. Catutthe yoge ṭhito idaṁsaccābhinivesena kāyaṁ ganthati, ayaṁ vuccati idaṁsaccābhinivesakāyagantho.

Tassa evaṁganthitā kilesā āsavanti. Kuto ca vuccati āsavantīti, anusayato vā pariyuṭṭhānato vā. Tattha abhijjhākāyaganthena kāmāsavo, byāpādakāyaganthena bhavāsavo, parāmāsakāyaganthena diṭṭhāsavo, idaṁsaccābhinivesakāyaganthena avijjāsavo.

Tassa ime cattāro āsavā vepullaṁ gatā oghā bhavanti. Iti āsavavepullā oghavepullaṁ. Tattha kāmāsavena kāmogho, bhavāsavena bhavogho, diṭṭhāsavena diṭṭhogho, avijjāsavena avijjogho.

Tassa ime cattāro oghā anusayasahagatā ajjhāsayaṁ anupaviṭṭhā hadayaṁ āhacca tiṭṭhanti, tena vuccanti sallā-iti. Tattha kāmoghena rāgasallo, bhavoghena dosasallo, diṭṭhoghena mānasallo, avijjoghena mohasallo.

Tassa imehi catūhi sallehi pariyādinnaṁ[1] viññāṇaṁ catūsu dhammesu saṇṭhahati rūpe vedanāya saññāya saṅkhāresu. Tattha rāgasallena nandūpasecanena viññāṇena rūpūpagā viññāṇaṭṭhiti, dosasallena nandūpasecanena viññāṇena vedanūpagā viññāṇaṭṭhiti, mānasallena nandūpasecanena viññāṇena saññūpagā viññāṇaṭṭhiti, mohasallena nandūpasecanena viññāṇena saṅkhārūpagā viññāṇaṭṭhiti.

Tassa imāhi catūhi viññāṇaṭṭhitīhi upatthaddhaṁ viññāṇaṁ catūhi dhammehi agatiṁ gacchati chandā dosā bhayā mohā. Tattha rāgena chandāgatiṁ gacchati, dosena dosāgatiṁ gacchati, bhayena bhayāgatiṁ gacchati, mohena mohāgatiṁ gacchati. Iti kho tañca kammaṁ ime ca kilesā, esa hetu saṁsārassa, evaṁ sabbe kilesā catūhi vipallāsehi niddisitabbā.

85. Tattha imā catasso disā kabaḷīkāro āhāro "asubhe subhan"ti vipallāso, kāmupādānaṁ, kāmayogo, abhijjhākāyagantho, kāmāsavo, kāmogho, rāgasallo, rūpūpagā viññāṇaṭṭhiti, chandā agatigamananti paṭhamā disā.

Phasso āhāro, "dukkhe sukhan"ti vipallāso, bhavupādānaṁ, bhavayogo, byāpādakāyagantho, bhavāsavo, bhavogho, dosasallo, vedanūpagā viññāṇaṭṭhiti, dosā agatigamananti dutiyā disā.

Viññāṇāhāro "anicce niccan"ti vipallāso, diṭṭhupādānaṁ, diṭṭhiyogo parāmāsakāyagantho, diṭṭhāsavo, diṭṭhogho, mānasallo, saññūpagā viññāṇaṭṭhiti, bhayā agatigamananti tatiyā disā.

Manosañcetanāhāro "anattani attā"ti vipallāso, attavādupādānaṁ, avijjāyogo, idaṁsaccābhinivesakāyagantho, avijjāsavo, avijjogho, mohasallo, saṅkhārūpagā viññāṇaṭṭhiti, mohā agatigamananti catutthī disā.

Tattha yo ca kabaḷīkāro āhāro yo ca "asubhe subhan"ti vipallāso, kāmupādānaṁ, kāmayogo, abhijjhākāyagantho,

---

1. Pariyādiṇṇaṁ (Ka)

kāmāsavo, kāmogho, rāgasallo, rūpūpagā viññāṇaṭṭhiti chandā agatigamananti, imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Ime rāgacaritassa puggalassa upakkilesā.

Tattha yo ca phasso āhāro yo ca "dukkhe sukhan"ti vipallāso bhavupādānaṁ, bhavayogo, byāpādakāyagantho, bhavāsavo, bhavogho, dosasallo, vedanūpagā viññāṇaṭṭhiti, dosā agatigamananti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho byañjanameva nānaṁ, ime dosacaritassa puggalassa upakkilesā.

Tattha yo ca viññāṇāhāro yo ca "anicce niccan"ti vipallāso, diṭṭhupādānaṁ, diṭṭhiyogo, parāmāsakāyagantho, diṭṭhāsavo, diṭṭhogho, mānasallo, saññūpagā viññāṇaṭṭhiti, bhayā agatigamananti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Ime diṭṭhicaritassa mandassa upakkilesā.

Tattha yo ca manosañcetanāhāro yo ca "anattani attā"ti vipallāso, attavādupādānaṁ, avijjāyogo, idaṁsaccābhinivesakāyagantho, avijjāsavo, avijjogho, mohasallo, saṅkhārūpagā viññāṇaṭṭhiti, mohā agatigamananti, imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Ime diṭṭhicaritassa udattassa[1] upakkilesā.

Tattha yo ca kabaḷīkāro āhāro yo ca phasso āhāro, ime appaṇihitena vimokkhamukhena pariññaṁ gacchanti, viññāṇāhāro suññatāya, manosañcetanāhāro animittena, tattha yo ca "asubhe subhan"ti vipallāso, yo ca "dukkhe sukhan"ti vipallāso, ime appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ abbhatthaṁ gacchanti. "Anicce niccan"ti vipallāso suññatāya, "anattani attā"ti vipallāso animittena. . Tattha kāmupādānañca bhavupādānañca appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti. Diṭṭhupādānaṁ suññatāya, attavādupādānaṁ animittena. . Tattha kāmayogo ca bhavayogo ca appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti, diṭṭhiyogo suññatāya, avijjāyogo animittena. . Tattha abhijjhākāyagantho ca byāpādakāyagantho ca

1. Udatthassa (Sī, Ka)

appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti, parāmāsakāyagantho suññatāya, idaṁsaccābhinivesakāyagantho animittena.

Tattha kāmāsavo ca bhavāsavo ca appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti, diṭṭhāsavo suññatāya, avijjāsavo animittena. . Tattha kāmogho ca bhavogho ca appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti, diṭṭhogho suññatāya, avijjogho animittena. . Tattha rāgasallo ca dosasallo ca appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti, mānasallo suññatāya, mohasallo animittena. . Tattha rūpūpagā ca viññāṇaṭṭhiti vedanūpagā ca viññāṇaṭṭhiti appaṇihitena vimokkhamukhena pariññaṁ gacchanti, saññūpagā suññatāya, saṅkhārūpagā animittena.

Tattha chandā ca agatigamanaṁ dosā ca agatigamanaṁ appaṇihitena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti, bhayā agatigamanaṁ suññatāya, mohā agatigamanaṁ animittena vimokkhamukhena pahānaṁ gacchanti. Iti sabbe lokavaṭṭānusārino dhammā niyyanti. Te lokā tīhi vimokkhamukhehi.

86. Tatridaṁ niyyānaṁ—

Catasso paṭipadā, cattāro satipaṭṭhānā, cattāri jhānāni, cattāro vihārā, cattāro sammappadhānā, cattāro acchariyā abbhutā dhammā, cattāri adhiṭṭhānāni, catasso samādhibhāvanā, cattāro sukhabhāgiyā dhammā, catasso appamāṇā.

Paṭhamā paṭipadā paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ, dutiyā paṭipadā dutiyaṁ satipaṭṭhānaṁ, tatiyā paṭipadā tatiyaṁ satipaṭṭhānaṁ, catutthī paṭipadā catutthaṁ satipaṭṭhānaṁ. Paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ, dutiyaṁ satipaṭṭhānaṁ dutiyaṁ jhānaṁ, tatiyaṁ satipaṭṭhānaṁ tatiyaṁ jhānaṁ. Catutthaṁ satipaṭṭhānaṁ catutthaṁ jhānaṁ. Paṭhamaṁ jhānaṁ paṭhamo vihāro, dutiyaṁ jhānaṁ dutiyo vihāro, tatiyaṁ jhānaṁ tatiyo vihāro, catutthaṁ jhānaṁ catuttho vihāro. . Paṭhamo vihāro paṭhamaṁ sammappadhānaṁ, dutiyo vihāro dutiyaṁ sammappadhānaṁ, tatiyo vihāro tatiyaṁ sammappadhānaṁ, catuttho vihāro catutthaṁ sammappadhānaṁ. . Paṭhamaṁ sammappadhānaṁ paṭhamo acchariyo abbhuto dhammo, dutiyaṁ dutiyo. Tatiyaṁ tatiyo. Catutthaṁ sammappadhānaṁ catuttho acchariyo abbhuto dhammo. . Paṭhamo acchariyo abbhuto dhammo

paṭhamaṁ adhiṭṭhānaṁ, dutiyo acchariyo abbhuto dhammo dutiyaṁ adhiṭṭhānaṁ, tatiyo acchariyo abbhuto dhammo tatiyaṁ adhiṭṭhānaṁ, catuttho acchariyo abbhuto dhammo catutthaṁ adhiṭṭhānaṁ. . Paṭhamaṁ adhiṭṭhānaṁ paṭhamā samādhibhāvanā, dutiyaṁ adhiṭṭhānaṁ dutiyā samādhibhāvanā, tatiyaṁ adhiṭṭhānaṁ tatiyā samādhibhāvanā, catutthaṁ adhiṭṭhānaṁ catutthī samādhibhāvanā. . Paṭhamā samādhibhāvanā paṭhamo sukhabhāgiyo dhammo, dutiyā samādhibhāvanā dutiyo sukhabhāgiyo dhammo, tatiyā samādhibhāvanā tatiyo sukhabhāgiyo dhammo, catutthī samādhibhāvanā catuttho sukhabhāgiyo dhammo. . Paṭhamo sukhabhāgiyo dhammo paṭhamaṁ appamāṇaṁ, dutiyo sukhabhāgiyo dhammo dutiyaṁ appamāṇaṁ, tatiyo sukhabhāgiyo dhammo tatiyaṁ appamāṇaṁ, catuttho sukhabhāgiyo dhammo catutthaṁ appamāṇaṁ. . Paṭhamā paṭipadā bhāvitā bahulīkatā[1] paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ paripūreti, dutiyā paṭipadā bhāvitā bahulīkatā dutiyaṁ satipaṭṭhānaṁ paripūreti, tatiyā paṭipadā bhāvitā bahulīkatā tatiyaṁ satipaṭṭhānaṁ paripūreti, catutthī paṭipadā bhāvitā bahulīkatā catutthaṁ satipaṭṭhānaṁ paripūreti. . Paṭhamo satipaṭṭhāno bhāvito bahulīkato paṭhamaṁ jhānaṁ paripūreti, dutiyo satipaṭṭhāno bhāvito bahulīkato dutiyaṁ jhānaṁ paripūreti, tatiyo satipaṭṭhāno bhāvito bahulīkato tatiyaṁ jhānaṁ paripūreti, catuttho satipaṭṭhāno bhāvito bahulīkato catutthaṁ jhānaṁ paripūreti.

Paṭhamaṁ jhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ paṭhamaṁ vihāraṁ paripūreti, dutiyaṁ jhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ dutiyaṁ vihāraṁ paripūreti, tatiyaṁ jhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ tatiyaṁ vihāraṁ paripūreti, catutthaṁ jhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ catutthaṁ vihāraṁ paripūreti. . Paṭhamo vihāro bhāvito bahulīkato anuppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ anuppādaṁ paripūreti, dutiyo vihāro bhāvito bahulīkato uppannānaṁ pāpakānaṁ akusalānaṁ dhammānaṁ pahānaṁ paripūreti, tatiyo vihāro bhāvito bahulīkato anuppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ uppādaṁ paripūreti, catuttho vihāro bhāvito bahulīkato uppannānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ ṭhitiṁ asammosaṁ bhiyyobhāvaṁ paripūreti. . Paṭhamaṁ sammappadhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ

---

1. Bahulikatā (Ka)

mānappahānaṁ paripūreti, dutiyaṁ sammappadhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ ālayasamugghātaṁ paripūreti, tatiyaṁ sammappadhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ avijjāpahānaṁ paripūreti, catutthaṁ sammappadhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ bhavūpasamaṁ paripūreti. . Mānappahānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ saccādhiṭṭhānaṁ paripūreti, ālayasamugghāto bhāvito bahulīkato cāgādhiṭṭhānaṁ paripūreti, avijjāpahānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ paññādhiṭṭhānaṁ paripūreti, bhavūpasamo bhāvito bahulīkato upasamādhiṭṭhānaṁ paripūreti. . Saccādhiṭṭhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ chandasamādhiṁ paripūreti, cāgādhiṭṭhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ vīriyasamādhiṁ paripūreti, paññādhiṭṭhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ cittasamādhiṁ paripūreti, upasamādhiṭṭhānaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ vīmaṁsāsamādhiṁ paripūreti. Chandasamādhi bhāvito bahulīkato indriyasaṁvaraṁ paripūreti, vīriyasamādhi bhāvito bahulīkato tapaṁ paripūreti, cittasamādhi bhāvito bahulīkato buddhiṁ paripūreti, vīmaṁsāsamādhi bhāvito bahulīkato sabbūpadhipaṭinissaggaṁ paripūreti. . Indriyasaṁvaro bhāvito bahulīkato mettaṁ paripūreti, tapo bhāvito bahulīkato karuṇaṁ paripūreti, buddhi bhāvitā bahulīkatā muditaṁ paripūreti, sabbūpadhipaṭinissaggo bhāvito bahulīkato upekkhaṁ paripūreti.

87. Tattha imā catasso disā paṭhamā paṭipadā paṭhamo satipaṭṭhāno paṭhamaṁ jhānaṁ paṭhamo vihāro paṭhamo sammappadhāno paṭhamo acchariyo abbhuto dhammo saccādhiṭṭhānaṁ chandasamādhi indriyasaṁvaro mettā iti paṭhamā disā.

Dutiyā paṭipadā dutiyo satipaṭṭhāno dutiyo vihāro dutiyo sammappadhāno dutiyo acchariyo abbhuto dhammo bhavādhiṭṭhānaṁ vīriyasamādhi tapo karuṇā iti dutiyā disā.

Tatiyā paṭipadā tatiyo satipaṭṭhāno tatiyaṁ jhānaṁ tatiyo vihāro tatiyo sammappadhāno tatiyo acchariyo abbhuto dhammo paññādhiṭṭhānaṁ cittasamādhi buddhi muditā iti tatiyā disā.

Catutthī paṭipadā catuttho satipaṭṭhāno catutthaṁ jhānaṁ catuttho vihāro catuttho sammappadhāno catuttho acchariyo abbhuto dhammo upasamādhiṭṭhānaṁ vīmaṁsāsamādhi sabbūpadhipaṭinissaggo upekkhā iti catutthī disā.

Tattha paṭhamā paṭipadā paṭhamo satipaṭṭhāno paṭhamaṁ jhānaṁ paṭhamo vihāro paṭhamo sammappadhāno paṭhamo acchariyo abbhuto dhammo saccādhiṭṭhānaṁ chandasamādhi indriyasaṁvaro, mettā iti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Idaṁ rāgacaritassa puggalassa bhesajjaṁ.

Dutiyā paṭipadā dutiyo satipaṭṭhāno dutiyaṁ jhānaṁ dutiyo vihāro dutiyo sammappadhāno dutiyo acchariyo abbhuto dhammo cāgādhiṭṭhānaṁ vīriyasamādhi tapo karuṇā iti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Idaṁ dosacaritassa puggalassa bhesajjaṁ.

Tatiyā paṭipadā tatiyo satipaṭṭhāno tatiyaṁ jhānaṁ tatiyo vihāro tatiyo sammappadhāno tatiyo acchariyo abbhuto dhammo paññādhiṭṭhānaṁ cittasamādhi buddhi muditā iti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Idaṁ diṭṭhicaritassa mandassa bhesajjaṁ.

Catutthī paṭipadā catuttho satipaṭṭhāno catutthaṁ jhānaṁ catuttho vihāro catuttho sammappadhāno catuttho acchariyo abbhuto dhammo upasamādhiṭṭhānaṁ vīmaṁsāsamādhi sabbūpadhipaṭinissaggo upekkhā iti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ eko attho, byañjanameva nānaṁ. Idaṁ diṭṭhicaritassa udattassa bhesajjaṁ.

Tattha dukkhā ca paṭipadā dandhābhiññā dukkhā ca paṭipadā khippābhiññā appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, sukhā paṭipadā dandhābhiññā suññataṁ vimokkhamukhaṁ, sukhā paṭipadā khippābhiññā animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha kāye kāyānupassitā satipaṭṭhānañca vedanāsu vedanānupassitā patipaṭṭhānañca appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, citte cittānupassitā suññataṁ vimokkhamukhaṁ. Dhammesu dhammānupassitā animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha paṭhamañca jhānaṁ dutiyañca jhānaṁ appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, tatiyaṁ jhānaṁ suññataṁ vimokkhamukhaṁ, catutthaṁ jhānaṁ animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha paṭhamo ca vihāro dutiyo ca vihāro appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, tatiyo vihāro suññataṁ vimokkhamukhaṁ, catuttho vihāro animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Yattha paṭhamañca sammappadhānaṁ dutiyañca sammappadhānaṁ appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, tatiyaṁ sammappadhānaṁ suññataṁ vimokkhamukhaṁ, catutthaṁ sammappadhānaṁ animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha mānappahānañca ālayasamugghāto ca appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, avijjāpahānaṁ suññataṁ vimokkhamukhaṁ, bhavūpasamo animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha saccādhiṭṭhānañca cāgādhiṭṭhānañca appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, paññādhiṭṭhānaṁ suññataṁ vimokkhamukhaṁ, upasamādhiṭṭhānaṁ animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha chandasamādhi ca vīriyasamādhi ca appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, cittasamādhi suññataṁ vimokkhamukhaṁ, vīmaṁsāsamādhi animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha indriyasaṁvaro ca tapo ca appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, buddhi suññataṁ vimokkhamukhaṁ sabbūpadhipaṭinissaggo animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tattha mettā ca karuṇā ca appaṇihitaṁ vimokkhamukhaṁ, muditā suññataṁ vimokkhamukhaṁ upekkhā animittaṁ vimokkhamukhaṁ.

Tesaṁ vikkīḷitaṁ. Cattāro āhārā tesaṁ paṭipakkho catasso paṭipadā -pa- cattāro vipallāsā tesaṁ paṭipakkho cattāro satipaṭṭhānā. Cattāri upādānāni tesaṁ paṭipakkho cattāri jhānāni. Cattāro yogā tesaṁ paṭipakkho cattāro vihārā. Cattāro ganthā tesaṁ paṭipakkho cattāro sammappadhānā. Cattāro āsavā tesaṁ paṭipakkho cattāro acchariyā abbhutā dhammā. Cattāro oghā tesaṁ paṭipakkho cattāri adhiṭṭhānāni. Cattāro sallā tesaṁ paṭipakkho catasso samādhibhāvanā. Catasso viññāṇaṭṭhitiyo tāsaṁ paṭipakkho cattāro sukhabhāgiyā dhammā. Cattāri agatigamanāni tesaṁ paṭipakkho catasso appamāṇā.

Sīhā Buddhā Paccekabuddhā sāvakā ca hatarāgadosamohā, tesaṁ vikkīḷitaṁ bhāvanā sacchikiriyā byantīkiriyā ca. Vikkīḷitaṁ indriyādhiṭṭhānaṁ vikkīḷitaṁ vipariyāsānadhiṭṭhānañca. Indriyāni saddhammagocaro vipariyāsā kilesagocaro. Ayaṁ vuccati sīhavikkīḷitassa ca nayassa disālocanassa ca nayassa bhūmīti. Tenāha “yo neti vipallāsehi saṁkilese”ti. Veyyākaraṇesu hi ye “kusalākusalā”ti ca.

Tattha ye dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti, ime dve puggalā, ye sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti, ime dve puggalā. Tesaṁ catunnaṁ puggalānaṁ ayaṁ saṁkileso, cattāro āhārā, cattāro vipallāsā, cattāri upādānāni, cattāro yogā, cattāro ganthā, cattāro āsavā, cattāro oghā, cattāro sallā, catasso viññāṇaṭṭhitiyo, cattāri agatigamanānīti. Tesaṁ catunnaṁ puggalānaṁ idaṁ vodānaṁ, catasso paṭipadā, cattāro satipaṭṭhānā, cattāri jhānāni, cattāro vihārā, cattāro sammappadhānā, cattāro acchariyā abbhutā dhammā, cattāri adhiṭṭhānāni, catasso samādhibhāvanā, cattāro sukhabhāgiyā dhammā, catasso appamāṇā iti.

88. Tattha ye dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti ime dve puggalā. Ye sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti, ime dve puggalā. Tattha yo sukhāya paṭipadāya khippābhiññāya niyyāti, ayaṁ ugghaṭitaññū. Yo sādhāraṇāya, ayaṁ vipañcitaññū. Yo dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya niyyāti, ayaṁ neyyo.

Tattha Bhagavā ugghaṭitaññussa puggalassa samathaṁ upadisati, neyyassa vipassanaṁ, samathavipassanaṁ vipañcitaññussa. Tattha Bhagavā ugghaṭitaññussa puggalassa mudukaṁ dhammadesanaṁ upadisati, tikkhaṁ neyyassa, mudutikkhaṁ vipañcitaññussa, tattha Bhagavā ugghaṭitaññussa puggalassa saṁkhittena dhammaṁ desayati, saṁkhittavitthārena vipañcitaññussa, vitthārena neyyassa. Tattha Bhagavā ugghaṭitaññussa puggalassa nissaraṇaṁ upadisati, vipañcitaññussa ādīnavañca nissaraṇañca upadisati, neyyassa assādañca ādīnavañca nissaraṇañca upadisati. Tattha Bhagavā ugghaṭitaññussa adhipaññāsikkhaṁ paññāpayati, adhicittaṁ vipañcitaññussa adhisīlaṁ neyyassa.

Tattha ye dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti, ime dve puggalā. Ye sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti. Ime dve puggalā. Iti kho cattāri hutvā tīṇi bhavanti ugghaṭitaññū vipañcitaññū neyyoti.

Tesaṁ tiṇṇaṁ puggalānaṁ ayaṁ saṁkileso, tīṇi akusalamūlāni lobho akusalamūlaṁ doso akusalamūlaṁ moho akusalamūlaṁ,

tīṇi duccaritāni kāyaduccaritaṁ vacīduccaritaṁ manoduccaritaṁ, tayo akusalavitakkā kāmavitakko byāpādavitakko vihiṁsāvitakko, tisso akusalasaññā kāmasaññā byāpādasaññā vihiṁsāsaññā, tisso viparītasaññā niccasaññā sukhasaññā attasaññā, tisso vedanā sukhā vedanā dukkhā vedanā adukkhamasukhā vedanā, tisso dukkhatā dukkhadukkhatā saṅkhāradukkhatā vipariṇāmadukkhatā, tayo aggī rāgaggi dosaggi mohaggi, tayo sallā rāgasallo dosasallo mohasallo, tisso jaṭā rāgajaṭā dosajaṭā mohajaṭā, tisso akusalūpaparikkhā akusalaṁ kāyakammaṁ akusalaṁ vacīkammaṁ akusalaṁ manokammaṁ. Tisso vipattiyo sīlavipatti diṭṭhivipatti ācāravipattīti. Tesaṁ tiṇṇaṁ puggalānaṁ idaṁ vodānaṁ. Tīṇi kusalamūlāni alobho kusalamūlaṁ adoso kusalamūlaṁ amoho kusalamūlaṁ. Tīṇi sucaritāni kāyasucaritaṁ vacīsucaritaṁ manosucaritaṁ. Tayo kusalavitakkā nekkhammavitakko abyāpādavitakko avihiṁsāvitakko. Tayo samādhī savitakko savicāro samādhi avitakko vicāramatto samādhi avitakko avicāro samādhi, tisso kusalasaññā nekkhammasaññā abyāpādasaññā avihiṁsāsaññā, tisso aviparītasaññā aniccasaññā dukkhasaññā anattasaññā, tisso kusalūpaparikkhā kusalaṁ kāyakammaṁ kusalaṁ vacīkammaṁ kusalaṁ manokammaṁ, tīṇi soceyyāni kāyasoceyyaṁ vacīsoceyyaṁ manosoceyyaṁ, tisso sampattiyo sīlasampatti samādhisampatti paññāsampatti, tisso sikkhā adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā, tayo khandhā sīlakkhandho samādhikkhandho paññākkhandho, tīṇi vimokkhamukhāni suññataṁ animittaṁ appaṇihitanti.

Iti kho cattāri hutvā tīṇi bhavanti, tīṇi hutvā dve bhavanti taṇhācarito ca diṭṭhicarito ca.

Tesaṁ dvinnaṁ puggalānaṁ ayaṁ saṁkileso, taṇhā ca avijjā ca ahirikañca anottappañca assati ca asampajaññañca ayoniso manasikāro ca kosajjañca dovacassañca ahaṁkāro ca mamaṁkāro ca assaddhā ca pamādo ca asaddhammassavanañca asaṁvaro ca abhijjhā ca byāpādo ca nīvaraṇañca saṁyojanañca kodho ca upanāho ca makkho ca palāso ca issā ca maccherañca māyā ca sāṭheyyañca sassatadiṭṭhi ca ucchedadiṭṭhi cāti.

Tesaṁ dvinnaṁ puggalānaṁ idaṁ vodānaṁ, samatho ca vipassanā ca hirī ca ottappañca sati ca sampajaññañca yoniso manasikāro ca vīriyārambho ca sovacassañca dhamme ñāṇañca anvaye ñāṇañca khaye ñāṇañca anuppāde ñāṇañca saddhā ca appamādo ca saddhammassavanañca saṁvaro ca anabhijjhā ca abyāpādo ca rāgavirāgā ca cetovimutti avijjāvirāgā ca paññāvimutti abhisamayo ca appicchatā ca santuṭṭhi ca akkodho ca anupanāho ca amakkho ca apalāso ca issāpahānañca macchariyappahānañca vijjā ca vimutti ca saṅkhatārammaṇo ca vimokkho asaṅkhatārammaṇo ca vimokkho sa-upādisesā ca nibbānadhātu anupādisesā ca nibbānadhātūti.

Ayaṁ vuccati tipukkhalassa ca nayassa aṅkusassa ca nayassa bhūmīti. Tenāha "yo akusale samūlehi netī"ti "oloketvā disalocanenā"ti ca.

Niyuttaṁ nayasamuṭṭhānaṁ.

Sāsanapaṭṭhāna

89. Tattha aṭṭhārasa mūlapadā kuhiṁ daṭṭhabbā, sāsanapaṭṭhāne. Tattha katamaṁ sāsanapaṭṭhānaṁ—saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ, vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ, nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ, asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ, saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca suttaṁ, saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ, saṁkilesabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ, saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ, saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ, vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ, taṇhāsaṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ, diṭṭhisaṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ, duccaritasaṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ, taṇhāvodānabhāgiyaṁ suttaṁ, diṭṭhivodānabhāgiyaṁ suttaṁ, duccaritavodānabhāgiyaṁ suttaṁ.

Tattha saṁkileso tividho taṇhāsaṁkileso diṭṭhisaṁkileso duccaritasaṁkileso. tattha taṇhāsaṁkileso samathena visujjhati, so samatho samādhikkhandho. Diṭṭhisaṁkileso vipassanāya visujjhati,

sā vipassanā paññākkhandho. Duccaritasaṁkileso sucaritena visujjhati, taṁ sucaritaṁ sīlakkhandho. Tassa sīle patiṭṭhitassa yadi āsatti uppajjati bhavesu, evaṁ sāyaṁ samathavipassanā bhāvanāmayaṁ puññakriyavatthu bhavati tatrūpapattiyā saṁvattati. Imāni cattāri suttāni, sādhāraṇāni katāni aṭṭha bhavanti, tāniyeva aṭṭha suttāni sādhāraṇāni katāni soḷasa bhavanti.

Imehi soḷasahi suttehi bhinnehi navavidhaṁ suttaṁ bhinnaṁ bhavati. Gāthāya gāthā anuminitabbā, veyyākaraṇena veyyākaraṇaṁ anuminitabbaṁ. Suttena suttaṁ anuminitabbaṁ.

90. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kāmandhā jālasañchannā, taṇhāchadanachāditā.
Pamattabandhanā baddhā, macchāva kuminā mukhe.
Jarāmaraṇamanventi, vaccho khīrapakova mātaran"ti[1].

Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

Cattārimāni bhikkhave agatigamanāni. Katamāni cattāri, chandāgatiṁ[2] gacchati, dosāgatiṁ gacchati, mohāgatiṁ gacchati, bhayāgatiṁ gacchati. Imāni kho bhikkhave cattāri agatigamanāni. Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato, athāparaṁ etadavoca Satthā—

* "Chandā dosā bhayā mohā, yo dhammaṁ ativattati.
Nihīyati tassa yaso, kāḷapakkheva candimā"ti[3].

Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.
Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ dukkhamanveti, cakkaṁva vahato padan"ti[4].

Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

1. Heṭṭhā 32 piṭṭhe; upari 184, 196 piṭṭhesupi.
2. Chandā agatiṁ (Sī, Ka)

* Upari 212 piṭṭhepi.

3. Aṁ 1. 325 piṭṭhe; upari 140 piṭṭhepi peyyālamukhena.
4. Khu 1. 13 piṭṭhe.

“Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī.
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunaṁ gabbhamupeti mando”ti[1].
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

* “Ayasāva malaṁ samuṭṭhitaṁ, tatuṭṭhāya[2] tameva khādati.
Evaṁ atidhonacārinaṁ, sāni[3] kammāni nayanti duggatin”ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

+ “Coro yathā sandhimukhe gahīto,
Sakammunā haññati bajjhate ca.
Evaṁ ayaṁ pecca pajā parattha,
Sakammunā haññati bajjhate cā”ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

** “Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena vihiṁsati.
Attano sukhamesāno, pecca so na labhate[4] sukhan”ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

++ “Gunnaṁ ce taramānānaṁ, jimhaṁ gacchati puṅgavo.
Sabbā tā jimhaṁ gacchanti, nette jimhaṁ gate[5] sati.
Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato.
So ce adhammaṁ carati, pageva itarā pajā.
Sabbaṁ raṭṭhaṁ dukkhaṁ seti, rājā ce hoti adhammiko”ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

“Sukiccharūpāvatime manussā,
Karonti pāpaṁ upadhīsu rattā.
Gacchanti te bahujanasannivāsaṁ,
Nirayaṁ avīciṁ kaṭukaṁ bhayānakan”ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

1. Heṭṭhā 30 piṭṭhepi.
* Khu 1. 48 piṭṭhe; upari 173, 201 piṭṭhesupi.
2. Taduṭṭhāya (Sī)
3. Tāni (Sī)
+ Heṭṭhā 29 piṭṭhepi.
** Heṭṭhā 29 piṭṭhe; upari 113 piṭṭhepi.
4. Labhe (Ka)
++ Aṁ 1. 387 piṭṭhe, Jā 1. 110 piṭṭhe pana thokaṁ visadisaṁ.
5. Jimhagate (Ka)

"Phalaṁ ve kadaliṁ hanti, phalaṁ veḷuṁ phalaṁ naḷaṁ.
Sakkāro kāpurisaṁ hanti, gabbho assatariṁ yathā"ti[1].
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

* "Kodhamakkhagaru bhikkhu, lābhasakkāragāravo[2].
Sukhette pūtibījaṁva, saddhamme na virūhatī"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

91. "Idhāhaṁ bhikkhave ekaccaṁ puggalaṁ paduṭṭhacittaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi, (yathā kho ayaṁ puggalo iriyati, yañca paṭipadaṁ paṭipanno, yañca maggaṁ samārūḷho)[3] imamhi cāyaṁ samaye kālaṁ kareyya, yathābhataṁ nikkhitto, evaṁ niraye. Taṁ kissa hetu, cittaṁ hissa bhikkhave paduṭṭhaṁ[4], cetopadosahetu[5] kho pana bhikkhave evamidhekacce sattā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā apāyaṁ duggatiṁ vinipātaṁ nirayaṁ upapajjantī"ti. Etamatthaṁ Bhagavā avoca, tatthetaṁ iti vuccati—

"Paduṭṭhacittaṁ ñatvāna, ekaccaṁ idha puggalaṁ.
Etamatthañca byākāsi, Buddho[6] bhikkhūna santike.

Imamhi cāyaṁ samaye, kālaṁ kayirātha puggalo.
Nirayaṁ upapajjeyya, cittaṁ hissa padūsitaṁ.

Cetopadosahetu hi, sattā gacchanti duggatiṁ.
Yathābhataṁ nikkhipeyya, evameva tathāvidho.
Kāyassa bhedā duppañño, nirayaṁ so'papajjatī"ti.

Ayampi attho vutto Bhagavatā iti me sutanti.

Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

+ "Sace bhāyatha dukkhassa, sace vo dukkhamappiyaṁ.
Mākattha pāpakaṁ kammaṁ, āvi[7] vā yadi vā raho.

---

1. Aṁ 1. 385 piṭṭhe. * Aṁ 1. 356 piṭṭhe. 2. Lābhasakkārakāraṇā (Sī, Ka)
3. ( ) Natthi Aṁ 1. 8 piṭṭhe; Khu 1. 203 piṭṭhe ca.
4. Padositaṁ (Sī, Ka) Aṁ 1. 8 piṭṭhe; Khu 1. 203 piṭṭhe ca passitabbaṁ.
5. Cittapadosahetu (Sī, Ka) 6. Satthā (Sī, Ka)
+ Khu 1. 137 piṭṭhe; upari 196, 197 piṭṭhesupi. 7. Āvī (Sī)

* Sace ca pāpakaṁ kammaṁ, karissatha karotha vā.
Na vo dukkhā pamutyatthi, upeccapi palāyatan"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Adhammena dhanaṁ laddhā, musāvādena cūbhayaṁ.
Mameti bālā maññanti, taṁ kathaṁ nu bhavissati.

Antarāyā su bhavissanti, sambhata'ssa vinassati.
Matā saggaṁ na gacchanti, nanu ettāvatā hatā"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kathaṁ khaṇati attānaṁ, kathaṁ mittehi jīrati.
Kathaṁ vivaṭṭate dhammā, kathaṁ saggaṁ na gacchati.

Lobhā khaṇati attānaṁ, luddho mittehi jīrati.
Lobhā vivaṭṭate dhammā, lobhā saggaṁ na gacchatī"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

\+ "Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā.
Karontā pāpakaṁ kammaṁ, yaṁ hoti kaṭukapphalaṁ[1].

Na taṁ kammaṁ kataṁ sādhu, yaṁ katvā anutappati.
Yassa assumukho rodaṁ, vipākaṁ paṭisevatī"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Dukkaraṁ duttitikkhañca, abyattena ca[2] sāmaññaṁ.
Bahū hi tattha sambādhā, yattha bālo visīdati[3].

Yo hi atthañca dhammañca, bhāsamāne Tathāgate.
Manaṁ padosaye bālo, moghaṁ kho tassa jīvitaṁ.

Etañcāhaṁ arahāmi, dukkhañca ito ca pāpiyataraṁ bhante.
Yo appameyyesu Tathāgatesu,
Cittaṁ padosemi avītarāgo"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

* Khu 1. 137 piṭṭhe. + Khu 1. 22 piṭṭhe. 1. Kaṭakaṁ phalaṁ (Ka)
2. Aviyattena (Sī, Ka) 3. Saṁ 1. 7 piṭṭhe.

* "Appameyyaṁ paminanto, kodha vidvā vikappaye.
Appameyyaṁ pamāyinaṁ[1], nivutaṁ taṁ maññe akissavan"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

+ "Purisassa hi jātassa, kuṭhārī[2] jāyate mukhe.
Yāya chindati attānaṁ, bālo dubbhāsitaṁ bhaṇaṁ.
Na hi satthaṁ sunisitaṁ, visaṁ halāhalaṁ iva.
Evaṁ viraddhaṁ pāteti, vācā dubbhāsitā yathā"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

92. ** "Yo nindiyaṁ pasaṁsati,
Taṁ vā nindati yo pasaṁsiyo.
Vicināti mukhena so kaliṁ,
Kalinā tena sukhaṁ na vindati.

** Appamatto ayaṁ kali,
Yo akkhesu dhanaparājayo.
Sabbassāpi sahāpi attanā,
Ayameva mahantataro[3] kali.
Yo sugatesu manaṁ padosaye.

** Sataṁ sahassānaṁ nirabbudānaṁ,
Chattiṁsatī pañca ca abbudāni.
Yamariyagarahī nirayaṁ upeti,
Vācaṁ manañca paṇidhāya pāpakan"ti.
Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

++ "Yo lobhaguṇe anuyutto,
So vacasā[4] paribhāsati aññe.
Assaddho kadariyo[5] avadaññū,
Macchari pesuṇiyaṁ anuyutto.

---

* Saṁ 1. 151 piṭṭhe.
+ Saṁ 1. 151; Aṁ 3. 396; Khu 1. 381 piṭṭhesu.
** Saṁ 1. 151; Aṁ 1. 309, 310; Aṁ 3. 396; Khu 1. 381, 2 piṭṭhesu.
++ Khu 1. 382 piṭṭhe.

1. Pamāyantaṁ (Sī, Ka)
2. Kudhārī (Ka)
3. Mahattaro (Ka)
4. Vacasā ca (Ka)
5. Anariyo (Sī, Ka)

* Mukhadugga vibhūta anariya,
Bhūnahu pāpaka dukkaṭakāri.
Purisanta kalī avajātaputta[1],
Mā bahubhāṇidha nerayikosi.

** Rajamākirasī ahitāya,
Sante garahasi kibbisakārī.
Bahūni duccaritāni caritvā,
Gacchasi kho papataṁ cirarattan"ti.

Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

Tattha katamaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

+ "Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.
Manasā ce pasannena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ sukhamanveti, chāyāva anapāyinī"ti[2].

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

93. ++ "Mahānāmo Sakko Bhagavantaṁ etadavoca—idaṁ bhante Kapilavatthu iddhañceva phītañca bāhujaññaṁ[3] ākiṇṇamanussaṁ sambādhabyūtaṁ, so kho ahaṁ bhante Bhagavantaṁ vā payirupāsitvā manobhāvanīye vā bhikkhū sāyanhasamayaṁ Kapilavatthuṁ pavisanto bhantenapi hatthinā samāgacchāmi, bhantenapi assena samāgacchāmi, bhantenapi rathena samāgacchāmi, bhantenapi sakaṭena samāgacchāmi, bhantenapi purisena samāgacchāmi, tassa mayhaṁ bhante tasmiṁ samaye mussateva Bhagavantaṁ ārabbha sati, mussati dhammaṁ ārabbha sati, mussati saṁghaṁ ārabbha sati. Tassa mayhaṁ bhante evaṁ hoti "imamhi cāhaṁ sāyanhasamaye kālaṁ kareyyaṁ, kā mayhaṁ[4] gati, ko abhisamparāyo"ti.

Mā bhāyi Mahānāma, mā bhāyi Mahānāma, apāpakaṁ te maraṇaṁ bhavissati, apāpikā[5] kālaṁkiriyā. Catūhi kho Mahānāma dhammehi

---

* Khu 1. 382 piṭṭhe. 1. Avajātakaputta (Sī, Ka) ** Khu 1. 383 piṭṭhe.
+ Khu 1. 13 piṭṭhe. 2. Anupāyinīti (Ka) ++ Saṁ 3. 323 piṭṭhe.
3. Bahujanaṁ (Sī, Ka) 4. Mamassa (Sī, Ka) 5. Apāpīkā te (Sī)

samannāgato ariyasāvako nibbānaninno hoti nibbānapoṇo nibbānapabbhāro. Katamehi catūhi, idha Mahānāma ariyasāvako Buddhe aveccappasādena samannāgato hoti, itipi so Bhagavā Arahaṁ -pa- Buddho Bhagavāti. Dhamme -pa-. Saṁghe -pa-. Ariyakantehi sīlehi samannāgato hoti akhaṇḍehi -pa- samādhisaṁvattanikehi. Seyyathāpi Mahānāma rukkho pācīnaninno pācīnapoṇo pācīnapabbhāro, so mūlacchinno[1] katamena papateyyāti. Yena bhante ninno yena poṇo yena pabbhāroti. Evameva kho Mahānāma imehi catūhi dhammehi samannāgato ariyasāvako nibbānaninno hoti nibbānapoṇo nibbānapabbhāro. Mā bhāyi Mahānāma, mā bhāyi Mahānāma, apāpakaṁ te maraṇaṁ bhavissati, apāpikā kālaṁkiriyā"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

* "Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena na hiṁsati.
Attano sukhamesāno, pecca so labhate sukhan"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

** "Gunnañce taramānānaṁ, ujuṁ gacchati puṅgavo.
Sabbā tā ujuṁ gacchanti, nette ujuṁ gate sati.

Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato.
So sace[2] dhammaṁ carati, pageva itarā pajā.
Sabbaṁ raṭṭhaṁ sukhaṁ seti, rājā ce hoti dhammiko"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

94. Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. + Tena kho pana samayena sambahulā bhikkhū Bhagavato cīvarakammaṁ karonti "niṭṭhitacīvaro Bhagavā temāsaccayena cārikaṁ pakkamissatī"ti. Tena kho pana samayena Isidattapurāṇā thapatayo Sākete[3] paṭivasanti kenaci deva karaṇīyena. Assosuṁ kho Isidattapurāṇā thapatayo "sambahulā kira bhikkhū Bhagavato cīvarakammaṁ karonti "niṭṭhitacīvaro Bhagavā temāsaccayena cārikaṁ pakkamissatī"ti.

---

1. Mūlehi chinno (Sī, Ka) * Heṭṭhā 29, 108 piṭṭhesupi.
** Aṁ 1. 387-8 piṭṭhesu; Jā 1. 110-1 piṭṭhesu pana thokaṁ visadisaṁ.
2. So ceva (Sī) 3. Sādhuke (Saṁ 3. 303 piṭṭhe) + Saṁ 3. 303 piṭṭhādīsu.

Atha kho Isidattapurāṇā thapatayo magge purisaṁ ṭhapesuṁ "yadā tvaṁ ambho purisa passeyyāsi Bhagavantaṁ āgacchantaṁ Arahantaṁ Sammāsambuddhaṁ, atha amhākaṁ āroceyyāsī"ti. Dvīhatīhaṁ ṭhito kho so puriso addasa Bhagavantaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvāna yena Isidattapurāṇā thapatayo tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Isidattapurāṇe thapatayo etadavoca "ayaṁ so bhante[1] Bhagavā āgacchati Arahaṁ Sammāsambuddho, yassadāni kālaṁ maññathā"ti.

Atha kho Isidattapurāṇā thapatayo yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā Bhagavantaṁ piṭṭhito piṭṭhito anubandhiṁsu. Atha kho Bhagavā maggā okkamma yena aññataraṁ rukkhamūlaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Isidattapurāṇā thapatayo Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho Isidattapurāṇā thapatayo Bhagavantaṁ etadavocuṁ—

Yadā mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Sāvatthiyā Kosalesu cārikaṁ pakkamissatī"ti, hoti no tasmiṁ samaye anattamanatā hoti domanassaṁ "dūre no Bhagavā bhavissatī"ti. Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Sāvatthiyā Kosalesu cārikaṁ pakkanto"ti, hoti no tasmiṁ samaye anattamanatā hoti domanassaṁ "dūre no Bhagavā"ti -pa-.

Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Kāsīsu Magadhesu[2] cārikaṁ pakkamissatī"ti, hoti no tasmiṁ samaye anattamanatā hoti domanassaṁ "dūre no Bhagavā bhavissatī"ti. Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Kāsīsu Magadhesu cārikaṁ pakkanto"ti, anappakā no tasmiṁ samaye anattamanatā hoti anappakaṁ domanassaṁ "dūre no Bhagavā"ti.

Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Magadhesu Kāsīsu[3] cārikaṁ pakkamissatī"ti, hoti no tasmiṁ samaye attamanatā hoti somanassaṁ "āsanne no Bhagavā bhavissatī"ti. Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Magadhesu Kāsīsu cārikaṁ pakkanto"ti, hoti

1. Ayaṁ bhante (Sī, Ka)
2. Kāsīhi Māgadhe (Saṁ 3. 304 piṭṭhe)
3. Magadhehi Kāsīsu (Saṁ 3. 304 piṭṭhe.)

no tasmiṁ samaye attamanatā hoti somanassaṁ "āsanne no Bhagavā"ti -pa-.

Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Kosalesu Sāvatthiṁ[1] cārikaṁ pakkamissatī"ti. Hoti no tasmiṁ samaye attamanatā hoti somanassaṁ "āsanne no Bhagavā bhavissatī"ti.

Yadā pana mayaṁ bhante Bhagavantaṁ suṇoma "Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme"ti. Hoti anappakā no tasmiṁ samaye attamanatā, hoti anappakaṁ somanassaṁ "āsanne no Bhagavā"ti.

Tasmātiha thapatayo sambādho gharāvāso rajāpatho, abbhokāso pabbajjā, alañca pana vo thapatayo appamādāyāti. Atthi kho no bhante etamhā sambādhā añño sambādho sambādhataro ceva sambādhasaṅkhātataro cāti. Katamo pana vo thapatayo etamhā sambādhā añño sambādho sambādhataro ceva sambādhasaṅkhātataro cāti.

Idha mayaṁ bhante yadā rājā pasenadi Kosalo uyyānabhūmiṁ niyyātukāmo[2] hoti, ye te rañño Pasenadissa Kosalassa nāgā opavayhā, te kappetvā yā tā rañño Pasenadissa Kosalassa pajāpatiyo piyā manāpā, tā[3] ekaṁ purato ekaṁ pacchato nisīdāpema, tāsaṁ kho pana bhante bhaginīnaṁ evarūpo gandho hoti. Seyyathāpi nāma gandhakaraṇḍakassa tāvadeva vivariyamānassa, yathā taṁ rājakaññānaṁ[4] gandhena vibhūsitānaṁ. Tāsaṁ kho pana bhante bhaginīnaṁ evarūpo kāyasamphasso hoti, seyyathāpi nāma tūlapicuno vā kappāsapicuno vā, yathā taṁ rājakaññānaṁ sukhedhitānaṁ. Tasmiṁ kho pana bhante samaye nāgopi rakkhitabbo hoti, tāpi bhaginiyo rakkhitabbā honti, attāpi rakkhitabbo hoti. Na kho pana mayaṁ bhante abhijānāma tāsu bhaginīsu pāpakaṁ cittaṁ uppādentā, ayaṁ kho no bhante etamhā sambādhā añño sambādho sambādhataro ceva sambādhasaṅkhātataro cāti.

---

1. Kosalesu Sāvatthiyaṁ (Sī, Ka), Kosalehi Sāvatthiṁ (Saṁ 3. 305 piṭṭhe.)
2. Gantukāmo (Sī, Ka)
3. Tāsaṁ (Sī, Ka)
4. Rājārahena (Sī, Ka)

Tasmātiha thapatayo sambādho gharāvāso rajāpatho, abbhokāso pabbajjā. Alañca pana vo thapatayo appamādāya. Catūhi kho thapatayo dhammehi samannāgato ariyasāvako sotāpanno hoti avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo.

Katamehi catūhi, idha thapatayo sutavā ariyasāvako Buddhe aveccappasādena samannāgato hoti itipi so Bhagavā Arahaṁ -pa- Buddho Bhagavāti. Dhamme -pa-. Saṁghe -pa-. Vigatamalamaccherena cetasā agāraṁ ajjhāvasati, muttacāgo payatapāṇi vossaggarato yācayogo dānasaṁvibhāgarato appaṭivibhattaṁ. Imehi kho thapatayo catūhi dhammehi samannāgato ariyasāvako sotāpanno hoti avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo.

Tumhe kho thapatayo Buddhe aveccappasādena samannāgatā itipi so Bhagavā Arahaṁ -pa- Buddho Bhagavāti. Dhamme -pa-. Saṁghe -pa-. Yaṁ kho pana kiñci kule deyyadhammaṁ, sabbaṁ taṁ appaṭivibhattaṁ sīlavantehi lalyāṇadhammehi, taṁ kiṁ maññatha thapatayo katividhā te Kosalesu manussā ye tumhākaṁ samasamā yadidaṁ dānasaṁvibhāgehīti. Lābhā no bhante, suladdhaṁ no bhante, yesaṁ no Bhagavā evaṁ pajānātīti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

95. "Ekapupphaṁ cajitvāna[1], sahassaṁ kappakoṭiyo.
Deve ceva manusse ca, sesena parinibbuto"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Assatthe haritobhāse, saṁvirūḷhamhi pādape.
Ekaṁ Buddhagataṁ saññaṁ, alabhiṁ'haṁ[2] patissato[3].

Ajja tiṁsaṁ tato kappā, nābhijānāmi duggatiṁ.
Tisso vijjā sacchikatā, tassā saññāya vāsanā"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

---

1. Yajitvāna (Ka) 2. Alabhitthaṁ (Ka) 3. Khu 2. 261 piṭṭhe.

"Piṇḍāya Kosalaṁ puraṁ, pāvisi Aggapuggalo.
Anukampako purebhattaṁ, taṇhānighātako Muni.

Purisassa vaṭaṁsako hatthe, sabbapupphehi'laṅkato.
So addasāsi Sambuddhaṁ, Bhikkhusaṁghapurakkhataṁ.

Pavisantaṁ rājamaggena, devamānusapūjitaṁ.
Haṭṭho cittaṁ pasādetvā, Sambuddhamupasaṅkami.

So taṁ vaṭaṁsakaṁ surabhiṁ, vaṇṇavantaṁ manoramaṁ.
Sambuddhassupanāmesi, pasanno sehi pāṇibhi.

Tato aggisikhā vaṇṇā, Buddhassa lapanantarā.
Sahassaraṁsi vijjuriva, okkā nikkhami ānanā.

Padakkhiṇaṁ karitvāna, sīse Ādiccabandhuno.
Tikkhattuṁ parivaṭṭetvā, muddhanantaradhāyatha.

Idaṁ disvā acchariyaṁ, abbhutaṁ lomahaṁsanaṁ.
Ekaṁsaṁ cīvaraṁ katvā, Ānando etadabravi.

Ko hetu sitakammassa, byākarohi Mahāmune.
Dhammāloko bhavissati, kaṅkhaṁ vitara no Mune.

Yassa taṁ sabbadhammesu, sadā ñāṇaṁ pavattati.
Kaṅkhiṁ vematikaṁ theraṁ, Ānandaṁ etadabravi.

Yo so Ānanda puriso, mayi cittaṁ pasādayi.
Caturāsītikappāni, duggatiṁ na gamissati.

Devesu devasobhaggaṁ, dibbaṁ rajjaṁ pasāsiya.
Manujesu manujindo, rājā raṭṭhe bhavissati.

So carimaṁ pabbajitvā, sacchikatvā ca[1] dhammataṁ.
Paccekabuddho dhutarāgo, vaṭaṁsako nāma bhavissati.

Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā.
Tathāgate vā Sambuddhe, atha vā tassa sāvake[2].

---

1. Sacchikatvāna (Ka)
2. Khu 2. 66 piṭṭhe.

Evaṁ acintiyā Buddhā, Buddhadhammā acintiyā.
Acintiye pasannānaṁ, vipāko hoti acintiyo”ti[1].

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

96. “Idhāhaṁ bhikkhave ekaccaṁ puggalaṁ pasannacittaṁ evaṁ cetasā ceto paricca pajānāmi “(yathā kho ayaṁ puggalo iriyati, yañca paṭipadaṁ paṭipanno, yañca maggaṁ samārūḷho.)[2] Imamhi cāyaṁ samaye kālaṁ kareyya, yathābhataṁ nikkhitto evaṁ sagge. Taṁ kissa hetu, cittaṁ hissa bhikkhave pasannaṁ, cetopasādahetu[3] kho pana evamidhekacce sattā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjantī”ti. Etamatthaṁ Bhagavā avoca, tatthetaṁ iti vuccati—

“Pasannacittaṁ ñatvāna, ekaccaṁ idha puggalaṁ.
Etamatthañca byākāsi, Buddho[4] bhikkhūna santike.

Imamhi cāyaṁ samaye, kālaṁ kayirātha puggalo.
Saggamhi upapajjeyya, cittaṁ hissa pasāditaṁ.

Cetopasādahetu hi, sattā gacchanti suggatiṁ.
Yathābhataṁ nikkhipeyya, evamevaṁ tathāvidho
Kāyassa bhedā sappañño, saggaṁ so upapajjatīti.

Ayampi attho vutto Bhagavatā iti me sutan”ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

“Suvaṇṇacchadanaṁ nāvaṁ, nāri āruyha tiṭṭhasi.
Ogāhasi[5] pokkharaṇiṁ, padmaṁ chindasi pāṇinā[6].

Kena te tādiso vaṇṇo, ānubhāvo juti ca te.
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manasicchitā.

Pucchitā devate saṁsa, kissa kammassidaṁ phalaṁ.
Sā devatā attamanā, devarājena pucchitā.

---

1. Khu 3. 7 piṭṭhe.
2. ( ) Natthi Aṁ 1. 8 piṭṭhe; Khu 1. 204 piṭṭhe ca.
3. Cittappasādahetu (Sī, Ka)
4. Satthā (Sī, Ka)
5. Ogāhase (Sī, Ka)
6. Khu 2. 6, 7 piṭṭhesupi.

Pañha puṭṭhā viyākāsi, Sakkassa iti me sutaṁ.
Addhānaṁ paṭipannāhaṁ, disvā thūpaṁ manoramaṁ.

Tattha cittaṁ pasādesiṁ, Kassapassa Yasassino.
Padmapupphehi pūjesiṁ, pasannā sehi tasseva.
Kammassa phalaṁ vipāko, etādisaṁ katapuññā labhantī"ti.
Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Dānakathā sīlakathā saggakathā puññakathā puññavipākakathā"ti.
Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Apicāpi paṁsuthūpesu uddissakatesu Dasabaladharānaṁ tatthapi kāraṁ katvā saggesu narā pamodantī"ti.
Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

97. "Devaputtasarīravaṇṇā, sabbe subhagasaṇṭhitī.
Udakena paṁsuṁ temetvā, thūpaṁ vaḍḍhetha kassapaṁ.

Ayaṁ sugatte Sugatassa thūpo,
Mahesino Dasabaladhammadhārino.
Tasmiṁ[1] ime devamanujā pasannā,
Kāraṁ karontā jarāmaraṇā pamuccare"ti.
Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Uḷāraṁ vata taṁ āsi, yāhaṁ thūpaṁ Mahesino.
Uppalāni ca cattāri, mālañca abhiropayiṁ.

Ajja tiṁsaṁ tato kappā, nābhijānāmi duggatiṁ.
Vinipātaṁ na gacchāmi, thūpaṁ pūjetva[2] Satthuno"ti.
Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Bāttiṁsalakkhaṇadharassa,
Vijitavijayassa Lokanāthassa.
Satasahassaṁ kappe,
Mudito thūpaṁ apūjesi.

---

1. Yasmiṁ (Sī) 2. Pūjetvā (Ka)

Yaṁ mayā pasutaṁ puññaṁ,
Tena ca puññena deva sobhaggaṁ.
Rajjāni ca kāritāni,
Anāgantuna vinipātaṁ.

Yaṁ cakkhu adantadamakassa, sāsane paṇihitaṁ tathā.
Cittaṁ taṁ me sabbaṁ, laddhaṁ vimuttacittamhi vidhūtalato"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

98. "Sāmākapatthodanamattameva hi,
Paccekabuddhamhi adāsi dakkhiṇaṁ.
Vimuttacitte akhile anāsave,
Araṇavihārimhi asaṅgamānase.

Tasmiṁ ca okappayi dhammamuttamaṁ,
Tasmiṁ ca dhamme paṇidhesiṁ mānasaṁ.
Evaṁvihārīhi me saṅgamo siyā,
Bhave kudāsupi ca mā apekkhavā.

Tasseva kammassa vipākato ahaṁ,
Sahassakkhattuṁ kurusūpapajjatha[1].
Dīghāyukesu amamesu pāṇisu,
Visesagāmīsu ahīnagāmisu.

Tasseva kammassa vipākato ahaṁ,
Sahassakkhattuṁ tidasopapajjatha.
Vicitramālābharaṇānulepisu,
Visiṭṭhakāyūpagato yasassisu.

Tasseva kammassa vipākato ahaṁ,
Vimuttacitto akhilo anāsavo.
Imehi me antimadehadhāribhi,
Samāgamo āsi hitāhitāsihi.

---

1. Kurūsūpapajjatha (Sī)

Paccakkhaṁ khvimaṁ avaca Tathāgato Jino,
Samijjhate sīlavato yadicchati.
Yathā yathā me manasā vicintitaṁ,
Tathā samiddhaṁ ayamantimo bhavo"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Ekatiṁsamhi kappamhi Jino anejo,
Anantadassī Bhagavā Sikhīti.
Tassāpi rājā bhātā sikhiddhe[1],
Buddhe ca dhamme ca abhippasanno.

Parinibbute Lokavināyakamhi,
Thūpaṁ sakāsi vipulaṁ mahantaṁ.
Samantato gāvutikaṁ Mahesino,
Devātidevassa Naruttamassa.

Tasmiṁ manusso balimābhihārī,
Paggayha jātisumanaṁ pahaṭṭho.
Vātena pupphaṁ patitassa ekaṁ,
Tāhaṁ gahetvāna tasseva dāsi.

So maṁ avocābhipasannacitto,
Tuyhameva etaṁ pupphaṁ dadāmi.
Tāhaṁ gahetvā abhiropayesiṁ,
Punappunaṁ Buddhamanussaranto.

Ajja tiṁsaṁ tato kappā, nābhijānāmi duggatiṁ.
Vinipātañca na gacchāmi, thūpapūjāyidaṁ phalan"ti.

Idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kapilaṁ nāma nagaraṁ, suvibhattaṁ mahāpathaṁ.
Ākiṇṇamiddhaṁ phītañca, Brahmadattassa rājino.

---

1. Sikhaṇḍi (Sī)

Kummāsaṁ vikkiṇiṁ tattha, Pañcālānaṁ puruttame.
Sohaṁ addasiṁ Sambuddhaṁ, upariṭṭhaṁ yasassinaṁ.

Haṭṭho cittaṁ pasādetvā, nimantesiṁ Naruttamaṁ.
Ariṭṭhaṁ dhuvabhattena, yaṁ me gehamhi vijjatha.

Tato ca Kattiko puṇṇo[1], puṇṇamāsī upaṭṭhitā.
Navaṁ dussayugaṁ gayha, ariṭṭhassopanāmayiṁ.

Pasannacittaṁ ñatvāna, paṭiggaṇhi Naruttamo.
Anukampako kāruṇiko, taṇhānighātako Muni.

Tāhaṁ kammaṁ karitvāna, kalyāṇaṁ Buddhavaṇṇitaṁ.
Deve ceva manusse ca, sandhāvitvā tato cuto.

Bārāṇasiyaṁ nagare, seṭṭhissa ekaputtako.
Aḍḍha kulasmiṁ uppajjiṁ, pāṇehi ca piyataro.

Tato ca viññutaṁ patto, devaputtena codito.
Pāsādā orūhitvāna, Sambuddhamupasaṅkamiṁ.

So me dhammamadesayi, anukampāya Gotamo.
Dukkhaṁ dukkhasamuppādaṁ, dukkhassa ca atikkamaṁ.

Ariyaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ, dukkhūpasamagāminaṁ.
Cattāri ariyasaccāni, Muni dhammamadesayi.

Tassāhaṁ vacanaṁ sutvā, vihariṁ sāsane rato.
Samathaṁ paṭivijjhāhaṁ, rattindivamatandito.

Ajjhattañca bahiddhā ca, ye me vijjiṁsu[2] āsavā.
Sabbe āsuṁ samucchinnā, na ca uppajjare puna.

Pariyantakataṁ dukkhaṁ, carimoyaṁ samussayo.
Jātimaraṇasaṁsāro, natthidāni punabbhavo”ti.

Idaṁ vāsanābhāgiya suttaṁ.

---

1. Kattikā puṇṇā (Ka)

2. Vijjhiṁsu (Sī)

99. Tattha katamaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* "Uddhaṁ adho sabbadhi vippamutto,
Ayaṁ ahasmīti anānupassī.
Evaṁ vimutto udatāri oghaṁ,
Atiṇṇapubbaṁ apunabbhavāyā"ti.

Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Sīlavato Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me avippaṭisāro jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ sīlavato avippaṭisāro jāyeyya. . Avippaṭisārinā Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me pāmojjaṁ jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ avippaṭisārino pāmojjaṁ jāyeyya. . Pamuditena Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me pīti jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ pamuditassa pīti jāyeyya. . Pītimanassa Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me kāyo passambheyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ pītimanassa kāyo passambheyya. . Passaddhakāyassa Ānanda na cetanā karaṇīyā "kintāhaṁ sukhaṁ vediyeyyan"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ passaddhakāyo sukhaṁ vediyeyya. .Sukhino Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me samādhi jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ sukhino samādhi jāyeyya. . Samāhitassa Ānanda na cetanā karaṇīyā "kintāhaṁ yathābhūtaṁ pajāneyyan"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajāneyya. . Yathābhūtaṁ pajānatā Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me nibbidā jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ yathābhūtaṁ pajānanto nibbinteyya. . Nibbindantena Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me virāgo jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ nibbindanto virajjeyya. . Virajjantena Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me vimutti jāyeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ virajjanto vimucceyya. . Vimuttena Ānanda na cetanā karaṇīyā "kinti me vimuttiñāṇadassanaṁ uppajjeyyā"ti. Dhammatā esā Ānanda yaṁ vimuttassa vimuttiñāṇadassanaṁ uppajjeyyā"ti[1].

Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

* Heṭṭhā 54 piṭṭhe; upari ca 184 piṭṭhepi. 1. Aṁ 3. 516, 7 piṭṭhesu passitabbaṁ.

100. * "Yadā have pātubhavanti dhammā,
Ātāpino jhāyato brāhmaṇassa.
Athassa kaṅkhā vapayanti sabbā.
Yato pajānāti sahetudhamman"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* "Yadā have pātubhavanti dhammā,
Ātāpino jhāyato brāhmaṇassa.
Athassa kaṅkhā vapayanti sabbā,
Yato khayaṁ paccayānaṁ avedī"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kiṁnu kujjhasi mā kujjhi, akkodho Tissa te varaṁ.
Kodhamānamakkhavinayatthaṁ hi,
Tissa brahmacariyaṁ vussatī"ti[1].
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kadāhaṁ Nandaṁ passeyyaṁ, āraññaṁ paṁsukūlikaṁ.
Aññātuñchena yāpentaṁ, kāmesu anapekkhinan"ti[2].
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kiṁsu chetvā sukhaṁ seti, kiṁsu chetvā na socati.
Kissassu[3] ekadhammassa, vadhaṁ rocesi Gotamāti.

Kodhaṁ chetvā sukhaṁ seti, kodhaṁ chetvā na socati.
Kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa.
Vadhaṁ ariyā pasaṁsanti, taṁ hi chetvā na socatī"ti[4].
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Kiṁsu hane uppatitaṁ, kiṁsu jātaṁ vinodaye.
Kiñcassu pajahe dhīro, kissābhisamayo sukho.

---

* Vi 3. 2; Khu 1. 78 piṭṭhesu. 1. Saṁ 1. 469 piṭṭhe. 2. Saṁ 1. 468 piṭṭhe.
3. Kissassa (Sī, Ka) 4. Saṁ 1. 162 piṭṭhe.

Kodhaṁ hane uppatitaṁ, rāgaṁ jātaṁ vinodaye.
Avijjaṁ pajahe dhīro, saccābhisamayo sukho"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

101.* "Sattiyā viya omaṭṭho, ḍayhamānova[1] matthake.
Kāmarāgappahānāya, sato bhikkhu paribbaje.

Sattiyā viya omaṭṭho, ḍayhamānova matthake.
Sakkāyadiṭṭhippahānāya, sato bhikkhu paribbaje"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

** "Sabbe khayantā nicayā, patanantā samussayā.
Sabbesaṁ maraṇamāgamma, sabbesaṁ jīvitamaddhuvaṁ.
+ Etaṁ bhayaṁ maraṇe[2] pekkhamāno,
Puññāni kayirātha sukhāvahāni.

Sabbe khayantā nicayā, patanantā samussayā.
Sabbesaṁ maraṇamāgamma, sabbesaṁ jīvitamaddhuvaṁ.
+ Etaṁ bhayaṁ maraṇe pekkhamāno,
Lokāmisaṁ pajahe santipekkho"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Sukhaṁ sayanti munayo, na te socanti māvidha.
Yesaṁ jhānarataṁ cittaṁ, paññavā susamāhito.
Āraddhavīriyo pahitatto, oghaṁ tarati duttaraṁ.

Virato kāmasaññāya, sabbasaṁyojanātīto[3].
Nandibhavaparikkhīṇo[4], so gambhīre na sīdatī"ti[5].
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Saddahāno arahataṁ, dhammaṁ nibbānapattiyā.
Sussūsaṁ labhate paññaṁ, appamatto vicakkhaṇo[6].

---

* Saṁ 1. 12; Khu 2. 228 piṭṭhesu; upari 201 piṭṭhepi.
+ Saṁ 1. 53 piṭṭhe.
** Saṁ 1. 12 piṭṭhe.

1. Dayhamāneva (Ka)
2. Maraṇaṁ (Ka)
3. Sabbasaṁyojanātigo (Sī)
4. Nandīrāgaparikkhīṇo (Ka); Saṁ 1. 51 piṭṭhepi.
5. Saṁ 1. 51 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ.
6. Saṁ 1. 217 piṭṭhe.

* Patirūpakārī dhuravā, uṭṭhātā vindate dhanaṁ.
Saccena kittiṁ pappoti, dadaṁ mittāni ganthati.
Asmā lokā paraṁ lokaṁ, evaṁ[1] pecca na socatī"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

** "Sabbaganthapahīnassa, vippamuttassa te sato.
Samaṇassa na taṁ sādhu, yadaññamanusāsasīti.

Yena kenaci vaṇṇena, saṁvāso Sakka jāyati.
Na taṁ arahati sappañño, manasā anukampituṁ[2].

Manasā ce pasannena, yadaññamanusāsati.
Na tena hoti saṁyutto, yānukampā anuddayā"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

102. "Rāgo ca doso ca kutonidānā,
Aratī ratī[3] lomahaṁso kutojā.
Kuto samuṭṭhāya manovitakkā,
Kumārakā dhaṅkamivosajanti.

Rāgo ca doso ca itonidānā,
Aratī ratī lomahaṁso itojā.
Ito samuṭṭhāya manovitakkā,
Kumārakā dhaṅkamivosajanti.

Snehajā attasambhūtā, nigrodhasseva khandhajā.
Puthu visattā kāmesu, māluvāva vitatā vane.

Ye naṁ pajānanti yatonidānaṁ,
Te naṁ vinodenti suṇohi yakkha.
Te duttaraṁ oghamimaṁ taranti,
Atiṇṇapubbaṁ apunabbhavāyā"ti[4].
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

* Saṁ 1. 217 piṭṭhe.
** Saṁ 1. 208 piṭṭhe.
1. Save (Sī)
2. Ananukampituṁ (Sī, Ka)
3. Arati rati (Ka)
4. Saṁ 1. 209 piṭṭhe; Khu 1. 320 piṭṭhe ca.

* "Dukkaraṁ Bhagavā sudukkaraṁ Bhagavā"ti.

"Dukkaraṁ vāpi karonti, (Kāmadāti Bhagavā)
Sekkhā sīlasamāhitā.
Ṭhitattā anagāriyupetassa,
Tuṭṭhi hoti sukhāvahā"ti.

"Dullabhā[1] Bhagavā yadidaṁ tuṭṭhī"ti.

"Dullabhaṁ vāpi labhanti, (Kāmadāti Bhagavā)
Cittavūpasame ratā.
Yesaṁ divā ca ratto ca,
Bhāvanāya rato mano"ti.

"Dussamādahaṁ Bhagavā yadidaṁ cittan"ti.

"Dussamādahaṁ vāpi samādahanti, (Kāmadāti Bhagavā)
Indriyūpasame ratā.
Te chetvā maccuno jālaṁ,
Ariyā gacchanti kāmadā"ti.

"Duggamo Bhagavā visamo maggo"ti.

"Duggame visame vāpi, ariyā gacchanti kāmada[2].
Anariyā visame magge, papatanti avaṁsirā.
Ariyānaṁ samo maggo, ariyā hi visame samā"ti.
Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

103.** "Idaṁ hi taṁ Jetavanaṁ, isisaṁghanisevitaṁ.
Āvutthaṁ dhammarājena, pītisañjananaṁ mama.
Kammaṁ vijjā ca dhammo ca, sīlaṁ jīvitamuttamaṁ.
Etena maccā sujjhanti, na gottena dhanena vā.
Tasmā hi paṇḍito poso, sampassaṁ atthamattano.
Yoniso vicine dhammaṁ, evaṁ tattha visujjhati.

---

* Saṁ 1. 45, 46 piṭṭhesu.
1. Dullabhaṁ (Sī, Ka)
2. Kāmadā (Ka)
** Saṁ 1. 54 piṭṭhe.

Sāriputtova paññāya, sīlena upasamena ca.
Yopi pāraṅgato bhikkhu, etāvaparamo siyā”ti.

Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* “Atītaṁ nānvāgameyya, nappaṭikaṅkhe anāgataṁ.
Yadatītaṁ pahīnaṁ[1] taṁ, appattañca anāgataṁ.

Paccuppannañca yo dhammaṁ[2], tattha tattha vipassati.
Asaṁhīraṁ asaṁkuppaṁ, taṁ vidvā manubrūhaye.

Ajjeva kiccamātappaṁ[3], ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve “Bhaddekaratto”ti, santo ācikkhate Munī”ti.

Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

“Cattārimānibhikkhave sacchikātabbāni. Katamāni cattāri, atthi bhikkhave dhammā cakkhunā paññāya ca sacchikātabbā, atthi dhammā satiyā paññāya ca sacchikātabbā, atthi dhammā kāyena paññāya ca sacchikātabbā, atthi dhammā paññāya veditabbā, paññāya ca sacchikātabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā cakkhunā paññāya ca sacchikātabbā, dibbacakkhu suvisuddhaṁ atikkantamānusakaṁ cakkhunā paññāya ca sacchikātabbaṁ.

Katame ca bhikkhave dhammā satiyā paññāya ca sacchikātabbā, pubbenivāsānussati satiyā paññāya ca sacchikātabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā kāyena paññāya ca sacchikātabbā, iddhividhā nirodhā kāyena paññāya ca sacchikātabbā.

Katame ca bhikkhave dhammā paññāya veditabbā, paññāya sacchikātabbā, āsavānaṁ khaye ñāṇaṁ paññāya veditabbaṁ, paññāya ca sacchikātabban”ti.

Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

1. Pahīṇaṁ (Sī)
2. Yaṁ dhammaṁ (Ka)
3. Kiccaṁ ātappaṁ (Sī)

* Ma 3. 226 piṭṭhādīsu.

104. Tattha katamaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Yassa selūpamaṁ cittaṁ, ṭhitaṁ nānupakampati.
Virattaṁ rajanīyesu, kopaneyye na kuppati.
Yassevaṁ bhāvitaṁ cittaṁ, kuto naṁ dukkhamessatī"ti[1].

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

Āyasmato ca Sāriputtassa cārikādasamaṁ veyyākaraṇaṁ kātabbanti.

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* "Yo brāhmaṇo bāhitapāpadhammo,
Nihuṁhuṅko[2] nikkasāvo yatatto.
Vedantagū vūsitabrahmacariyo,
Dhammena so brahmavādaṁ vadeyya.
Yassu'ssadā natthi kuhiñci loke"ti.

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

** "Bāhitvā pāpake dhamme, ye caranti sadā satā.
Khīṇasaṁyojanā Buddhā, te ve lokasmi[3] brāhmaṇā"ti.

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

+ "Yattha āpo ca pathavī, tejo vāyo na gādhati.
Na tattha sukkā jotanti, ādicco nappakāsati.
Na tattha candimā bhāti, tamo tattha na vijjati.

Yadā ca attanā'vedi[4], Muni monena brahmaṇo.
Atha rūpā arūpā ca, sukhadukkhā pamuccatī"ti.

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Yadā sakesu dhammesu, pāragū hoti brāhmaṇo.
Atha etaṁ pisācañca, pakkulañcātivattatī"ti[5].

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

---

1. Khu 1. 152 piṭṭhe; upari 185 piṭṭhepi.
2. Nihuhuṅko (Sī)
3. Lokasmiṁ (Sī, Ka)
4. Vedī (Sī)

* Vi 3. 3; Khu 1. 80 piṭṭhesu.
** Khu 1. 81 piṭṭhe.
+ Khu 1. 86, 87 piṭṭhesu.
5. Khu 1. 82 piṭṭhe.

Nābhinandati āyantiṁ[1], pakkamantiṁ na socati.
Saṅgā saṅgāmajiṁ muttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

“Na udakena sucī[2] hoti, bahvettha nhāyatī[3] jano.
Yamhi saccañca dhammo ca, so sucī so ca brāhmaṇo”ti[4].
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* “Yadā have pātubhavanti dhammā,
Ātāpino jhāyato brāhmaṇassa.
Vidhūpayaṁ tiṭṭhati mārasenaṁ,
Sūriyova obhāsayamantalikkhan”ti.
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

“Santindriyaṁ passatha iriyamānaṁ,
Tevijjapattaṁ apahānadhammaṁ.
Sabbāni yogāni upātivatto,
Akiñcano iriyati paṁsukūliko.

Taṁ devatā sambahulā uḷārā,
Brahmavimānaṁ upasaṅkamitvā.
Ājāniyaṁ jātibalaṁ nisedhaṁ,
Nītaṁ[5] namassanti pasannacittā.

Namo te Purisājañña, namo te Purisuttama.
Yassa te nābhijānāma, kiṁ tvaṁ nissāya jhāyasī”ti.
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

“Sahāyā vatime bhikkhū, cirarattasametikā.
Sameti nesaṁ saddhammo, dhamme Buddhappavedite.

---

1. Āyantiṁ nābhinandati (Khu 1. 83 piṭṭhe.) 2. Suci (Sī, Ka) Khu 1. 84 piṭṭhe.
3. Nahāyati (Sī) 4. Khu 1. 84 piṭṭhe. * Vi 3. 2; Khu 1. 79 piṭṭhesu.
5. Nidha (Ka); Saṁ ṭṭha 2. 237 piṭṭhe passitabbaṁ.

Suvinītā kappinena, dhamme ariyappavedite.
Dhārenti antimaṁ detaṁ, jetvā māraṁ savāhinin"ti[1].
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* "Nayidaṁ sithilamārabbha, nayidaṁ appena thāmasā.
Nibbānaṁ adhigantabbaṁ, sabbadukkhappamocanaṁ[2].

Ayañca daharo bhikkhu, ayamuttamaporiso.
Dhāreti antimaṁ dehaṁ, jetvā māraṁ savāhinin"ti.
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

"Dubbaṇṇako lūkhacīvaro, mogharājā sadā sato.
Khīṇāsavo visaṁyutto, katakicco anāsavo.

Tevijjo iddhippatto ca, cetopariyāyakovido.
Dhāreti antimaṁ detaṁ, jetvā māraṁ savāhinin"ti.
Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

105. ** Tathāgato bhikkhave Arahaṁ Sammāsambuddho rūpassa nibbidā virāgā nirodhā anupādā vimutto Sammāsambuddhoti vuccati. Bhikkhupi bhikkhave paññāvimutto rūpassa nibbidā virāgā nirodhā anupādā vimutto paññāvimuttoti vuccati.

Tathāgato bhikkhave Arahaṁ Sammāsambuddho vedanāya -pa- saññāya. Saṅkhārānaṁ. Viññāṇassa nibbidā virāgā nirodhā anupādā vimutto Sammāsambuddhoti vuccati. Bhikkhupi bhikkhave paññāvimutto viññāṇassa nibbidā virāgā nirodhā anupādā vimutto paññāvimuttoti vuccati.

Tatra kho bhikkhave ko viseso ko adhippayāso[3] kiṁ nānākaraṇaṁ Tathāgatassa Arahato Sammāsambuddhassa paññāvimuttena bhikkhunāti. Bhagavaṁmūlakā no bhante dhammā -pa-.

Tathāgato bhikkhave Arahaṁ Sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa

1. Savāhanan"ti (Ka) Saṁ 1. 472 piṭṭhe passitabbaṁ.
2. Sabbaganthapamocanaṁ (Ka)
3. Adhippāyo (Sī, Ka)

* Saṁ 1. 466 piṭṭhe.
** Saṁ 2. 54 piṭṭhe.

akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido, maggānugā ca bhikkhave etarahi sāvakā viharanti pacchāsamannāgatā. Ayaṁ kho bhikkhave viseso, ayaṁ adhippayāso, idaṁ nānākaraṇaṁ Tathāgatassa Arahato Sammāsambuddassa paññāvimuttena bhikkhunā"ti.

Idaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

106. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca suttaṁ.

"Channamativassati, vivaṭaṁ nātivassati.
Tasmā channaṁ vivaretha, evaṁ taṁ nātivassatī"ti[1].

"Channamativassatī"ti saṁkileso, "vivaṭaṁ nātivassatī"ti vāsanā, "tasmā channaṁ vivaretha, evaṁ taṁ nātivassatī"ti ayaṁ saṁkileso ca vāsanā ca. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca suttaṁ.

"Cattārome mahārāja[2] puggalā santo saṁvijjamānā lokasmiṁ, katame cattāro, tamo tamaparāyaṇo tamo jotiparāyaṇo joti tamaparāyaṇo joti jotiparāyaṇo"ti. Tattha yo ca puggalo joti tamaparāyaṇo yo ca puggalo tamo tamaparāyaṇo, ime dve puggalā saṁkilesabhāgiyā, yo ca puggalo tamo jotiparāyaṇo yo ca puggalo joti jotiparāyaṇo, ime dve puggalā vāsanābhāgiyā. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca suttaṁ.

Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

* "Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
"Yadāyasaṁ dārujapabbajañca.
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā"ti. . Ayaṁ saṁkileso.

** "Etaṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Ohārinaṁ sithilaṁ duppamuñcaṁ.
Etampi chetvāna paribbajanti,
Anapekkhino kāmasukhaṁ pahāyā"ti.

---

1. Khu 1. 144 piṭṭhe; upari 185 piṭṭhe ca.
2. Bhikkhave (Aṁ 1. 397 piṭṭhe.)
* Heṭṭhā 31 piṭṭhe; upari 185 piṭṭhepi.
** Heṭṭhā 31 piṭṭhepi.

Ayaṁ nibbedho. . Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

107. * "Yañca bhikkhave ceteti, yañca pakappeti, yañca anuseti. Ārammaṇametaṁ hoti viññāṇassa ṭhitiyā, ārammaṇe sati patiṭṭhā viññāṇassa hoti, tasmiṁ patiṭṭhite viññāṇe virūḷhe āyatiṁ[1] punabbhavābhinibbatti hoti, āyatiṁ punabbhavābhinibbattiyā sati āyatiṁ[1] jātijarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti.

No ce bhikkhave ceteti, no ce pakappeti, atha ce anuseti. Ārammaṇametaṁ hoti viññāṇassa ṭhitiyā, ārammaṇe sati patiṭṭhā viññāṇassa[2] hoti, tasmiṁ patiṭṭhite viññāṇe virūḷhe āyatiṁ punabbhavābhinibbatti hoti, āyatiṁ punabbhavābhinibbattiyā sati āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotī"ti. Ayaṁ saṁkileso.

"Yato ca kho bhikkhave no ceva[3] ceteti, no ca pakappeti, no ca anuseti. Ārammaṇametaṁ na hoti viññāṇassa ṭhitiyā, ārammaṇe asati patiṭṭhā viññāṇassa na hoti, tasmiṁ appatiṭṭhite viññāṇe avirūḷhe āyatiṁ punabbhavābhinibbatti na hoti, āyatiṁ punabbhavābhinibbattiyā asati āyatiṁ jātijarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hotī"ti, ayaṁ nibbedho. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

108. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

** "Samuddo samuddo"ti kho bhikkhave assutavā puthujjano bhāsati, neso bhikkhave ariyassa vinaye samuddo, mahā eso bhikkhave udakarāsi mahā udakaṇṇavo. Cakkhu bhikkhave purisassa samuddo, tassa rūpamayo vego. Ayaṁ saṁkileso.

---

* Saṁ 1. 295 piṭṭhe. 1. Āyati (Sī, Ka) 2. Tassa viññāṇassa (Sī, Ka)
3. Ca (Sī, Ka) ** Saṁ 2. 367 piṭṭhe.

* "Yo taṁ rūpamayaṁ vegaṁ sahati. Ayaṁ vuccati bhikkhave atari[1] cakkhusamuddaṁ sa-ūmiṁ sāvaṭṭaṁ sagahaṁ[2] sarakkhasaṁ tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇo"ti. Ayaṁ asekkho.

* "Sotaṁ bhikkhave -pa-. Ghānaṁ. Jivhā. Kāyo. Mano bhikkhave purisassa samuddo tassa dhammamayo vego"ti. . Ayaṁ saṁkileso.

* "Yo taṁ dhammamayaṁ vegaṁ sahati, ayaṁ vuccati bhikkhave atari manosamuddaṁ sa-ūmiṁ sāvaṭṭaṁ sagahaṁ sarakkhasaṁ tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇo"ti. Ayaṁ asekkho. Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato, athāparaṁ etadavoca Satthā—

Yo imaṁ samuddaṁ sagahaṁ[2] sarakkhasaṁ,
Sa-ūmiṁ sāvaṭṭaṁ sabhayaṁ duttaraṁ accatari.
Sa vedantagū vusitabrahmacariyo,
Lokantagū pāragatoti vuccatī"ti.

Ayaṁ asekkho. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

** "Chayime bhikkhave baḷisā lokasmiṁ anayāya sattānaṁ byābādhāya[3] pāṇīnaṁ. Katame cha, santi bhikkhave cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, tañce bhikkhu abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati, ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu gilitabaḷiso[4] mārassa anayaṁ āpanno, byasanaṁ āpanno, yathākāmakaraṇīyo[5] pāpimato.

Santi bhikkhave sotaviññeyyā saddā -pa- ghānaviññeyyā gandhā. Jivhāviññeyyā rasā. Kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā. Manoviññeyyā dhammā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, tañce bhikkhu abhinandati abhivadati ajjhosāya tiṭṭhati. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu giḷitabaliso mārassa anayaṁ āpanno, byasanaṁ āpanno, yathākāmakaraṇīyo pāpimato"ti. . Ayaṁ saṁkileso.

---

* Saṁ 2. 367 piṭṭhe.
1. Atāri (Sī, Ka)
2. Sagāhaṁ (Saṁ 2. 367 piṭṭhe.)
** Saṁ 2. 368 piṭṭhe.
3. Vadhāya (Saṁ 2. 368 piṭṭhe.)
4. Gilabaḷiso (Sī, Ka) Saṁ 1. 182 piṭṭhepi.
5. Yathākāmaṁ karaṇīyo (Ka)

“Santi ca bhikkhave cakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasaṁhitā rajanīyā, tañce bhikkhu nābhinandati nābhivadati nājjhosāya tiṭṭhati, ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu na gilitabaḷiso mārassa, abhedi baḷisaṁ, paribhedi baḷisaṁ, na anayaṁ āpanno, na byasanaṁ āpanno, na yathākāmakaraṇīyo pāpimato.

Santi ca bhikkhave sotaviññeyyā saddā -pa- manoviññeyyā dhammā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmupasaṁhitā rajanīyā, tañce bhikkhu nābhinandati nābhivadati, nājjhosāya tiṭṭhati. Ayaṁ vuccati bhikkhave bhikkhu na gilitabaḷiso mārassa, abhedi baḷisaṁ, paribhedi baḷisaṁ, na anayaṁ āpanno, na byasanaṁ āpanno, na yathākāmakaraṇīyo pāpimato”ti. . Ayaṁ asekkho. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

109. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

* Ayaṁ loko santāpajāto,
Phassapareto rogaṁ vadati attato[1].
Yena yena hi maññanti[2],
Tato taṁ hoti aññathā.

Aññathābhāvī bhavasatto loko,
Bhavapareto bhavamevābhinandati.
Yadabhinandati taṁ bhayaṁ.
Yassa bhāyati taṁ dukkhan”ti. Ayaṁ saṁkileso.

* “Bhavavippahānāya kho panidaṁ brahmacariyaṁ vussatī”ti. Ayaṁ nibbedho.

* “Ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā bhavena bhavassa vippamokkhamāhaṁsu, sabbe te “avippamuttā bhavasmā”ti vadāmi. Ye vā pana keci samaṇā vā brāhmaṇā vā vibhavena bhavassa nissaraṇamāhaṁsu, sabbe te “anissaṭā bhavasmā”ti vadāmi. Upadhiṁ[3] hi paṭicca dukkhamidaṁ sambhotī”ti. Ayaṁ saṁkileso.

---

* Khu 1. 115 piṭṭhe Udāne.
1. Attano (Sī, Ka)
2. Maññati (Khu 1. 115 piṭṭhe.)
3. Upadhī (Sī, Ka)

* "Sabbupādānakkhayā natthi dukkhassa sambhavo"ti. Ayaṁ nibbedho.

* "Lokamimaṁ passa, puthū avijjāya paretā bhūtā bhūtaratā[1], bhavā aparimuttā, ye hi keci bhavā sabbadhi sabbatthatāya, sabbe te bhavā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā"ti. Ayaṁ saṁkileso.

** "Evametaṁ yathābhūtaṁ, sammappaññāya passato.
Bhavataṇhā pahīyati, vibhavaṁ nābhinandati.
Sabbaso taṇhānaṁ khayā,
Asesavirāganirodho nibbānan"ti. Ayaṁ nibbedho.

** "Tassa nibbutassa bhikkhuno,
Anupādā punabbhavo na hoti.
Abhibhūto māro vijitasaṅgāmo,
Upaccagā sabbabhāvāni tādī"ti.

Ayaṁ asekkho. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

+ Cattārome bhikkhave puggalā. Katame cattāro, anusotagāmī paṭisotagāmī ṭhitatto tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇoti. Tattha yoyaṁ puggalo anusotagāmī, ayaṁ puggalo saṁkilesabhāgiyo. Tattha yoyaṁ puggalo paṭisotagāmī yo ca ṭhitatto, ime dve puggalā nibbedhabhāgiyā. Tattha yoyaṁ puggalo tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇo, ayaṁ asekkho. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

110. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

[2] Chaḷābhijātiko atthi puggalo kaṇho kaṇhābhijātiko kaṇhaṁ dhammaṁ abhijāyati, atthi puggalo kaṇho kaṇhābhijātiko sukkaṁ dhammaṁ abhijāyati, atthi puggalo kaṇho kaṇhābhijātiko akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ accantadiṭṭhaṁ[3] nibbānaṁ ārādheti,

---

* Khu 1. 115 piṭṭhe Udāne.

1. Paretaṁ bhūtaṁ bhūtarataṁ. (Ṭṭha)

** Khu 1. 116 piṭṭhe Udāne; upari 186 piṭṭhepi.

+ Aṁ 1. 311 piṭṭhe.

2. Dī 3. 217; Aṁ 2. 338 piṭṭhesupi passitabbaṁ,

3. Antaṁ niṭṭhaṁ (Sī)

atthi puggalo sukko sukkābhijātiko kaṇhaṁ dhammaṁ abhijāyati, atthi puggalo sukko sukkābhijātiko sukkaṁ dhammaṁ abhijāyati, atthi puggalo sukko sukkābhijātiko akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ accantadiṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādheti.

Tattha yo ca puggalo kaṇho kaṇhābhijātiko kaṇhaṁ dhammaṁ abhijāyati, yo ca puggalo sukko sukkābhijātiko kaṇhaṁ dhammaṁ abhijāyati, ime dve puggalā saṁkilesabhāgiyā.

Tattha yo ca puggalo kaṇho kaṇhābhijātiko sukkaṁ dhammaṁ abhijāyati, yo ca puggalo sukko sukkābhijātiko sukkaṁ dhammaṁ abhijāyati, ime dve puggalā vāsanābhāgiyā.

Tattha yo ca puggalo kaṇho kaṇhābhijātiko akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ accantadiṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādheti, yo ca puggalo sukko sukkābhijātiko akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ accantadiṭṭhaṁ nibbānaṁ ārādheti, ime dve puggalā nibbedhabhāgiyā, idaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

Cattārimāni bhikkhave kammāni, katamāni cattāri, atthi kammaṁ kaṇhaṁ kaṇhavipākaṁ, atthi kammaṁ sukkaṁ sukkavipākaṁ, atthi kammaṁ kaṇhasukkaṁ kaṇhasukkavipākaṁ, atthi kammaṁ akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ kammuttamaṁ kammaseṭṭhaṁ kammakkhayāya saṁvattati[1].

Tattha yañca kammaṁ kaṇhaṁ kaṇhavipākaṁ, yañca kammaṁ kaṇhasukkaṁ kaṇhasukkavipākaṁ, ayaṁ saṁkileso. Yañca kammaṁ sukkaṁ sukkavipākaṁ, ayaṁ vāsanā. Yañca kammaṁ akaṇhaṁ asukkaṁ akaṇha-asukkavipākaṁ kammuttamaṁ kammaseṭṭhaṁ kammakkhayāya saṁvattati, ayaṁ nibbedho. Idaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

111. Tattha katamaṁ vāsanābhāgiyañca, nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

Laddhāna mānusattaṁ dve, kiccaṁ akiccameva ca.
Sukiccaṁ ceva puññāni, saṁyojanavippahānaṁ vāti.

---

1. Aṁ 1. 553 piṭṭhe.

“Sukiccaṁ ceva puññānī”ti vāsanā. “Saṁyojanavippahānaṁ vā”ti nibbedho.

Puññāni karitvāna, saggā saggaṁ vajanti katapuññā.
Saṁyojanappahānā, jarāmaraṇā vippamuccantīti.

“Puññāni karitvāna, saggā saggaṁ vajanti katapuññā”ti vāsanā. “Saṁyojanappahānā jarāmaraṇā vippamuccantī”ti nibbedho. Idaṁ vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

Dvemāni bhikkhave padhānāni[1], katamāni dve, yo ca agārasmā anagāriyaṁ pabbajitesu cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccaya-bhesajjaparikkhāraṁ pariccajati, yo ca agārasmā anagāriyaṁ pabbajitesu sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānanti, tattha yo agārasmā anagāriyaṁ pabbajitesu cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccaya-bhesajjaparikkhāraṁ pariccajati, ayaṁ vāsanā.

Yo agārasmā anagāriyaṁ pabbajitesu sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṁ, ayaṁ nibbedho. Idaṁ vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

Tattha taṇhāsaṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ taṇhāpakkheneva niddisitabbaṁ tīhi taṇhāhi kāmataṇhāya bhavataṇhāya vibhavataṇhāya. Yena yena vā pana vatthunā ajjhositā, tena teneva niddisitabbaṁ, tassā vitthāro chattiṁsataṇhājāliniyā vicaritāni.

Tattha diṭṭhisaṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ diṭṭhipakkheneva niddisitabbaṁ ucchedasassatena, yena yena vā pana vatthunā diṭṭhivasena abhinivisati “idameva saccaṁ moghamaññan”ti, tena teneva niddisitabbaṁ, tassā vitthāro dvāsaṭṭhidiṭṭhigatāni.

Tattha duccaritasaṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ cetanāya cetasikakammena niddisitabbaṁ tīhi duccaritehi kāyaduccaritena vacīduccaritena manoduccaritena, tassa vitthāro dasa-akusalakammapathā.

---

1. Aṁ 1. 51 piṭṭhepi passitabbaṁ.

Tattha taṇhāvodānabhāgiyaṁ suttaṁ samathena niddisitabbaṁ, diṭṭhivodānabhāgiyaṁ suttaṁ vipassanāya niddisitabbaṁ, duccaritavodānabhāgiyaṁ suttaṁ sucaritena niddisitabbaṁ, tīṇi akusalamūlāni, taṁ kissa hetu, saṁsārassa nibbattiyā, tathā nibbatte saṁsāre kāyaduccaritaṁ kāyasucaritaṁ vacīduccaritaṁ vacīsucaritaṁ manoduccaritaṁ manosucaritaṁ iminā asubhena kammavipākena idaṁ bālalakkhaṇaṁ nibbattatīti. Idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

Iminā subhena kammavipākena idaṁ mahāpurisalakkhaṇaṁ nibbattatīti idaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

Tattha saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ catūhi kilesabhūmīhi niddisitabbaṁ anusayabhūmiyā pariyuṭṭhānabhūmiyā saṁyojanabhūmiyā upādānabhūmiyā, sānusayassa pariyuṭṭhānaṁ jāyati, pariyuṭṭhito saṁyujjati, saṁyujjanto upādiyati, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Imāhi catūhi kilesabhūmīhi sabbe kilesā saṅgahaṁ samosaraṇaṁ gacchanti, idaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.

Vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ tīhi sucaritehi niddisitabbaṁ, nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ catūhi saccehi niddisitabbaṁ, asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ tīhi dhammehi niddisitabbaṁ Buddhadhammehi Paccekabuddhadhammehi sāvakabhūmiyā, jhāyivisaye niddisitabbanti.

112. Tattha katame aṭṭhārasa mūlapadā, lokiyaṁ lokuttaraṁ lokiyañca lokuttarañca, sattādhiṭṭhānaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca, ñāṇaṁ ñeyyaṁ ñāṇañca ñeyyañca, dassanaṁ bhāvanā dassanañca bhāvanā ca, sakavacanaṁ paravacanaṁ sakavacanañca paravacanañca, visajjanīyaṁ avisajjanīyaṁ visajjanīyañca avisajjanīyañca, kammaṁ vipāko kammañca vipāko ca, kusalaṁ akusalaṁ kusalañca akusalañca, anuññātaṁ paṭikkhittaṁ anuññātañca paṭikkhittañca, thavo cāti.

Tattha katamaṁ lokiyaṁ.

* "Na hi pāpaṁ kataṁ kammaṁ, sajjukhīraṁva muccati.
Ḍahantaṁ[1] bālamanveti, bhasmacchannova[2] pāvakoti.
Idaṁ lokiyaṁ.

** "Cattārimāni bhikkhave agatigamanāni sabbaṁ -pa-. Nihīyate tassa yaso kāḷapakkheva candimā"ti. Idaṁ lokiyaṁ.

Aṭṭhime bhikkhave lokadhammā, katame aṭṭha, lābho alābho, yaso ayaso, nindā pasaṁsā, sukhaṁ dukkhaṁ. Ime kho bhikkhave aṭṭha lokadhammāti[3]. Idaṁ lokiyaṁ.

Tattha katamaṁ lokuttaraṁ.

"Yassindriyāni samathaṅgatāni.
Assā yathā sārathinā sudantā.
Pahīnamānassa anāsavassa,
Devāpi tassa pihayanti tādino"ti[4].
Idaṁ lokuttaraṁ.

"Pañcimāni bhikkhave indriyāni lokuttarāni, katamāni pañca, saddhindriyaṁ vīriyindriyaṁ satindriyaṁ samādhindriyaṁ paññindriyaṁ. Imāni kho bhikkhave pañcindriyāni lokuttarānī"ti. Idaṁ lokuttaraṁ. (1)

Tattha katamaṁ lokiyañca lokuttarañca.

"Laddhāna mānusattaṁ dve, kiccaṁ akiccameva cā"ti[5] dve gāthā. Yaṁ iha "sukiccaṁ ceva puññānī"ti ca "puññāni karitvāna, saggā saggaṁ vajanti katapuññā"ti ca. Idaṁ lokiyaṁ.

Yaṁ iha "saṁyojanavippahānaṁ vā"ti ca "saṁyojanappahānā, jarāmaraṇā vippamuccantī"ti ca, idaṁ lokuttaraṁ. Idaṁ lokiyañca lokuttarañca.

---

* Khu 1. 23 piṭṭhe Dhammapade.
1. Dahantaṁ (Sī, Ka)
2. Bhasmāchannova (Ka)
** Heṭṭhā 107 piṭṭhepi.
3. Dī 3. 215; Aṁ 1. 7 piṭṭhesu passitabbaṁ.
4. Khu 1. 27 piṭṭhe Dhammapade; upari 200 piṭṭhepi.
5. Heṭṭhā 137, 138 piṭṭhesu.

Viññāṇe ce bhikkhave āhāre sati nāmarūpassa avakkanti hoti, nāmarūpassa avakkantiyā sati punabbhavo hoti, punabbhave sati jāti hoti, jātiyā sati jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. [1] Seyyathāpi bhikkhave mahārukkho, tassa yāni ceva mūlāni adhogamāni yāni ca tiriyaṅgamāni, sabbāni tāni uddhaṁ ojaṁ abhiharanti. Evaṁ hi so bhikkhave mahārukkho tadāhāro tadupādāno ciraṁ dīghamaddhānaṁ tiṭṭheyya[1]. Evameva kho bhikkhave viññāṇe āhāre sati nāmarūpassa avakkanti hoti sabbaṁ -pa-. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotīti. Idaṁ lokiyaṁ.

Viññāṇe ce bhikkhave āhāre asati nāmarūpassa avakkanti na hoti, nāmarūpassa avakkantiyā asati punabbhavo na hoti, punabbhave asati jāti na hoti, jātiyā asati jarāmaraṇaṁ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti[1]. Seyyathāpi bhikkhave mahārukkho atha puriso āgaccheyya kuddālapiṭakaṁ[2] ādāya, so taṁ rukkhaṁ mūle chindeyya, mūle[3] chetvā palikhaṇeyya, palikhaṇitvā mūlāni uddhareyya antamaso usīranāḷimattānipi. So taṁ rukkhaṁ khaṇḍākhaṇḍikaṁ chindeyya, khaṇḍākhaṇḍikaṁ chinditvā[4] phāleyya, phāletvā sakalikaṁ sakalikaṁ kareyya, sakalikaṁ sakalikaṁ karitvā vātātape visoseyya, vātātape visosetvā agginā ḍaheyya, agginā ḍahetvā masiṁ kareyya, masiṁ karitvā mahāvāte vā ophuṇeyya, nadiyā vā sīghasotāya pavāheyya, evaṁ hi so bhikkhave mahārikkho ucchinnamūlo assa tālavatthukato anabhāvaṁkato[5] āyatiṁ anuppādadhammo[1]. Evameva kho bhikkhave viññāṇe āhāre asati nāmarūpassa avakkanti na hoti, nāmarūpassa avakkantiyā asati sabbaṁ -pa-. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hotīti idaṁ lokuttaraṁ. Idaṁ lokiyañca lokuttarañca. (2)

---

1. Saṁ 1. 314 piṭṭhe. 2. Kadālapiṭakaṁ (Ka) 3. Mūlaṁ (Saṁ 1. 314 piṭṭhe.)
4. Chetvā (Sī, Ka) 5. Anabhāvaṁgato (Sī)

113. Tattha katamaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.

“Sabbā disā anuparigamma cetasā,
Nevajjhagā piyataramattanā kvaci.
Evaṁ piyo puthu attā paresaṁ,
Tasmā na hiṁse paramattakāmo”ti[1].
Idaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.

* “Ye keci bhūtā bhavissanti ye vāpi[2],
Sabbe gamissanti pahāya detaṁ.
Taṁ sabbajāniṁ kusalo viditvā,
Ātāpiyo[3] brahmacariyaṁ careyyā”ti.
Idaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.

** Sattahi bhikkhave aṅgehi samannāgataṁ kalyāṇamittaṁ api viveciyamānena paṇāmiyamānena gale pisanamajjamānena[4] yāvajīvaṁ na vijahitabbaṁ. Katamehi sattahi, piyo ca hoti manāpo ca garu ca bhāvanīyo ca vattā ca vacanakkhamo ca gambhīrañca kathaṁ kattā hoti, no ca aṭṭhāne[5] niyojeti. Imehi kho bhikkhave sattahi -pa- na vijahitabbaṁ. Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato. Athāparaṁ etadavoca Satthā—

“Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo.
Gambhīrañca kathaṁ kattā, na caṭṭhāne niyojako.
Taṁ mittaṁ mittakāmena, yāvajīvampi seviyan”ti.
Idaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ.

“Yañca kāmasukhaṁ loke, yañcidaṁ diviyaṁ sukhaṁ.
Taṇhakkhayasukhassete, kalaṁ nāgghanti soḷasin”ti[6].
Idaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ.

---

1. Paraṁ attakāmoti (Sī) Saṁ 1. 75 piṭṭhe; Khu 1. 133 piṭṭhe ca passitabbaṁ.
* Khu 1. 134 piṭṭhe.
2. Ca (Sī, Ka)
3. Ātāpī so (Sī, Ka)
** Aṁ 2. 422 piṭṭhe passitabbaṁ.
4. Galepi pamajjamānena (Sī)
5. Na ca aṭṭhāne (Sī, Ka)
6. Khu 1. 89 piṭṭhe; upari 206, 209 piṭṭhesupi.

"Susukhaṁ vata nibbānaṁ, Sammāsambuddhadesitaṁ.
Asokaṁ virajaṁ khemaṁ, yattha dukkhaṁ nirujjhatī"ti[1].
Idaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ. (3)

Tattha katamaṁ sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca.

* "Mātaraṁ pitaraṁ hantvā, rājāno dve ca khattiye.
Raṭṭhaṁ sānucaraṁ hantvā"ti. . Idaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ.

"Anīgho yāti brāhmaṇo"ti. . Idaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.
Idaṁ sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca.

Cattārome bhikkhave iddhipādā[2]. Katame cattāro, chandasamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādo, vīriya -pa- citta. Vīmaṁsāsamādhipadhānasaṅkhārasamannāgato iddhipādoti, idaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ.

So kāyepi cittaṁ samodahati, cittepi kāyaṁ samodahati, kāye sukhasaññañca lahusaññañca okkamitvā upasampajja viharati. Idaṁ sattādhiṭṭhānaṁ, idaṁ sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca. (4)

114. Tattha katamaṁ ñāṇaṁ.

"Yaṁ taṁ lokuttaraṁ ñāṇaṁ, Sabbaññū yena vuccati.
Na tassa parihāna'tthi, sabbakāle pavattatī"ti.
Idaṁ ñāṇaṁ.

"Paññā hi seṭṭhā lokasmiṁ, yāyaṁ nibbānagāminī[3].
Yāya sammā pajānāti, jātimaraṇasaṅkhayan"ti.
Idaṁ ñāṇaṁ.

Tattha katamaṁ ñeyyaṁ.

** "Kittayissāmi te[4] santiṁ, (Dhotakāti Bhagavā,)
Diṭṭhe dhamme anītihaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ.

---

1. Khu 2. 264 piṭṭhe.
2. Saṁ 3. 222 piṭṭhādīsu Iddhipādasaṁyutte passitabbaṁ.
3. Nibbedhagāminī (Khu 1. 219 piṭṭhe)
4. Vo (Sī, Ka)

* Khu 1. 55 piṭṭhe Dhammapade.
** Khu 1. 439 piṭṭhe.

Tañcāhaṁ abhinandāmi, mahesi santimuttamaṁ.
Yaṁ viditvā sato caraṁ, tare loke visattikaṁ.

Yaṁ kiñci sampajānāsi, (Dhotakāti Bhagavā,)
Uddhaṁ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etaṁ viditvā saṅgoti loke,
Bhavābhavāya mākāsi taṇhan"ti.

Idaṁ ñeyyaṁ.

"Catunnaṁ bhikkhave ariyasaccānaṁ ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānaṁ sandhāvitaṁ saṁsaritaṁ mamañceva tumhākañca -pa-. Tayidaṁ bhikkhave dukkhaṁ ariyasaccaṁ anubuddhaṁ paṭividdhaṁ, dukkhasamudayaṁ[1] ariyasaccaṁ anubuddhaṁ paṭividdhaṁ, dukkhanirodhaṁ[2] ariyasaccaṁ anubuddhaṁ paṭividdhaṁ, dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṁ anubuddhaṁ paṭividdhaṁ. Ucchinnā bhavataṇhā, khīṇā bhavanetti, natthidāni punabbhavo"ti. Idamavoca Bhagavā, idaṁ vatvāna Sugato, athāparaṁ etadavoca Satthā—

Catunnaṁ ariyasaccānaṁ, yathābhūtaṁ adassanā.
Saṁsitaṁ[3] dīghamaddhānaṁ, tāsu tāsveva jātisu.

Tāni etāni diṭṭhāni, bhavanetti samūhatā.
Ucchinnaṁ mūlaṁ dukkhassa, natthidāni punabbha vo"ti[4].

Idaṁ ñeyyaṁ. (5)

Tattha kahamaṁ ñāṇañca ñeyyañca. Rūpaṁ aniccaṁ, vedanā aniccā, saññā aniccā, saṅkhārā aniccā, viññāṇaṁ aniccanti. Idaṁ ñeyyaṁ.

Evaṁ jānaṁ evaṁ passaṁ ariyasāvako "rūpaṁ aniccan"ti passati, "vedanā aniccā"ti passati, "saññaṁ. Saṅkhāre. Viññāṇaṁ aniccan"ti passatīti. Idaṁ ñāṇaṁ.

So parimuccati rūpena, parimuccati vedanāya, parimuccati saññāya, parimuccati saṅkhārehi, parimuccati viññāṇamhā, parimuccati dukkhasmāti vādāmīti. Idaṁ ñāṇañca ñeyyañca.

---

1. Dukkhasamudayo (Sī, Ka)
2. Dukkhanirodho (Sī, Ka)
3. Saṁsaritaṁ (Sī)
4. Vi 3. 325, 326; Dī 277; Saṁ 3. 377, 378 piṭṭhesu.

“Sabbe saṅkhārā aniccā”ti idaṁ ñeyyaṁ. “Yadā paññāya passatī”ti idaṁ ñāṇaṁ. “Atha nibbindati dukkhe esa maggo visuddhiyā”ti idaṁ ñāṇañca ñeyyañca.

“Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti idaṁ ñeyyaṁ. “Yadā paññāya passatī”ti idaṁ ñāṇaṁ. “Atha nibbindati dukkhe esa maggo visuddhiyā”ti idaṁ ñāṇañca ñeyyañca.

“Sabbe dhammā anattā”ti idaṁ ñeyyaṁ. “Yadā paññāya passatī”ti idaṁ ñāṇaṁ. “Atha nibbindati dukkhe esa maggo visuddhiyā”ti idaṁ ñāṇañca ñeyyañca.

Ye hi keci Soṇa[1] samaṇā vā brāhmaṇā vā aniccena rūpena dukkhena vipariṇāmadhammena “seyyohamasmī”ti vā samanupassanti, “sadisohamasmī”ti vā samanupassanti, “hīnohamasmī”ti vā samanupassanti. Kimaññatra yathābhūtassa adassanā. Aniccāya vedanāya -pa- aniccāya saññāya. Aniccehi saṅkhārehi. Aniccena viññāṇena dukkhena vipariṇāmadhammena “seyyohamasmī”ti vā samanupassanti, “sadisohamasmī”ti vā samanupassanti, “hīnohamasmī”ti vā samanupassanti, kimaññatra yathābhūtassa adassanāti. Idaṁ ñeyyaṁ.

Ye ca kho keci Soṇa samaṇā vā brāhmaṇā vā aniccena rūpena dukkhena vipariṇāmadhammena “seyyohamasmī”tipi na samanupassanti, “sadisohamasmī”tipi na samanupassanti, “hīnohamasmī”tipi na samanupassanti, kimaññatra yathābhūtassa dassanā. Aniccāya vedanāya -pa- aniccāya saññāya. Aniccehi saṅkhārehi. Aniccena viññāṇena dukkhena vipariṇāmadhammena “seyyohamasmī”tipi na samanupassanti, “sadisohamasmī”tipi na samanupassanti, “hīnohamasmī”tipi na samanupassanti, kimaññatra yathābhūtassa dassanāti. Idaṁ ñāṇaṁ.

Idaṁ ñāṇañca ñeyyañca. (6)

Tattha katamaṁ dassanaṁ.

115. “Ye ariyasaccāni vibhāvayanti,
Gambhīrapaññena sudesitāni.
Kiñcāpi te honti bhusaṁ pamattā[2],
Na te bhavaṁ aṭṭhamamādiyantī”ti[3].

Idaṁ dassanaṁ.

1. Saṁ 2. 40 piṭṭhe Soṇasutte. 2. Bhusappamattā (Sī) 3. Khu 1. 6, 313 piṭṭhesu.

* "Yathindakhīlo pathavissito siyā,
Catubbhi vātehi asampakampiyo.
Tathūpamaṁ sappurisaṁ vadāmi,
Yo ariyasaccāni avecca passatī"ti.

Idaṁ dassanaṁ.

Catūhi bhikkhave sotāpattiyaṅgehi samannāgato ariyasāvako ākaṅkhamāno attanāva attānaṁ byākareyya "khīṇanirayomhi, khīṇatiracchānayoni, khīṇapettivisayo, khīṇāpāyadeggativinipāto, sotāpannohamasmi avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo, sattakkhattuparamaṁ[1] deve ca manusse ca sandhāvitvā saṁsaritvā dukkhassantaṁ karissāmī"ti. Katamehi catūhi, idha bhikkhave ariyasāvakassa Tathāgate saddhā niviṭṭhā patiṭṭhitā virūḷhā mūlajātā asaṁhāriyā samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā lokasmiṁ saha dhammena, dhamme kho pana niṭṭhaṁ gato hoti, svākkhāto Bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko akāliko ehipassiko opaneyyiko paccattaṁ veditabbo viññūhi, yadidaṁ madanimmadano -pa- nirodho nibbānaṁ, saha dhammiyā kho panassa honti iṭṭhā kantā piyā manāpā gihī ceva pabbajitā ca. Ariyakantehi kho pana sīlehi samannāgato hoti akhaṇḍehi acchiddehi asabalehi akammāsehi bhujissehi viññuppasaṭṭhehi aparāmaṭṭhehi samādhisaṁvattanikehi. Imehi kho bhikkhave catūhi sotāpattiyaṅgehi samannāgato ariyasāvako ākaṅkhamāno attanāva attānaṁ byākareyya "khīṇanirayomhi, khīṇatiracchānayoni, khīṇapettivisayo, khīṇāpāyaduggativinipāto, sotāpannohamasmi avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo, sattakkhattuparamaṁ deve ca manusse ca sandhāvitvā saṁsaritvā dukkhassantaṁ karissāmī"ti.

Idaṁ dassanaṁ.

---

* Khu 1. 6, 313 piṭṭhesu.

1. Sattakkhattuparamo (Sī)

Tattha katamā bhāvanā.

* “Yassindriyāni bhāvitāni[1],
Ajjhattaṁ bahiddhā ca sabbaloke.
Nibbijjha imaṁ parañca lokaṁ,
Kālaṁ kaṅkhati bhāvito sa danto”ti.
Ayaṁ bhāvanā.

“Cattārimāni bhikkhave dhammapadāni. Katamāni cattāri, anabhijjhā dhammapadaṁ, abyāpādo dhammapadaṁ, sammāsati dhammapadaṁ, sammāsamādhi dhammapadaṁ, imāni kho bhikkhave cattāri dhammapadānī”ti[2]. . Ayaṁ bhāvanā. (7)

Tattha katamaṁ dassanañca bhāvanā ca “pañca chinde pañca jahe”ti idaṁ dassanaṁ. “Pañca cuttari bhāvaye. Pañca saṅgātigo bhikkhu, oghatiṇṇoti vuccatī”ti[3]. Ayaṁ bhāvanā. Idaṁ dassanañca bhāvanā ca.

[4] Tīṇimāni bhikkhave indriyāni, katamāni tīṇi, anaññātaññassāmītindriyaṁ aññindriyaṁ aññātāvindriyaṁ[4]. Katamañca bhikkhave anaññātaññassāmītindriyaṁ, idha bhikkhave bhikkhu anabhisametassa dukkhassa ariyasaccassa abhisamayāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati, anabhisametassa dukkhasamudayassa ariyasaccassa -pa- dukkhanirodhassa -pa- dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya ariyasaccassa abhisamāyāya chandaṁ janeti vāyamati vīriyaṁ ārabhati cittaṁ paggaṇhāti padahati. Idaṁ bhikkhave anaññātaññassāmītindriyanti. Idaṁ dassanaṁ.

Katamañca bhikkhave aññindriyaṁ, idha bhikkhave bhikkhu “idaṁ dukkhan”ti yathābhūtaṁ pajānāti, “ayaṁ dukkhasamudayo”ti yathābhūtaṁ pajānāti, “ayaṁ dukkhanirodho”ti -pa- “ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṁ pajānāti. Idaṁ bhikkhave aññindriyaṁ.

Katamañca bhikkhave aññātāvindriyaṁ, idha bhikkhave bhikkhu āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati, khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ

---

* Khu 1. 358 piṭṭhe. 1. Subhāvitāni (Sī, Ka)
2. Aṁ 1. 337 piṭṭhe passitabbaṁ. 3. Khu 1. 66 piṭṭhe. 4-4. Saṁ 3. 180 piṭṭhe.

karaṇīyaṁ nāparaṁ itthattāyāti pajānāti. Idaṁ bhikkhave aññātāvindriyanti. Ayaṁ bhāvanā.

Idaṁ dassanañca bhāvanā ca. (8)

116. Tattha katamaṁ sakavacanaṁ.

* "Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodāpanaṁ, etaṁ Buddhāna sāsanan"ti.

Idaṁ sakavacanaṁ.

+ Tīṇimāni bhikkhave bālassa bālalakkhaṇāni bālanimittāni bālāpadānāni, yehi bālaṁ bāloti pare sañjānanti. Katamāni tīṇi, bālo bhikkhave duccintitacintī ca hoti, dubbhāsitabhāsī ca hoti, dukkaṭakammakārī[1] ca hoti. Imāni kho bhikkhave tīṇi bālassa bālalakkhaṇāni bālanimittāni bālāpadānāni.

++ Tīṇimāni bhikkhave paṇḍitassa paṇḍitalakkhaṇāni paṇḍitanimittāni paṇḍitāpadānāni, yehi paṇḍitaṁ paṇḍitoti pare sañjānanti. Katamāni tīṇi, paṇḍito bhikkhave sucintitacintī ca hoti, subhāsitabhāsī ca hoti, sukatakammakārī ca hoti. Imāni kho bhikkhave tīṇi paṇḍitassa paṇḍitalakkhaṇāni paṇḍitanimittāni paṇḍitāpadānānīti.

Idaṁ sakavacanaṁ.

Tattha katamaṁ paravacanaṁ.

"Pathavīsamo natthi vitthato,
Ninno pātālasamo na vijjati.
Merusamo natthi unnato,
Cakkavattisadiso natthi poriso"ti.

Idaṁ paravacanaṁ.

---

* Heṭṭhā 37, 68 piṭṭhesu; upari 161, 205, 208 piṭṭhesupi.

+ Ma 3. 203; Aṁ 1. 100 piṭṭhesu passitabbaṁ.

1. Dukkatakammakārī (Sī) Ma 3. 201 piṭṭhe; Aṁ 1. 100 piṭṭhe ca passitabbaṁ.

++ Ma 3. 208; Aṁ 1. 101 piṭṭhesu passitabbaṁ.

** Hotu Devānaminda subhāsitena jayoti. Hotu Vepacatti subhāsitena jayoti. Bhaṇa Vepacitti gāthanti. Atha kho bhikkhave Vepacitti asurindo imaṁ gāthaṁ abhāsi—

"Bhiyyo bālā pakujjheyyuṁ[1], no cassa paṭisedhako.
Tasmā bhusena daṇḍena, dhīro bālaṁ nisedhaye"ti.

Bhāsitāya kho pana bhikkhave Vepacittinā asurindena gāthāya asurā anumodiṁsu, devā tuṇhī ahesuṁ. Atha kho bhikkhave Vepacitti asurindo Sakkaṁ Devānamindaṁ etadavoca "bhaṇa Devānaminda gāthan"ti. Evaṁ vutte bhikkhave Sakko Devānamindo imaṁ gāthaṁ abhāsi—

"Etadeva ahaṁ maññe, bālassa paṭisedhanaṁ.
Paraṁ saṅkupitaṁ ñatvā, yo sato upasammatī"ti.

Bhāsitāya kho pana bhikkhave Sakkena Devānamindena gāthāya devā anumodiṁsu, asurā tuṇhī ahesuṁ. Atha kho bhikkhave Sakko Devānamindo Vepacittiṁ asurindaṁ etadavoca "bhaṇa Vepacitti gāthan"ti. Evaṁ vutte bhikkhave Vepacitti asurindo imaṁ gāthaṁ abhāsi—

"Etadeva titikkhāya, vajjaṁ passāmi vāsava.
Yadā naṁ maññati[2] bālo, bhayā myāyaṁ titikkhati.
Ajjhāruhati dummedho, gova bhiyyo palāyinan"ti.

Bhāsitāya kho pana bhikkhave Vepacittinā asurindena gāthāya asurā anumodiṁsu, devā tuṇhī ahesuṁ. Atha kho Vepacitti asurindo Sakkaṁ Devānamindaṁ etadavoca "bhaṇa Devānaminda gāthan"ti. Evaṁ vutte bhikkhave Sakko Devānaminto imā gāthāyo abhāsi—

"Kāmaṁ maññatu vā mā vā, bhayā myāyaṁ titikkhati.
Sadatthaparamā atthā, khantyā bhiyyo na vijjati.

Yo have balavā santo, dubbalassa titikkhati.
Tamāhu paramaṁ khantiṁ, niccaṁ khamati dubbalo.

Abalaṁ taṁ balaṁ āhu, yassa bālabalaṁ balaṁ.
Balassa dhammaguttassa, paṭivattā na vijjati.

** Saṁ 1. 224, 225 piṭṭhesu. 1. Pabhijjeyyuṁ (Ka) 2. Maññatī (Sī)

Tasseva tena pāpiyo, yo kuddhaṁ paṭikujjhati.
Kuddhaṁ appaṭikujjhanto, saṅgāmaṁ jeti dujjayaṁ.

Ubhinnamatthaṁ carati, attano ca parassa ca.
Paraṁ saṅkupitaṁ ñatvā, yo sato upasammati.

Ubhinnaṁ tikicchantānaṁ, attano ca parassa ca.
Janā maññanti bāloti, ye dhammassa akovidā"ti.

Bhāsitāsu kho pana bhikkhave Sakkena Devānamindena gāthāsu devā anumodiṁsu, asurā tuṇhī ahesunti. Idaṁ paravacanaṁ. (9)

117. Tattha katamaṁ sakavacanañca paravacanañca.

Yañca pattaṁ yañca pattabbaṁ ubhayametaṁ rajānukiṇṇaṁ āturassānusikkhato. Ye ca sikkhāsārā sīlaṁ vataṁ jīvitaṁ brahmacariyaṁ upaṭṭhānasārā, ayameko anto. Ye ca evaṁvādino evaṁdiṭṭhino "natthi kāmesu doso"ti, ayaṁ dutiyo anto. Iccete ubho antā kaṭasivaḍḍhanā kaṭasiyo diṭṭhiṁ vaḍḍhenti. Ete ubho ante anabhiññāya olīyanti eke atidhāvanti eketi. Idaṁ paravacanaṁ.

Ye ca kho te ubho ante abhiññāya tatra ca na ahesuṁ, te na ca amaññiṁsu, vaṭṭaṁ tesaṁ natthi paññāpanāyāti. Idaṁ sakavacanaṁ. Ayaṁ udāno sakavacanañca paravacanañca.

* Rājā Pasenadi[1] Kosalo Bhagavantaṁ etadavoca—idha mayhaṁ bhante rahogatassa paṭisallīnassa evaṁ cetaso parivitakko udapādi "kesaṁ nu kho piyo attā, kesaṁ appiyo attā"ti. Tassa mayhaṁ bhante etadahosi "ye ca kho keci kāyena duccaritaṁ caranti, vācāya duccaritaṁ caranti, manasā duccaritaṁ caranti, tesaṁ appiyo attā. Kiñcāpi te evaṁ vadeyyuṁ 'piyo no attā'ti, atha kho tesaṁ appiyo attā. Taṁ kissa hetu, yaṁ hi appiyo appiyassa kareyya, taṁ te attanāva attano karonti, tasmā tesaṁ appiyo attā. Ye ca kho keci kāyena sucaritaṁ caranti, vācāya sucaritaṁ caranti, manasā sucaritaṁ caranti, tesaṁ piyo attā. Kiñcāpi te evaṁ vadeyyuṁ 'appiyo no attā'ti, atha kho tesaṁ piyo attā. Taṁ kissa hetu, yaṁ hi piyo piyassa

---

* Saṁ 1. 71, 72 piṭṭhesu.

1. Passenadi (Ka) Saṁ 1. 71 piṭṭhe.

kareyya. Taṁ te attanāva attano karonti. Tasmā tesaṁ piyo attā”ti.

Evametaṁ mahārāja, evametaṁ mahārāja, ye hi keci mahārāja kāyena duccaritaṁ caranti, vācāya duccaritaṁ caranti, manasā duccaritaṁ caranti tasmā tesaṁ appiyo attā. Kiñcāpi te evaṁ vadeyyuṁ “piyo no attā”ti, atha kho tesaṁ appiyo attā. Taṁ kissa hetu, yaṁ hi mahārāja appiyo appiyassa kareyya, taṁ te attanāva attano karonti, tasmā tesaṁ appiyo attā. Ye ca kho keci mahārāja kāyena sucaritaṁ caranti, vācāya sucaritaṁ caranti, manasā sucaritaṁ caranti, tesaṁ piyo attā. Kiñcāpi te evaṁ vadeyyuṁ “appiyo no attā”ti, atha kho tesaṁ piyo attā. Taṁ kissa hetu, yaṁ hi mahārāja piyo piyassa kareyya, taṁ te attanāva attano karonti, tasmā tesaṁ piyo attāti. Idamavoca Bhagavā -pa- Satthā—

“Attānañce piyaṁ jaññā, na naṁ pāpena saṁyuje.
Na hi taṁ sulabhaṁ hoti, sukhaṁ dukkaṭakārinā.

* Antakenādhipannassa[1], jahato mānusaṁ bhavaṁ.
Kiṁ hi tassa sakaṁ hoti, kiñca ādāya gacchati.
Kiñcassa anugaṁ hoti, chāyāva anapāyinī.

Ubho puññañca pāpañca, yaṁ macco kurute idha.
Tañhi tassa sakaṁ hoti, taṁva ādāya gacchati.
Taṁvassa anugaṁ hoti, chāyāva anapāyinī.

Tasmā kareyya kalyāṇaṁ, nicayaṁ samparāyikaṁ.
Puññāni paralokasmiṁ, patiṭṭhā honti pāṇinan”ti.

Idaṁ suttaṁ paravacanaṁ. Anugīti sakavacanaṁ. Idaṁ sakavacanañca paravacanañca. (10)

118. Tattha katamaṁ visajjanīyaṁ.

Pañhe pacchite idaṁ abhiññeyyaṁ, idaṁ pariññeyyaṁ, idaṁ pahātabbaṁ, idaṁ bhāvetabbaṁ, idaṁ sacchikātabbaṁ, ime dhammā evaṁgahitā idaṁ phalaṁ nibbattayanti.

---

* Upari 154 piṭṭhepi.

1. Maraṇenābhibhūtassa (Ka)

Tesaṁ evaṁgahitānaṁ ayamattho iti idaṁ visajjanīyaṁ. "Uḷhāro Buddho Bhagavā"ti Buddha-uḷārataṁ dhammasvākkhātataṁ saṁghasuppaṭipattiñca ekaṁseneva niddise. "Sabbe saṅkhārā aniccā"ti "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti "sabbe dhammā anattā"ti ekaṁseneva niddise. Yaṁ vā panaññampi evaṁ jātiyaṁ. Idaṁ visajjanīyaṁ.

Tattha katamaṁ avisajjanīyaṁ.

"Ākaṅkhato te naradammasārathi[1],
Devā manussā manasā vicintitaṁ.
Sabbe na jaññā kasiṇāpi pāṇino,
Santaṁ samādhiṁ araṇaṁ nisevato.
Kintaṁ Bhagavā ākaṅkhatī"ti.
Idaṁ avisajjanīyaṁ.

Ettako Bhagavā sīlakkhandhe samādhikkhandhe paññākkhandhe vimuttikkhandhe vimuttiñāṇadassanakkhandhe iriyāyaṁ pabhāve hitesitāyaṁ karuṇāyaṁ iddhiyanti. Idaṁ avisajjanīyaṁ.

Tathāgatassa bhikkhave Arahato Sammāsambuddhassa loke uppādā tiṇṇaṁ ratanānaṁ uppādo[2] Buddharatanassa dhammaratanassa saṁgharatanassa. Kiṁpamāṇāni tīṇi ratanānīti. Idaṁ avisajjanīyaṁ.

Buddhavisayo avisajjanīyo. Puggalaparoparaññutā avisajjanīyā. Pubbā bhikkhave koṭi na paññāyati avijjānīvaraṇānaṁ sattānaṁ taṇhāsaṁyojanānaṁ sakiṁ nirayaṁ sakiṁ tiracchānayoniṁ sakiṁ pettivisayaṁ sakiṁ asurayoniṁ sakiṁ deve sakiṁ manusse sandhāvitaṁ saṁsaritaṁ. Katamā pubbā koṭīti avisajjanīyaṁ. Na paññāyatīti sāvakānaṁ ñāṇavekallena. Duvidhā Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ desanā attūpanāyikā ca parūpanāyikā ca. Na paññāyatīti parūpanāyikā. Natthi Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ avijānanāti[3] attūpanāyikā. Yathā Bhagavā Kokālikaṁ bhikkhuṁ ārabbha aññataraṁ bhikkhuṁ evamāha—

1. Naradammasārathī (Sī) 2. Uppādā (Ka) 3. Appajānanāti (Sī)

Seyyathāpi bhikkhu vīsatikhāriko kosalako tilavāho -pa-. Na tveva eko abbudo nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati abbudā nirayā, evameko nirabbudo nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati nirabbudā nirayā, evameko ababo nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati ababā nirayā, evameko aṭaṭo nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati aṭaṭā nirayā, evameko ahaho nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati ahahā nirayā, evameko kumudo nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati kumudā nirayā, evameko sogandhiko nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati sogandhikā nirayā, evameko uppalako nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati uppalakā nirayā, evameko puṇḍarīko nirayo. Seyyathāpi bhikkhu vīsati puṇḍarīkā nirayā, evameko padumo nirayo. Padume pana bhikkhu niraye Kokāliko bhikkhu upapanno Sāriputtamoggallānesu cittaṁ āghātetvāti[1]. Yaṁ vā pana kiñci Bhagavā āha "ayaṁ appameyyo asaṅkhyeyo"ti. Sabbaṁ taṁ avisajjanīyaṁ. Idaṁ avisajjanīyaṁ. (11)

119. Tattha katamaṁ visajjanīyañca avisajjanīyañca, yadā so Upako ājīvako Bhagavantaṁ āha "kuhiṁ āvuso Gotama gamissasī"ti. Bhagavā āha—

"Bārāṇasiṁ gamissāmi, ahaṁ taṁ amatadundubhiṁ.
Dhammacakkaṁ pavattetuṁ, loke appaṭivattiyan"ti.

Upako ājīvako āha "'Jino'ti kho āvuso bho Gotama paṭijānāsī"ti. Bhagavā āha—

"Mādisā ve Jinā[2] honti, ye pattā āsavakkhayaṁ.
Jitā me pāpakā dhammā, tasmāhaṁ Upakā Jino"ti[3].

Kathaṁ Jino kena Jinoti visajjanīyaṁ. Katamo Jinoti avisajjanīyaṁ. Katamo āsavakkhayo, rāgakkhayo dosakkhayo mohakkhayoti visajjanīyaṁ. Kittako āsavakkhayoti avisajjanīyaṁ. Idaṁ visajjanīyañca avisajjanīyañca.

---

1. Saṁ 1. 153, 154; Aṁ 3. 395, 396; Khu 1. 381 piṭṭhesu. 2. Jinā ve mādisā (Sī, Ka)
3. Vi 3. 12; Ma 1. 227; Ma 2. 295; Abhi 4. 218 piṭṭhesu.

Atthi Tathāgatoti visajjanīyaṁ. Atthi rūpanti visajjanīyaṁ. Rūpaṁ Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Rūpavā Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Rūpe Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Tathāgate rūpanti avisajjanīyaṁ. Evaṁ atthi vedanā -pa- saññā. Saṅkhārā. Atthi viññāṇanti visajjanīyaṁ. Viññāṇaṁ Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Viññāṇavā Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Viññāṇe Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Tathāgate viññāṇanti avisajjanīyaṁ. Aññatra rūpena Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Aññatra vedanāya -pa- saññāya. Saṅkhārehi. Viññāṇena Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Ayaṁ so Tathāgato arūpako. Avedanako. Asaññako. Asaṅkhārako. Aviññāṇakoti avisajjanīyaṁ. Idaṁ visajjanīyañca avisajjanīyañca.

Passati Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte cavamāne upapajjamāne evaṁ sabbaṁ -pa- yathākammūpage satte pajānātīti visajjanīyaṁ. Katame sattā, katamo Tathāgatoti avisajjanīyaṁ. Idaṁ visajjanīyañca avisajjanīyañca.

Atthi Tathāgatoti visajjanīyaṁ. Atthi Tathāgato paraṁ maraṇāti avisajjanīyaṁ. Idaṁ visajjanīyañca avisajjanīyañca. (12)

120. Tattha katamaṁ kammaṁ.

* "Antakenādhipannassa, jahato mānusaṁ bhavaṁ.
Kiṁ hi tassa sakaṁ hoti, kiñca ādāya gacchati.
Kiñcassa anugaṁ hoti, chāyāva anapāyinī.

Ubho puññañca pāpañca, yaṁ macco kurute idha.
Tañhi tassa sakaṁ hoti, taṁva[1] ādāya gacchati.
Taṁvassa anugaṁ hoti, chāyāva anapāyinī"ti.

Idaṁ kammaṁ.

+ "Puna caparaṁ bhikkhave bālaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ[2] vā semānaṁ yānissa pubbe pāpakāni kammāni katāni kāyena duccaritāni vācāya duccaritāni manasā duccaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti

---

* Saṁ 1. 72 piṭṭhe; heṭṭhā 151 piṭṭhepi.
+ Ma 3. 203 piṭṭhe.

1. Tañca (Sī, Ka)
2. Chamāya (Sī, Ka)

ajjholambanti abhippalambanti. Seyyathāpi bhikkhave mahataṁ pabbatakūṭānaṁ chāyā sāyanhasamayaṁ pathaviyaṁ olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Evameva kho bhikkhave bālaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ vā semānaṁ yānissa pubbe pāpakāni kammāni katāni kāyena duccaritāni vācāya duccaritāni manasā duccaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Tatra bhikkhave bālassa evaṁ hoti "akataṁ vata me kalyāṇaṁ, akataṁ kusalaṁ, akataṁ bhīruttāṇaṁ. Kataṁ pāpaṁ, kataṁ luddaṁ, kataṁ kibbisaṁ, yāvatā bho akatakalyāṇānaṁ akatakusalānaṁ akatabhīruttāṇānaṁ katapāpānaṁ kataluddānaṁ katakibbisānaṁ gati, taṁ gatiṁ pecca gacchāmī"ti, so socati kilamati paridevati urattāḷiṁ kandati sammohaṁ āpajjatī"ti.

* Puna caparaṁ bhikkhave paṇḍitaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ vā semānaṁ yānissa pubbe kalyāṇāni kammāni katāni kāyena sucaritāni vācāya sucaritāni manasā sucaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Seyyathāpi bhikkhave mahataṁ pabbatakūṭānaṁ chāyā sāyanhasamayaṁ pathaviyaṁ olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Evameva kho bhikkhave paṇḍitaṁ pīṭhasamārūḷhaṁ vā mañcasamārūḷhaṁ vā chamāyaṁ vā semānaṁ yānissa pubbe alyāṇāni kammāni katāni kāyena sucaritāni vācāya sucaritāni manasā sucaritāni, tānissa tamhi samaye olambanti ajjholambanti abhippalambanti. Tatra bhikkhave paṇḍitassa "evaṁ hoti akataṁ vata me pāpaṁ, akataṁ luddaṁ, akataṁ kibbisaṁ. Kataṁ kalyāṇaṁ, kataṁ kusalaṁ, kataṁ bhīruttāṇaṁ, yāvatā bho akatapāpānaṁ akataluddānaṁ akatakibbisānaṁ katakalyāṇānaṁ katakusalānaṁ katabhīruttāṇānaṁ gati, taṁ gatiṁ pecca gacchāmī"ti, so na socati na kilamati na paridevati na urattāḷiṁ kandati na sammohaṁ āpajjati, "kataṁ me puññaṁ, akataṁ pāpaṁ, yā bhavissati gati akatapāpassa akataluddassa akatakibbisassa katapuññassa katakusalassa katabhīruttāṇassa, taṁ pecca bhave gatiṁ paccanubhavissāmī"ti vippaṭisāro na jāyati. Avippaṭisārino kho bhikkhave itthiyā vā purisassa vā gihino vā pabbajitassa vā bhaddakaṁ maraṇaṁ bhaddikā kālaṁkiriyāti vadāmī"ti. Idaṁ kammaṁ.

---

* Ma 3. 210 piṭṭhe.

Tīṇimāni bhikkhave duccaritāni. Katamāni tīṇi, kāyaduccaritaṁ vacīduccaritaṁ manoduccaritaṁ, imāni kho bhikkhave tīṇi duccaritāni. Tīṇimāni bhikkhave sucaritāni. Katamāni tīṇi, kāyasucaritaṁ vacīsucaritaṁ manosucaritaṁ. Imāni kho bhikkhave tīṇi sucaritāni. Idaṁ kammaṁ.

Tattha katamo vipāko.

* Lābhā vo bhikkhave, suladdhaṁ vo bhikkhave, khaṇo vo bhikkhave paṭiladdho brahmacariyavāsāya. Diṭṭhā mayā bhikkhave chaphassāyatanikā nāma nirayā. Tattha yaṁ kiñci cakkhunā rūpaṁ passati aniṭṭharūpaṁyeva passati, no iṭṭharūpaṁ. Akantarūpaṁyeva passati, no kantarūpaṁ. Amanāparūpaṁyeva passati, no manāparūpaṁ.

Yaṁ kiñci sotena saddaṁ suṇāti -pa- ghānena. Jivhāya. Kāyena. Yaṁ kiñci manasā dhammaṁ vijānāti aniṭṭhadhammaṁyeva[1] vijānāti, no iṭṭhadhammaṁ. Akantadhammaṁyeva vijānāti, no kantadhammaṁ. Amanāpadhammaṁyeva vijānāti, no manāpadhammaṁ. Lābhā vo bhikkhave, suladdhaṁ vo bhikkhave, khaṇo vo bhikkhave paṭiladdho brahmacariyavāsāya.

Diṭṭhā mayā bhikkhave chaphassāyatanikā nāma saggā. Tattha yaṁkiñci cakkhunā rūpaṁ passati iṭṭharūpaṁyeva passati, no aniṭṭharūpaṁ. Kantarūpaṁyeva passati, no akantarūpaṁ. Manāparūpaṁyeva passati, no amanāparūpaṁ. Yaṁ kiñci sotena saddaṁ suṇāti -pa- ghānena. Jivhāya. Kāyena. Manasā dhammaṁ vijānāti iṭṭhadhammaṁyeva vijānāti, no aniṭṭhadhammaṁ. Kantadhammaṁyeva vijānāti, no akantadhammaṁ. Manāpadhammaṁyeva vijānāti, no amanāpadhammaṁ. Lābhā vo bhikkhave, suladdhaṁ vo bhikkhave, khaṇo vo bhikkhave paṭiladdho brahmacariyavāsāyā"ti. Ayaṁ vipāko.

Saṭṭhivassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.
Niraye paccamānānaṁ[2], kadā anto bhavissati.

Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati[3].
Tadā hi pakataṁ pāpaṁ, tuyhaṁ mayhañca mārisāti[4].

Ayaṁ vipāko. (13)

---

* Saṁ 2. 341 piṭṭhe.
1. Aniṭṭharūpaṁyeva (Saṁ 2. 341 piṭṭhe, tathā paresu no iṭṭhadhammanti-ādipadesupi.)
2. Paccamānassa (Ka) 3. Patidissati (Sī)
4. Khu 2. 216; Khu 5. 100 piṭṭhesu; upari 201, 208 piṭṭhesupi.

121. Tattha katamaṁ kammañca vipāko ca.

Adhammacārī hi naro pamatto,
Yahiṁ yahiṁ gacchati duggatiṁ yo.
So naṁ adhammo carito hanāti,
Sayaṁ gahīto yathā kaṇhasappo.

Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino.
Adhammo nirayaṁ neti, dhammo pāpeti suggatinti[1].
Idaṁ kammañca vipāko ca.

* "Mā bhikkhave puññānaṁ bhāyittha, sukhassetaṁ bhikkhave adhivacanaṁ iṭṭhassa kantassa piyassa manāpassa yadidaṁ puññāni. Abhijānāmi kho panāhaṁ bhikkhave dīgharattaṁ katānaṁ puññānaṁ iṭṭhaṁ[2] kantaṁ piyaṁ manāpaṁ vipākaṁ paccanubhūtaṁ, satta vassāni mettacittaṁ bhāvetvā satta saṁvaṭṭavivaṭṭakappe na imaṁ[3] lokaṁ punarāgamāsiṁ. Saṁvaṭṭamāne sudāhaṁ[4] bhikkhave kappe ābhassarūpago homi. Vivaṭṭamāne kappe suññaṁ brahmavimānaṁ upapajjāmi. Tatra sudāhaṁ[4] bhikkhave brahmā homi mahābrahmā abhibhū anabhibhūto aññadatthudaso vasavattī. Chattiṁsakkhattuṁ kho panāhaṁ bhikkhave Sakko ahosiṁ Devānamindo, anekasatakkhattuṁ rājā ahosiṁ cakkavattī[5] dhammiko dhammarājā cāturanto vijitāvī janapadatthāvariyappatto sattaratanasamannāgato, ko pana vādo padesarajjassa. Tassa mayhaṁ bhikkhave etadahosi "kissa nu kho me idaṁ kammassa phalaṁ, kissa kammassa vipāko, yenāhaṁ etarahi evaṁmahiddhiko evaṁmahānubhāvo"ti. Tassa mayhaṁ bhikkhave etadahosi "tiṇṇaṁ kho me idaṁ kammānaṁ phalaṁ, tiṇṇaṁ kammānaṁ vipāko. Yenāhaṁ etarahi evaṁmahiddhiko evaṁmahānubhāvo"ti. Seyyathidaṁ, dānassa damassa saṁyamassā"ti, tattha yañca dānaṁ yo ca damo yo ca saṁyamo, idaṁ kammaṁ. Yo tappaccayā vipāko paccanubhūto, ayaṁ vipāko. Tathā Cūḷakammavibhaṅgo[6] vattabbo.

---

1. Khu 2. 272 piṭṭhe.
* Khu 1. 205 piṭṭhe; Aṁ 1. 465 piṭṭhepi passitabbaṁ.
2. Dīgharattaṁ iṭṭhaṁ (Sī, Ka)
3. Na yimaṁ (Khu 1. 205 piṭṭhe.)
4. Sudaṁ (Khu 1. 205 piṭṭhe.)
5. Cakkavatti (Ka)
6. Ma 3. 243 piṭṭhādīsu.

Yaṁ Subhassa māṇavassa Todeyyaputtassa desitaṁ. Tattha ye dhammā appāyukadīghāyukatāya saṁvattanti bahvābādha-appābādhatāya appesakkhamahesakkhatāya dubbaṇṇasuvaṇṇatāya nīcakulika-uccakulikatāya appabhogamahābhogatāya duppaññapaññavantatāya ca saṁvattanti, idaṁ kammaṁ. Yā tattha appāyukadīghāyukatā -pa- duppaññapaññavantatā, ayaṁ vipāko. Idaṁ kammañca vipāko ca. (14)

122. Tattha katamaṁ kusalaṁ.

* "Vācānurakkhī manasā susaṁvuto,
Kāyena ca nākusalaṁ kayirā[1].
Ete tayo kammapathe visodhaye,
Ārādhaye magga'misippaveditan"ti.
Idaṁ kusalaṁ.

** "Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṁ.
Saṁvutaṁ tīhi ṭhānehi, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.
Idaṁ kusalaṁ.

+ Tīṇimāni bhikkhave kusalamūlāni. Katamāni tīṇi, alobho kusalamūlaṁ, adoso kusalamūlaṁ, amoho kusalamūlaṁ. Imāni kho bhikkhave tīṇi kusalamūlāni. Idaṁ kusalaṁ. ++ Vijjā bhikkhave[2] pubbaṅgamā kusalānaṁ dhammānaṁ samāpattiyā anudeva[3] hirī[4] ottappañcāti. Idaṁ kusalaṁ.

Tattha katamaṁ akusalaṁ.

++ "Yassa accantadussīlyaṁ, māluvā sālamivotthataṁ.
Karoti so tatha'ttānaṁ, yathā naṁ icchatī diso"ti.
Idaṁ akusalaṁ.

++ "Attanā hi kataṁ pāpaṁ, attajaṁ attasambhavaṁ.
Abhimatthati[5] dummedhaṁ, vajiraṁva'smamayaṁ maṇin"ti.
Idaṁ akusalaṁ.

---

* Khu 1. 53 piṭṭhe Dhammapade; upari 216 piṭṭhepi.

1. Akusalaṁ na kayirā (Sī)

** Khu 1. 69 piṭṭhe Dhammapade.

+ Aṁ 1. 203 piṭṭhe.

++ Saṁ 3. 2 piṭṭhe.

2. Vijjā ca kho bhikkhave (Saṁ 3. 2 piṭṭhe.)

3. Anvadeva (Sī, Ka, Saṁ 3. 2 piṭṭhe ca), Syādikaṇḍe (Moggallāne) 11 suttaṁ passitabbaṁ.

4. Hiriṁ (?)

++ Khu 1. 37 piṭṭhe Dhammapade.

5. Abhimanthati (Sī)

"Dasa kammapathe niseviya,
Akusalākusalehi vivajjitā.
Garahā ca bhavanti devate,
Bālamatī nirayesu paccare"ti.

Idaṁ akusalaṁ.

* Tīṇimāni bhikkhave akusalamūlāni, katamāni tīṇi, lobho akusalamūlaṁ, doso akusalamūlaṁ, moho akusalamūlaṁ. Imāni kho bhikkhave tīṇi akusalamūlāni. Idaṁ akusalaṁ. (15)

Tattha katamaṁ kusalañca akusalañca.

"Yādisaṁ vapate bījaṁ, tādisaṁ harate phalaṁ.
Kalyāṇakārī kalyāṇaṁ, pāpakārī ca pāpakan"ti[1].

Tattha yaṁ āha "kalyāṇakārī kalyāṇan"ti, idaṁ kusalaṁ. . Yaṁ āha "pāpakārī ca pāpakan"ti, idaṁ akusalaṁ. Idaṁ kusalañca akusalañca.

Subhena kammena vajanti suggatiṁ,
Apāyabhūmiṁ asubhena kammunā.
Khayā ca kammassa vimuttacetaso,
Nibbanti te jotirivindhanakkhayā.

Tattha yaṁ āha "subhena kammena vajanti suggatin"ti, idaṁ kusalaṁ. . Yaṁ āha "apāyabhūmiṁ asubhena kammunā"ti, idaṁ akusalaṁ. Idaṁ kusalañca akusalañca. (16)

123. Tattha katamaṁ anuññātaṁ.

"Yathāpi bhamaro pupphaṁ, vaṇṇagandhamaheṭhayaṁ.
Paleti[2] rasamādāya, evaṁ gāme munī care"ti[3].

Idaṁ anuññātaṁ.

---

* Aṁ 1. 202 piṭṭhe.
1. Saṁ 1. 229 piṭṭhe.
2. Paḷeti (Ka)
3. Khu 1. 20 piṭṭhe Dhammapade.

Tīṇimāni bhikkhave bhikkhūnaṁ karaṇīyāni. Katamāni tīṇi, idha bhikkhave bhikkhu pātimokkhasaṁvarasaṁvuto viharati ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sīkkhati sikkhāpadesu, kāyakammavacīkammena samannāgato kusalena parisuddhājīvo. Āraddhavīriyo kho pana hoti thāmavā daḷhaparakkamo anikkhittakhuro akusalānaṁ dhammānaṁ pahānāya kusalānaṁ dhammānaṁ bhāvanāya sacchikiriyāya. Paññavā kho pana hoti udayatthagāminiyā paññāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammā dukkhakkhayagāminiyā. Imāni kho bhikkhave bhikkhūnaṁ tīṇi karaṇīyānīti. Idaṁ anuññātaṁ.

* Dasayime[1] bhikkhave dhammā pabbajitena abhiṇhaṁ paccavekkhitabbā. Katame dasa, "vevaṇṇiyamhi ajjhupagato"ti pabbajitena abhiṇhaṁ paccavekkhitabbaṁ -pa-. Ime kho bhikkhave dasa dhammā pabbajitena abhiṇhaṁ paccavekkhitabbāti. Idaṁ anuññātaṁ.

Tīṇimāni bhikkhave karaṇīyāni. Katamāni tīṇi, kāyasucaritaṁ vacīsucaritaṁ manosucaritanti. Imāni kho bhikkhave tīṇi karaṇīyānīti. Idaṁ anuññātaṁ.

Tattha katamaṁ paṭikkhittaṁ.

** "Natthi puttasamaṁ pemaṁ, natthi gosamitaṁ[2] dhanaṁ.
Natthi suriyasamā[3] ābhā, samuddaparamā sarā"ti.

Bhagavā āha—

+ "Natthi attasamaṁ pemaṁ, natthi dhaññasamaṁ dhanaṁ.
Natthi paññāsamā ābhā, vuṭṭhiveparamā sarā"ti.
Ettha yaṁ purimakaṁ, idaṁ paṭikkhittaṁ.

Tīṇimāni bhikkhave akaraṇīyāni. Katamāni tīṇi, kāyaduccaritaṁ vacīduccaritaṁ manoduccaritanti. Imāni kho bhikkhave tīṇi akaraṇīyānīti. Idaṁ paṭikkhittaṁ. (17)

---

* Aṁ 3. 325 piṭṭhe
1. Dasa-ime (Sī, Ka)
2. Goṇasamaṁ (Ka)
3. Suriyasamā (Sī)
** Saṁ 1. 6 piṭṭhe; upari 205, 207 piṭṭhesupi.
+ Saṁ 1. 6 piṭṭhe.

124. Tattha katamaṁ anuññātañca paṭikkhittañca.

"Kiṁ sūdha bhītā janatā anekā,
Maggo ca'nekāyatano pavutto[1].
Pucchāmi taṁ Gotama Bhūripañña,
Kismiṁ ṭhito paraloki na bhāyeti.

Vācaṁ manañca paṇidhāya sammā,
Kāyena pāpāni akubbamāno.
Bahvannapānaṁ gharamāvasanto,
Saddho mudū saṁvibhāgī vadaññū.
Etesu dhammesu ṭhito catūsu,
Dhamme ṭhito paralokaṁ na bhāye"ti[2].

Tattha yaṁ āha "vācaṁ manañca paṇidhāya sammā"ti, idaṁ anuññātaṁ. "Kāyena pāpāni akubbamāno"ti, idaṁ paṭikkhittaṁ. "Bahvannapānaṁ gharamāvasanto, saddho mudū saṁvibhāgī vadaññū. Etesu dhammesu ṭhito catūsu, dhamme ṭhito paralokaṁ nabhāye"ti, idaṁ anuññātaṁ. Idaṁ anuññātañca paṭikkhittañca.

* Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodāpanaṁ, etaṁ Buddhānasāsanaṁ.

Tattha yaṁ āha "sabbapāpassa akaraṇan"ti, idaṁ paṭikkhittaṁ, yaṁ āha "kusalassa upasampadā"ti, idaṁ anuññātaṁ. Idaṁ anuññātañca paṭikkhittañca.

** Kāyasamācārampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Vacīsāmācārampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi. Manosamācārampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi -pa-. Pariyesanampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi.

"Kāyasamācārampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpañca kho kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo kāyasamācāro na sevitabbo. Tattha yaṁ jaññā

---

1. Canekāyatanappavutto (Saṁ 1. 39 piṭṭhe)
2. Saṁ 1. 39, 40 piṭṭhesu.
* Heṭṭhā 37, 68, 148 piṭṭhesu; upari 205, 208 piṭṭhesupi.
** Dī 2. 223 piṭṭhādīsu.

kāyasamācāraṁ "imaṁ kho me kāyasamācāraṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhantī"ti, evarūpo kāyasamācāro sevitabbo. "Kāyasamācārampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idameti paṭicca vuttaṁ. "Vacīsamācāraṁ -pa-. "Pariyesanampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti kho panetaṁ vuttaṁ, kiñcetaṁ paṭicca vuttaṁ. Yathārūpañca kho pariyesanaṁ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpā pariyesanā na sevitabbā. Tattha yaṁ jaññā pariyesanaṁ "imaṁ kho me pariyesanaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhantī"ti, evarūpā pariyesanā sevitabbā. "Pariyesanampāhaṁ Devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampī"ti iti yaṁ taṁ vuttaṁ, idametaṁ paṭicca vuttaṁ.

Tattha yaṁ āha "sevitabbampī"ti, idaṁ anuññātaṁ. Yaṁ āha "na sevitabbampī"ti, idaṁ paṭikkhittaṁ. Idaṁ anuññātañca paṭikkhittañca. (18)

170. Tattha katamo thavo.

"Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṁ caturo padā.
Virāgo seṭṭho dhammānaṁ, dvipadānañca cakkhumā"ti[1].
Ayaṁ thavo.

Tīṇimāni bhikkhave aggāni. Katamāni tīṇi, yāvatā bhikkhave sattā apadā vā dvipadā vā catuppadā vā bahuppadā vā rūpino vā arūpino vā saññino vā asaññino vā nevasaññīnāsaññino vā, Tathāgato tesaṁ aggamakkhāyati seṭṭhamakkhāyati pavaramakkhāyati, yadidaṁ Arahaṁ Sammāsambuddho. Yāvatā bhikkhave dhammānaṁ paṇṇattisaṅkhatānaṁ vā asaṅkhatānaṁ vā, virāgo tesaṁ dhammānaṁ aggamakkhāyati seṭṭhamakkhāyati pavaramakkhāyati, yadidaṁ madanimmadano -pa- nirodho nibbānaṁ. Yāvatā bhikkhave saṁghānaṁ paṇṇatti gaṇānaṁ paṇṇatti mahājanasannipātānaṁ paṇṇatti, Tathāgatasāvakasaṁgho tesaṁ aggamakkhāyati seṭṭhamakkhāyati pavaramakkhāyati, yadidaṁ cattāri purisayugāni aṭṭha purisapuggalā -pa- puññakkhettaṁ lokassāti[2].

---

1. Khu 1. 52 piṭṭhe; upari 206 piṭṭhepi.
2. Aṁ 1. 343 piṭṭhe; Khu 1. 254 piṭṭhe ca passitabbaṁ.

Sabbalokuttaro Satthā, dhammo ca kusalakkhato[1].
Gaṇo ca narasīhassa, tāni tīṇi vississare.

Samaṇapadumasañcayo gaṇo,
Dhammavaro ca vidūnaṁ sakkato.
Naravaradamako ca cakkhumā,
tāni tīṇi lokassa uttari.

Satthā ca appaṭisamo,
Dhammo ca sabbo nirupadāho.
Ariyo ca gaṇavaro,
Tāni khalu vississare tīṇi.

Saccanāmo Jino khemo sabbābhibhū,
saccadhammo natthañño tassa uttari.
Ariyasaṁgho niccaṁ viññūnaṁ pūjito,
tāni tīṇi lokassa uttari.

* Ekāyanaṁ jātikhayantadassī,
Maggaṁ pajānāti hitānukampī.
Etena maggena tariṁsu pubbe,
Tarissanti ye ca[2] taranti oghaṁ.

Taṁ tādisaṁ devamanussaseṭṭhaṁ,
sattā namassanti visuddhipikkhā"ti.
Ayaṁ thavoti.

Tattha lokiyaṁ suttaṁ dvīhi suttehi niddisitabbaṁ saṁkilesabhāgiyena ca vāsanābhāgiyena ca. Lokuttarampi suttaṁ tīhi suttehi niddisitabbaṁ dassanabhāgiyena ca bhāvanābhāgiyena ca asekkhabhāgiye na ca. Lokiyañca lokuttarañca. Yasmiṁ sutte yaṁ yaṁ padaṁ dissati saṁkilesabhāgiyaṁ vā vāsanābhāgiyaṁ vā, tena tena lokiyanti niddisitabbaṁ, dassanabhāgiyaṁ vā bhāvanābhāgiyaṁ vā asekkhabhāgiyaṁ vā yaṁ yaṁ padaṁ dissati tena tena lokuttaranti niddisitabbaṁ.

---

1. Kusalamakkhato (Ka)
2. Ye cāpi (Sī, Ka)

* Saṁ 3. 146; Khu 7. 362; Khu 8. 212 piṭṭhesu.

Vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ saṁkilesabhāgiyassa suttassa nigghātāya, dassanabhāgiyaṁ suttaṁ vāsanābhāgiyassa suttassa nigghātāya, bhāvanābhāgiyaṁ suttaṁ dassanabhāgiyassa suttassa paṭinissaggāya, asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ bhāvanābhāgiyassa suttassa paṭinissaggāya, asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ diṭṭhadhammasukhavihāratthaṁ.

Lokuttaraṁ suttaṁ sattādhiṭṭhānaṁ chabbīsatiyā puggalehi niddisitabbaṁ, te tīhi suttehi samanvesitabbā dassanabhāgiyena bhāvanābhāgiyena asekkhabhāgiyena cāti.

Tattha dassanabhāgiyaṁ suttaṁ pañcahi puggalehi niddisitabbaṁ ekabījinā kolaṁkolena sattakkhattuparamena saddhānusārinā dhammānusārinā cāti, dassanabhāgiyaṁ suttaṁ imehi pañcahi puggalehi niddisitabbaṁ. . Bhāvanābhāgiyaṁ suttaṁ dvādasahi puggalehi niddisitabbaṁ sakadāgāmiphalasacchikiriyāya paṭipannena, sakadāgāminā, anāgāmiphalasacchikiriyāya paṭipannena, anāgāminā, antarā parinibbāyinā, upahacca parinibbāyinā, asaṅkhāraparinibbāyinā, sasaṅkhāraparinibbāyinā, uddhaṁsotena akaniṭṭhigaminā, saddhāvimuttena, diṭṭhippattena, kāyasakkhinā cāti, bhāvanābhāgiyaṁ suttaṁ imehi dvādasahi puggalehi niddisitabbaṁ. . Asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ navahi puggalehi niddisitabbaṁ saddhāvimuttena, paññāvimuttena, suññatavimuttena, animittavimuttena, appaṇihitavimuttena, ubhatobhāgavimuttena samasīsinā Paccekabuddhasammāsambuddhehi cāti, asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ imehi navahi puggalehi niddisitabbaṁ. Evaṁ lokuttaraṁ suttaṁ sattādhiṭṭhānaṁ imehi chabbīsatiyā puggalehi niddisitabbaṁ.

Lokiyaṁ suttaṁ sattādhiṭṭhānaṁ ekūnavīsatiyā puggalehi niddisitabbaṁ, te caritehi niddiṭṭhā samanvesitabbā keci rāgacaritā, keci dosacaritā, keci mohacaritā, keci rāgacaritā ca dosacaritā ca, keci rāgacaritā ca mohacaritā ca, keci dosacaritā ca mohacaritā ca, keci rāgacaritā ca dosacaritā ca mohacaritā ca, rāgamukhe ṭhito rāgacarito, rāgamukhe ṭhito dosacarito, rāgamukhe ṭhito mohacarito, rāgamukhe ṭhito rāgacarito ca dosacarito ca mohacarito ca, dosamukhe ṭhito dosacarito, dosamukhe ṭhito mohacarito, dosamukhe ṭhito rāgacarito, dosamukhe ṭhito rāgacarito ca

dosacarito ca mohacarito ca, mohamukhe ṭhito mohacarito, mohamukhe ṭhito rāgacarito mohamukhe ṭhito dosacarito, mohamukhe ṭhito rāgacarito ca dosacarito ca mohacarito cāti, lokiyaṁ suttaṁ sattādhiṭṭhānaṁ imehi ekūnavīsatiyā puggalehi niddisitabbaṁ.

Vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ sīlavantehi niddisitabbaṁ, te sīlavanto pañca puggalā pakatisīlaṁ samādānasīlaṁ cittappasādo samatho vipassanā cāti, vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ imehi pañcahi puggalehi niddisitabbaṁ.

Lokuttaraṁ suttaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ tīhi suttehi niddisitabbaṁ dassanabhāgiyena bhāvanābhāgiyena asekkhabhāgiyena ca.

Lokiyañca lokuttarañca sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca ubhayena niddisitabbaṁ, ñāṇaṁ paññāya niddisitabbaṁ paññindriyena paññābalena adhipaññāsikkhāya dhammavicayasambojjhaṅgena sammādiṭṭhiyā tīraṇāya santīraṇāya dhamme ñāṇena anvaye ñāṇena khaye ñāṇena anuppāde ñāṇena anaññātaññassāmītindriyena aññindreyena aññātāvindriyena cakkhunā vijjāya buddhiyā bhūriyā medhāya, yaṁ yaṁ vā pana labbhati, tena tena paññādhivacanena niddisitabbaṁ.

Ñeyyaṁ atītānāgatapaccuppannehi ajjhattikabāhirehi hīnappaṇītehi dūrasantikehi saṅkhatāsaṅkhatehi kusalākusalābyākatehi saṅkhepato vā chahi ārammaṇehi niddisitabbaṁ. . Ñāṇañca ñe yyañca tadubhayena niddisitabbaṁ, paññāpi ārammaṇabhūtā ñeyyaṁ, Yaṁ kiñci ārammaṇabhūtaṁ ajjhattikaṁ vā bāhiraṁ vā, sabbaṁ taṁ saṅkhatena asaṅkhatena ca niddisitabbaṁ.

Dassanaṁ bhāvanā[1] sakavacanaṁ paravacanaṁ visajjanīyaṁ avisajjanīyaṁ kammaṁ vipākoti sabbattha tadubhayaṁ sutte yathā niddiṭṭhaṁ, tathā upadhārayitvā labbhamānato niddisitabbaṁ, yaṁ vā pana kiñci Bhagavā aññataravacanaṁ bhāsati, sabbaṁ taṁ yathāniddiṭṭhaṁ dhārayitabbaṁ.

Duvidho hetu yañca kammaṁ ye ca kilesā, samudayo kilesā. Tattha kilesā saṁkilesabhāgiyena suttena niddisitabbā, samudayo

1. Dassanā bhāvanā (Sī)

saṁkilesabhāgiyena ca vāsanābhāgiyena ca suttena niddisitabbo. Tattha kusalaṁ catūhi suttehi niddisitabbaṁ vāsanābhāgiyena dassanabhāgiyena bhāvanābhāgiyena asekkhabhāgiyena ca. Akusalaṁ saṁ kilesabhāgiyena suttena niddisitabbaṁ. Kusalañca akusalañca tadubhayena[1] niddisittabbaṁ. Anuññātaṁ Bhagavato anuññātāya niddisitabbaṁ, taṁ pañcavidhaṁ saṁvaro pahānaṁ bhāvanā sacchikiriyā kappiyānulomoti, yaṁ dissati tāsu tāsu bhūmīsu, taṁ kappiyānulomena niddisitabbaṁ. Paṭikkhittaṁ Bhagavatā paṭikkhittakāraṇena niddisitabbaṁ. Anuññātañca paṭikkhittañca tadubhayena niddisitabbaṁ. Thavo pasaṁsāya niddisitabbo, so pañcavidhena veditabbo Bhagavato dhammassa ariyasaṁghassa ariyadhammānaṁ sikkhāya lokiyaguṇasampattiyāti. Evaṁ thavo pañcavidhena niddisitabbo.

Indriyabhūmi navahi padehi niddisitabbā, kilesabhūmi navahi padehi niddisitabbā, evametāni aṭṭhārasa padāni honti nava padāni kusalāni navapadāni akusalānīti, tathāhi vuttaṁ "aṭṭharasa mūlapadā kuhiṁ daṭṭhabbā, sāsanappaṭṭhāne"ti[2]. Tenāha āyasmā Mahākaccāyano—

"Navahi ca padehi kusalā,
Navahi ca yujjanti akusalapakkhā.
Ete kho[3] mūlapadā, bhavanti aṭṭhārasa padānī"ti[4].
Niyuttaṁ sāsanappaṭṭhānaṁ.

Ettāvatāsamattā Netti yā āyasmatā Mahākaccāyanena bhāsitā Bhagavatā anumoditā mūlasaṅgītiyaṁ saṅgītāti.

Nettipakaraṇaṁ niṭṭhitaṁ.

---

1. Tadubhayehi (Sī) 2. Heṭṭhā 106 piṭṭhe. 3. Khalu (Ka) 4. Heṭṭhā 3 piṭṭhe.

Khuddakanikāya

Peṭakopadesapāḷi

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Ariyasaccappakāsanapaṭhamabhūmi

Namo Sammāsambuddhānaṁ paramatthadassīnaṁ sīlādiguṇapāramippattānaṁ.

1. Duve hetū duve paccayā sāvakassa sammādiṭṭhiyā uppādāya parato ca ghoso saccānusandhi ajjhattañca yoniso manasikāro. Tattha katamo parato ghoso, yā parato desanā ovādo anusāsanī saccakathā saccānulomo. Cattāri saccāni dukkhaṁ samudayo nirodho maggo. Imesaṁ catunnaṁ saccānaṁ yā desanā sandassanā vivaraṇā vibhajanā uttānīkiriyā[1] pakāsanā. Ayaṁ vuccati saccānulomo ghosoti.

2. Tattha katamo ajjhattaṁ yoniso manasikāro. Ajjhattaṁ yoniso manasikāro nāma yo yathādesite dhamme bahiddhā ārammaṇaṁ anabhinīharitvā yoniso manasikāro. Ayaṁ vuccati yoniso manasikāro. Taṁākāro yoniso dvāro vidhi upāyo. Yathā puriso sukkhe kaṭṭhe vigatasnehe sukkhāya uttarāraṇiyā thale abhimanthamānaṁ bhabbo jotissa adhigamāya. Taṁ kissa hetu. Yoniso aggissa adhigamāya. Evamevassa yamidaṁ dukkhasamudayanirodhamaggānaṁ aviparītadhammadesanaṁ manasikaroti. Ayaṁ vuccati yoniso manasikāro.

---

1. Uttānikiriyā (Ka)

Yathā tisso upamā pubbe assutā ca assutapubbā ca paṭibhanti. Yo hi ko ci kāmesu avītarāgoti -pa- duve upamā ayoniso kātabbā pacchimesu vuttaṁ. Tattha yo ca parato ghosoyo ca ajjhattaṁ yoniso manasikāro. Ime dve paccayā parato ghosena yā uppajjati paññā. Ayaṁ vuccati sutamayī paññā. Yā ajjhattaṁ yoniso manasikārena uppajjati paññā. Ayaṁ vuccati cintāmayī paññāti imā dve paññā veditabbā. Purimakā ca dve paccayā ime dve hetū dve paccayā sāvakassa sammādiṭṭhiyā uppādāya.

3. Tattha parato ghosassa saccānusandhissa desitassa atthaṁ avijānanto atthappaṭisaṁvedī bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Na ca atthappaṭisaṁvedī yoniso manasikarissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Parato ghosassa saccānusandhissa desitassa atthaṁ vijānanto atthappaṭisaṁvedī bhavissatīti ṭhānametaṁ vijjati. Esa hetu etaṁ ārammaṇaṁ eso upāyo sāvakassa niyyānassa natthañño. Soyaṁ na ca suttassa atthavijānanāya saha yutto nāpi ghosānuyogena parato ghosassa atthaṁ avijānantena sakkā uttarimanussadhammaṁ alamariyañāṇadassanaṁ adhigantuṁ, tasmā nibbāyitukāmena sutamayena atthā pariyesitabbā. Tattha pariyesanāya ayaṁ anupubbī bhavati soḷasa hārā, pañca nayā, aṭṭhārasa mūlapadāni.

Tatthāyaṁ uddānagāthā

Soḷasahārā nettī, pañcanayā sāsanassa pariyeṭṭhi.
Aṭṭhārasamūlapadā, Kaccāyanagottaniddiṭṭhā.

4. Tattha katame soḷasahārā, desanā vicayo yuttipadaṭṭhānaṁ lakkhaṇaṁ catubyūho āvaṭṭo vibhatti parivattano vevacano paññatti otaraṇo sodhano adhiṭṭhāno parikkhāro samāropano, ime soḷasa hārā.

Tattha uddānagāthā

* Desanā vicayo yutti, padaṭṭhāno ca lakkhaṇo[1].
Catubyūho ca āvaṭṭo, vibhatti parivattano.
Vevacano ca paññatti, otaraṇo ca sodhano.
Adhiṭṭhāno parikkhāro, samāropano soḷaso—[2].

5. Tattha katame pañcanayā, nandiyāvaṭṭo tipukkhalo sīhavikkīḷito disālocano aṅkusoti.

Tattha uddānagāthā

Paṭhamo nandiyāvaṭṭo, dutiyo ca tipukkhalo.
Sīhavikkīḷito nāma, tatiyo hoti so nayo.

Disālocanamāhaṁsu, catuttho nayalañjako.
Pañcamo aṅkuso nāma[3], sabbe pañca nayā gatā.

6. Tattha katamāni aṭṭhārasa mūlapadāni avijjā taṇhā lobho doso moho subhasaññā sukhasaññā niccasaññā attasaññā samatho vipassanā alobho adoso amoho asubhasaññā dukkhasaññā aniccasaññā anattasaññā, imāni aṭṭhārasa mūlapadāni. Tattha nava padāni akusalāni yattha sabbaṁ akusalaṁ samosarati. Nava padāni kusalāni yattha sabbaṁ kusalaṁ samosarati.

Katamāni nava padāni akusalāni yattha sabbaṁ akusalaṁ samosarato, avijjā yāva attasaññā, imāni nava padāni akusalāni, yattha sabbaṁ akusalaṁ samosarati. Katamāni nava padāni kusalāni yattha sabbaṁ kusalaṁ samosarati. Samatho yāva anattasaññā, imāni nava padāni kusalāni yattha sabbaṁ kusalaṁ samosarati. Imāni aṭṭhārasa mūlapadāni.

---

* Heṭṭhā 2 piṭṭhe.

1. Padaṭṭhānañca lakkhaṇaṁ (I)

2. Soḷasa hārā (I, Ka)

3. Pañcamaṁ aṅkusaṁ āhu (I, Ka)

Tattha imā uddānagāthā

Taṇhā ca avijjā lobho,
Doso tatheva moho ca.
Cattāro ca vipallāsā,
Kilesabhūmi nava padāni.

Ye ca satipaṭṭhānā samatho,
Vipassanā kusalamūlaṁ.
Etaṁ sabbaṁ kusalaṁ,
Indriyabhūmi navapadāni.

Sabbaṁ kusalaṁ navahi padehi yujjati,
Navahi ceva akusalaṁ.
Ekake nava mūlapadāni,
Ubhayato aṭṭhārasa mūlapadāni.

Imesaṁ aṭṭhārasannaṁ mūlapadānaṁ yāni nava padāni akusalāni, ayaṁ dukkhasamudayo. Yāni nava padāni kusalāni, ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā. Iti samudayassa dukkhaṁ phalaṁ, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya nirodhaṁ phalaṁ. Imāni cattāri ariyasaccāni Bhagavatā Bārāṇasiyaṁ desitāni.

7. Tattha dukkhassa ariyasaccassa aparimāṇāni akkharāni padāni byañcanāni ākārāni niruttiyo niddesā desitā etassevatthassa saṅkāsanāya pakāsanāya vivaraṇāya vibhajanāya uttānīkammatāya paññāpanāyāti. Yā evaṁ sabbesaṁ saccānaṁ iti ekamekaṁ saccaṁ aparimāṇehi akkharapadabyañjana-ākāraniruttiniddesehi pariyesitabbaṁ, tañca byañjanaṁ atthaputhuttena pana attheva byañjanaputhuttena.

Yo hi koci samaṇo vā brāhmaṇo vā evaṁ vadeyya “ahaṁ idaṁ dukkhaṁ paccakkhāya aññaṁ dukkhaṁ paññapessāmī”ti. Tassa taṁ vācāvatthukamevassa, pucchito ca na sampāyissati. Evaṁ saccāni yañca rattiṁ Bhagavā abhisambuddho, yañca rattiṁ anupādāya parinibbuto, etthantare yaṁ kiñci Bhagavatā bhāsitaṁ Suttaṁ Geyyaṁ Veyyākaraṇaṁ Gāthā Udānaṁ Itivuttakaṁ Jātakaṁ Abbhutadhammaṁ Vedallaṁ, sabbaṁ taṁ dhammacakkaṁ pavattitaṁ. Na kiñci Buddhānaṁ

Bhagavantānaṁ dhammadesanāya dhammacakkato bahiddhā, tassa sabbaṁ suttaṁ ariyadhammesu pariyesitabbaṁ. Tattha pariggaṇhanāya ālokasabhāni cattāri ariyasaccāni thāvarāni imāni.

Tattha katamaṁ dukkhaṁ, jāti jarā byādhi maraṇaṁ saṅkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā. Tatthāyaṁ lakkhaṇaniddeso, pātubhāvalakkhaṇā jāti, paripākalakkhaṇā jarā, dukkhadukkhatālakkhaṇo byādhi, cutilakkhaṇaṁ maraṇaṁ, piyavippayogavipariṇāmaparitāpana-lakkhaṇo soko, lālappanalakkhaṇo paridevo, kāyasampīḷanalakkhaṇaṁ dukkhaṁ, cittasampīḷanalakkhaṇaṁ domanassaṁ, kilesaparidahanalakkhaṇo upāyāso, amanāpasamodhānalakkhaṇo appiyasampayogo, manāpavinābhāvalakkhaṇo piyavippayogo, adhippāyavivattanalakkhaṇo alābho, apariññālakkhaṇā pañcupādānakkhandhā, paripākacutilakkhaṇaṁ jarāmaraṇaṁ, pātubhāvacutilakkhaṇaṁ cutopapatti, paṭisandhinibbattanalakkhaṇo samudayo, samudayaparijahanalakkhaṇo nirodho, anusayasamucchedalakkhaṇo maggo. Byādhilakkhaṇaṁ dukkhaṁ, sañjānanalakkhaṇo samudayo, niyyānikalakkhaṇo maggo, santilakkhaṇo nirodho. Appaṭisandhibhāvanirodhalakkhaṇā anupādisesā nibbānadhātu, dukkhañca samudayo ca, dukkhañca nirodho ca, dukkhañca maggo ca, samudayo ca dukkhañca, samudayo ca nirodho ca, samudayo ca maggo ca, nirodho ca samudayo ca, nirodho ca dukkhañca, nirodho ca maggo ca, maggo ca nirodho ca, maggo ca samudayo ca, maggo ca dukkhañca.

8. Tatthimāni suttāni.

"Yamekarattiṁ paṭhamaṁ, gabbhe vasati māṇavo.
Abbhuṭṭhitova so yāti, sa gacchaṁ na nivattatī"ti[1].

Aṭṭhimā Ānanda dānupapattiyo ekuttarike suttaṁ, ayaṁ jāti.

Tattha katamā jarā.

Acaritvā brahmacariyaṁ, aladdhā yobbane dhanaṁ.
Jiṇṇakoñcāva jhāyanti, khīṇamaccheva pallale[2].

Pañca pubbanimittāni devesu, ayaṁ jarā.

---

1. Khu 5 Vīsatinipāte Ayogharajātake.
2. Khu 1. 36 piṭṭhe.

Tattha katamo byādhi.

Sāmaṁ tena kuto rāja, tuvampi jarāyanti vedesi.
Khattiya kammassa phalo, loko na hi kammaṁ panayati.

Tayo gilānā, ayaṁ byādhi.

Tattha katamaṁ maraṇaṁ.

Yathāpi kumbhakārassa, kataṁ mattikabhājanaṁ.
Khuddakañca mahantañca, yaṁ pakkaṁ yañca āmakaṁ.
Sabbaṁ bhedanapariyantaṁ, evaṁ maccāna jīvitaṁ[1].

Mamāyite passatha phandamāne[2],
Maccheva appodake khīṇasote.
Etampi disvā amamo careyya,
Bhavesu āsattimakubbamāno.

Udakappanasuttaṁ, idaṁ maraṇaṁ.

Tattha katamo soko.

Idha socati pecca socati,
Pāpakārī ubhayattha socati.
So socati so vihaññati,
Disvā kammakiliṭṭhamattamo[3].

Tīṇi duccaritāni. Ayaṁ soko.

Tattha katamo paridevo.

Kāmesu giddhā pasutā pamūḷhā,
Avadāniyā te visame niviṭṭhā.
Dukkhūpanītā paridevayanti,
Kiṁ su bhavissāma ito cutāse[4].

Tisso vipattiyo, ayaṁ paridevo.

---

1. Dī 2. 101 piṭṭhe adholikhitagāthā.
2. Haññamāne (I) Khu 1. 400 piṭṭhe.
3. Kammakiliṭṭhaṁ attano (I) Khu 1. 15 piṭṭhe.
4. Khu 1. 400 piṭṭhe.

Tattha katamaṁ dukkhaṁ.

Sataṁ āsi ayosaṅkū[1], sabbe paccattavedanā.
Jalitā jātavedāva, accisaṁghasamākulā.

Mahā vata so pariḷāho[2] saṁyuttake suttaṁ saccasaṁyuttesu. Idaṁ dukkhaṁ.

Tattha katamaṁ domanassaṁ.

Saṅkappehi pareto[3] so, kapaṇo viya jhāyati.
Sutvā paresaṁ nigghosaṁ, maṅku hoti tathāvidho.
Dveme tapanīyā dhammā. Idaṁ domanassaṁ.

Tattha katamo upāyāso.

Kammārānaṁ yathā ukkā, anto ḍayhati no bahi.
Evaṁ ḍayhati me hadayaṁ, sutvā nibbattamambujaṁ.
Tayo aggī. Ayaṁ upāyāso.

Tattha katamo appiyasampayogo.

Ayasāva malaṁ samuṭṭhitaṁ, tatuṭṭhāya tameva khādati.
Evaṁ atidhonacārinaṁ, sāni kammāni nayanti duggatiṁ[4].

Dveme Tathāgataṁ abbhācikkhanti. Ekuttarike suttaṁ dukesu. Ayaṁ appiyasampayogo.

Tattha katamo piyavippayogo.

Supinena yathāpi saṅgataṁ, paṭibuddho puriso na passati.
Evampi piyāyitaṁ[5] janaṁ, petaṁ kālaṅkataṁ[6] na passati.

Te devā cavanadhammaṁ viditvā tīhi vācāhi anusāsanti. Ayaṁ piyavippayogo.

---

1. Ayosaṅku (I, Ka) Khu 2. 365 piṭṭhe.
2. Paridāgho (I, Ka) Saṁ 3. 393 piṭṭhe.
3. Parato (Ka) Khu 1. 407 piṭṭhe.
4. Khu 1. 48; heṭṭhā 108; upari 201 piṭṭhesupi.
5. Mamāyitaṁ (I, Ka) Khu 1. 405 piṭṭhe,
6. Kālakataṁ (I)

Yampicchaṁ na labhati, tisso māradhītaro.
* Tassa ce kāmayānassa[1], chandajātassa jantuno.
Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppati.
Saṁkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā.
Cakkhu sotañca ghānañca, jivhā kāyo tato manaṁ.
Ete lokāmisā ghorā, yattha sattā puthujjanā.
Pañcime bhikkhave khandhā. Idaṁ dukkhaṁ.

Tattha katamā jarā ca maraṇañca.
Appaṁ vata jīvitaṁ idaṁ, oraṁ vassasatāpi mīyate[2].
Atha vāpi akicchaṁ jīvitaṁ, atha kho so jarasāpi mīyate.

Saṁyuttake Pasenadisaṁyuttake suttaṁ ayyikā me kālaṅkatā. Ayaṁ jarā ca maraṇañca.

Tattha katamā cuti ca upapatti ca.
** Sabbe sattā marissanti, maraṇantaṁ hi jīvitaṁ.
Yathākammaṁ gamissanti, attakammaphalūpagāti[3].
Ayaṁ cuti ca upapatti ca.

Imehi suttehi ekasadisehi ca aññehi navavidhaṁ suttaṁ taṁ anupaviṭṭhehi lakkhaṇato dukkhaṁ ñatvā sādhāraṇañca asādhāraṇañca dukkhaṁ ariyasaccaṁ niddisitabbaṁ. Gāthāhi gāthā anuminitabbā, byākaraṇehi vā byākaraṇaṁ. Idaṁ dukkhaṁ.

9. Tattha katamo dukkhasamudayo.

\+ Kāmesu sattā kāmasaṅgasattā[4],
Saṁyojane vajjamapassamānā.
Na hi jātu saṁyojanasaṅgasattā,
Oghaṁ tareyyuṁ vipulaṁ mahantaṁ.
Cattāro āsavā suttaṁ. Ayaṁ dukkhasamudayo.

---

* Heṭṭhā 6, 57 piṭṭhesu.
1. Kāmayamānassa (Ka) Khu 1. 399 piṭṭhe.
2. Mīyati (Khu 1. 405 piṭṭhe)
3. Puññapāpaphalūpagāti (Saṁ 1. 98 piṭṭhe)
4. Kāmapasaṅgasattā (I) Khu 1. 171 piṭṭhe.
** Heṭṭhā 79 piṭṭhe.
\+ Upari 203 piṭṭhe.

Tattha katamo dukkhanirodho.

Yamhi na māyā vasatī na māno,
Yo vītalobho amamo nirāso,
Panuṇṇakodho[1] abhinibbutatto.
So brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhu.

Dvemā vimuttiyo, rāgavirāgā ca cetovimutti, avijjāvirāgā ca paññāvimutti, ayaṁ nirodho.

Tattha katamo maggo.

Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā.
Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, mārassetaṁ pamohanaṁ.
Sattime bhikkhave bojjhaṅgā, ayaṁ maggo.

Tattha katamāni cattāri ariyasaccāni.

"Ye dhammā[2] hetuppabhavā, tesaṁ hetuṁ Tathāgato āha.
Tesañca yo nirodho, evaṁvādī Mahāsamaṇo"ti.

Hetuppabhavā dhammā dukkhaṁ, hetusamudayo, yaṁ Bhagavato vacanaṁ. Ayaṁ dhammo yo nirodho, ye hi keci saṁyojaniyesu dhammesu assadānupassino viharanti. Kilesā taṇhā pavaḍḍhati, taṇhāpaccayā upādānaṁ -pa- evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Tattha yaṁ saṁyojanaṁ, ayaṁ samudayo. Ye saṁyojaniyā dhammā ye ca sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti, idaṁ dukkhaṁ. Yā saṁyojaniyesu dhammesu ādīnavānupassanā, ayaṁ maggo. Parimuccati jātiyā jarāya byādhīhi maraṇehi sokehi paridevehi yāva upāyāsehi, idaṁ nibbānaṁ. Imāni cattāri saccāni.

Tattha katamā anupādisesā nibbānadhātu.

Atthaṅgatassa napamāṇamatthi,
Taṁ hi vā natthi yena naṁ paññapeyya.
Sabbasaṅgānaṁ samūhatattā vidū,
Sitā vādasata'ssu[3] sabbe.
Saṁyuttake Godhikasaṁyuttaṁ.

---

1. Panunnakodho (I) Khu 1. 110 piṭṭhe. 2. Vi 3. 51 piṭṭhe. 3. Vādasatassa (I, Ka)

Imāni asādhāraṇāni suttāni. Yahiṁ yahiṁ saccāni niddiṭṭhāni, tahiṁ tahiṁ saccalakkhaṇato otāretvā[1] aparimāṇehi byañjanehi so attho pariyesitabbo. Tattha atthānuparivatti byañjanena puna byañjanānuparivatti atthena tassa ekamekassa aparimāṇāni byañjanāni imehi suttehi yathānikkhittehi cattāri ariyasaccāni niddisitabbāni. Pañcanikāye anupaviṭṭhāhi gāthāhi gāthā anuminitabbā, byākaraṇena byākaraṇaṁ. Imāni asādhāraṇāni suttāni.

Tesaṁ imā uddānagāthā

Yamekarattiṁ paṭhamaṁ, aṭṭha dānūpapattiyo.
Pañca pubbanimittāni, khīṇamacchaṁva pallalaṁ.

Sāmaṁ tena kuto rāja, tayo devā gilānakā.
Yathāpi kumbhakārassa, yathā nadidakappanaṁ.

Idha socati pecca socati, tīṇi duccaritāni ca.
Kāmesu giddhā pasutā, yāva tisso vipattiyo.

Sataṁ āsi[2] ayosaṅkū, pariḷāho mahattaro.
Saṅkappehi pareto so, tattha tapaniyehi ca.

Kammārānaṁ yathā ukkā, tayo aggī pakāsitā.
Ayato malamuppannaṁ, abbhakkhānaṁ Tathāgate.

Tividhaṁ devānusāsanti, supinena saṅgamo yathā.
Tisso ceva māradhītā, sallaviddhova ruppati.

Cakkhu sotañca ghānañca, pañcakkhandhā pakāsitā.
Appaṁ vata jīvitaṁ idaṁ, ayyikā me mahallikā.

Sabbe sattā marissanti, upapatti cuticayaṁ.
Kāmesu sattā pasutā, āsavehi catūhi ca.

Yamhi na māyā vasati, dvemā cetovimuttiyo.
Eseva maggo natthañño, bojjhaṅgā ca sudesitā.

---

1. Ohāretvā (I, Ka)

2. Satamāyu (Sī), satadhātu (I)

Atthaṅgatassa na pamāṇamatthi, Godhiko parinibbuto.
Ye dhammā hetuppabhavā, saṁyojanānupassino.
Imā dasa tesaṁ uddānagāthā.

10. Tatthimāni sādhāraṇāni suttāni yesu suttesu sādhāraṇāni saccāni desitāni anulomampi paṭilomampi vomissakampi. Tattha ayaṁ ādi.

Avijjāya nivuto loko, (Ajitāti Bhagavā,)
Vivicchā pamādā nappakāsati.
Jappābhilepanaṁ[1] brūmi, dukkhamassa mahabbhayaṁ.

Tattha yā avijjā ca vivicchā ca, ayaṁ samudayo. Yaṁ mahabbhayaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Imāni dve saccāni dukkhañca samudayo ca. "Saṁyojanaṁ saṁyojaniyā ca dhammā"ti saṁyuttake cittasaṁyuttakesu byākaraṇaṁ. Tattha yaṁ saṁyojanaṁ, ayaṁ samudayo. Ye saṁyojaniyā dhammā, idaṁ dukkhaṁ. Imāni dve saccāni dukkhañca samudayo ca.

Tattha katamaṁ dukkhañca nirodho ca.

Ucchinnabhavataṇhassa, netticchinnassa[2] bhikkhuno.
Vikkhīṇo jātisaṁsāro, natthi dāni punabbhavo.

Yaṁ cittaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Yo bhavataṇhāya upacchedo, ayaṁ dukkhanirodho. Vikkhīṇo jātisaṁsāro, natthi dāni punabbhavoti niddeso. Imāni dve saccāni dukkhañca nirodho ca. Dvemā bhikkhave vimuttiyo rāgavirāgā ca cetovimutti, avijjāvirāgā ca paññāvimutti. Yaṁ cittaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Yā vimutti, ayaṁ nirodho. Imāni dve saccāni dukkhañca nirodho ca.

Tattha katamaṁ dukkhañca maggo ca.

Kumbhūpamaṁ[3] kāyamimaṁ viditvā,
Nagarūpamaṁ cittamidaṁ ṭhapetvā.
Yodhetha māraṁ paññāvudhena,
Jitañca rakkhe anivesano siyā.

---

1. Jappānulepanaṁ (Kha); Khu 1. 434; heṭṭhā 11, 60 piṭṭhesu.
2. Santacittassa (Khu 1. 394 piṭṭhe.)
3. Khu 1. 18 piṭṭhe.

Tattha yañca kumbhūpamo kāyo yañca nagarūpamaṁ cittaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Yaṁ paññāvudhena māraṁ yodhethāti ayaṁ maggo. Imāni dve saccāni. Yaṁ bhikkhave na tumhākaṁ, taṁ pajahitabbaṁ. Yā saṁyojanā, ayaṁ maggo. Ye te dhammā anattaniyā pahātabbā, rūpaṁ yāva viññāṇaṁ, idaṁ dukkhañca maggo ca.

Tattha katamaṁ dukkhañca samudayo ca nirodho ca.

* Ye keci sokā paridevitā vā,
Dukkhā ca[1] lokasmimanekarūpā.
Piyaṁ paṭiccappabhavanti ete,
Piye asante na bhavanti ete.

Ye sokaparidevā, yaṁ ca anekarūpaṁ dukkhaṁ, yaṁ pemato bhavati, idaṁ dukkhaṁ. Yaṁ pemaṁ, ayaṁ samudayo. Yo tattha chandarāgavinayo piyassa akiriyā, ayaṁ nirodho. Imāni tīṇi saccāni. Timbaruko paribbājako pacceti "sayaṁkataṁ paraṁkatan"ti. Yathesā vīmaṁsā, idaṁ dukkhaṁ. Yā ete dve ante anupagamma majjhimā paṭipadā avijjāpaccayā saṅkhārā yāva jātipaccayā jarāmaraṇaṁ, idampi dukkhañca samudayo ca. Viññāṇaṁ nāmarūpaṁ saḷāyatanaṁ phasso vedanā bhavo jāti jārāmaraṇaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Avijjā saṅkhārā taṇhā upādānaṁ, ayaṁ samudayo. Iti idaṁ sayaṁkataṁ vīmaṁseyyāti[2] yañca paṭiccasamuppāde dukkhaṁ, idaṁ eso samudayo niddiṭṭho. Avijjānirodhā saṅkhāranirodho ca yāva ca jarāmaraṇanirodhoti ayaṁ nirodho. Imāni tīṇi saccāni dukkhañca samudayo ca nirodho ca.

11. Tattha katamaṁ dukkhañca samudayo ca maggo ca.

** "Yo dukkhamaddakkhi yatonidānaṁ,
Kāmesu so jantu kathaṁ nameyya.
Kāmā hi loke saṅgāti ñatvā,
Tesaṁ satīmā vinayāya sikkhe"ti[3].

---

* Heṭṭhā 57 piṭṭhe.
1. Dukkhañca (I, Ka) Khu 1. 191 piṭṭhe.
2. Vīmaṁsīyati (I, Ka)
** Heṭṭhā 52 piṭṭhe.
3. Saṁ 1. 120 piṭṭhe.

Yo dukkhamaddakkhi, idaṁ dukkhaṁ. Yato bhavati, ayaṁ samudayo. Sandiṭṭhaṁ yato bhavati yāva tassa vinayāya sikkhā, ayaṁ maggo. Imāni tīṇi saccāni.

Ekādasaṅguttaresu Gopālakopamasuttaṁ.

Tattha yāva rūpasaññuttā yañca saḷāyatanaṁ yathā vaṇaṁ paṭicchādeti yañca titthaṁ yathā ca labhati dhammūpasañhitaṁ uḷāraṁ pītipāmojjaṁ catubbidhaṁ ca attabhāvato ca vatthu, idaṁ dukkhaṁ. Yāva āsāṭikaṁ hāretā[1] hoti, ayaṁ samudayo. Rūpasaññuttā āsāṭakaharaṇaṁ[2] vaṇapaṭicchādanaṁ vīthiññutā gocarakusalañca, ayaṁ maggo. Avasesā dhammā atthi hetū atthi paccayā atthi nissayā savasesadohitā anekapūjā ca kalyāṇamittatappaccayā dhammā vīthiññutā ca hetu, imāni tīṇi saccāni.

Tattha katamaṁ dukkhañca maggo ca nirodho ca.

Sati kāyagatā upaṭṭhitā,
Chasu phassāyatanesu saṁvuto[3].
Satataṁ bhikkhu samāhito,
Jaññā[4] nibbānamattano.

Tattha yā ca kāyagatā sati yañca saḷāyatanaṁ yattha sabbañcetaṁ dukkhaṁ. Yā ca kāyagatā sati yo ca sīlasaṁvaro yo ca samādhi yattha yā sati, ayaṁ paññākkhandho. Sabbampi sīlakkhandho samādhikkhandho, ayaṁ maggo. Evaṁvihārinā ñātabbaṁ nibbānaṁ. Ayaṁ nirodho, imāni tīṇi saccāni. . Sīle patiṭṭhāya dve dhammā bhāvetabbā samatho ca vipassanā ca. Tattha yaṁ cittasahajātā dhammā, idaṁ dukkhaṁ. Yo ca samatho yā ca vipassanā, ayaṁ maggo. Rāgavirāgā ca cetovimutti, avijjāvirāgā ca paññāvimutti, ayaṁ nirodho. Imāni tīṇi saccāni.

---

1. Sāṭetā (Sī, I) Aṁ 3. 546 piṭṭhe.
2. Āsāṭikasāṭanā (I)
3. Saṁvaro (I, Ka) Khu 1. 108 piṭṭhe.
4. Jāneyya (I, Ka)

Tattha katamo samudayo ca nirodho ca.

Āsā ca pīhā abhinandanā ca,
Anekadhātūsu sarā patiṭṭhitā.
Aññāṇamūlappabhavā pajappitā,
Sabbā mayā byantikatā samūlikā.

Aññāṇamūlappabhavāti purimakehi samudayo. Sabbā mayā byantikatā samūlikāti nirodho. Imāni dve saccāni. Catunnaṁ dhammānaṁ ananubodhā appaṭivedhā vitthārena kātabbaṁ. Ariyassa sīlassa samādhino paññāya vimuttiyā. Tattha yo imesaṁ catunnaṁ dhammānaṁ ananubodhā appaṭivedhā, ayaṁ samudayo. Paṭivedho bhavanettiyā, ayaṁ nirodho. Ayaṁ samudayo ca nirodho ca.

Tattha katamo samudayo ca maggo ca.

Yāni sotāni lokasmiṁ, (Ajitāti Bhagavā,)
Sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pidhīyare[1].

Yāni sotānīti ayaṁ samudayo. Yā ca paññā yā ca sati nivāraṇaṁ pidhānañca, ayaṁ maggo. Imāni dve saccāni. . Sañcetaniyaṁ suttaṁ daḷhanemiyānākāro chahi māsehi niddiṭṭho. Tattha yaṁ kāyaṁ kāyakammaṁ savaṅkaṁ sadosaṁ sakasāvaṁ yā savaṅkatā sadosatā sakasāvatā, ayaṁ samudayo. Evaṁ vacīkammaṁ manokammaṁ avaṅkaṁ adosaṁ akasāvaṁ, yā avaṅkatā adosatā akasāvatā, ayaṁ maggo. Evaṁ vacīkammaṁ manokammaṁ. Imāni dve saccāni samudayo ca maggo ca.

Tattha katamo samudayo canirodho ca maggo ca.

"Nissitassa calitaṁ, anissitassa calitaṁ natthi, calite asati passaddhi, passaddhiyā sati nati na hoti, natiyā asati[2] āgatigati na hoti, āgatigatiyā asati cutūpapāto na hoti, cutūpapāte asati nevidha na huraṁ na ubhayamantarena. Esevanto dukkhassā"ti.

1. Khu 1. 434 piṭṭhe. 2. Asatiyā (I) Khu 1. 179; Saṁ 2. 284 piṭṭhesu passitabbaṁ.

Tattha dve nissayā, ayaṁ samudayo. Yo ca anissayo, yā ca anati, ayaṁ maggo. Yā āgatigati na hoti cutūpapāto ca yo esevanto dukkhassāti, ayaṁ nirodho. Imāni tīṇi saccāni. . Anupaṭṭhitakāyagatā sati -pa- yaṁ vimuttiñāṇadassanaṁ, ayaṁ samudayo. Ekārasa-upanissayā vimuttiyo yāva upanissaya-upasampadā upaṭṭhitakāyagatāsatissa viharati. Sīlasaṁvaro sosāniyo hoti, yañca vimuttiñāṇadassanaṁ, ayaṁ maggo. Yā ca vimutti, ayaṁ nirodho. Imāni tīṇi saccāni. Samudayo ca nirodho ca maggo ca.

12. Tattha katamo nirodho ca maggo ca.

Sayaṁ katena saccena,
Tena attanā abhinibbānagato vitiṇṇakaṅkho.
Vibhavañca ñatvā lokasmiṁ,
Tāva khīṇapunabbhavo sa bhikkhu.

Yaṁ saccena, ayaṁ maggo. Yaṁ khīṇapunabbhavo, ayaṁ nirodho. Imāni dve saccāni. . Pañca vimuttāyatanāni Satthā vā dhammaṁ desesi aññataro vā viññū sabrāhmacārīti vitthārena kātabbā. Tassa atthappaṭisaṁvedissa pāmojjaṁ jāyati, pamuditassa pīti jāyati, yāva nibbindanto virajjati, ayaṁ maggo. Yā vimutti, ayaṁ nirodho. Evaṁ pañca vimuttāyatanāni vitthārena, imāni dve saccāni nirodho ca maggo ca.

Imāni sādhāraṇāni suttāni. Imehi sādhāraṇehi suttehi yathānikkhittehi paṭivedhato ca lakkhaṇato ca otāretvā aññāni suttāni niddisitabbāni aparihāyantena. Gāthāhi gāthā anuminitabbā, byākaraṇehi byākaraṇaṁ. Ime ca sādhāraṇā dasa parivaḍḍhakā eko ca catukko niddeso sādhāraṇo. Ayañca pakiṇṇakaniddeso. Ekaṁ pañca cha ca savekadeso sabbaṁ. Ime dve parivajjanā purimakā ca dasa. Ime dvādasa parivaḍḍhakā saccāni. . Ettāvatā sabbaṁ suttaṁ natthi, taṁ byākaraṇaṁ vā gāthā viya. Imehi dvādasahi parivaḍḍhakehi na otarituṁ appamattena pariyesitvā niddisitabbā.

Tatthāyaṁ saṅkhepo. Sabbaṁ dukkhaṁ sattahi padehi samosaraṇaṁ gacchati. Katarehi sattahi, appiyasampayogo ca piyavippayogo ca, imehi

dvīhi padehi sabbaṁ dukkhaṁ niddisitabbaṁ. Tassa dve nissayā kāyo ca cittañca, tena vuccati "kāyikaṁ dukkhaṁ cetasikañce"ti, natthi taṁ dukkhaṁ na kāyikaṁ vā na cetasikaṁ, sabbaṁ dukkhaṁ dvīhi dukkhehi niddisitabbaṁ kāyikena ca cetasikena ca. Tīhi dukkhatāhi saṅgahitaṁ dukkhadukkhatāya saṅkhāradukkhatāya vipariṇāmadukkhatāya. Iti taṁ sabbaṁ dukkhaṁ tīhi dukkhatāhi saṅgahitaṁ, iti idañca dukkhaṁ tividhaṁ, duvidhaṁ dukkhaṁ kāyikañca cetasikañca. Duvidhaṁ appiyasampayogo ca piyavippayogo ca, idaṁ sattavidhaṁ dukkhaṁ.

Tattha tividho samudayo acatuttho apañcamo. Katamo tividho, taṇhā ca diṭṭhi ca kammaṁ, tattha taṇhā ca bhavasamudayo kammaṁ. Tathā[1] nibbattassa hīnapaṇītatā[2], ayaṁ samudayo. Iti yāpi bhavagatīsu hīnatā ca paṇītatā ca, yāpi tīhi dukkhatāhi saṅgahitā, yopi dvīhi mūlehi samudānīto avijjāya nivutassa bhavataṇhāsaṁyuttassa saviññāṇako kāyo, sopi tīhi dukkhatāhi saṅgahito.

Tathā vipallāsato diṭṭhi āgantabbā[3]. Sā sattavidhā niddisitabbā. Eko vipallāso tīṇi niddisīyati cattāri vipallāsavatthūni. Tattha katamo eko vipallāso, yo viparītaggoho paṭikkhepena, otaraṇaṁ yathā "anicce niccam"iti viparītaṁ gaṇhāti. Evaṁ cattāro vipallāsā. Ayameko vipallāsīyati saññā cittaṁ diṭṭhi. Katamāni cattāri vipallāsavatthūni, kāyo vedanā cittaṁ dhammā. Evaṁ vipallāsagatassa akusalañca pavaḍḍheti. Tattha saññāvipallāso dosaṁ akusalamūlaṁ pavaḍḍheti. Cittavipallāso lobhaṁ akusalamūlaṁ pavaḍḍheti. Diṭṭhivipallāso mohaṁ akusalamūlaṁ pavaḍḍheti. Tattha dosassa akusalamūlassa tīṇi micchattāni phalaṁ micchāvācā micchākammanto micchā-ājīvo, lobhassa akusalamūlassa tīṇi micchattāni phalaṁ micchāsaṅkappo micchāvāyāmo micchāsamādhi, mohassa akusalamūlassa dve micchattāni phalaṁ micchādiṭṭhi ca micchāsati ca. Evaṁ akusalaṁ sahetu sappaccayaṁ vipallāsā ca paccayo, akusalamūlāni sahetū eteyeva paṭipakkhena anūnā anadhikā dvīhi paccayehi niddisitabbā. Nirodhe ca magge ca vipallāsamupādāya parato[4] paṭipakkhena catasso.

---

1. Tattha (I)
2. Hīnapaṇītatāya (I)
3. Mavagantabbā (Ka)
4. Parito (I)

Tatthimā uddānagāthā

Avijjāya nivuto loko, cittaṁ saṁyojanampi.
Sā pacchinnabhavataṇhā, dvemā ceva vimuttiyo.
Kumbhūpamaṁ kāyamimaṁ, yaṁ na tumhākaṁ taṁ pajaha[1].

Ye keci sokaparidevā, timbaruko ca sayaṁkataṁ.

Dukkhaṁ diṭṭhi ca uppannaṁ, yañca gopālakopamaṁ.
Sati kāyagatā māhu, samatho ca vipassanā.

Āsā pihā ca abhinandanā ca, catunnamananubodhanā.
Yāni sotāni lokasmiṁ, daḷhaṁ nemiyānākāro.

Yaṁ nissitassa calitaṁ, anupaṭṭhitakāyagatāsati.
Sayaṁ katena saccena, vimuttāyatanehi ca.

Peṭakopadese Mahākaccāyanena bhāsite paṭhamabhūmi ariyasaccappakāsanā nāma taṁ jīvatā Bhāgavatā mādisena samuddanena Tathāgatenāti.

---

2. Sāsanapaṭṭhānadutiyabhūmi

13. Tattha katamaṁ sāsanappaṭṭhānaṁ, saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ, vāsanā bhāgiyaṁ suttaṁ, nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ, asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ, saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca, saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca, saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca, vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca. Āṇatti, phalaṁ, upāyo, āṇatti ca phalañca, phalañca upāyo ca, āṇatti ca phalañca upāyo ca. Assādo, ādīnavo, nissaraṇaṁ, assādo ca ādīnavo ca, assādo ca nissaraṇañca, ādīnavo ca nissaraṇañca, assādo ca ādīnavo ca nissaraṇañca. Lokikaṁ, lokuttaraṁ, lokikañca lokuttarañca. Kammaṁ, vipāko, kammañca vipāko ca. Niddiṭṭhaṁ, aniddiṭhaṁ, niddiṭṭhañca aniddiṭṭhañca. Ñāṇaṁ, ñeyyaṁ, ñāṇañca ñeyyañca. Dassanaṁ, bhāvanā, dassanañca bhāvanā ca. Vipākakammaṁ, na vipākakammaṁ,

---

1. Jahā (I, Ka)

nevavipākanavipākakammaṁ. Sakavacanaṁ, paravacanaṁ, sakavacanañca paravacanañca. Sattādhiṭṭhānaṁ, dhammādhiṭṭhānaṁ, sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca. Thavo, sakavacanādhiṭṭhānaṁ, paravacanādhiṭṭhānaṁ, sakavacanādhiṭṭhānañca paravacanādhiṭṭhānañca. Kiriyaṁ, phalaṁ, kiriyañca phalañca. Anuññātaṁ, paṭikkhittaṁ, anuññātañca paṭikkhittañca. Imāni cha paṭikkhittāni.

14. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ suttaṁ.
Kāmandhā jālasañchannā, taṇhāchadanachāditā.
Pamattabandhunā baddhā, macchāva kumināmukhe.
Jarāmaraṇamanventi, viccho khīrapakova[1] mātaraṁ.

Pañcime bhikkhave nīvaraṇā.

Tattha katamaṁ vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ.

* Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.
Manasā ce pasannena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ sukhamanveti, chāyāva anapāyinī.

Saṁyuttake suttaṁ.

Mahānāmassa Sakkassa idaṁ Bhagavā Sakyānaṁ Kapilavatthumhi nagare nayavitthārena saddhāsīlaparibhāvitaṁ suttaṁ bhāvaññena paribhāvitaṁ taṁ nāma pacchime kāle.

Tattha katamaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ.

** Uddhaṁ adho sabbadhi vippamutto,
Ayaṁ ahasmīti anānupassī.
Evaṁ vimutto udatāri oghaṁ,
Atiṇṇapubbaṁ apunabbhavāya[2].

Sīlāni nu kho bhavanti kimatthiyāni Ānando pucchati Satthāraṁ.

---

1. Khīrūpakova (Ka) Khu 1. 172; heṭṭhā 32, 107 piṭṭhesu passitabbaṁ.
* Heṭṭhā 112 piṭṭhe; upari 277 piṭṭhepi. ** Heṭṭhā 54, 123 piṭṭhesupi.
2. Khu 1. 170 piṭṭhe.

Tattha katamaṁ asekkhabhāgiyaṁ suttaṁ.

* Yassa selūpamaṁ cittaṁ, ṭhitaṁ nānupakampati.
Virattaṁ rajanīyesu, kopaneyye[1] na kuppati.
Yassevaṁ bhāvitaṁ cittaṁ, kuto taṁ dukkhamessatīti.

Sāriputto nāma Bhagavā theraññataro so maṁ āsajja appaṭinissajja cārikaṁ pakkamati, Sāriputtassa byākaraṇaṁ kātabbaṁ. Yassa nūna Bhagavā kāyagatā sati abhāvitā assa abahulīkatā vitthārena kātabbaṁ.

15. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca vāsanābhāgiyañca.

** Channamativassati, vivaṭaṁ nātivassati.
Tasmā channaṁ vivaretha, evaṁ taṁ nātivassati[2].

Channamativassatīti saṁkileso. Vivaṭaṁ nātivassatīti vāsanā. Tamo tamaparāyanoti vitthārena. Tattha yo ca tamo yo ca tamaparāyano, ayaṁ saṁkileso. Yo ca joti yo ca jotiparāyano, ayaṁ vāsanā.

Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

\+ Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasaṁ dārujapabbajañca[3].
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.

Na taṁ daḷaṁ bandhanamāhu dhīrā, yadā puttesu dāresu ca yā apekkhā, ayaṁ saṁkileso. Etampi chetvā paribbajanti dhīrā anapekkhino sabbakāme pahāyāti, ayaṁ nibbedho. . Yaṁ cetayitaṁ pakappitaṁ yā ca nāmarūpassa avakkanti hoti. Imehi catūhi padehi saṁkileso. Pacchimakehi catūhi nibbedho.

Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ.

---

* Heṭṭhā 129 piṭṭhe.
1. Kopanīye (Ka) Khu 1. 125 piṭṭhe.
** Heṭṭhā 132 piṭṭhe.
2. Khu 1. 144 piṭṭhe.
\+ Heṭṭhā 31, 132 piṭṭhesupi.
3. Dārujaṁ babbajañca (I) Khu 1. 63 piṭṭhe; Saṁ 1. 77 piṭṭhe ca.

* Ayaṁ loko santāpajāto,
Phassapareto rogaṁ[1] vadati attato.
Yena yena hi maññanti,
Tato taṁ hoti aññathā.

* Aññathābhāvī bhavasatto loko,
Bhavapareto bhavamevābhinandati.
Yadabhinandati taṁ bhayaṁ,
Yassa bhāyati taṁ dukkhaṁ.
Bhavippahānāya kho panidaṁ brahmacariyaṁ vussati.

Ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā bhavena bhavassa vippamokkhamāhaṁsu, sabbete "avippamuttā bhavasmā"ti vadāmi. Ye vā pana keci samaṇā vā brāhmaṇā vā vibhavena bhavassa nissaraṇamāhaṁsu, sabbete "anissaṭā bhavasmā"ti vadāmi. Upadhiṁ hi paṭicca dukkhamidaṁ sambhoti, sabbupādānakkhayā natthi dukkhassa sambhavo, lokamimaṁ passa, puthū avijjāya paretā bhūtā bhūtaratā bhavā aparimuttā. Ye hi keci bhavā sabbadhi sabbatthatāya, sabbete bhavā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammāti.

** "Evametaṁ yathābhūtaṁ, sammappaññāya passato.
Bhavataṇhā pahīyati, vibhavaṁ nābhinandati.
Sabbaso taṇhānaṁ khayā, asesavirāganirodho nibbānaṁ.

** Tassa nibbutassa bhikkhuno,
Anupādā punabbhavo na hoti.
Abhibhūto māro vijitasaṅgāmo,
Upeccagā sabbabhavāni tādī"ti.

Ayaṁ loko santāpajāto yāva dukkhanti yaṁ taṇhā saṁkileso.

Yaṁ punaggahaṇaṁ ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā bhavena bhavassa vimokkhamāhaṁsu, sabbete "avimuttā bhavasmā"ti vadāmi. Ye vā pana keci samaṇā vā brāhmaṇā vā vibhavena bhavassa nissaraṇamāhaṁsu "anissaṭā bhavasmā"ti vadāmi. Ayaṁ diṭṭhisaṁkileso, taṁ

---

* Heṭṭhā 135 piṭṭhe. 1. Rodaṁ (I) Khu 1. 115 piṭṭhe. ** Heṭṭhā 136 piṭṭhe.

diṭṭhisaṁkileso ca taṇhāsaṁkileso ca, ubhayametaṁ saṁkileso. Yaṁ punaggahaṇaṁ bhavavippahānāya brahmacariyaṁ vussati, yāva sabbaso upādānakkhayā sambhavā, idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ. Tassa nibbutassa bhikkhuno yāva upaccagā sabbabhavāni tādīti idaṁ asekkhabhāgiyaṁ. Cattāro puggalā anusotagāmī saṁkileso ṭhitatto ca paṭisotagāmī ca nibbedho. Thale tiṭṭhatīti asekkhabhūmi.

16. Tattha katamaṁ vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ.

"Dadato puññaṁ pavaḍḍhati,
Saṁyamato veraṁ na cīyati.
Kusalo ca jahāti pāpakaṁ,
Rāgadosamohakkhayā sanibbuto"ti[1].

Dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamato veraṁ na cīyatīti vāsanā. . Kusalo ca jahāti pāpakaṁ, rāgadosamohakkhayā sanibbutoti nibbedho.

Sotānugatesu dhammesu vacasā paricitesu manasānupekkhitesu diṭṭhiyā suppaṭividdhesu pañcānisaṁsā pāṭikaṅkhā. Idhekaccassa bahussutā dhammā honti dhātā apamuṭṭhā vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā, so yuñjanto ghaṭento vāyāmanto diṭṭheva dhamme visesaṁ pappoti. No ce diṭṭheva dhamme visesaṁ pappoti, gilāno pappoti. No ce gilāno pappoti, maraṇakālasamaye pappoti. No ce maraṇakālasamaye pappoti, devabhūto pāpuṇāti. No ce devabhūto pāpuṇāti, tena dhammarāgena tāya dhammanandiyā paccekabodhiṁ pāpuṇāti.

Tatthāyaṁ diṭṭheva dhamme pāpuṇāti, ayaṁ nibbedho. Yaṁ samparāye paccekabodhiṁ pāpuṇāti, ayaṁ vāsanā. Imāni soḷasa suttāni sabbasāsanaṁ atiggaṇhanto tiṭṭhanti. Imehi soḷasahi suttehi navavidho suttanto vibhatto bhavati. So ca paññavato no duppaññassa, yuttassa no ayuttassa, akammassa vihārissa pakatiyā loke

---

1. Khu 1. 183 piṭṭhe; Dī 2. 113 piṭṭhe ca.

saṁkileso carati. So saṁkileso tividho taṇhāsaṁkileso diṭṭhisaṁkileso duccaritasaṁkileso. Tato saṁkilesato uṭṭhahanto saṁkileso dhammesu patiṭṭhahati, lokiyesu patiṭṭhahatīti. Tatthākusalo diṭṭhato sace taṁ sīlañca diṭṭhiñca parāmasati, tassa so taṇhāsaṁkileso hoti. Sace panassa evaṁ hoti "imināhaṁ sīlena vā vatena vā brahmacariyena vā devo vā bhavissaṁ[1] devaññataro vā"ti yassa hoti micchādiṭṭhi, etassa micchādiṭṭhisaṁkileso bhavati. Sace pana sīle patiṭṭhito aparāmaṭṭhassa hi sīlavataṁ hoti, tassa taṁ sīlavato yoniso gahitaṁ avippaṭisāraṁ janeti yāva vimuttiñāṇadassanaṁ, tañca tassa diṭṭheva dhamme kālaṅkatassa vā tamhiyeva vā pana aparāpariyāyena vā, aññesu khandhesu evaṁ sutaṁ "sucaritaṁ vāsanāya saṁvattatī"ti vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ vuccati. Tattha sīlesu ṭhitassa vinīvaraṇaṁ cittaṁ, taṁ tato sakkāyadiṭṭhippahānāya Bhagavā dhammaṁ deseti. So accantaniṭṭhaṁ nibbānaṁ pāpuṇāti, yadi vā sāsanantare accantaṁ nibbānaṁ pāpuṇāti, yadi vā ekāsane cha abhiññe. Tattha dve puggalā ariyadhamme pāpuṇanti saddhānusārī ca dhammānusārī ca. Tattha dhammānusārī ugghaṭitaññū, saddhānusārī neyyo. Tattha ugghaṭitaññū duvidho koci tikkhindriyo koci mudindriyo. Tattha neyyopi duvidho koci tikkhindriyo koci mudindriyo. Tattha yo ca ugghaṭitaññū mudindriyo, yo ca neyyo tikkhindriyo, ime puggalā asamindriyā honti. Tattha ime puggalā samindriyā parihāyanti ca ugghaṭitaññuto, vipañcitaññū neyyato, ime majjhimā bhūmigatā vipañcitaññū hoti. Ime tayo puggalā.

17. Tattha catutthā pana pañcamā ugghaṭitaññū vipañcitaññū neyyo ca, tattha ugghaṭitaññū puggalo indriyāni paṭilabhitvā dassanabhūmiyaṁ ṭhito sotāpattiphalañca pāpuṇāti, ekabījī hoti paṭhamo sotāpanno. Tattha vipañcitaññū puggalo indriyāni paṭilabhitvā dassanabhūmiyaṁ ṭhito sotāpattiphalañca pāpuṇāti, kolaṁkolo ca hoti dutiyo sotāpanno. Tattha neyyo puggalo indriyāni paṭilabhitvā dassanabhūmiyaṁ ṭhito sotāpattiphalañca pāpuṇāti, sattakkhattuparamo ca

1. Bhavissāmi (I)

hoti, ayaṁ tatiyo sotāpanno. Ime tayo puggalā indriyavemattatāya sotāpattiphale ṭhitā.

Ugghaṭitaññū ekabījī hoti, vipañcitaññū kolaṁkolo hoti, neyyo sattakkhattuparamo hoti. Idaṁ nibbedhabhāgiyaṁ suttaṁ. Sace pana taduttari vāyamati accantaniṭṭhaṁ nibbānaṁ pāpuṇāti. Tattha ugghaṭitaññū puggalo yo tikkhindriyo, te dve puggalā honti anāgāmiphalaṁ pāpuṇitvā antarāparinibbāyī ca upahaccaparinibbāyī ca. Tattha vipañcitaññū puggalo yo tikkhindriyo, te dve puggalā honti anāgāmiphalaṁ pāpuṇanti asaṅkhāraparinibbāyī ca sasaṅkhāraparinibbāyī ca. Tattha neyyo anāgāmiphalaṁ pāpuṇanto uddhaṁsoto akaniṭṭhagāmī hoti. Ugghaṭitaññū ca vipañcitaññū ca, indriyanānattena ugghaṭitaññū puggalo tikkhindriyo antarāparinibbāyī hoti, uggaṭitaññū mudindriyo uddhaṁsoto akaniṭṭhagāmī hoti. Ugghaṭitaññū ca vipañcitaññū ca indriyanānattena ugghaṭitaññū puggalo tikkhindriyo sasaṅkhāraparinibbāyī hoti, tikkhindriyo antarāparinibbāyī hoti, ugghaṭitaññū mudindriyo upahaccaparinibbāyī hoti. Vipañcitaññū tikkhindriyo asaṅkhāraparinibbāyī hoti, vipañcitaññū mudindriyo sasaṅkhāraparinibbāyī hoti, neyyo upahaccaparinibbāyī hoti, vipañcitaññū tikkhindriyo asaṅkhāraparinibbāyī hoti. Vipañcitaññū mudindriyo sasaṅkhāraparinibbāyī hoti, neyyo uddhaṁsoto akaniṭṭhagāmī hoti. Iti pañca anāgāmino, chaṭṭho sakadāgāmī, tayo ca sotāpannāti ime nava sekkhā.

Tattha ugghaṭitaññū puggalo tikkhindriyo arahattaṁ pāpuṇanto dve puggalā honti ubhatobhāgavimutto paññāvimutto ca. Tattha ugghaṭitaññū puggalo mudindriyo arahattaṁ pāpuṇanto dve puggalā honti, ṭhitakappī[1] ca paṭivedhanabhāvo ca. Tattha vipañcitaññū puggalo ca tikkhindriyo so arahattaṁ pāpuṇanto dve puggalā honti cetanābhabbo ca rakkhaṇābhabbo ca. Tattha vipañcitaññū mudindriyo arahattaṁ pāpuṇanto dve puggalā honti, sace ceteti na parinibbāyī, no ce ceteti parinibbāyīti. Sace anurakkhati na parinibbāyī, no ce anurakkhati parinibbāyīti. Tattha neyyo puggalo bhāvanānuyogamanuyutto

---

1. Ṭhitakappi (I, Ka) Abhi 3. 116 piṭṭhe.

parihānadhammo hoti kammaniyato vā samasīsi vā, ime nava arahanto idaṁ catubbidhaṁ suttaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ asekkhabhāgiyaṁ. Imesu puggalesu Tathāgatassa dasavidhaṁ balaṁ pavattati.

18. Katamaṁ dasavidhaṁ, idha Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ appavattite dhammacakke mahesakkhā devaputtā yācanāya abhiyātā[1] honti "desetu Sugato dhamman"ti. So anuttarena Buddhacakkhunā volokento addasāsi sattānaṁ tayo rāsīnaṁ sammattaniyato micchattaniyato aniyato[2]. Tattha sammattaniyato rāsi micchāsatiṁ āpajjeyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, asatthuko parinibbāyeyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, samāpattiṁ āpajjeyyāti ṭhānametaṁ vijjati. Tattha micchattaniyato rāsi ariyasamāpattiṁ paṭipajjissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, anariyamicchāpaṭipattiṁ paṭipajjissatīti ṭhānametaṁ vijjati. Tattha aniyato rāsi sammāpaṭipajjamānaṁ sammattaniyatarāsiṁ gamissatīti ṭhānametaṁ vijjati, micchāpaṭipajjamāno sammattaniyatarāsiṁ gamissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Sammāpaṭipajjamānaṁ sammattaniyatarāsiṁ gamissatīti ṭhānametaṁ vijjati, micchāpaṭipajjamānaṁ micchattaniyatarāsiṁ gamissatīti ṭhānametaṁ vijjati. Ime tayo anuttarena Buddhacakkhunā volokentassa Sammāsambuddhassa me sato ime dhammā anabhisambuddhāti ettavatā maṁ koci sahadhammena paṭicodissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, vītarāgassa te paṭijānato akhīṇāsavatāya sahadhammena koci paṭicodissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yato pana imassa aniyatassa rāsissa dhammadesanā, sā na dissati takkarassa sammādukkhakkhayāyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, tathā ovadito yaṁ pana me aniyatarāsi sāvako pubbenāparaṁ visesaṁ na sacchikarissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati.

19. Yaṁ kho Muni nānappakārassa nānāniruttiyo devanāgayakkhānaṁ dameti dhamme vavatthānena vatvā kāraṇato aññaṁ pāraṁ gamissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Dhammapaṭisambhidā. Yato panimā niruttito satta satta niruttiyo nābhisambhuneyyāti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Niruttipaṭisambhidā. Nirutti kho pana abhisamaggaratānaṁ sāvakānaṁ tamatthamaviññāpayeti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Atthapaṭisambhidā. Mahesakkhā devaputtā upasaṅkamitvā pañhe

---

1. Atiyātā (I, Ka) 2. Dī 3. 182 piṭṭhe.

pucchiṁsu. Kāyikena vā mānasikena vā paripīḷitassa hatthakuṇīti vā pāde vā khañje dandhassa[1] so attho na paribhājiyatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Paṭibhānapaṭisambhidā. Yamhi taṁ tesaṁ hoti tamhi asantaṁ bhavatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yaṁ hi nāsaṁ tesaṁ na bhavati, tamhi nāsaṁ tesaṁ bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Evaṁ samudayassa nirodhāya dasa akusalakammapathā. Māro vā indo vā brahmā vā Tathāgato vā cakkavattī vā so vata nāma mātugāmo bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati, puriso assa rājā cakkavattī Sakko Devānamindo bhavissatīti ṭhānametaṁ vijjati. Itissa evarūpaṁ balaṁ evarūpaṁ ñāṇaṁ, idaṁ vuccati ṭhānāṭṭhānañāṇaṁ paṭhamaṁ Tathāgatabalaṁ taṁ niddisitabbaṁ. Tīhi rāsīhi catūhi vesārajjehi catūhi paṭisambidāhi paṭiccasamuppādassa pavattiyaṁ nivattiyaṁ bhāgiyañca. Kusalaṁ kusalavipākesu ca upapajjati yañca itthipurisānaṁ. Idaṁ paṭhamaṁ balaṁ Tathāgato evaṁ jānāti.

Yesaṁ pana sammattaniyato rāsi, nāyaṁ sabbatthagāminī paṭipadā, nibbānagāminīyevāyaṁ paṭipadā. Tattha siyā micchattiniyato rāsi, esāpi na sabbatthagāminī paṭipadā. Sakkāyasamudayagāminīyevāyaṁ paṭipadā hotu, ayaṁ tattha tattha paṭipattiyā ṭhito gacchati nibbānaṁ. Gacchati apāyaṁ. Gacchati devamanussassa. Yaṁ yaṁ vā paṭipadaṁ paṭipajjeyya sabbattha gaccheyya, ayaṁ sabbatthagāminī paṭipadā. Yaṁ ettha ñāṇaṁ yathābhūtaṁ, idaṁ vuccati sabbatthagāminī paṭipadāñāṇaṁ dutiyaṁ Tathāgatabalaṁ.

Sā kho panāyaṁ sabbatthagāminī paṭipādā nānādhimuttā keci kāmesu keci dukkarakāriyaṁ keci attakilamathānuyogamanuyuttā keci saṁsārena suddhiṁ paccenti keci anajjābhāvanāti. Tena tena caritena vinibandhānaṁ sattānaṁ yaṁ ñāṇaṁ yathābhūtaṁ nānāgataṁ lokassa anekādhimuttagataṁ yathābhūtaṁ pajānāti. Idaṁ tatiyaṁ Tathāgatabalaṁ.

Tattha sattānaṁ adhimuttā bhavanti āsevanti bhāventi bahulīkaronti. Tesaṁ kammupasayānaṁ tadādhimuttānaṁ. Sā ceva dhātu saṁvahati. Katarā panesā dhātu nekkhammadhātu baladhātu kāci sampatti kāci micchattañca dhātu adhimuttā bhavanti. Aññatarā uttari na samanupassanti. Te tadevaṭṭhānaṁ

---

1. Dantassa (I, Ka)

mahā jarāmaraṇassa abhinivissa voharanti "idameva saccaṁ moghamaññan"ti. Yathā Bhagavā Sakkassa Devānamindassa bhāsitaṁ. Yaṁ tattha yathābhūtaṁ ñāṇaṁ. Idaṁ vuccati catutthaṁ Tathāgatabalaṁ.

Tattha yaṁyeva dhātu[1] seṭṭhanti taṁ taṁ kāyena ca vācāya ca ārambhanti cetasiko. Ārambho cetanā kammaṁ kāyikā vācasikā ārambho setasikattā kammantaraṁ Tathāgato evaṁ pajānāti "iminā sattena evaṁ dhātukena evarūpaṁ kammaṁ kataṁ, taṁ atītamaddhānaṁ iminā hetunā tassa evarūpo vipāko vipaccati etarahi vipaccissati vā anāgatamaddhānanti. Evaṁ paccuppannamaddhānaṁ pajānāti "ayaṁ puggalo evaṁdhātuko idaṁ kammaṁ karoti. Taṇhāya ca diṭṭhiyā ca iminā hetunā na tassa vipāko diṭṭheyeva dhamme nibbattissati, upapajje vā"ti aparamhi vā pariyāye evaṁ pajānāti ayaṁ puggalo evarūpaṁ kammaṁ karissati anāgatamaddhānaṁ, iminā hetunā tassa evarūpo vipāko nibbattissati, iminā hetunā yāni cattāri kammaṭṭhānāni idaṁ kammaṭṭhānaṁ paccuppannasukhaṁ āyatiṁ ca sukhavipākaṁ -pa-. Iti ayaṁ atītānāgatapaccuppannānaṁ kammasamādānānaṁ hetuso ṭhānaso vipākavemattataṁ pajānāti uccāvacā hīnapaṇītatā, idaṁ vuccati kammavipākañāṇaṁ pañcamaṁ Tathāgatabalaṁ.

Tathā sattā yaṁ vā kammasamādānaṁ samādiyantā tattha evaṁ pajānāti imassa puggalassa kammādhimuttassa rāgacaritassa nekkhammadhātūnaṁ pāripūriṁ gacchanti, tassa rāgānugate suññamānassa paṭhamaṁ jhānaṁ saṁkilissati, sace puna uttari vāyāmato jhānavodānagate mānase visesabhāgiyaṁ paṭipadaṁ anuyuñjiyati. Tassa hi jhānabhāgiyaṁyeva paṭhamajjhāne ṭhitassa dutiyaṁ jhānaṁ vodānaṁ gacchati, tatiyañca jhānaṁ samāpajjitukāmassa somanassindriyaṁ cittaṁ pariyādāya tiṭṭhati, tassa sā pīti avisesabhāgiyaṁ tatiyaṁ jhānaṁ ādissa tiṭṭhati. Sace tassa nissaraṇaṁ yathābhūtaṁ pajānāti. Tathāgatassa catutthajjhānaṁ vodānaṁ gacchatiyeva, catutthassa jhānassa hānabhāgiyā dhammā, te ca dhammā yattha pajāyanti yehi catutthajjhānaṁ vodānaṁ dissati. Evaṁ ajjhāsayasamāpattiyā yā catasso samāpattiyo tīṇi vimokkhamukhāni aṭṭha vimokkhajhānānīti cattāri jhānāni vimokkhāti. Aṭṭha ca vimokkhā tīṇi ca vimokkhamukhāni. Samādhīti

1. Yaṁ yadeva dhātuṁ (Ka)

cattāro samādhī chandasamādhi vīriyasamādhi cittasamādhi vīmaṁsāsamādhīti, samāpattiyo catasso ajjhāsayasamāpattiyo iti imesaṁ jhānānaṁ vimokkhasamāpattīti evarūpo saṁkileso rāgacaritassa puggalassa. Evaṁ dosacaritassa. Mohacaritassa. Rāgacaritassa puggalassa evarūpaṁ vodānaṁ iti yaṁ ettha ñāṇaṁ yathābhūtaṁ asādhāraṇaṁ sabbasattehi. Idaṁ vuccati chaṭṭhaṁ Tathāgatabalaṁ.

Tattha Tathāgato evaṁ pajānāti lokikā dhammā lokuttarā dhammā bhāvanābhāgiyaṁ indriyaṁ nāmaṁ labhanti. Ādhipateyyabhūmiṁ upādāya balaṁ nāmaṁ labhanti thāmagataṁ mano manindriyaṁ taṁ upādāya. Vīriyaṁ nāmaṁ labhanti ārambhadhātuṁ upādāya. Itissa deva evarūpaṁ ñāṇaṁ imehi ca dhammehi ime puggalā samannāgatātipi dhammadesanaṁ akāsi. Ākārato ca vokārato ca āsayajjhāsayassa adhimuttisamannāgatānaṁ. Idaṁ vuccati parasattānaṁ parapuggalānaṁ indriyabalavīriyavemattataṁ ñāṇaṁ sattamaṁ Tathāgatabalaṁ.

Tattha ca Tathāgato lokādīsu ca bhūmīsu saṁyojanānañca sekkhānaṁ dvīhi balehi gatiṁ pajānāti, pubbenivāsānussatiyā atīte saṁsāre etarahi ca paccuppanne dibbacakkhunā cutūpapātaṁ iti imāni dve balāni dibbacakkhuto abhinīhitāni. So atītamaddhānaṁ dibbassa cakkhuno gocaro so etarahi sati gocaro iti attano ca paresaṁ ca pubbenivāsañāṇaṁ anekavidhaṁ nānappakārakaṁ paccuppannamaddhānaṁ dibbena cakkhunā imāni dve Tathāgatabalāni, aṭṭhamaṁ pubbenivāso, navamaṁ dibbacakkhu.

Puna caparaṁ Tathāgato ariyapuggalānaṁ jhānaṁ vodānaṁ nibbedhabhāgiyaṁ pajānāti ayaṁ puggalo iminā maggena imāya paṭipadāya āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sacchikatvā upasampajja viharatīti iti attano ca āsavānaṁ khayaṁ ñāṇaṁ diṭṭhekaṭṭhānaṁ catubhūmimupādāya yāva navannaṁ arahantānaṁ āsavakkhayo odhiso sekkhānaṁ anodhiso arahantānaṁ. Tattha cetovimutti dvīhi āsavehi anāsavā kāmāsavena ca bhavāsavena ca, paññāvimutti dvīhi āsavehi anāsavā diṭṭhāsavena ca avijjāsavena ca, imāsaṁ dvinnaṁ vimuttīnaṁ yathābhūtaṁ ñāṇaṁ, idaṁ vuccati Āsavakkhaye ñāṇaṁ. Dasamaṁ Tathāgatabalaṁ.

20. Imesu dasasu balesu ṭhito Tathāgato pañcavidhaṁ sāsanaṁ deseti saṁkilesabhāgiyaṁ vāsanābhāgiyaṁ dassanabhāgiyaṁ bhāvanābhāgiyaṁ asekkhabhāgiyaṁ. Tattha yo taṇhāsaṁkileso, imassa alobho nissaraṇaṁ. Yo diṭṭhisaṁkileso, imassa amoho nissaraṇaṁ. Yo duccaritasaṁkileso, imassa tīṇi kusalāni nissaraṇaṁ. Kiṁ nidānaṁ, tīṇi imāni[1] manoduccaritāni abhijjhā byāpādo micchādiṭṭhi. Tattha abhijjhyā manoduccaritaṁ kāyakammaṁ upaṭṭhapeti, adinnādānaṁ sabbañca tadupanibbaddhaṁ vācākammaṁ upaṭṭhapeti, musāvādañca sabbavitathaṁ sabbaṁ vācamabhāvaṁ sabbamakkhaṁ palāsaṁ abhijjhā akusalamūlanti, sucarite sucaritaṁ musāvādā adinnādānā abhijjhāya cetanā, tattha byāpādo manoduccaritaṁ kāyakammaṁ upaṭṭhapeti, pāṇātipātaṁ sabbañca metaṁ ākaḍḍhanaṁ parikaḍḍhanaṁ nibbaddhaṁ rocanaṁ vācākammaṁ upaṭṭhapeti, pisuṇavācaṁ pharusavācaṁ micchādiṭṭhi manoduccaritañca abhijjhaṁ byāpādaṁ micchādiṭṭhiṁ payojeti, tassa yo koci micchādiṭṭhi cāgo rāgajo vā dosajo vā sabbaso micchādiṭṭhi sambhūto iminā kāraṇena micchādiṭṭhiṁ upaṭṭhapeti, kāmesumicchācāraṁ vacīkammaṁ upaṭṭhapeti samphappalāpaṁ. Imāni tīṇi duccaritāni akusalamūlāni.

Yā abhijjhā, so lobho. Yo byāpādo, sodoso. Yā micchādiṭṭhi, so moho. Tāni aṭṭha micchattāni upaṭṭhapenti. Tesu gahitesu tīsu akusalamūlesu dasavidhaṁ akusalamūlaṁ pāripūriṁ gacchati, tassa tividhassa duccaritasaṁkilesassa vāsanābhāgiyañca suttaṁ nissaraṇaṁ. Tattha yo bahusito niddeso yathā lobho doso mohopi, tattha asituṁ ettha lobho ussado tena kāraṇena tesu vā dhammesu lobho paññapiyati. Tatthāyaṁ moho akusalaṁ moho ayaṁ avijjā, sā catubbidhā rūpe abhiniviṭṭhā, rūpaṁ attato samanupassati, avijjāgato rūpavantaṁ attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānaṁ. Tattha katamaṁ padaṁ sakkāyadiṭṭhiyā ucchedaṁ vadati "taṁ jīvaṁ taṁ sarīran"ti natthikadiṭṭhi adhiccasamuppannadiṭṭhi ca añño ca karoti, añño paṭisaṁvediyati. Pacchimasaṭṭhikappānaṁ tīṇi padāni sakkāyadiṭṭhiyā sassataṁ bhajanti "aññaṁ jīvaṁ aññaṁ sarīran"ti akiriyañca taṁ dukkhamicchato ahetukā ca patanti anajjhābhāvo ca kammānaṁ sabbañca mānayi[2]. Tattha "idameva saccaṁ moghamaññan"ti

---

1. Tīṇi hi imāni (I) 2. Mānati (I)

saṁsārena suddhi ājīvakā chaḷāsīti paññapenti. Yathārūpe sakkāyadiṭṭhiyā catuvatthukā, evaṁ pañcasu khandhesu vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhiyā sassataṁ bhajati. Aññājīvakā ca sassatavādike ca sīlabbataṁ bhajanti parāmasanti iminā bhavissāmi devo vā devaññataro vā, ayaṁ sīlabbataparāmāso. Tattha sakkāyadiṭṭhiyā so rūpaṁ attato samanupassati, "taṁ jīvaṁ taṁ sarīram"iti taṁ kaṅkhati vicikicchati nādhimuccati nābhippasīdati pubbante aparante pubbantāparante -pa- iti vāsanābhāgiyesu ṭhitassa ayaṁ upakkileso.

21. Tattha saddhindriyena sabbaṁ vicikicchitaṁ pajahati, paññindriyena udayabbayaṁ passati, samādhindriyena cittaṁ ekodi karoti vīriyindriyena ārabhati. So imehi pañcahi indriyehi saddhānusārī aveccappasāde nirato anantariyaṁ samādhiṁ uppādeti. Indriyehi suddhehi dhammānusārī appaccayatāya anantariyaṁ samādhiṁ uppādeti. so "idaṁ dukkhan"ti yathābhūtaṁ pajānāti. Saccāni idaṁ dassanabhāgiyaṁ suttaṁ. Tassa pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ tīṇi saṁyojanāni dassanapahātabbāni sabbena sabbaṁ pahīnāni dve puggalakatāni. Tattha tīṇi akusalamūlāni. Bhāvanāpahātabbāni uparikkhittāni cha bhave nibbattenti. Tattha tesu abhijjhāya ca byāpādesu tanukatesu cha bhavā parikkhayā mariyādaṁ gacchanti, dve bhavā avasiṭṭhā. Tassa abhijjhā ca byāpādo ca sabbena sabbaṁ parikkhīṇā honti. Eko bhavo avasiṭṭho hoti. So ca mānavasena nibbatteti. Kiñcāpi ettha aññepi cattāro kilesā rūparāgo bhavarāgo avijjā uddhaccaṁ ketusmimānabhūtā nappaṭibalā asmimānaṁ vinivattetuṁ, sabbepi te asmimānassa pahānaṁ ārabhate. Khīṇesu na ca tesu idamuttaridassanabhūmiyaṁ pañcasu sekkhapuggalesu tīsu ca paṭippannakesu dvīsu ca phalaṭṭhesu bhāvanābhāgiyaṁ suttaṁ. Taduttari asekkhabhāgiyasuttaṁ, katthaci bhūmi nipīḷiyati. Idañca pañcamaṁ suttaṁ. Tiṇṇaṁ puggalānaṁ desitaṁ puthujjanassa sekkhassa asekkhassa saṁkilesabhāgiyaṁ vāsanābhāgiyaṁ. Puthujjanassa dassanabhāgiyaṁ. Bhāvanābhāgiyaṁ pañcannaṁ sekkhānaṁ. Yaṁ paṭhamaniddiṭṭhaṁ asekkhabhāgiyaṁ sabbesaṁ arahantānaṁ. Sā pana pañcavidhā sattavīsa-ākāre[1] pariyesitabbaṁ. Etesu tassa gatīnaṁ tato uttari. Tañca kho saṅkhepena paññāsāya

1. Sattavīsaṁ ākāre (I)

ākārehi sampatati, ye paññāsa ākārā sāsane niddiṭṭhā, te saṅkhipiyantā dasahi ākārehi patanti. Ye ariyasaccaṁ nikkhepena ṭhite saṅkhipiyattā aṭṭhasu ākāresu patanti. Catūsu ca sādhāraṇesu suttesu yā hārasampātassa bhūmi, te saṅkhipiyantā pañcasu suttesu patanti. Saṁkilesabhāgiye vāsanābhāgiye bhāvanābhāgiye nibbedhabhāgiye asekkhabhāgiye ca. Te saṅkhipiyantā catūsu suttesu patanti. Saṁkilesabhāgiye vāsanābhāgiye nibbedhabhāgiye asekkhabhāgiye ca. Te saṅkhipiyamānā tīsu suttesu patanti, puthujjanabhāgiye sekkhabhāgiye asekkhabhāgiye ca. Te saṅkhipiyantā dvīsu suttesu patanti nibbedhabhāgiye ca pubbayogabhāgiye ca. Yathā vuttaṁ Bhagavatā dve atthavase yampassamānā Tathāgatā Arahanto Sammāsambuddhā dhammaṁ desenti Suttaṁ Geyyaṁ -pa- Satthā pubbayogasamannāgate appakasirena maññamānā vasiyanti pubbayogā ca bhavissanti santānaṁ maññamānādharāya. Tattha paññāvemattataṁ attano samanupassamānena aṭṭhavidhe suttasaṅkhepe, yattha yattha sakkoti, tattha tattha yojetabbaṁ. Tattha tattha yojetvā suttassa attho niddisitabbo. Na hi sati vedanā mano dhāretvā sakkā yena kenaci suttassa attho yathābhūtaṁ niddisituṁ.

Tattha purimakānaṁ suttānaṁ imā uddānagāthā

Kāmandhā jālasañchannā, pañca nīvaraṇāni ca.
Manopubbaṅgamā dhammā, Mahānāmo ca sākiyo.

Uddhaṁ adho vippamutto, yañca sīlakimatthiyā.
Yassa selūpamaṁ cittaṁ, upatissa pucchādikā.

Yassa kāyagatāsati, channaṁ tamoparāyaṇo.
Na taṁ daḷhaṁ cetasikaṁ, ayaṁ lokoti-ādikaṁ.

Cattāro ceva puggalā, dadato puññaṁ pavaḍḍhitaṁ.
Sotānugatadhammesu, imā tesaṁ uddānagāthā.

22. Tattha katamā āṇatti.

Sace bhāyatha dukkhassa, sace vo dukkhamappiyaṁ.
Mākattha pāpakaṁ kammaṁ, āvi vā yadi vā raho[1].

---

1. Khu 1. 137; heṭṭhā 109 piṭṭhesupi.

Atīte Rādha rūpe anapekkho hohīti vitthārena kātabbā. . Sīlavantena Ānanda puggalena sadā karaṇīyā kintime avippaṭisāro assāti. Ayaṁ vuccati āṇatti.

Tattha katamaṁ phalaṁ.

* Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Chattaṁ mahantaṁ yatha vassakāle.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe, na duggatiṁ gacchati dhammacārī.
Idaṁ phalaṁ.

Tattha katamo upāyo.

"Sabbe dhammā anattā"ti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā[1].

Sattahaṅgehi samannāgato kho bhikkhu api Himavantaṁ pabbatarājānaṁ cāleyya, ko pana vādo chavaṁ avijjaṁ sattakesu veyyākaraṇaṁ kātabbaṁ. Ayaṁ upāyo.

Tattha katamā āṇatti ca phalañca.

Sace bhāyatha dukkhassa, sace vo dukkhamappiyaṁ.
Mākattha pāpakaṁ kammaṁ, āvi vā yadi vā raho.

Sace hi pāpakaṁ kammaṁ, karotha vā karissatha.
Na vo dukkhā pamokkhātthi, upaccāpi palāyataṁ[2].

Purimikāya gāthāya āṇatti pacchimikāya phalaṁ. . Sīle patiṭṭhāya dve dhammā bhāvetabbā yā ca cittabhāvanā yā ca paññābhāvanā yā ca āṇatti rāgavirāgā ca phalaṁ.

Tattha katamaṁ phalañca upāyo ca.

Sīle patiṭṭhāya naro sapañño, cittaṁ paññañca bhāvayaṁ.
Ātāpī nipako bhikkhu, so imaṁ vijaṭaye jaṭaṁ[3].

Purimikāya aḍḍhagāthāya upāyo, pacchimikāya aḍḍhagāthāya phalaṁ. Nandiyo[4] Sakko Isivutthapuririkāma-ekarakkhe[5] suttaṁ mūlato upādāya

---

* Heṭṭhā 7, 29, 38 piṭṭhesupi.

1. Khu 1. 53 piṭṭhe.

2. Palāyato (I) heṭṭhā 110 piṭṭhe passitabbaṁ.

3. Saṁ 1. 13 piṭṭhe.

4. Nandiko (I, Ka)

5. Isivutta... (I)

yāva chasu dhammesu. Uttari pañcasu dhammesu yācayogo[1] karaṇīyo, ayaṁ upāyo. Asahagatassa kāmāsavāpi cittaṁ muccatīti. Sabbāsu chasu tīsu. Ayaṁ upāyo ca phalañca.

Tattha katamā āṇatti ca phalañca upāyo ca.

Suññato lokaṁ avekkhassu, mogharāja sadā sato.
Attānudiṭṭhiṁ uhacca[2], evaṁ maccutaro siyā.

Suññato lokaṁ avekkhassu, mogharājāti āṇatti. Sadā satoti upāyo. Attānudiṭṭhiṁ uhacca, evaṁ maccutaro siyāti phalaṁ. . Samādhiṁ bhikkhave bhāvetha, samāhito bhikkhave bhikkhu rūpaṁ aniccanti pajānāti. Evaṁ passaṁ ariyasāvako parimuccati jātiyāpi -pa- upāyāsehipi idha tīṇipi.

23. Tattha katamo assādo.

Kāmaṁ kāmayamānassa, tassa cetaṁ samijjhati. Ayaṁ assādo.

Dhammacariyā samacariyā kusalacariyā hetūhi brāhmaṇa evamidhekacce sattā kāyassa bhedā sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajjanti. Ayaṁ assādo.

Tattha katamo ādīnavo.

Kāmesu ve haññate sabbā mucceva. Ayaṁ ādīnavo. Pasenadisaṁyuttake sutte pabbatopamā. Ayaṁ ādīnavo.

Tattha katamaṁ nissaraṇaṁ.

* Yo kāme parivajjeti, sappasseva padā siro.
Somaṁ visattikaṁ loke, sato samativattati.

Saṁyuttake suttaṁ pāricchattako paṇḍupalāso sannipalāso. Idaṁ nissaraṇaṁ.

---

1. Yo ca yogo (I)
2. Ūhacca (Khu 1. 448; heṭṭhā 7 piṭṭhesu passitabbaṁ.)

* Heṭṭhā 6, 59 piṭṭhesu.

Tattha katamo assādo ca ādīnavo ca.

Yāni karoti puriso, tāni attani passati.
Kalyāṇakārī kalyāṇaṁ, pāpakārī ca pāpakaṁ[1].

Tattha yaṁ pāpakārī paccanubhoti ayaṁ assādo. Lābhālābha-aṭṭhakesu byākaraṇaṁ, tattha alābho ayaso nindā dukkhaṁ, ayaṁ ādīnavo. Lābho yaso sukhaṁ pasaṁsā, ayaṁ assādo.

Tattha katamaṁ assādo ca nissaraṇañca.
Sukho vipālo puññānaṁ, adhippāyo ca ijjhati.
Khippañca paramaṁ santiṁ, nibbānamadhigacchatīti.

Yo ca vipāko puññānaṁ yā ca adhippāyassa ijjhanā, ayaṁ assādo. Yaṁ khippañca paramaṁ santiṁ nibbānamadhigacchati, idaṁ nissaraṇaṁ.

Bāttiṁsāya ceva mahāpurisalakkhaṇehi samannāgatassa mahāpurisassa dveyeva gatiyo honti, sace agāraṁ ajjhāvasati, rājā hoti cakkavattī yāva abhivijinitvā ajjhāvasati ayaṁ assādo. Sace agārasmā anagāriyaṁ pabbajati sabbena oghena[2] nissaraṇaṁ. Ayaṁ assādo ca nissaraṇañca.

Tattha katamo ādīnavo ca nissaraṇañca.

Ādānassa[3] bhayaṁ ñatvā, jātimaraṇasambhavaṁ.
Anādātuṁ nibbattati, jātimaraṇasaṅkhayā.

Purimikāya aḍḍhagāthāya jātimaraṇasambhavo ādīnavo. Anādātuṁ nibbattati jātimaraṇasaṅkhayāti nissaraṇaṁ.

Kicchaṁ vatāyaṁ loko āpanno yamidaṁ jāyate ca mīyate ca. Yāva kudassunāmassa dukkhassa anto bhavissati parato vāti ettha yā uparikkhā, ayaṁ ādīnavo. Yo gedhaṁ ñatvā abhinikkhamati yāva purāṇakāya rājadhāniyā, idaṁ nissaraṇaṁ. Ayaṁ ādīnavo ca nissaraṇañca.

---

1. Khu 5. 60 Dukanipāte. 2. Osadhena (I, Ka) 3. Ādinnassa (I)

Tattha katamo assādo ca ādīnavo ca nissaraṇañca.

Kāmā hi citrā vividhā[1] manoramā,
Virūparūpehi mathenti cittaṁ.
Tasmā ahaṁ[2] pabbajitomhi rāja,
Apaṇṇakaṁ sāmaññameva seyyo.

Yaṁ kāmā hi citrā vividhā manoramāti ayaṁ assādo. Yaṁ virūparūpehi mathenti cittanti ayaṁ ādīnavo. Yaṁ ahaṁ agārasmā pabbajitomhi rāja apaṇṇakaṁ sāmaññameva seyyoti idaṁ nissaraṇaṁ.

Balavaṁ Bālopamasuttaṁ yaṁ āsāya vā vedanīyaṁ kammaṁ gāhati, tathā cepi yaṁ yaṁ pāpakammaṁ anubhoti, tattha dukkhavedanīyena kammena abhāvitakāyena ca yāva parittacetaso ca ādīnavaṁ dasseti sukhavedanīyena kammena assādeti. Yaṁ purāsadiso hoti. Bhāvitacitto bhāvitakāyo bhāvitapañño Mahānāmo aparittacetaso, idaṁ nissaraṇaṁ.

24. Tattha katamaṁ lokikaṁ suttaṁ.

* Na hi pāpaṁ kataṁ kammaṁ, sajjukhīraṁva muccati.
Ḍahantaṁ bālamanveti, bhasmacchannova[3] pāvako.
Cattāri agatigamanāni, idaṁ lokikaṁ suttaṁ.0

Tattha katamaṁ lokuttaraṁ suttaṁ.

* Yassindriyāni samathaṅgatāni[4],
Assā yathā sārathinā sudantā.
Pahīnamānassa anāsavassa,
Devāpi tassa pihayanti tādinoti.

Ariyaṁ vo bhikkhave sammāsamādhiṁ desessāmīti idaṁ lokuttaraṁ suttaṁ.

---

1. Madhurā (Khu 2. 287 piṭṭhe.)
2. Khu 2. 327 Theragāthā.
3. Bhasmāchannova (ka) Khu 1. 23 piṭṭhe.
4. Samathaṁ gatāni (I) Khu 1. 27 piṭṭhe.

* Heṭṭhā 140 piṭṭhe.

Tattha katamaṁ lokikaṁ lokuttarañca suttaṁ.

* Sattiyā viya omaṭṭho, dayhamānova matthake.
Kāmarāgappahānāya, sato bhikkhu paribbaje.

Sattiyā viya omaṭṭho, dayhamānova matthaketi lokikaṁ.
Kāmarāgappahānāya, sato bhikkhu paribbajeti lokuttaraṁ.

Kabaḷīkāre āhāre atthi chandoti lokikaṁ. Natthi chandoti lokuttaraṁ suttaṁ.

Tattha katamaṁ kammaṁ.

Yo pāṇamatipāteti, musāvādañca bhāsati.
Loke adinnaṁ ādiyati[1], paradārañca gacchati.

Surāmerayapānañca, yo naro anuyuñjati.
Appahāya pañca verāni, dussīlo iti vuccati.
Tīṇimāni bhikkhave duccaritāni. Idaṁ kammaṁ.

Tattha katamo vipāko.
Saṭṭhivassasahassāni, yathārūpī vipaccagā.

Diṭṭhā mayā bhikkhave cha phassāyatanikā nāma nirayā. Diṭṭhā mayā bhikkhave cha phassāyatanikā nāma saggā[2]. Ayaṁ vipāko.

Tattha katamaṁ kammañca vipāko ca.

** Ayasāva malaṁ samuṭṭhitaṁ, tatuṭṭhāya tameva khādati.
Evaṁ atidhonacārinaṁ, sāni kammāni nayanti duggatiṁ.

Ayasāva malaṁ samuṭṭhitaṁ, yāva sāni kammānīti idaṁ kammaṁ. Nayanti duggatinti vipāko.

Catūsu sammāpaṭipajjamāno mātari pitari Tathāgate Tathāgatasāvake yā sammāpaṭipatti, idaṁ kammaṁ. Yaṁ devesu upapajjati, ayaṁ vipāko. Idaṁ kammañca vipāko ca.

---

* Saṁ 1. 12; heṭṭhā 125 piṭṭhesupi.
1. Ādiyi (Ka) Aṁ 2. 181; upari 210 piṭṭhesupi.
2. Saṁ 2. 341 piṭṭhe.
** Khu 1. 48; heṭṭhā 108, 173 piṭṭhesupi.

25. Tattha katamaṁ niddiṭṭhaṁ suttaṁ.

Nelaṅgo setapacchādo, ekāro vattatī[1] ratho.
Anīghaṁ passa āyantaṁ, chinnasotaṁ abandhanaṁ.
Yaṁ vā cittaṁ samaṇesu, cittāgahapati dissati.

Evaṁ imāya gāthāya niddiṭṭho attho.

Gopālakopame ekādasa padāni. Evaṁ kho bhikkhave bhikkhu rūpaññū hoti. Yā ca atirekapūjāya pūjetā hotīti. Imāni ekādasa padāni yathābhāsitāni niddiṭṭho attho.

Tattha katamo aniddiṭṭho attho.

Sukho viveko tuṭṭhassa, sutadhammassa passato.
Abyāpajjaṁ[2] sukhaṁ loke, pāṇabhūtesu saṁyamoti.

Sukhā virāgatā loke, kāmānaṁ samatikkamo.
Asmimānassa yo vinayo, etaṁ ve paramaṁ sukhanti.

Idaṁ aniddiṭṭhaṁ, aṭṭha mahāpurisavitakkā. Idaṁ aniddiṭṭhaṁ.

Tattha katamaṁ niddiṭṭhañca aniddiṭṭhañca.

Pasannanetto sumukho, brahā uju patāpavā.
Majjhe samaṇasaṁghassa, ādiccova virocasi[3].

Pasannanetto yāva ādiccova virocasīti niddiṭṭho. Pasannanetto yo Bhagavā kathañca pana pasannanettatā, kathaṁ sumukhatā, kathaṁ brahakāyatā, kathaṁ ujukatā, kathaṁ patāpavatā, kathaṁ virocatāti aniddiṭṭho. Pheṇapiṇḍopamaṁ veyyākaraṇaṁ yathā pheṇapiṇḍo evaṁ rūpaṁ yathā pubbuḷo evaṁ vedanā māyā viññāṇaṁ pañcakkhandhā pañcahi upamāhi niddiṭṭhā. Kena kāraṇena pheṇapiṇḍopamaṁ rūpaṁ sabbañca cakkhuviññeyyaṁ yaṁ vā catūhi āyatanehi. Kathaṁ vedanā pubbuḷūpamā. Katarā ca sā vedanā sukhā dukkhā adukkhamasukhā, evamesā aniddiṭṭhā. Evaṁ niddiṭṭhañca aniddiṭṭhañca.

---

1. Vattate (Ka) Khu 1. 174 piṭṭhe.
2. Abyāpajjhaṁ (I, Ka) Khu 1. 88 piṭṭhe.
3. Khu 1. 367 Suttanipāte.

26. Tattha katamaṁ ñāṇaṁ.

Paññā hi seṭṭhā lokasmiṁ, yāyaṁ nibbedhagāminī.
Yāya[1] sammā pajānāti, jātimaraṇasaṅkhayaṁ.

Tīṇimāni indriyāni anaññātaññassāmītindriyaṁ aññindriyaṁ aññātāvindriyaṁ, idaṁ ñāṇaṁ.

Tattha katamaṁ neyyaṁ.

Kāmesu sattā kāmasaṅgasattā,
Saṁyojane vajjamapassamānā.
Na hi jātu saṁyojanasaṅgasattā,
Oghaṁ tareyyuṁ vipulaṁ mahantaṁ[2].

Catūhi aṅgehi samannāgatā kāyassa bhedā devesu uppajjanti. Udāne kāpiyaṁ suttaṁ apaṇṇakapasādanīyaṁ. Idaṁ neyyaṁ.

Tattha katamaṁ ñāṇañca neyyañca.

"Sabbe dhammā anattāti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā.

Yadā passatīti ñāṇaṁ. Yo sabbadhamme anattākārena upaṭṭhapeti. Idaṁ neyyaṁ.

Cattāri ariyasaccāni, tattha tīṇi neyyāni maggasaccaṁ sīlakkhandho ca paññākkhandho ca, idaṁ ñāṇañca neyyañca.

27. Tattha katamaṁ dassanaṁ.

Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā.
Etañhi tumhe paṭipajjatha, mārassetaṁ pamohanaṁ[3].

Catūhi aṅgehi samannāgato ariyasāvako attanāva[4] attānaṁ byākareyya 'khīṇanirayomhi yāva sotāpannohamasmi avinipātadhammo niyato sammodhiparāyaṇo"ti. Idaṁ dassanaṁ.

---

1. Yāyaṁ (Ka) Khu 1. 219; heṭṭhā 143 piṭṭhesupi.
2. Khu 1. 171 Udāne; heṭṭhā 174 piṭṭhesupi.
3. Khu 1. 52 dhammapade.
4. Attanāyeva (Ka) Saṁ 3. 310 piṭṭhe.

Tattha katamā bhāvanā.

Yassindriyāni subhāvitāni,
Ajjhattaṁ bahiddhā ca sabbaloke.
So puggalo mati ca rūpasaññī,
Sumohagatā na jānāti[1].

Cattāri dhammapadāni anabhijjhā abyāpādo sammāsati sammāsamādhi. Ayaṁ bhāvanā.

Tattha katamaṁ dassanañca bhāvanā ca.

Vacasā manasātha kammunā ca,
Aviruddho sammā viditvā[2] dhammaṁ.
Nibbānapadābhipatthayāno,
Sammā so loke paribbajeyya.

Sotāpattiphalaṁ sacchikātukāmena katame dhammā manasikātabbā, Bhagavā āha pañcupādānakkhandhā. Idaṁ dassanañca bhāvanā ca.

28. Tattha katame vipākadhammadhammā.

Yāni karoti purisoti vitthāro. . Tīṇimāni bhikkhave sucaritāni. Ime vipākadhammadhammā.

Tattha katame navipākadhammadhammā.

Rūpaṁ vedayitaṁ saññā, viññāṇaṁ yā ceva cetanā.
Nesohamasmi na meso attā, iti diṭṭho virajjati.

Pañcime bhikkhave khandhā, ime navipākadhammadhammā.

Tattha katamo nevavipāko navipākadhammadhammo.

Ye evaṁ paṭipajjanti, nayaṁ Buddhena desitaṁ.
Te dukkhassantaṁ karissanti, Satthusāsanakārakāti.

Iti yā ca sammāpaṭipatti yo ca nirodho, ubhayametaṁ nevavipāko navipākadhammo. Brahmacariyaṁ vo bhikkhave desessāmi, brahmacariyaphalāni ca brahmacariyañca ariyo aṭṭhaṅgiko maggo brahmacariyaphalāni sotāpattiphalaṁ yāva arahattaṁ.

---

1. Kiṁ su mohagatānu jānāti (Ka)
2. Viditvāna (Ka) Khu 1. 333 Suttanipate.

29. Tattha katamaṁ sakavacanaṁ.

* Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodāpanaṁ, etaṁ Buddhāna sāsanaṁ.

Tīṇimāni bhikkhave vimokkhamukhāni. Idaṁ sakavacanaṁ.

Tattha katamaṁ paravacanaṁ.

** Natthi puttasamaṁ pemaṁ, natthi goṇasamitaṁ dhanaṁ.
Natthi sūriyasamā ābhā, samuddaparamā sarā.

Hetunā mārisā Kosiyā subhāsitena saṅgāmavijayo sopi nāma bhikkhave Sakko Devānamindo sakaṁ phalaṁ paribhuñjamānoti vitthārena kātabbaṁ. Idaṁ paravacanaṁ.

Tattha katamaṁ sakavacanañca paravacanañca.

"Yaṁ pattaṁ yañca pattabbaṁ, ubhayametaṁ rajānukiṇṇaṁ.
Ye evaṁvādino natthi, tesaṁ kāmesu doso"ti.

Idaṁ paravacanaṁ. Ye ca kho te ubho ante anupagamma vaṭṭaṁ tesaṁ natthi paññāpanāya. Idaṁ sakavacanaṁ.

+ "Nandati puttehi puttimā,
Gomā gohi[1] tatheva nandati.
Upadhī hi narassa nandanā,
Na hi so nandati yo nirūpadhī"ti. Paravacanaṁ.

+ "Socati puttehi puttimā,
Gomā gohi tatheva socati.
Upadhī hi narassa socanā,
Na hi so socati yo nirūpadhī"ti. Sakavacanaṁ.

Idaṁ sakavacanaṁ paravacanañca.

---

* Khu 1. 41; Dī 2. 42; heṭṭhā 141, 161 piṭṭhesupi.

** Saṁ 1. 6; heṭṭhā 160 piṭṭhesupi.

\+ Heṭṭhā 30 piṭṭhe.

1. Bhogiko bhogehi (I) Saṁ 1. 6 piṭṭhe.

30. Tattha katamaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.

Ye keci bhūtā bhavissanti ye vāpi,
Sabbe gamissanti pahāya dehaṁ.
Taṁ sabbajāniṁ kusalo viditvā,
Dhamme ṭhito[1] brahmacariyaṁ careyya.

Tayome bhikkhave Satthāro, Tathāgato Arahaṁ sekkho paṭipado. Idaṁ sattādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ.

Yañca kāmasukhaṁ[2] loke, yañcidaṁ diviyaṁ sukhaṁ.
Taṇhakkhayasukhassete, kalaṁ nāgghanti soḷasiṁ.

Sattime bhikkhave bojjhaṅgā, idaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca. Duddasamantaṁ saccaṁ duddaso paṭivedho bālehi, jānato passato natthi nandīti vadāmi. Duddasamantaṁ saccaṁ duddaso paṭivedho bālehīti dhammādhiṭṭhānaṁ. Jānato passato natthi nandīti sattādhiṭṭhānaṁ. Dārukkhandhopamaṁ Gaṅgāya tīriyā orimañca tīraṁ pārimañca tīraṁ thale vā[3] na ca ussīdanaṁ, majjhe ca na saṁsīdanaṁ manussaggāho ca amanussaggāho ca antopūtibhāvo ca, idaṁ dhammādhiṭṭhānaṁ. Evaṁ pana bhikkhu nibbānaninno bhavissati nibbānaparāyaṇoti sattādhiṭṭhānaṁ. Idaṁ sattādhiṭṭhānañca dhammādhiṭṭhānañca.

Tattha katamo thavo.

* Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṁ caturo padā.
Virāgo seṭṭho dhammānaṁ, dvipadānañca cakkhumā.

Tīṇimāni bhikkhave aggāni, Buddho sattānaṁ, virāgo dhammānaṁ, saṁgho gaṇānaṁ. Ayaṁ thavo.

---

1. Ātāpiyo (Khu 1. 134 Udāne)
2. (Khu 1. 89 Udāne; heṭṭhā 142 piṭṭhesupi.)
3. Thaleva ca (Ka) Saṁ 2. 386 piṭṭhe.

* Heṭṭhā 162 piṭṭhe.

31. Tattha katamaṁ anuññātaṁ.

Kāyena saṁvaro sādhu, sādhu vācāya saṁvaro.
Manasā saṁvaro sādhu, sādhu sabbattha saṁvuto.
Sabbattha saṁvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccati[1].

Idaṁ Bhagavatā anuññātaṁ.

Tīṇimāni bhikkhave karaṇīyāni kāyasucaritaṁ vacīsucaritaṁ manosucaritaṁ. Idaṁ anuññātaṁ.

Tattha katamaṁ paṭikkhittaṁ.
Natthi puttasamaṁ pemaṁ. Vitthāro idaṁ paṭikkhittaṁ.

Tīṇimāni bhikkhave akaraṇīyāni sayaṁ abhiññāya desitāni. Katamāni tīṇi, kāyaduccaritaṁ vacīduccaritaṁ manoduccaritaṁ. Idaṁ paṭikkhittaṁ.

Tattha katamaṁ anuññātañca paṭikkhittañca.

* Kāyena kusalaṁ kare, assa kāyena saṁvuto.
Kāyaduccaritaṁ hitvā, kāyasucaritaṁ care.

Dvīhi paṭhamapadehi catutthena ca padena anujānāti. Kāyaduccaritaṁ hitvāti tatiyena padena paṭikkhittanti. Mahāvibhaṅgo aciratapānādo.

Tatthimā uddānagāthā

Sace bhāyasi dukkhassa, mābhinandi anāgataṁ.
Vassakāle yathā chattaṁ, kusalāni kamatthake.

Sabbe dhammā anattāti, samāgataṁ vicālaye.
Na vo dukkhā pamokkhātthi, samatho ca vipassanā.

Kāmacchandaṁ upādāya, yo so vitakkehi khajjati.
Subhāvitatte bojjhaṅge, so imaṁ vijaṭaye jaṭaṁ.

Suññato lokaṁ avekkhassu, samādhibhāvi bhāvase.
Kāmaṁ kāmayamānassa, dhammacariyāya sugatiṁ.

Haññate sabbā mucceva, nippoṭhento catuddisā.
Yo kāme parivajjeti, pārichattopameva ca.

---

1. Khu 1. 65 Dhammapade.

* Upari 216 piṭṭhe.

Yāni karoti puriso, lokadhammā pakāsitā.
Sukho vipāko puññānaṁ, tatiyaṁ aññaṁ na vijjati.

Ādānassa bhayaṁ ñatvā, jāyate jīyatepi ca.
Kāmā hi citrā vividhā, atha loṇasallopamaṁ.

Na hi pāpaṁ kataṁ kammaṁ, agatīhi ca gacchati.
Yassindriyāni samathaṅgatāni, tatheva pañcañāṇiko.

Sattiyā viya omaṭṭho, viññāṇañca patiṭṭhitā.
Yo pāṇamatipāteti, tīṇi duccaritāni ca.

Saṭṭhivassasahassāni, khaṇaṁ laddhāna dullabhaṁ.
Ayasāva malaṁ samuṭṭhitaṁ, catūsu paṭipattisu.

Nelaṅgo setapacchādo, atha gopālakopamaṁ.
Sukho viveko tuṭṭhassa, vitakkā ca sudesitā.

Pheṇapiṇḍopamaṁ rūpaṁ, brahā uju patāpavā.
Paññā hi seṭṭhā lokasmiṁ, anaññā tīṇi indriyāni.

Kāmesu sattā kāmasaṅgasattā, atha vaṇṇo rahassavā.
Sabbe dhammā anattāti, ariyasaccañca desitaṁ.

Eseva maggo natthañño, sotāpannoti byākare.
Yassindriyāni subhāvitāni, atha dhammapadehi ca.

Vacasā manasā ceva, pañcakkhandhā aniccato.
Yāni karoti puriso, tīṇi sucaritāni ca.

Rūpaṁ vedayitaṁ saññā, pañcakkhandhā pakāsitā.

Yo evaṁ paṭipajjati, brahmā ceva phalāni ca.

Sabbapāpassa akaraṇaṁ, vimokkhā taṁ hi desibhā.
Natthi puttasamaṁ pemaṁ, devānaṁ asurāna ca.

Yaṁ pattaṁ yañca pattabbaṁ, nandati socati niccaṁ.
Ye keci bhūtā bhavissanti, Satthāro ca pakāsitā.

Yañca kāmasukhaṁ loke, bojjhaṅgā ca sudesitā.
Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, tayo ca aggapattiyo.

Kāyena saṁvaro sādhu, karaṇīyañca desitaṁ.
Natthi attasamaṁ pemaṁ, ariyā tīṇi ca desitā.

Kāyena kusalaṁ abhirato, vinayañca kāmasukhaṁ loke.
Bojjhaṅgā ca sudesitā, duddasaṁ anataṁ ceva parāparaṁ ca.
Peṭakopadese sāsanappaṭṭhānaṁ nāma dutiyabhūmi samattā.

---

3. Suttādhiṭṭhānatatiyabhūmi

32. Tattha katamaṁ suttādhiṭṭhānaṁ.

Lobhādhiṭṭhānaṁ dosādhiṭṭhānaṁ mohādhiṭṭhānaṁ alobhādhiṭṭhānaṁ adosādhiṭṭhānaṁ amohādhiṭṭhānaṁ kāyakammādhiṭṭhānaṁ vācākammādhiṭṭhānaṁ manokammādhiṭṭhānaṁ saddhindriyādhiṭṭhānaṁ vīriyindriyādhiṭṭhānaṁ satindriyādhiṭṭhānaṁ samādhindriyādhiṭṭhānaṁ paññindriyādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ lobhādhiṭṭhānaṁ.

Vitakkamathitassa[1] jantuno,
Tibbarāgassa subhānupassino.
Bhiyyo taṇhā pavaḍḍhati,
Esa kho gāḷhaṁ karoti bandhanaṁ.

Vitakkamathitassāti kāmarāgo. Subhānupassinoti kāmarāgavatthu. Bhiyyo taṇhā pavaḍḍhatīti kāmataṇhā. Esa gāḷhaṁ karoti bandhananti rāgaṁ, iti yo yo dhammo mūlanikkhitto, so yevettha dhammo uggāvahitabbo[2]. Na Bhagavā ekaṁ dhammaṁ ārabbha aññaṁ dhammaṁ deseti. Yassa vitakketi kāmavitakko tameva vitakkaṁ kāmavitakkena niddisīyati. Tibbarāgassāti tasseva vitakkassa vatthuṁ niddisati. Subhānupassino bhiyyo taṇhā pavaḍḍhatīti tameva rāgaṁ kāmataṇhāti niddisati. Esa gāḷhaṁ karoti bandhananti tameva taṇhāsaṁyojanaṁ niddisati. Evaṁ gāthāsu anuminitabbaṁ. Evaṁ saveyyākaraṇesu.

---

1. Vitakkanimmathitassa (Ka) Khu 1. 63 Dhammapade. 2. Uggāpayitabbo (I, Ka)

Tattha Bhagavā ekaṁ dhammaṁ tividhaṁ niddisati, nissandato hetuto phalato.

Dadaṁ piyo hoti bhajanti naṁ bahū,
Kittiñca pappoti yaso ca vaḍḍhati.
Amaṅkubhūto parisaṁ vigāhati,
Visārado hoti naro amaccharī[1].

Dadanti yaṁ yaṁ dānaṁ, idaṁ dānamayikaṁ puññakriyaṁ. Tattha hetu. Yaṁ cetaṁ. Bhajanti naṁ bahū, kittinti yo ca kalyāṇo kittisaddo loke abbhuggacchati, yaṁ bahukassa janassa piyo bhavati manāpo ca. Yañca avippaṭisārī kālaṅkaroti ayaṁ nissando. Yaṁ kāyassa bhedā devesu upapajjatīti idaṁ phalaṁ. Idaṁ lobhādhiṭṭhānaṁ.

33. Tattha katamaṁ dosādhiṭṭhānaṁ.

* Yo pāṇamatipāteti, musāvādañca bhāsati.
Loke adinnaṁ ādiyati, paradārañca gacchati.
Surāmerayapānañca, yo naro anuyuñjati[2].

Appahāya pañca vedrāni, dussīlo iti vuccati.
Kāyassa bhedā duppañño, nirayaṁ sopapajjati.

Yo pāṇamatipātetīti duṭṭho pāṇamatipāteti. Musāvādañca bhāsatīti dosopaghātāya musāvādañca bhāsati. Surāmerayapānañca, yo naro anuyuñjatīti doso nidānaṁ. Yo ca surāmerayapānaṁ anuyuñjati yathāparadāravihārī[3] amittā janayanti.

Pañca verāni appahāyāti pañcannaṁ sikkhāpadānaṁ samatikkamanaṁ sabbesaṁ dosajānaṁ sā paṇṇatti, teneva dosajanitena kammena dussīlo iti vuccati sopi dhammo hetunā niddisitabbo, nissandena phalena ca.

Tīṇi bālassa bālalakkhaṇāni dubbhāsitabhāsī[4] ca hoti, duccintitacintī ca dukkaṭakammakārī ca. Tattha yaṁ kāyena ca vācāya ca parakkamati, idamassa dukkaṭakammakārī. Tāyaṁ yathā ca musāvādaṁ bhāsati yathā

---

1. Saṁ 2. 34 piṭṭhe.
2. Abhigijjhati (I, Ka) Aṁ 2. 181 piṭṭhe.
3. Yathāpamuditavihārī (Ka)
4. Dubbhāsitabhāsitā (I, Ka) Aṁ 1. 100 piṭṭhe.

* Heṭṭhā 201 piṭṭhe.

pubbaniddiṭṭhaṁ, idamassa dubbhāsitā. Yañca saṅkappeti manoduccaritaṁ byāpādaṁ. Idamassa duccintitacintitā, yaṁ so imehi tīhi bālalakkhaṇehi samannāgato tīṇi tajjāni dukkhāni domanassāni anubhavati, so ca hoti sabhaggato vā parisaggato vā tajjaṁ kathaṁ kathanti. Yadā bhavati so ca pāṇātipātādidasa-akusalakammapatho, so tatonidānaṁ dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedetīti. Puna caparaṁ yadā passati coraṁ rājāparādhikaṁ raññā gahitaṁ jīvitā voropetaṁ, tassevaṁ bhavati sace mamampi rājā jāneyya mamampi rājā gāhāpetvā jīvitā voropeyyāti, so tatonidānaṁ dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti. Puna caparaṁ bālo yadā bhavati āsanā samārūḷho yāva yā me gati bhavissati ito pecca paraṁ maraṇāti so tatonidānaṁ dukkhaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedeti iti bālalakkhaṇaṁ hetu. Tīṇi tajjāni dukkhāni nissando. Kāyassa bhedā nirayesu upapajjati, idaṁ phalaṁ. . Idaṁ dosādhiṭṭhānaṁ.

34. Tattha katamaṁ mohādhiṭṭhānaṁ.
Satañceva sahassānaṁ, kappānaṁ saṁsarissati.
Athavāpi tato bhiyyo, gabbhā gabbhaṁ gamissatha.

Anupādāya Buddhavacanaṁ, saṅkhāre attato upādāya.
Dukkhassantaṁ karissanti, ṭhānametaṁ na vijjati.

Yo yaṁ anamataggasaṁsāraṁ samāpanno jāyate ca mīyate ca, ayaṁ avijjāhetukā. Yānipi ca saṅkhārānaṁ payojanāni, tānipi avijjāpaccayāni, yaṁ adassanaṁ Buddhavacanassa, ayaṁ avijjāsutteyeva niddiṭṭhaṁ. Yo ca saṅkhāre attato harati pañcakkhandhe pañca diṭṭhiyo upagacchati. "Etaṁ mama, esohamasmi, eso me attā"ti idaṁ suttaṁ avijjāya nikkhittaṁ, avijjāya nikkhipitaṁ. Evaṁ Satthā sutte nayena[1] dhammena niddisati. Asādhāraṇena taṁyeva tattha niddisitabbaṁ. Na aññaṁ.

Ye hi keci bhikkhave samaṇā vā brāhmaṇā vā "idaṁ dukkhan"ti nappajānanti cattāri saccāni vitthārena, yaṁ tattha appajānanā, idaṁ dukkhaṁ, ayaṁ hetu. Appajānanto vividhe saṅkhāre abhisaṅkharoti, ayaṁ nissando. Yañca diṭṭhigatāni parāmasati "idameva saccaṁ moghamaññan"ti ayaṁ nissando.

---

1. Sutanayena (I)

Yaṁ punabbhavaṁ nibbatteti, idaṁ phalaṁ. Ayampi dhammo saniddiṭṭho hetuto ca phalato ca nissandato ca.

Ettha pana keci dhammā sādhāraṇā bhavanti. Hetu khalu āditoyeva sutte nikkhipissanti. Yathā kiṁ bhave cattārimāni bhikkhave agatigamanāni tattha yañca chandāgatiṁ gacchati yañca bhayāgatiṁ gacchati, ayaṁ lobho akusalamūlaṁ. Yaṁ dosā, ayaṁ dosoyeva. Yaṁ mohā, ayaṁ mohoyeva. Evaṁ imāni tīṇi akusalamūlāni āditoyeva upaparikkhitabbāni. Yattha ekaṁ niddisitabbaṁ, tattha ekaṁ niddisīyati. Tathā dve yathā tīṇi, na hi ādīhi anikkhitte hetu vā nissando vā phalaṁ vā niddisitabbaṁ. Ayañcettha gāthā.

* Chandā dosā bhayā mohā, yo dhammaṁ ativattati.
Nihīyati[1] tassa yaso, kāḷapakkheva candimā.

Kattha chandā ca ayaṁ lobho yathā niddiṭṭhaṁ pubbe. Idaṁ mohādhiṭṭhānaṁ.

35. Tattha katamaṁ alobhādhiṭṭhānaṁ.

“Asubhānupassiṁ[2] viharantaṁ, indriyesu susaṁvutaṁ.
Bhojanamhi ca mattaññuṁ, saddhaṁ āraddhavīriyaṁ.
Taṁ ve nappasahati māro, vāto selaṁva pabbatan”ti.

Tattha yā asubhāya upaparikkhā, ayaṁ kāmesu ādīnavadassanena pariccāgo. Indriyesu susaṁvuto tasseva alobhassa pāripūriyaṁ mama āyatanasocitaṁ anupādāya. Bhojanamhi ca mattaññunti rasataṇhāpahānaṁ. Iti ayaṁ alobho asubhānupassitāya vatthuto dhārayati, so alobho hetu. Indriyesu guttadvāratāya gocarato dhārayati, bhojanemattaññutāya parato dhārayati, ayaṁ nissando. Taṁ ve nappasahati māro, vāto selaṁ va pabbatanti, idaṁ phalaṁ. Iti yoyeva dhammo ādimhi nikkhitto, soyeva majjhe ceva avasāne ca.

Nāhaṁ bhikkheve aññaṁ ekadhammampi samanupassāmi asamuppannassa kāmacchandassa anuppādāya uppannassa vā pahānāya, yathayidaṁ[3] asubhanimittaṁ. Tattha

---

1. Nihīyate (I, Ka) Aṁ 1. 352 piṭṭhe.
2. Asubhānupassī (I) Khu 1. 14 Dhammapade.
3. Yadidaṁ (I, Ka) Aṁ 1. 3 piṭṭhe.
* Heṭṭhā 107 piṭṭhe.

asubhanimittaṁ manasikarontassa anuppanno ceva kāmacchando na uppajjati, uppanno ca kāmacchando pahīyati. Idaṁ alobhassa vatthu. Yaṁ puna anuppanno kāmarāgo pariyādiyati rūparāgaṁ arūparāgaṁ, iti phalaṁ. Iti ayampi ca dhammo niddiṭṭho hetuto ca nissandato ca phalato ca. Idaṁ alobhādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ adosādhiṭṭhānaṁ.

Ekampi ce pāṇamaduṭṭhacitto,
Mettāyati kusalo[1] tena hoti.
Sabbe ca pāṇe manasānukampaṁ[2],
Pahūtamariyo pakaroti puññaṁ.

Ekampi ce pāṇamaduṭṭhacitto mettāyatīti ayaṁ adoso. Nigghātena assādo, kusalo tena hotīti tena kusalena dhammena saṁyutto dhammapaññattiṁ gacchati. Kusaloti yathā paññāya pañño paṇḍiccena paṇḍito. Pahūtamariyo pakaroti puññanti tassāyeva vipāko ayaṁ lokiyassa, na hi lokuttarassa. Tattha yā mettāyanā, ayaṁ hetu. Yaṁ kusalo bhavati ayaṁ nissando. Yāva abyāpajjo bhūmiyaṁ bahupuññaṁ pasavati, idaṁ phalaṁ. Iti adoso niddiṭṭho hetuto ca nissandato ca phalato ca.

Ekādasānisaṁsā mettāya cetovimuttiyā. Tattha yā mettācetovimutti, ayaṁ ariyadhammesu rāgavirāgā cetovimutti, lokikāya bhūmikā hetu, yaṁ sukhaṁ āyatiṁ manāpo hoti manussānaṁ, ime ekādasa dhammā nissando. Yañca akatāvī brahmakāye upapajjati. Idaṁ phalaṁ. Idaṁ adosādhiṭṭhānaṁ.

36. Tattha katamaṁ amohādhiṭṭhānaṁ.

Paññā hi seṭṭhā lokasmiṁ, yāyaṁ nibbedhagāminī[3].
Yāya sammā pajānāti, jātimaraṇasaṅkhayaṁ.

---

1. Kusalī (Ka) Khu 1. 209 piṭṭhe. 2. Anukampamāno (I)
3. Nibbedhabhāginī (I, Ka) Khu 1. 219; heṭṭhā 143, 203 piṭṭhesupi.

Paññā hi seṭṭhāti vatthuṁ. Nibbedhagāminīti nibbānagāminiyaṁ yathābhūtaṁ paṭivijjhati. Sammā pajānāti, jātimaraṇasaṅkhayanti amoho. Paññāti hetu. Yaṁ pajānāti ayaṁ nissando. Yo jātimaraṇasaṅkhayo, idaṁ palaṁ. Iti amoho niddiṭṭho hetunā ca nissandena ca phalena ca.

Tīṇimāni bhikkhave indriyāni anaññātaññassāmītindriyaṁ aññindriyaṁ aññātāvindriyaṁ[1]. Tattha katamaṁ anaññātaññassāmītindriyaṁ, idha bhikkhave bhikkhu anabhisametassa dukkhassa ariyasaccassa abhisamayāya chandaṁ janeti vāyamati, vīriyaṁ ārabhati, cittaṁ paggaṇhāti padahati. Evaṁ catunnaṁ ariyasaccānaṁ kātabbaṁ. Tattha katamaṁ aññindriyaṁ, idha bhikkhave bhikkhu "idaṁ dukkhaṁ ariyasaccan"ti yathābhūtaṁ pajānāti, yā ca maggo, idaṁ aññindriyaṁ. Āsavakkhayā anāsavo hoti, idaṁ vuccati aññātāvindriyaṁ. Tathāyaṁ paññā, ayaṁ hetu. Yaṁ chandaṁ janeti vāyamati, yā pajānāti, ayaṁ nissando. Yena sabbaso āsavānaṁ khayā hetu, yaṁ khaye ñāṇamuppajjati, anuppāde ñāṇañca, ayaṁ nissando. Yaṁ arahattaṁ, idaṁ phalaṁ. Tattha khīṇā me jāti, vusutaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyanti, idaṁ khaye ñāṇaṁ. Nāparaṁ itthattāyāti pajānāmīti idaṁ anuppāde ñāṇaṁ. Iti imāni indriyāni amoho niddiṭṭho hetunā ca nissandena ca phalena ca. Imāni asādhāraṇāni niddiṭṭhāni.

Tattha katamāni kusalamūlāni sādhāraṇāni. Kusalañca vo bhikkhave desessāmi kusalamūlañceva. Tattha katamaṁ kusalamūlaṁ, alobho adoso amoho. Tattha katamaṁ kusalaṁ, aṭṭha sammattāni sammādiṭṭhi yāva sammāsamādhi. Tattha yāni kusalamūlāni, ayaṁ hetu. Yañca alobho tīṇi kammāni samuṭṭhāpeti saṅkappaṁ vāyāmaṁ samādhiñca, ayaṁ alobhassa nissando. Tattha yo adoso, ayaṁ hetu. Yaṁ tayo dhamme paṭṭhapeti sammāvācaṁ sammākammantaṁ sammā-ājīvañca, ayaṁ nissando. Tattha yo amoho hetu, yaṁ dve dhamme upaṭṭhapeti aviparītadassanampi ca anabhilāpanaṁ, ayaṁ nissando. Imassa brahmacariyassa yaṁ phalaṁ, tā dve vimuttiyo rāgavirāgā cetovimutti avijjā virāgā ca paññāvimutti, idaṁ phalaṁ. Iti imāni tīṇi kusalamūlāni niddiṭṭhāni

1. Khu 1. 231 Tikanipāte.

hetuto ca nissandato ca phalato ca. Evaṁ sādhāraṇāni kusalāni paṭivijjhitabbāni.

Yattha duve yattha tīṇi. Ayañcettha gāthā.

* "Tulamatulañca sambhavaṁ, bhavasaṅkhāramavassaji Muni.
Ajjhattarato samāhito, abhindi kavacamivattasambhavan"ti.

Tulamatulañca sambhavanti tulasaṅkhataṁ atulasaṅkhataṁ. Tattha ye saṅkhatātulaṁ, te dve dhammā assādo ca ādīnavo ca tulitā bhavanti. Ettako kāmesu assādo. Ettako ādīnavo imassa, idaṁ nissaraṇanti iti nibbānaṁ pajānāti. Dvīhi kāraṇehi atulaṁ na ca sakkā tulayituṁ. Ettakaṁ etaṁ netaṁ paramatthīti tena atulaṁ. Atha pāpuṇā ratanaṁ karitvā acchariyabhāvena atulaṁ. Tattha kusalassa ca abhisambhavā jānanā passanā, ayaṁ amoho. Yaṁ tattha ñātā osiraṇā bhavasaṅkhārānaṁ. Ayaṁ alobho. Yaṁ ajjhattarato samāhitoti vikkhepapaṭisaṁharaṇā. Ayaṁ adoso iti imāni tīṇi kusalamūlāni. Tulamatulasambhavanti ayaṁ amoho. Yo bhavasaṅkhārānaṁ samosaraṇaṁ lobho sammāsamādhīnaṁ assādo, ayaṁ hetu, yaṁ ajjhattarato avijjaṇḍakosaṁ sambhedo, ayaṁ nissando. Sā pavatti imāni tīṇi niddiṭṭhāni kusalamūlāni hetuto ca nissandato ca phalato ca.

Ettāvatā esā pavatti ca nivatti ca kusalamūlehi pavattati, kusalamūlehi nivattatīti imehi ca tīhi sabbaṁ akusalamūlaṁ samosaraṇaṁ gacchati. So dhamme vā vacanato niddiṭṭho taṇhāti vā kodhoti vā asampajaññanti vā anusayoti vā makkhoti vā paḷāsoti vā assatīti vā issāti vā macchariyanti vā aññāṇanti vā, tehi ye ca vatthūhi niddisitabbaṁ. Yassimāni dve vacanāni dhammapadāni niddiṭṭhāni na so atthi kilesā, yo imesu navasu padesu samodhānaṁ samosaraṇaṁ gacchati, ayaṁ kileso, na ca lobho, na ca doso, na ca moho. Yathā akusalamūlāni, evaṁ kusalāni paṭikkhepena niddisitabbāni. Idaṁ amohādhiṭṭhānaṁ.

---

* Heṭṭhā 52 piṭṭhe.

37. Tattha katamaṁ kāyakammādhiṭṭhānaṁ.

* Kāyena kusalaṁ kare, assa kāyena saṁvuto.
Kāyaduccaritaṁ hitvā, kāyena sucaritaṁ care.

Tīṇimāni bhikkhave sucaritāni[1]. Pāṇātipātā veramaṇī, adinnādānā veramaṇī, kāmesumicchācārā veramaṇī, idaṁ kāyakammādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ vācākammādhiṭṭhānaṁ.

Subhāsitaṁ uttamamāhu santo,
Dhammaṁ bhaṇe nādhammaṁ taṁ dutiyaṁ.
Piyaṁ bhaṇe nāppiyaṁ taṁ tatiyaṁ,
Saccaṁ bhaṇe nālikaṁ taṁ catutthaṁ[2].

Cattārimāni ca vacīsucaritāni idaṁ vācākammādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ manokammādhiṭṭhānaṁ.

Manena kusalaṁ kammaṁ, manasā saṁvuto bhave.
Manoduccaritaṁ hitvā, manasā sucaritaṁ care.

Tīṇimāni manosucaritāni, anabhijjhā, abyāpādo, sammādiṭṭhi, idaṁ manokammādhiṭṭhānaṁ. Imāni asādhāraṇāni suttāni.

Tattha katamāni sādhāraṇāni suttāni.

Vācānurakkhī manasā susaṁvuto,
Kāyena ca nākusalaṁ kayirā[3].
Ete tayo kammapathe visodhaye,
Ārādhaye maggamisippaveditaṁ.

Tisso imā bhikkhave pārisuddhiyo kāyakammapārisuddhi, vācākammapārisuddhi, manokammapārisuddhi.

Tattha katamā kāyakammapārisuddhi, pāṇātipātā veramaṇī, adinnādānā veramaṇī, kāmesumicchācārā veramaṇī. Tattha katamā vacīkammapārisuddhi, musāvādā veramaṇī -pa- samphappalāpā veramaṇī. Tattha katamā manokammapārisuddhi, anabhijjhā abyāpādo sammādiṭṭhi. Idaṁ sādhāraṇasuttaṁ.

---

* Heṭṭhā 207 piṭṭhe. 1. Khu 1. 233 Sucaritasutte. 2. Khu 1. 344 Suttanipāte.
3. Akusalaṁ na kayirā (I, Ka) Khu 1. 53 Dhammapade; heṭṭhā 158 piṭṭhepi.

Iti sādhāraṇāni ca suttāni asādhāraṇāni ca suttāni paṭivijjhitabbāni. Paṭivijjhitvā vācāya kāyena ca suttassa attho niddisitabbo.

38. Tattha katamaṁ saddhindriyādhiṭṭhānaṁ.

Yassa saddhā Tathāgate, acalā suppatiṭṭhitā.
Sīlañca yassa kalyāṇaṁ, ariyakantaṁ pasaṁsitaṁ.

Saṁghe pasādo yassatthi, ujubhūtañca dassanaṁ.
Adaliddoti taṁ āhu, amoghaṁ tassa jīvitaṁ[1].

Saddhā ve nandikā ārādhiko, no tassa saddhoti.
Sabbaṁ siyāti Bhagavantaṁ, tathārūpo dhammasampasādo.

Idaṁ saddhindriyādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ vīriyādhiṭṭhānaṁ.

Ārambhatha[2] nikkamatha, yuñjatha Buddhasāsane.
Dhunātha maccuno senaṁ, naḷāgāraṁva kuñjaro.

Cattārome bhikkhave sammappadhānā, idaṁ vīriyādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ satindriyādhiṭṭhānaṁ.

Satīmato sadā bhiddhaṁ, bhaddamatthu satīmato.
Satīmato sadā[3] seyyo, satīmā sukhamedhati.

Cattāro satipaṭṭhānā vitthārena kātabbā, idaṁ satindriyādhiṭṭhānaṁ.

Tattha katamaṁ samādhindriyādhiṭṭhānaṁ.

* Ākaṅkhato te naradammasārathi,
Devā manussā manasā vicintitaṁ.
Sabbena jaññā kasiṇāpi pāṇino,
Santaṁ samādhiṁ araṇaṁ nisevato.

Tayome bhikkhave samādhī—savitakko savicāro, avitakko vicāramatto, avitakko avicāro, idaṁ samādhindriyādhiṭṭhānaṁ.

---

1. Saṁ 1. 234 piṭṭhe; Khu 2. 296 Aṭṭhakanipāte ca passitabbaṁ.
2. Ārabhatha (I) Saṁ 1. 159 piṭṭhe; heṭṭhā 35 piṭṭhepi.
3. Suve (Saṁ 1. 210 piṭṭhe)

* Heṭṭhā 52 piṭṭhe.

Tattha katamaṁ paññindriyādhiṭṭhānaṁ.
Paññā hi seṭṭhā lokasminti vitthārena.

Tisso imā bhikkhave paññā, sutamayī, cintāmayī, bhāvanāmayī, idaṁ paññindriyādhiṭṭhānaṁ suttaṁ, imāni indriyādhiṭṭhānāni asādhāraṇāni suttāni.

39. Tattha katamāni sādhāraṇāni indriyādhiṭṭhānāni suttāni.

Avītarāgo kāmesu, yassa pañcindriyā mudū.
Saddhā sati ca vīriyaṁ, samatho ca vipassanā.
Tādisaṁ bhikkhumāsajja, pubbeva upahaññati[1].

Pañcimāni indriyāni, saddhindriyādi-indriyaṁ daṭṭhabbaṁ, tīsu aveccappasāde vitthārena suttaṁ kātabbaṁ, imāni sādhāraṇāni indriyaṁdhiṭṭānāni suttāni. Yaṁ yassa sambandhaṁ kusalassa vā akusalassa vā tena tena adhiṭṭhānena taṁ suttaṁ niddisitabbaṁ, natthañño dhammo niddisitabbo, tattha sādhāraṇaṁ kusalaṁ nāpi kusalaṁ akusalaṁ yathā sādhāraṇāni ca kusalamūlāni sādhāraṇāni ca akusalamūlāni uppannaṁ kāmavitakkaṁ pajahati -pa- catthāro sammappadhānā kusalaṁ akusalañca.

Tatthimā uddānagāthā

Vitakko hi mamatthiko[2], dadaṁ piyo naro iti.
Yo pāṇamatipāteti, tīṇi tassa bālalakkhaṇaṁ.

Satañceva sahassānaṁ, ye ca samaṇabrāhmaṇā.
Chandā dosā bhayā mohā, catūhi agatīhi ca.

Asubhānupassiṁ viharantaṁ, nimittesu asubhā ca.
Ekampi ce piyaṁ pāṇaṁ, mittā sace subhāsitā.

Paññā hi seṭṭhā lokasmiṁ, anuññā tīṇi indriyāni.
Kusalākusalamūlāni ca, tulamatulañca sambhavaṁ.

Kāyena kusalaṁ kare, tīṇi sucaritāni ca.
Subhāsitaṁ uttamamāhu, santo vacīsucaritāni ca.

---

1. Aṁ 2. 327 piṭṭhe. 2. Pamatthiko (I)

Kāyena ca kusalaṁ kayirā, manoduccaritāni ca.
Kāyānurakkhī ca sadā, tisso ca pārisuddhiyo.
Yassa saddhā Tathāgate, samuppāde ca desito.

Ārambhatha nikkamatha, yā ca sammappadhānatā.

Satīmato sadā bhaddaṁ, satipaṭṭhānabhāvanā.
Ākaṅkhato ca anaññāṇaṁ, ye ca tīṇi samādhayo.

Paññā hi seṭṭhā lokasmiṁ, tisso paññā pakāsitā.
Avītarāgo kāmesu, tatheva pañcindriyā.

Iti therassa Mahākaccāyanassa Jambuvanavāsino Peṭakopadese tatiyabhūmi suttādhiṭṭhānaṁ nāma.

---

4. Suttavicayacatutthabhūmi

40. Tattha katamo suttavicayo, tattha kusalehi dhammehi akusalehi dhammehi pubbāparaso sādhukaṁ upaparikkhiyati. Kiṁ nu kho idaṁ suttaṁ ārabhi -pa- tehi suttehi saha adhisannaṭṭhehi yujjati. Udāhu na yujjatīti.

Yathā Bhagavā kilese ādimhi tattha deseti. Kiṁ desitaṁ tesaṁ kilesānaṁ pahānaṁ udāhu no desitanti upaparikkhitabbaṁ. Yadi na desitaṁ bhagavati tesaṁ kilesānaṁ pahānaṁ kusalā dhammā pariyesitabbā. Yattha te akusalā pahānaṁ gacchanti. Sace samannehamāno na labhati. Tattha akusalā dhammā apakaḍḍhitabbā vīmaṁsitabbā, saṁkilesabhāgiyasuttaṁ, yadi kilesā apakaḍḍhiyantā. Ye vā na denti. Tattha upaparikkhitabbā ariyamaggadhammā tāsu bhūmīsu kilesā pahānaṁ gacchanti, udāhu na gacchantīti. Yattakā pana kilesā desitā. Na tattakā ariyadhammā desitā. Yattha kilesā pahānaṁ gacchanti, tattha ye kilesā ariyadhammānaṁ paṭipakkhena na yujjanti, te apakaḍḍhitabbā, sace apakaḍḍhiyantā yojanaṁ deti. Tattha evaṁ vīmaṁsitabbaṁ. Dve tīṇi vā taduttari vā kilesā ekena ariyamaggena pahānaṁ gacchantīti. Sace evaṁ vīmaṁsiyantā yojanaṁ deti, tattha upaparikkhitabbaṁ. Paramparāya vā piṭakasampadānena vā suttassa attho ca nattho ca. Yaṁ vā na sakkā suttaṁ niddisituṁ neva suttaṁ vicikicchitabbaṁ. Evaṁ yathā ādimhi kusalā dhammā honti. Ye

kilesā te pahīneyyāti. Te upaparikkhitabbā. Puro vā kusalo paṭipakkhena vā puro desanā, anūnā anadhikā uggahetabbā. Yathā paṭhamo uttilo yesamidāni kilesānaṁ ye ariyadhammā desitā ime kilesā imehi ariyadhammehi pahīyanti, udāhu nappahīyantīti vicinitabbā. Yadi upaparikkhiyamānā yujjanti, gahetabbā. Atha na yujjanti, ye kilesā apaṭipakkhā honti, te kilesā aparipakkhitabbā. Ye ca ariyadhammā paṭipakkhā honti, te ariyadhammā apakaḍḍhitabbā. Na hi ariyadhammā anāgāmikilesappahānaṁ gacchanti, nāpi ariyadhammā sabbakilesānaṁ pahānāya saṁvattanti. Yathā kusalā mettā akusalo rāgo na tu kusalā mettāti kāretvā akusalassa rāgassa pahānāya sambhavati byāpādo mettāya pahānaṁ gacchati. Tasmā ubho kilesā upaparikkhitabbā. Yo yo ca dhammo upadisiyati. Kusalo vā akusalo vā so apakaḍḍhitabbo. Sace te yujjanti apakaḍḍhiyamāno natthi upaparikkhitabbaṁ. Dve vā kilesā ekena ariyadhammena pahīneyyāti dvīhi vā ariyadhammehi eko vā kileso pahīyatīti.

Atha vā evampi upaparikkhiyamānaṁ yujjati, tattha vīmaṁsitabbaṁ vā yathā yujjati tattha vīmaṁsitabbaṁ vā, yathā nanu sakkā suttaṁ niddisituṁ, na hi sutte vicikicchitabbaṁ. Kileso maṁ ariyadhammesu desitesu ubhayato upaparikkhitabbaṁ. Kira ye vā ime kilesā desitā ye ca ariyadhammā desitā gāthāya vā byākaraṇena vā, kiṁ nu kho ime kilesā imehi ariyadhammehi pahīyanti, udāhu nappahīyanti. Ime vā ariyadhammā imesaṁ kilesānaṁ pahānāya saṁvattantīti. Kiñcāpi kusalehi dhammehi akusalā dhammā pahānaṁ gacchanti. Na tu sabbehi ariyadhammehi sabbākusalā pahānaṁ gacchanti. Yathā mettā kusalo akusalo ca rāgo na tu kusalā mettā akusalo rāgoti kāretvā mettāya rāgo pahānaṁ, byāpādo mettāya pahānaṁ gacchanti. Evaṁ kilesoti kāretvā suttena pahānaṁ gacchati. Na sutto dhammoti kāretvā sabbaṁ kilesassa pahānāya saṁvattati. Yaṁ tu suttassa ariyadhammo saṁkilesapaṭipakkho, so tena pahānaṁ gacchatīti.

41. Tattha kusale desite sutte byākaraṇe vā saṁkilesā na yujjanti ariyadhammā vā, te Mahāpadese niddisitabbāvayavena

apakaḍḍhitabbā. . Tattha kilesehi ca desitehi ariyadhammesu ca yadipi tena ariyadhammena te kilesā pahānaṁ gacchanti. Tatthapi uttari upaparikkhitabbaṁ. Kena kāraṇena ete kilesā pajahitabbā, kena kāraṇena ariyadhammā desitāti yena yena vā ākārena ariyadhammā desitā, tena tena pakārena ayaṁ kileso ṭhito. Atthi hi eko kileso, tena vā ariyadhammā na aññathā aññathā pahātabbo, yathā diṭṭhi rāgo avijjā ca dassanena pahātabbā. Sā ce evañca avijjā bhāvanāya bhūmi vā dhammā bhāvanāya pahātabbā. Sāyeva uddhaṁbhāgiyaṁ asaṅkhatadassanāya vimuttiyā animittena cetosamādhinā amanasikārena pahīyati. Evaṁ sātthaṁ sabyañjanaṁ upaparikkhitabbaṁ. Ye dassanena pahātabbā kilesā dassanākārena ariyadhammo desito, bhāvanāya pahātabbā bhāvanākārena ariyadhammo desito, patisevanā pahātabbā patisevanākārena ariyadhammo desito, evaṁ vinodanapahātabbā yāva satta āsavā kātabbā, yāvaññathā. Aññathā hesa dhammo pahātabbo aññenākārena ariyadhammo desito, so ariyadhammo aññathā pariyesitabbo. Yadi ayaṁ dhammo pariyesato yo ca deseti yena yenākārena, so ariyadhammo pariyesitabbo, tenākārena kileso pahīyati. So tattha upaparikkhitabbo. Atha na yujjati yadi hi tena suttena vihitaṁ suttaṁ vīmaṁsitabbaṁ. Yathā yujjati, tathā gahetabbaṁ. Yathā na yujjati, tathā na gahetabbaṁ, addhā etaṁ Bhagavatā na bhāsitaṁ, āyasmatā vā duggahitaṁ, yathā mahāpadese niddisitabbaṁ, Bhagavatā yathābhūtaṁ desitaṁ, yo ca dhammo desito kusalo ca akusalo ca tassa dhammassa paccayo pariyesitabbo. Na hi paccayā vinā dhammo appaccayo uppajjati. Tattha ko ākāro pariyesanāya.

Tattha tathārūpaṁ sahetu sappaccayaṁ soyaṁ dhammo vuttoti idaṁ vīmaṁsitabbaṁ. So ca paccayo tividho mudu majjho adhimatto. Tattha mudumhi paccaye mududhammo gahetabbo, evaṁ satyesa paccayo duvidho paraṁparāpaccayo ca samanantarapaccayo ca. So paccayo mudutena byādhimattaṁ pariyesitabbaṁ. Kiṁ kāraṇaṁ, aññataropi paccayo aññehi paccayehi pariyattiṁ vā pāripūriṁ vā gacchati. Tattha yo dhammo desito, tassa

dhammassa etena vā kāraṇena vā hetu pariyesitabbo. Yathā paccayo hetunā paccayena ca, so tassa dhammassa nissando pariyesitabbo. Yathā niddiṭṭho adhiṭṭhāne padhānaṁ pariyesati, so paccayo pariyesitabbo. Na hi mudussa dhammassa adhimatto nissando adhimattassa vā nissandassa mududhammo, atha mudussa mudu majjhāya majjho adhimattassa adhimatto yujjati, taṁ gahetabbaṁ, atha na yujjati na gahetabbaṁ. Yañca Bhagavā ārabhati dhammaṁ desetuṁ, taṁyeva dhammaṁ majjhantapariyosānaṁ deseti, yathā suttādhiṭṭhāne dhammā ādimhi niddisati, taṁyeva bahu tassa suttassa pariyosānaṁ. Tassa hi dhammassa vasena taṁ suttaṁ hoti gāthā vā byākaraṇaṁ khuddakaṁ mahantaṁ vā, yathā pana duvidhā anurūpanti vā thapanā ca desanāthapanā. Rūpantipi dhammassa pariyesitabbā. Yathā ca Bhagavatā pañcannaṁ indriyānaṁ saṁvaraṇaṁ desitaṁ taṇhāya niggahaṇatthaṁ icchāva hoti. Deseti yathā gopālakopame sutte aññehipi suttehi Bhagavā bhāsati icchāva hoti majjhimanikāye vitakko ayaṁ Bhagavato desanānurūpanti iti so dhammo aññesupi veyyākaraṇesu pariyesitabbo. Na hi ekaṁ hi sutte daṭṭhabbo. Yujjanaṁ taṁ gahetabbaṁ.

42. Tattha katamaṁ anuññātaṁ. Yaṁ kiñci suttaṁ Bhagavatā na bhāsitaṁ tañca suttesuyeva dissati, evametaṁ dhāretabbaṁ. Yathā asukena bhāsitanti, taṁ suttaṁ vīmaṁsitabbaṁ. Kiṁ nu kho imaṁ suttaṁ anuññātaṁ khamaṁ Bhagavato udāhu nānuññātaṁ khamaṁ, kiñci rūpañca suttaṁ Bhagavato anuññātaṁ khamaṁ kiñci rūpañca nānuññātaṁ khamaṁ. Yaṁ sabbaso anotāretvā Dasabalo gocaraṁ deseti, taṁ sabbaṁ suttaṁ Bhagavato nānuññātaṁ khamaṁ. Atthipi so sāvako Dasabalānaṁ gocaraṁ jānāti odhiso anodhiso, taṁ pana balaṁ sabbaso na jānāti aññathā nāma savanena, yathā āyasmatā Sāriputtena yena brāhmaṇo ovadito, tassa āyasmato natthi indriyabalavemattañāṇaṁ, tena puggala[1] paro parañca taṁ ajānanto sati uttarikaraṇīye uppādito, so Bhagavatā apasādito. Yathāva āyasmā Mahākassapo bhāgineyyaṁ ovadati anantariyasamannāgato iddhipaṭihīrena aṅguliyo

1. Puggalo paroparañca (I)

adīpetvā yaṁ sabbesaṁ dhammānaṁ kammasamādānānaṁ hetuso ṭhānaso yathābhūtaṁ ñāṇaṁ, tassa āyasmato saṁvijjate, tena naṁ ovadati, taṁ Bhagavā karoti.

> Sacepi dasa pajjote, dhārayissasi Kassapa.
> Neva dakkhati rūpāni, cakkhu tassa na vijjatīti.

Api ca kho yathā dūto rājavacanena sattamanusāsati, evaṁ sesānugo aññātakaṁ ghosaṁ paresaṁ deseti. Anuññātakhamasuttaṁ gahetabbaṁ. Ananuññātakhamaṁ na gahetabbaṁ.

Tattha katamo suttasaṅkaro. Pañcavidhaṁ suttaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ vāsanābhāgiyaṁ dassanabhāgiyaṁ bhāvanābhāgiyaṁ asekkhabhāgiyaṁ. Aññaṁ ārādheyya aññaṁ deseti aññassa ca suttassa atthaṁ aññamhi sutte niddisati. Suttassa vā hi anekākāraṁ atthaṁ niddisati. Ariyadhammasādhane atthaṁ vivarati. Vāsanābhāgiyassa atthaṁ dassanabhāgiyesu niddisati. Orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ atthaṁ uddhaṁbhāgiyesu niddisati. Mudumajjhānaṁ indriyānaṁ adhimattesu suttesu niddisati. Iti ayaṁ suttaṁ sambhedaṁ hetunā ca nissandena ca phalena ca niddesena ca mudumajjhādhimattatāyapi ca atthena ca byañjanena ca yo sambhedo, ayaṁ vuccati suttasaṅkaro. Yo asambhedo, ayaṁ vuccati suttavicayo.

Tatthāyaṁ uddānagāthā

> Purimānaṁ akkhaṇḍaṁ, yathābhūtassa paccayo.
> Nissando vāsanāsaddhi, anuññā suttasaṅkaro.

Therassa Mahākaccāyanassa suttavicayo nāma catutthabhūmi.

---

5. Pañcamabhūmi

43. Tattha katamo hāravibhaṅgo. Yattha soḷasa hārā akkharaso bhedaṁ gacchanti. Tattha ādimhi desanāhāro. Tattha ayaṁ gāthā kusalā vā akusalā vā saccāni vā saccekadeso vā. Kiṁ desitanti sutte vīmaṁsā desanāhāro. Yathā ariyasaccāni nikkhepo cattāri

saccāni sādhāraṇāni asādhāraṇāni ca. Yāni ca aṭṭhārasa padāni dukkhato satta padāni saṅkhepena kāyikena cetasikena dukkhena, appiyasampayogena piyavippayogena ca tīhi ca saṅkhatāhi. Tattha tīṇi saṅkhatalakkhaṇāni tisso dukkhatā uppādo saṅkhatalakkhaṇaṁ, saṅkhāradukkhatāya dukkhatā ca saṅkhatalakkhaṇaṁ, vipariṇāmadukkhatāya dukkhatāhi aññathattaṁ ca saṅkhatalakkhaṇaṁ, dukkhadukkhatāya ca dukkhatā, imesaṁ tiṇṇaṁ saṅkhatalakkhaṇānaṁ tīsu vedanābhūmīsu adukkhamasukhā vedanā uppādo saṅkhatalakkhaṇaṁ, saṅkhāradukkhatāya ca dukkhatā tayo saṅkhatalakkhaṇaṁ, sukhā vedanāya ca vipariṇāmadukkhatāya ca dukkhatāti aññathattaṁ saṅkhatalakkhaṇaṁ, dukkhāvedanā dukkhadukkhatā ca dukkhatā imamhi imesu navapadesu paṭhamakesu sattasu padesu soḷasasu padesu dhukkhā pariyesitabbā, ekādasa dukkhatāya ca lakkhaṇaṁ niddese niddiṭṭhaṁ. Pātubhāvalakkhaṇā jātiyā ca pātubhāvacutilakkhaṇo cutoti vitthārena pannarasapadāni kattabbāni, evaṁ sādhāraṇāni asādhāraṇāni ca sattasu dasasu padesu saññāsa tividhe ca sāsanappaṭṭhāne aṭṭhārasavidhesu ca suttādhiṭṭhānesu dasavidhesu ca suttavidheyyesu soḷasavidhesu ca hāresu ekavīsatividhāya ca pavicayavīmaṁsāyāti idaṁ desitaṁ. Yathābhūtañca desitanti, ayaṁ vuccati desanāhāro.

44. Tattha katamo vicayo hāro.

Padaṁ pañhā ca pucchā ca, kiṁ pubbaṁ kiñca pacchimaṁ.
Anugīti sā ca vicayo, hāro vicayoti niddiṭṭho.

Padanti paṭhamaṁ padaṁ, tassa ko attho, yaṁ Bhagavā puṭṭho āyasmatā Ajitena taṁ gahetabbaṁ, katipadāni puṭṭhāni yathākiṁ kenassu nivuto lokoti gāthā, imāni katipadāni cattāri iti visajjanāya pucchā. Yattakehi padehi Bhagavatā visajjitāni padāni iti pucchāya ca yā padānaṁ saṅkāsanā, idaṁ vuccati padanti.

Pañhāti imāni cattāri padāni, kati pañhā, eko vā dve vā taduttari vā imāni cattāri padāni eko pañho, atthānuparivatti byañjanaṁ hoti, sambahulānipi padāni ekamevatthaṁ pucchati. Imāni cattāri padāni anuparivattīni taṁ byañjanena eko pañhova hoti. Kenassu nivuto

lokoti lokaṁ sandhāya pucchati, kenassu nappakāsati kissābhilepanaṁ brūsīti taṁyeva pucchati. Kiṁsu tassa mahabbhayanti taṁyeva pucchati. Evaṁ atthānuparivatti byañjanaṁ eko pañho hoti, so pañho catubbidho ekaṁsabyākaraṇīyo vibhajjabyākaraṇīyo paṭipucchābyākaraṇīyo ṭhapaniyoti, tattha cakkhu aniccanti ekaṁsabyākaraṇīyo, yaṁ aniccaṁ taṁ dukkhanti vibhajjabyākaraṇīyo, siyā aniccaṁ na cakkhu, yānipi āyatanāni ca na cakkhu, tānipi aniccanti na cakkhuyeva, ayaṁ vibhajjabyākaraṇīyo, yaṁ cakkhu taṁ cakkhundriyaṁ neti paṭipucchābyākaraṇīyo, taṁ cakkhu Tathāgatoti ṭhapaniyo. Aññatra cakkhunāti ṭhapaniyo pañho. Idaṁ pañhaṁ Bhagavā kiṁ pucchito, lokassa saṁkileso pucchito. Kiṁ kāraṇaṁ, tividho hi saṁkileso taṇhāsaṁkileso ca diṭṭhisaṁkileso ca duccaritasaṁkileso ca. Tattha avijjāya nivutoti avijjaṁ dasseti, jappāti taṇhaṁ dasseti, mahabbhayanti akusalassa kammassa vipākaṁ dasseti, sotaṁ nāma sukhavedanīyassa kammassa dukkhavedanīyo vipāko bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjatīti Bhagavā visajjeti, catūhi yo padehi avijjāya nivuto lokoti -pa- evaṁ vuccati.

45. Taduttari paṭipucchati, savanti sabbadhi sotāti gāthā, cattāri padāni pucchati taṁ Bhagavā dvīhi padehi visajjeti.

* Yāni sotāni lokasmiṁ, sati tesaṁ nivāraṇaṁ.
Sotānaṁ saṁvaraṁ brūmi, paññāyete pimīyare.

Imāni cattāri padāni dvīhi padehi visajjeti. Idaṁ padanti pucchito, tassa saṁkiliṭṭhassa lokassa vodānaṁ pucchito, sotāni cha taṇhākāyā bahulādhivacanena niddiṭṭhā bhavanti sabbehi āyatanehi. Tāni sotāni kena nivāriyantīti pariyuṭṭhānapahānaṁ pucchati, kena sotā pidhīyareti anusayasamugghātaṁ pucchati. Tattha Bhagavā chasu dvāresu satiyā deseti, yo hi sampajāno viharati satidovārikena ca tassa indriyāni guttāni sambhavanti. Tattha guttesu indriyesu yā yā vipassanā, sā sā tesaṁ tesaṁ sotānaṁ tassā ca avijjāya yo loko nivuto accantapahānāya saṁvattati. Evaṁ sotāni pihitānipi bhavanti tato uttari pucchati.

---

* Heṭṭhā 13, 180 piṭṭhesupi.

Paññā ca sati ca nāmarūpassa kho tassa Bhagavantaṁ puṭṭhumāgamma katthetaṁ upasammati imāni cattāri padāni Bhagavā ekena padena visajjeti.

Yametaṁ pañhaṁ apucchi[1], Ajita taṁ vadāmi te -pa-.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṁ upasammati.

Iminā pañhena kiṁ pucchati, anupādisesanibbānadhātuṁ pucchati, taṁ Bhagavā anupādisesāya nibbānadhātuyā visajjeti. Tattha paṭhamena pañhena saṁkilesaṁ pucchati. Dutiyena pañhena vodānaṁ pucchati. Tatiyena pañhena sopādisesanibbānadhātuṁ pucchati. Catutthena pañhena anupādisesanibbānadhātuṁ paṭipucchati tato uttari paṭipucchati.

Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā[2] puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisa.

Imāni cattāri padāni pucchati. Kati ca pana te pañhe saṅkhātadhammā ca arahantā sekkhā ca. Kiṁ pubbaṁ kiñca pacchimanti ayamattho. Tattha kataraṁ paṭhamaṁ pucchati, kataraṁ pucchā. Araṁhantaṁ paṭhamaṁ pucchati. Sekkhadhamme tattha kena padena saṅkhātadhammāti arahanto gahitā. Puthūti sekkhā gahitā. Tesaṁ me nipakoti sādhāraṇaṁ padaṁ Bhagavantaṁ pucchati. Tassa sādhāraṇāni ca asādhāraṇāni ca pañhesu pucchitabbāni. Taṁ Bhagavā visajjeti. Na tathā puṭṭhaṁ, paṭhamaṁ puṭṭhaṁ, taṁ pucchā visajjeti. Yaṁ pacchā pucchitaṁ paṭhamaṁ visajjeti. Kiñca idaṁ pucchitaṁ visuddhānaṁ visujjhantānañca kā iriyāti idaṁ pucchi, taṁ kāmesu nābhigijjheyya. Manasānāvilo siyāti pariyuṭṭhānāni vitakkena ca Bhagavā nivāreti, dve pana vitakka-anāvilatāya pariyuṭṭhānaṁ, yathā nīvaraṇesu niddiṭṭhaṁ. Kusalā sabbadhammesūti arahantaṁ visajjeti.

Kenassu tarati oghanti gāthā, imāni cattāri padāni. Cattāroyeva pañhā. Kiṁ kāraṇaṁ, na hi ettha atthānuparivatti byañjanaṁ[3] yathā paṭhamaṁ Ajitapañhesu, tassa na ekaṁsena bahūni visajjanāni, bahukā pañhā, ekova na cāpi, sabbe pucchati, pubbe visajjito, yathā catuttho Ajitopañhe,

---

1. Pucchase pañhaṁ (I, Ka) Khu 1. 434 piṭṭhe.
2. Sekkhā (Ka) Khu 1. 434; heṭṭhā 16 piṭṭhesupi.
3. Yathānuparivatthivajjaṁ (I, Ka)

yaṁ ettha yathābhūtaṁ pariyesanāpadabandhena visajjanāyo evaṁ yathābhūtaṁ pariyesati. Yo puna ettha yaṁ evaṁ pucchati tattha ayamākāro pucchanāyaṁ antojaṭā bahijaṭāti gāthā[1] pucchitavisajjanāya maggitabbā. Kathaṁ visajjitāti Bhagavāti visajjeti. Sīle patiṭṭhāya naro sapaññoti gāthā. Tattha cittabhāvanāya samathā, paññābhāvanāya vipassanā. Tattha evaṁ anumīyati, ye dhammā samathena ca vipassanāya ca pahīyanti, te ime antojaṭā bahijaṭā. Tattha visajjanaṁ samathena rāgo pahīyati, vipassanāya avijjā. Ajjhattavatthuko rāgo antojaṭā, bāhiravatthuko rāgo bahijaṭā. Ajjhattavatthukā sakkāyadiṭṭhi, ayaṁ antojaṭā. Ekasaṭṭhi diṭṭhigatāni ca bāhiravatthukāni bahijaṭā, yā hi ajjhattavatthukā yā diṭṭhibhāgiyena bhavissati, ayaṁ jaṭā. Tathā saṁkhittena yā kāci ajjhattavatthukā taṇhā ca diṭṭhi ca, ayaṁ antojaṭā. Yā kāci bāhiravatthukā taṇhā ca diṭṭhi ca, ayaṁ bahijaṭā.

Yathā devatā Bhagavantaṁ pucchati "catucakkaṁ navadvāraṁ"ti gāthā[2]. Tattha Bhagavā visajjeti "chetvā naddhiṁ varattaṁ cā"ti gāthā, idaṁ Bhagavā dukkhanirodhagāminiṁ paṭipadaṁ visajjeti. Imāya visajjanāya Bhagavā anumīyati kilese ettha purimāya gāthāya niddisitabbena. Taṁ hi catucakkanti cattāro vā hatthapādā. Navadvāranti nava vaṇamukhāni. Yathā catucakkanti cattāro upādānā, upādānappaccayā bhavo, upādānanirodhā bhavanirodho. Navadvāranti nava mānavidhā, mānajātikāya hi dukkhaṁ seyyenamhi paraso tīṇi tikāni puṇṇaṁ. Tikena saṁyuttaṁ hi pañcakāmaguṇiko rāgo. Tattha naddhīti taṇhā visajjīyati. Varattanti mānaṁ visajjeti, icchā lobho ca pāpakoti pañcakāmaguṇiko rāgo. Tattha visamalobho pāpakoti niddisiyati samūlataṇhanti. Aññāṇamūlakā taṇhāti aññāṇamūlakā taṇhā, taṇhāya ca diṭṭhiyā ca pahānaṁ. Ye ca puna aññepi keci catucakkayogena teneva kāraṇena ca yujjanti, saṁsāragāmino dhammā sabbe niddisitabbā. Tatthāyaṁ gāthā visajjanā pucchāya ca visajjanāya sameti[3]. Yaṁ yadi sandena atha saha byākaraṇena anugītiyaṁ ca so vicayoti Bhagavā yattakāni padāni nikkhipati, tatthakehi anugāyati.

---

1. Saṁ 1. 13 piṭṭhe. 2. Saṁ 1. 15 piṭṭhe. 3. Samaṁti (I)

46. Aṭṭhahi bhikkhave aṅgehi samannāgato bhikkhu dūteyyaṁ gantumarahati[1]. Imāni aṭṭha padāni nikkhittāni. Chahi padehi Bhagavā anugāyati.

"Yo ve na byathati[2] patvā, parisaṁ uggavādiniṁ.
Na ca hāpeti vacanaṁ, na ca chādeti sāsanaṁ.

Asandiddhiṁ ca bhaṇati, pucchito na ca kuppati.
Sa ve tādisako bhikkhu, dūteyyaṁ gantumarahatī"ti.

Tattha pana Bhagavā yattakāni padāni nikkhipati, tatthakehi anugāyati. Sattahi bhikkhave aṅgehi samannāgato kalyāṇamitto piyo garubhāvanīyoti vitthārena, idaṁ Bhagavā sattahi padehi anugāyati. Iti bahussutavā anugāyati, appatarakathaṁ padaṁ vā nikkhepo, bahussutavā nava padāni nikkhepo, appatarikā anugītiyā bahutarikā anugāyati. Ayaṁ vuccati te anugīti ca vicayo, ayaṁ vicayo nāma hāro.

Tattha katamo yuttihāro.

* Sabbesaṁ hārānaṁ, yā bhūmī yo ca gocaro tesaṁ.
Yuttāyutti parikkhā, hāro yuttīti niddiṭṭho.

Hārānaṁ soḷasannaṁ yathā desanā yathā vicayo yo ca niddisiyati, ayaṁ niddeso. Ayaṁ pucchā suttesu na yujjatīti yā tattha vīmaṁsā, ayaṁ yutti.

Yathā hi sahetū sappaccayā sattā saṁkilissanti, atthi hetu atthi paccayo sattānaṁ saṁkilesāya, sahetū sappaccayā sattā visujjhanti, atthi hetu atthi paccayo sattānaṁ visuddhiyā. Sīlavatā Ānanda puggalena na veyyākaraṇiyā kinti me vippaṭisāro uppādeyya -pa- abyākaraṇaṁ kattabbaṁ, ayaṁ visuddhiyā maggo. Tassa hetu ko paccayo, sīlakkhandhassa cattāri cattāri hetu ca paccayo ca. Sappurisasaṁsevo yo ca patirūpadesavāso ca, ayaṁ upādāpaccayatā sappaccayo. Yaṁ porāṇakammaṁ assa vipāko paccayo, tāya paccayāya attasammāpaṇidhi,

---

1. Kātumarahati (I, Ka) Aṁ 3. 37 piṭṭhe. 2. Byāthati (Ka) * Heṭṭhā 3 piṭṭhe.

ayaṁ hetu. Iti sīlakkhandho sahetu sappaccayoti idaṁ lokikaṁ sīlaṁ.

Yaṁ pana lokuttaraṁ sīlaṁ, tassa tīṇi indriyāni paccayo saddhindriyaṁ vīriyindriyaṁ samādhindriyaṁ, ayaṁ paccayo. Satindriyañca paññindriyañca hetu. Paññāya nibbedhagāminiyā, yaṁ sīlaṁ jāyati. Sotāpannassa ca sīlaṁ tenāyaṁ hetu ayaṁ paccayo. Yaṁ puna samādhino passaddhi ca pīti ca pāmojjaṁ paccayo. Yaṁ sukhaṁ hetu tena samādhikkhandho sahetu sappaccayo. Yaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ paññā. Tassa paratoghoso ajjhattaṁ ca yoniso manasikāro hetu ca paccayo ca, iti ime tayo khandhā sahetū sappaccayā evaṁ satta paññā. Sattabyākaraṇīsu ca suttesu na yujjati. Ayaṁ yuttihāro. So catūsu mahāpadesesu daṭṭhabbo.

47. Tattha katamaṁ padaṭṭhānaṁ.

* Dhammaṁ deseti Jino, tassa ca dhammassa yaṁ padaṭṭhānaṁ.
Iti yāva sabbadhammā, eso hāro padaṭṭhāno.

Tattha pañca kāmaguṇā kāmarāgassa padaṭṭhānaṁ. Yesaṁ kesañci kāmarāgo uppajjati uppanno vā uppajjissati vā, etesu yepi pañcasu rūpesu āyatanesu nāññatra etehi kāmarāgassa padaṭṭhānanti. Vuccate, tena pañca kāmaguṇā kāmarāgassa padaṭṭhānaṁ. Pañcindriyāni rūparāgassa padaṭṭhānaṁ. Manindriyaṁ bhavarāgassa padaṭṭhānaṁ. Pañcakkhandhā sakkāyadiṭṭhiyā padaṭṭhānaṁ. Ekasaṭṭhi diṭṭhigatāni diṭṭhirāgassa padaṭṭhānaṁ. Kāmadhātu kāmarāgassa padaṭṭhānaṁ. Arūpadhātu arūparāgassa padaṭṭhānaṁ. Sukhasaññā kāmarāgassa padaṭṭhānaṁ. Byāpādasaññā byāpādassa padaṭṭhānaṁ. Asampajaññatā sammohassa padaṭṭhānaṁ. Nava āghātavatthūni byāpādassa padaṭṭhānaṁ. Navavidhaṁ mānaṁ mānassa[1] padaṭṭhānaṁ. Sukhā vedanā rāgānusayassa padaṭṭhānaṁ. Dukkhā vedanā paṭighānusayassa padaṭṭhānaṁ. Adukkhamasukhā vedanā avijjānusayassa padaṭṭhānaṁ. Attavādupādānañca musāvādo ca lobhassa padaṭṭhānaṁ. Pāṇātipāto ca pisuṇavācā ca pharusavācā ca byāpādassa padaṭṭhānaṁ. Micchattañca samphappalāpo ca mohassa padaṭṭhānaṁ. Bhavaṁ bhogañca vokāro ahaṁkārassa padaṭṭhānaṁ. Bāhirānaṁ

---

* Heṭṭhā 3 piṭṭhe.

1. Navamānaṁ vidhamānassa (I, Ka)

pariggaho mamaṁkārassa padaṭṭhānaṁ. Kāyassa saṅgaṁ[1] diṭṭhiyā padaṭṭhānaṁ. Kāyikadoso dosassa padaṭṭhānaṁ. Kāyikakāsāvo lobhassa padaṭṭhānaṁ. Yo yo vā pana dhammo yena yena ārammaṇena uppajjati saccādhiṭṭhānena vā dhammādhiṭṭhānena vā anusayanena vā, so dhammo tassa padaṭṭhānaṁ. Tena sārammaṇena so dhammo uppajjati.

Yathā manusso purimassa padassa padaṭṭhānaṁ alabhanto dutiyaṁ padaṁ uddharati, so pacchānupadaṁ saṁharati. Yadi pana yo na dutiyapadassa padaṭṭhānaṁ labhati, aparaṁ padaṁ uddharati. Tassa yo ceso paccayo bhavati. Evaṁ dhammo kusalo vā akusalo vā abyākato vā padaṭṭhānaṁ alabhanto na pavattati. Yathā payuttassa dhammassa yonilābho[2], ayaṁ vuccati padaṭṭhāno hāro.

48. Tattha katamo lakkhaṇo hāro.

* Vuttamhi ekadhamme, ye dhammā ekalakkhaṇā tena.
Sabbe bhavanti vuttā, so hāro lakkhaṇo nāma.

Yesañca susamāraddhā, niccaṁ kāyagatāsatīti gāthāya vuttāya kāyagatāsatiyā vuttā vedanāgatā cittagatā dhammagatā ca sati catunnaṁ satipaṭṭhānānaṁ ekena satipaṭṭhānena. Na hi cittaṁ ekasmiṁ viññāṇaṭṭhitiyā pavattati, nānāsu gatīsu pavattati, kāyagatāsatiyā vuttāya vuttā vedanāgatā cittadhammagatā ca. Na hi kāyagatāsatiyā bhāvitāya satipaṭṭhānā cattāro bhāvanāpāripūriṁ na gacchanti. Evaṁ tassadisesu dhammesu vuttesu sabbadhammā vuttā ca bhavanti.

Sacittapariyodāpanaṁ, etaṁ Buddhāna sāsananti gāthā cetasikā dhammā vuttā, citte rūpaṁ vuttaṁ. Idaṁ nāmarūpaṁ dukkhaṁ ariyasaccaṁ. Tato sacittapariyodāpanā yaṁ yaṁ odapeti, taṁ dukkhaṁ. Yena odapeti, so maggo. Yato odapanā, so nirodho. Cakkhuṁ ca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṁ, tattha sahajātā vedanā saññā cetanā phasso manasikāro etete dhammā ekalakkhaṇā uppādalakkhaṇena. Yo ca rūpe nibbindati, vedanāya so nibbindati, saññāsaṅkhāraviññāṇesupi so nibbindati.

---

1. Kāyavaṅkaṁ (I) 2. Yoniso lābho (I) * Heṭṭhā 3 piṭṭhe.

Iti ye ekalakkhaṇā dhammā, tesaṁ ekamhi dhamme niddiṭṭhe sabbe dhammā niddiṭṭhā honti, ayaṁ vuccati lakkhaṇo hāro.

Tattha katamo catubyūho hāro.

* Nirutti adhippāyo ca, byañjanā desanāya ca.
Suttattho pubbāparasandhi, eso hāro catubyūho.

Tattha katamā nirutti, sā kathaṁ pariyesitabbā[1]. Yathā vuttaṁ Bhagavatā ekādasahi aṅgehi samannāgato bhikkhu khippaṁ dhammesu mahattaṁ pāpuṇāti, atthakusalo ca hoti, dhammakusalo ca hoti, niruttikusalo ca hoti, itthādhivacanakusalo ca hoti, purisādhivacanakusalo ca, vipurisādhivacanakusalo ca, atītādhivacanakusalo ca, anāgatādhivacanakusalo ca, paccuppannādhivacanakusalo ca. Ekādhippāyena kusalo nānādhippāyena kusalo. Kimhi desitaṁ, atītānāgatapaccuppannaṁ. Itthādhivacanena purisādhivacanena vipurisādhivacanena sabbaṁ yathāsuttaṁ niddiṭṭhaṁ. Taṁ byañjanato niruttikosallato yo yaṁ suttassa suniruttidunniruttitaṁ avekkhati, idaṁ evaṁ niropayitabbaṁ. Idampi na niropayitabbaṁ. Idaṁ vuccate niruttikosallaṁ.

49. Tattha katamaṁ adhippāyakosallaṁ. Yathādesitassa suttassa sabbassa vāraṁ gacchati imena Bhagavatā desitabbanti. Yathā kiṁ appamādo amataṁ padaṁ, pamādo maccuno padanti gāthā. Ettha Bhagavato ko adhippāyo ye asītimeva ākaṅkhanti te appamattā viharissanti, ayaṁ adhippāyo.

Yogassa kālaṁ na nivattati yā ca,
So na tattha pāpintave bhavanti.
Vedanāmagga-isinā[2] paveditaṁ,
Dhutarajāsavā dukkhā pamokkhātā.

Ettha Bhagavato ko adhippāyo. Ye dukkhe nāssādakā[3], te vīriyamārabhissanti dukkhakkhayāyāti. Ayaṁ tattha Bhagavato adhippāyo. Iti gāthāya vā byākaraṇena vā desite iminā suttena sādhakā,

---

* Heṭṭhā 3 piṭṭhe passitabbaṁ.
1. Passitabbā (I, Ka)
2. Vedanāmaggaṁ isinā (I)
3. Dukkhena sādhakā (I)

yo evaṁ dhammānudhammaṁ paṭipajjatīti so adhippāyo, ayaṁ vuccati desanādhippāyo.

Tattha katamo pubbāparasandhi. Yaṁ gāthāyaṁ vā suttesu vā padāni asīti tāni bhavanti evaṁ vā evameti tassā gāthāya suttassa vā yāni purimāni padāni yāni ca pacchimakāni, tāni samosāretabbāni. Evaṁ so pubbāparena sandhi ñāyati. Yā ekā samāraddhā gāthā dve tīṇi vā tassa mekadese bhāsitānaṁ abhāsitāhi gāthāhi aniddiṭṭho attho bhavati tadupadhāritabbaṁ. Yaṁva sabbā[1] itissa pariyesamānassa pariyesanā kaṅkhā, tassa vā puggalassa paññattīnaṁ apare pariyesitabbaṁ. Idaṁ vuccate pubbāparena sandhi. Kosallanti vatthuto nidānakosallaṁ. Byañjanato niruttikosallaṁ. Desanādhippāyakosallaṁ. Pubbāparena sandhikosallaṁ. Tattha tassa gāthā pariyesitā nidānaṁ vā. Upalabbhituṁ na attho niddisitabbo vatthuto nidānakosallaṁ atthakosallaṁ imehi catūhi padehi attho pariyesiyanto yathābhūtaṁ pariyiṭṭho hoti. Atha ca sabbo vatthuto vā nidānena vā yo adhippāyo byañjano nirutti sandhi ca anuttaro eso pubbāparena evaṁ suttatthena desitabbaṁ. Ayaṁ catubyūho hāro.

50. Tattha katamo āvaṭṭo hāro.

* Ekamhi padaṭṭhāne, pariyesati sesakaṁ padaṭṭhānaṁ.
Āvaṭṭati paṭipakkhe, āvaṭṭo nāma so hāro.

Yathā kiṁ unnaḷānaṁ pamattānanti gāthāyo. Yaṁ pamādo, idaṁ kissa padaṭṭhānaṁ, kusalānaṁ dhammānaṁ osaggassa. Kusaladhammosaggo pana kissa padaṭṭhānaṁ, akusaladhammapaṭisevanāya. Kissa padaṭṭhānaṁ, kusaladhammapaṭisevanāya. Kissa padaṭṭhānaṁ, kilesavatthupaṭisevanāya. Iti pamādena mohapakkhiyā diṭṭhi avijjā chandarāgapakkhiyā. Tattha taṇhā ca diṭṭhi cattāro āsavā taṇhā kāmāsavo ca bhavāsavo ca diṭṭhāsavo ca avijjāsavo ca. Tattha citte atthīti diṭṭhi cetasikesu niccanti pañcasu kāmaguṇesu ajjhāvahanena kāmāsavo, upapattīsu āsatti bhavāsavo. Tattha

---

* Heṭṭhā 3 piṭṭhe.

1. Yaṁ vattabbaṁ (I)

rūpakāyo kāmāsavassa bhavāsavassa ca padaṭṭhānaṁ. Nāmakāyo diṭṭhāsavassa avijjāsavassa ca padaṭṭhānaṁ.

Tattha alliyanāya ajjhattavāhanaṁ kāmāsavassa lakkhaṇaṁ. Patthanagantha- na-abhisaṅkhārakāyasaṅkhāraṇaṁ bhavāsavassa lakkhaṇaṁ, abhiniveso ca parāmāso ca diṭṭhāsavassa lakkhaṇaṁ. Appaṭivedho dhammesu asampajaññā ca avijjāsavassa lakkhaṇaṁ. Ime cattāro āsavā cattāri upādānāni. Kāmāsavo kāmupādānaṁ, bhavāsavo bhavupādānaṁ, diṭṭhāsavo diṭṭhupādānaṁ, avijjāsavo attavādupādānaṁ, imehi catūhi upādānehi pañcakkhandhā. Tattha avijjāsavo citte pahātabbo, so citte cittānupassissa pahīyati. Diṭṭhāsavo dhammesu pahātabbo, so dhammesu dhammānupassissa pahīyati. Bhavāsavo āsattiyā pahātabbo, so vedanāsu vedanānupassissa pahīyati. Kāmāsavo pañcasu kāmaguṇesu pahātabbo, so kāye kāyānupassissa pahīyati. Tattha kāyānupassanā dukkhamariyasaccaṁ bhajati. Vedanānupassanā pañcannaṁ indriyānaṁ paccayo sukhindriyassa dukkhindriyassa somanassindriyassa domanassindriyassa upekkhindriyassa, sattakilesopacāro tena samudayaṁ bhajati. Citte cittānupassanā nirodhaṁ bhajati. Dhammesu dhammānupassanā maggaṁ bhajati. Tenassa catūsu ca dassanena tasseva sabbe pahīyanti, yena niddiṭṭhā paṭhamaṁ unnaḷānaṁ pamattānaṁ tesaṁ vaḍḍhanti āsavā. Jānato ho passato āsavānaṁ khayo dukkhaṁ samudayo nirodho maggo hi akusalā dhammā. Evaṁ pariyesitabbā. Yāva tassa akusalassa gati tato paṭipakkhena akusale dhamme pariyesati tesaṁ kilesānaṁ hārena āvaṭṭati. Ayaṁ vuccate āvaṭṭo hāro. Evaṁ sukkāpi dhammā pariyesitabbā. Akusaladhamme āgamissa.

Tattha āvaṭṭassa hārassa ayaṁ bhūmi sati upaṭṭhānā ca vipallāsā ca cattāri ñāṇāni sakkāyasamuppādāyagāminī ca paṭipadā sakkāyanirodhagāminī paṭipadā.

51. Tattha katamo vibhatti hāro. Yaṁ kiñci vibhajjabyākaraṇīyaṁ vuccati vibhatti hāro. Yathā kiṁ āgantvā ca puna puggalo hoti, no

vāgataṁ na paribhāsati[1] paripucchatāya pañhāya atiyanaṁ ekassa kiñci, ayaṁ vuccate vibhatti hāro.

Tattha katamo parivattano hāro. Yaṁ kiñci paṭipakkhaniddeso, ayaṁ vuccati parivattano hāro. Yathā vuttaṁ Bhagavatā sammādiṭṭhikassa purisapuggalassa micchādiṭṭhi nijjiṇṇā hotīti vitthārena sabbāni maggaṅgāni. Ayaṁ vuccate parivattano hāro.

Tattha katamo vevacano hāro.

Vevacanehi anekehi, ekaṁ dhammaṁ pakāsitaṁ.
Sutte yo jānāti suttavidū,
Vevacano nāma so hāro.

Yathā āyasmā Sāriputto ekamhi vatthumhi vevacanena nānāvuttena Bhagavatā pasaṁsito "mahāpañño Sāriputto hāsapañño javanapañño"ti idaṁ paññāya vevacanaṁ. Yathā ca maggavibhaṅge niyyānattho ekamekaṁ maggaṅgaṁ vevacanehi niddiṭṭhaṁ. Evaṁ avijjāya vevacanā. Ekaṁ akusalamūlaṁ tadeva santaṁ tesu tesu janapadesu tena tena pajānanti. Na hi anena tadevapi ālapiyanti aññaṁ bhajati. Sabbakāmajahassa bhikkhunoti kāmā ālapitā. Yassa nitthiṇṇo saṅkoti teyeva kāme saṅkāti ālapati. Suṇamānassa puretaraṁ rajjanti teyeva kāme rajjanti ālapati. Evaṁ suttamhi yo dhammo desiyati tassa pariyeṭṭhi "katamassa dhammassa idaṁ nāmaṁ katamassa idaṁ vevacanan"ti. Sabbaññū hi yesaṁ yesaṁ yā nirutti hoti, yathā gāmi tena tena desetīti tassa vevacanaṁ pariyesitabbaṁ. Ayaṁ vevacano hāro.

52. Tattha katamo paññatti hāro. Cattāri ariyasaccānīti suttaṁ niddisati, nikkhepapaññatti. Yā samudayapaññatti. Kabaḷīkāre āhāre atthi chando atthi rāgo yāva patiṭṭhitaṁ. Tattha viññāṇaṁ pabhavapaññattiṁ paññapeti. Kabaḷīkāre āhāre natthi chando -pa- samugghāti paññatti.

Tassa kāmāsavāpi cittaṁ vimuccati, bhavāsavāpi cittaṁ vimuccati, avijjāsavāpi cittaṁ vimuccatīti pahānapaññattiṁ paññapeti. Taṇhā yassa purakkhatā

---

1. No vā na paribhāsati (I), na tāvāyaṁ paribhāsi (Ka)

paññā parivattati gāthā manāpapaññattiṁ paññapeti. Evaṁ pana manāpapaññattīti ekadhammaṁ Bhagavā paññapeti. Na hi taṇhā dukkhasamudayoti kāretvā sabbattha taṇhāsamudayo niddisitabbo. Yathā uppannaṁ kāmavitakkaṁ nādhivāseti vinodeti pajahatīti paṭikkhepapaññatti. Evaṁ sabbesaṁ dhammānaṁ kusalānañca akusalānañca yañcassa dhammakkhettaṁ bhavati, so ceva dhammo tattha pavattati. Tadavasiṭṭhā dhammā tassānuvattakā honti. Sā duvidhā paññatti parādhīnapaññatti ca sādhīnapaññatti ca. Katamā sādhīnapaññatti. Samādhiṁ bhikkheve[1] bhāvetha, samāhito bhikkhave bhikkhu yathābhūtaṁ pajānāti. "Rūpaṁ aniccan"ti yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ sādhīnapaññatti parādhīnapaññatti ca, sā paññatti paññāya ca sīlassa ca, yathā cattāri jhānāni bhāvetha. Tassa atthi samādhindriyaṁ mudūni cattāri indriyāni tāni catuparādhīnāni, tīṇi aveccappasādeti parādhīnaṁ samādhindriyaṁ cattāri indriyāni parādhīnāti catūsu ariyasaccesu aparādhīnaṁ paññindriyaṁ satipaṭṭhānesu sammappadhānesu vīriyindriyaṁ. Iti sake padaṭṭhāne sake khettasādhīno so dhammo, so ca tattha paññāpetabbo. Tassa paṭipakkhā nighāto niddisitabbo. Etthāyaṁ anekākārapaññatti kena kāraṇena ayaṁ dhammo paññattoti. Ayaṁ vuccate paññatti.

53. Tattha katamo otaraṇo hāro. Chasu dhammesu otāretabbaṁ. Katamesu chasu, khandhesu dhātūsu āyatanesu indriyesu saccesu paṭiccasamuppādesu. Natthi taṁ suttaṁ vā gāthā vā byākaraṇaṁ vā. Imesu channaṁ dhammānaṁ aññatarasmiṁ na sandissati. Ettāvatā esa sabbā desanā yā tā khandhā vā dhātuyo vā āyatanāni vā saccāni vā paṭiccasamuppādo vā, tattha pañcannaṁ khandhānaṁ vedanākkhandho rāgadosamohānaṁ padaṭṭhānaṁ. Tattha tisso vedanāyo tassa sukhāya vedanāya somanasso savicāro, dukkhāya vedanāya domanasso savicāro, adukkhamasukhāya vedanāya upekkho savicāro. Yaṁ puna tattha vedayitaṁ idaṁ dukkhasaccaṁ, khandhesu saṅkhārakkhandho tattha kāyo pamattaṁ sa-upavattati, tañca saṅkhāragato dvidhā ca bhavaṅgotaraṇaṁ kammaṁ tīṇi ca saṅkhārāni puññābhisaṅkhārā vā apuññā vā āneñjā vā hetu sabbasarāgassa no vītarāgassa, dosassa abhisaṅkhārāni ca avītarāgo ceteti ca pakappeti ca,

---

1. Passa Saṁ 2. 12 piṭṭhe.

vītarāgo pana ceteti ca no abhisaṅkharoti, yaṁ uṇhaṁ vajiraṁ kaṭṭhe vā rukkhe vā aññattha vā patantaṁ bhindati ca ḍahati ca, evaṁ sarāgacetanā ceteti ca abhisaṅkharoti ca. Yathā sataṁ vajiraṁ na bhindati na ca ḍahati, evaṁ vītarāgacetanā ceteti na ca abhisaṅkharoti. Tattha pañcannaṁ khandhānaṁ eko khandho anindriyasarīraṁ saññākkhandho.

Tattha dhātūnaṁ aṭṭhārasa dhātuyo. Tattha yā rūpī dasa dhātuyo, tāsu desiyamānāsu rūpakkhandho niddisitabbo, dukkhaṁ ariyasaccaṁ. Yepi ca cha viññāṇakāyā manodhātusattamā, tattha viññāṇakkhandho ca niddisitabbo, dukkhaṁ ariyasaccaṁ. Dhammadhātu pana dhammasamosaraṇā, so dhammo hetunā ca nissandena ca phalena ca kiccena ca vevacanena ca yena yena upalabbhati, tena tena niddisitabbo. Yadi vā kusalā yadi vā akusalā yadi vā abyākatā yadi vā asaṅkhatā. Dvādasannaṁ āyatanānaṁ dasa āyatanāni rūpāni taṁ dukkhaṁ ariyasaccaṁ niddisitabbaṁ. Rūpakkhandho ca manāyatanañca viññāṇakkhandhena niddisitabbaṁ, dukkhaṁ ariyasaccaṁ. Dhammāyatanaṁ nānādhammasamosaraṇaṁ. Tattha ye dhammā indriyānaṁ indriyesu niddisitabbā. Ye anindriyānaṁ anindriyesu niddisitabbā. Pariyāyato ca otāretabbā. Yathā sā dhammadhātu tathā dhammāyatanaṁ pariyesitabbaṁ. Yāyeva hi dhammadhātu tadeva dhammāyatanaṁ anūnaṁ anadhikaṁ.

Tattha paṭiccasamuppādo atthi tividho, atthi catubbidho, atthi duvidho. Tattha tividho paṭiccasamuppādo hetuphalanissando. Avijjā saṅkhārā taṇhā upādānaṁ ca ayaṁ hetu, viññāṇaṁ nāmarūpaṁ saḷāyatanaṁ phasso vedanā ca ayaṁ paccayo, yo bhavo ayaṁ vipāko. Yā jāti maraṇaṁ, ayaṁ nissando.

Kathaṁ catubbidho hetu paccayo vipāko nissando ca. Avijjā ca taṇhāsaṅkhārā ca upādānaṁ ca ayaṁ hetu. Viññāṇaṁ nāmarūpassa paccayo. Nāmarūpaṁ upapajjati. Tathā upapannassa saḷāyatanaṁ phasso vedānā ca ayaṁ paccayo. Yo bhavo, ayaṁ vipāko. Yā jāti yā ca jarāmaraṇaṁ, ayaṁ nissando.

Kathaṁ duvidho paṭiccasamuppādo. Avijjā saṅkhārā taṇhā upādānaṁ, ayaṁ samudayo, viññāṇaṁ nāmarūpaṁ saḷāyatanaṁ phasso vedanā bhavo jāti

maraṇaṁ ca, idaṁ dukkhaṁ. Yaṁ pana avijjānirodhā saṅkhāranirodho imāni tappaṭipakkhena dve saccāni. Tasmā paṭiccasamuppādo yena ākārena niddiṭṭho, tena tena niddisitabbo.

Tathā bāvīsati indriyāni, dvādasa indriyāni cakkhundriyāni cakkhundriyaṁ yena domanassindriyaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Purisindriyaṁ ca diṭṭhiyā ca taṇhāpadaṭṭhānaṁ. Yato puriso purisakānaṁ taṁ evaṁ kātabbatā. Atha ajjhattaṁ sārajjati. Ayaṁ ahaṁkāro taṁ yasā săratto bahiddhā pariyesati, ayaṁ mamaṁkāro evaṁ itthī, tattha sukhindriyaṁ ca somanassindriyaṁ ca purisindriyassānuvattakā honti. Tassa adhippāyaparipuṇṇā lobhadhammā kusalamūle pavaḍḍhenti. Tassa ce ayamadhippāyo na pāripūriṁ gacchati. Tassa dukkhindriyaṁ ca domanassindriyaṁ ca vattati. Doso ca akusalamūlaṁ pavaḍḍhati. Sace pana upekkhā bhāveti upekkhindriyassa anuvattakāmā bhavati. Amoho ca kusalamūlaṁ pavaḍḍhati. Iti satta indriyāni kilesavatthumupādāya ananvemāni avamāni sabbassa vedanā itthindriyaṁ purisindriyaṁ. Tattha aṭṭha indriyāni saddhindriyaṁ yāva aññātāvino indriyaṁ, ayaṁ dukkhanirodhagāminī paṭipadā, dasannaṁ paññindriyānaṁ kāmarāgassa padaṭṭhānaṁ. Manindriyaṁ bhavarāgassa padaṭṭhānaṁ. Paññindriyāni rūparāgassa padaṭṭhānaṁ. Itthindriyaṁ ca purisindriyaṁ ca satta paññattiyā padaṭṭhānaṁ. Tattha yena yena indriyena yuttaṁ vā gāthāya otāretuṁ sakkoti, tena tena niddisitabbo. Evaṁ khandhesu dhātūsu āyatanesu saccesu paṭiccasamuppādesu, ayaṁ otaraṇo hāro.

54. Tattha katamo sodhano hāro. Yo gāthā ekena ārambho bhāsissanti. Tattha ekissā bhāsitāya avasiṭṭhāsu bhāsitāsu so attho na niddisitabbo. Kiṁ kāraṇaṁ, na hi tāva so attho bhāsito, so abhāsito na sakkā niddisituṁ. Yathā kiṁ appamādo amataṁ padanti gāthā ayamekā gāthā niddisitabbā. Kiṁ kāraṇaṁ, atthikkhātāva imassa ārambhassa anabhāsitaṁ.

Evaṁ[1] visesato ñatvā, appamādimhi paṇḍitā.
Appamāde pamodanti, ariyānaṁ gocare ratāti.

---

1. Etaṁ (I) Khu 1. 16 Dhammapade.

Idaṁ abhāsitaṁ. Imissāpi gāthāya bhāsitāya attho niddisitabbo. Kiṁ kāraṇaṁ, atthi tattha avasiṭṭhaṁ. Te jhāyino[1] sātatikā, niccaṁ daḷhaparakkamāti gāthā, evaṁ imā gāthāyo upadhāritā yadā bhavanti, tadā attho niddisitabbo. Evaṁ assutapubbesu suttesu byākaraṇesu vā ekuddeso bhāsito. Yā vīmaṁsā tulanā idaṁ atthi kiccaṁ, idaṁ suttaṁ bhāsitaṁ tassa vevacanaṁ niddiṭṭhaṁ vā na vāti. Tattha yā vīmaṁsā, ayaṁ vuccate sodhano hāro.

55. Tattha katamo adhiṭṭhāno hāro. Ekattatā ca vemattatā ca. Tattha kitapaññatti ca kiccapaññatti ca. Sā ekattatā ca vemattatā ca yathā paññatti ekavevacanena vemattatā pajānātīti paññā, sā ca ādhipateyyaṭṭhena paññatti. Yaṁ anomattiyaṭṭhena paññattanti. Taṁ anomattiyaṭṭhena paññābalaṁ. Tanubhūtā gocarattavasā sevasati tīsu ratanesu anussati Buddhānussati dhammānussati saṁghānussati aviparītānussaraṇatāya. Sammādiṭṭhi dhammānaṁ pavicayena dhammavicayasambojjhaṅgo abhinīhārato abhiññāti. Saṅkhepena maggā kā vatthu avikopanatāya ekattā, yathā uṇhena saṁsaṭṭhaṁ uṇhodakaṁ, sītena saṁsaṭṭhaṁ sītodakaṁ khārodakaṁ guḷhodakanti, idaṁ ekattatā vemattatā ca.

Atthi puna dhammo nānādhammasaṁghato ekato yathārūpaṁ cattāro vāretabbā, tañca rūpanti ekattatā. Pathavīdhātu āpo tejo vāyodhātūti vemattatā. Evaṁ sabbā catasso dhātuyo rūpanti ekattatā, pathavīdhātu āpo tejo vāyodhātūti vemattatā. Pathavīdhātūti lakkhaṇato ekattatā, saṁkiṇṇavatthuto vemattatā. Yaṁ kiñci kakkhaḷalakkhaṇaṁ, sabbaṁ taṁ pathavīdhātūti ekattatā. Kesā lomā nakhā dantā chavi cammanti vemattatā. Evaṁ sabbaṁ catasso dhātuyo rūpanti ekattaṁ. Saddā gandhā rasā phoṭṭhābbāti vemattatā.

Atthi puna dhammo vemattatā añño nāmaṁ labhati. Yathā kāyānupassanāya navasaññā vinīlakasaññā uddhumātakasaññā, ayaṁ asubhasaññā, yā ekattatā ārammaṇato vemattato, sā evaṁ saññāvedanāsu ādīnavaṁ samanupassato tathādhiṭṭhānaṁ samādhindriyaṁ ca

1. Khu 1. 16 Dhammapade.

sāyeva dhammesu tattha saññābhāvanā vīriyindriyaṁ ca dhammesu dhammānupassanā citte attasaññaṁ pajahato paññindriyaṁ ca citte cittānupassanā. (Iti)[1] yo koci ñāṇapacāro sabbaso paññāya gocaro paññā, ayaṁ vemattatā, yathā kāmarāgo bhavarāgo diṭṭhirāgoti vemattatā taṇhāya. Iti yaṁ ekattatāya ca vemattatāya ca ñāṇaṁ vīmaṁsanā tulanā. Ayaṁ adhiṭṭhāno hāro.

56. Tattha katamo parikkhāro hāro. Sahetu sappaccayaṁ vodānañca saṁkileso ca, yaṁ tadubhayaṁ pariyeṭṭhi, saparikkhāro hāro. Iti dhammānaṁ sahetukānaṁ hetu pariyesitabbo, sappaccayānaṁ paccayo pariyesitabbo.

Tattha kiṁ nānākaraṇaṁ, hetussa ca paccayassa ca. Sabhāvo hetu, parabhāvo paccayo. Parabhāvassa paccayo hetupi, sabhāvassa hetuyā parabhāvassa kassaci paccayo avutto hetu, vutto paccayo. Ajjhattiko hetu, bāhiro paccayo. Sabhāvo hetu, parabhāvo paccayo. Nibbattako hetu, paṭiggāhako[2] paccayo. Nevāsiko hetu, āgantuko paccayo. Asādhāraṇo hetu, sādhāraṇo paccayo. Ekoyeva hetu, aparāparo paccayo.

Hetussa upakaraṇaṁ samudānetabbo. Samudānaṁ hetu, tattha duvidho hetu, duvidho paccayo samanantarapaccayo ca paramparapaccayo ca. Hetupi duvidho samanantarahetu ca paramparahetu ca. Tattha katamo paramparapaccayo, avijjā nāmarūpassa paramparapaccayo, viññāṇaṁ samanantarapaccayatāya paccayo. Yadi ādimhi avijjānirodho bhavati nāmarūpassa nirodhopi. Tattha samanantaraṁ kiṁ kāraṇaṁ paramparapaccayo samanantarapaccayo samuddānito, ayaṁ paccayato. Tattha katamo paramparahetu, vijānantassa paramparahetutāya hetu, aññākāro samanantarahetutāya hetu. Yassa hi yaṁ samanantaraṁ nibbattati, so tassa hetupi jātinirodhā bahi ākāranirodho, ākāranirodhā daṇḍanirodho, daṇḍanirodhā khaṇḍanirodho. Evaṁ hetupi dvidhā so tāhi passitabbo.

---

1. ( ) Natthi I-potthake.
2. Pariggāhako (Ka)

Paṭiccasamuppādo yathā avijjāpaccayo tassa puna kiṁ paccayo, ayoniso manasikāro. So kassa paccayo saṅkhārānaṁ, iti paccayo ca samuppannaṁ ca tassa ko hetu avijjāyeva, tathā hi purimā koṭi na paññāyati. Tattha avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānassa hetu purimā hetu pacchā paccayo, sāpi avijjāsaṅkhārānaṁ paccayo catūhi kāraṇehi sahajātapaccayatāya samanantarapaccayatāya abhisandanapaccayatāya patiṭṭhānapaccayatāya.

57. Kathaṁ sahajātapaccayatāya avijjāsaṅkhārānaṁ paccayo, yaṁ cittaṁ rāgapariyuṭṭhaṁ, tattha avijjāpariyuṭṭhānena sabbaṁ paññāya gocaraṁ hanti. Tattha saṅkhārā tipaccayaṭṭhikā addhābhūmikāramahattassa[1] ayaṁ avijjāsahasamuppannaṁ vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullatamāpajjantī catūhi kāraṇehi paññā pahīyati. Katamehi catūhi anusayo pariyuṭṭhānaṁ saṁyojanaṁ upādānaṁ. Tattha anusayo pariyuṭṭhānaṁ jāti pariyuṭṭhitā saṁyujjati saṁyuttā upādiyati upādānapaccayā bhavo. Evaṁ te saṅkhārā tividhā uppannā bhūmigatā nāsa'ññattha ayaṁ maggena vinītattāyāti[2] te thāmagatā apativinītātipi te saṅkhārāti vuccati, evaṁ sahetusamuppannaṭṭhena atthi meva paccayā saṅkhārānaṁ paccayo niddiṭṭhaṁ apanetvā kusalaṁ akusalaṁ kusalo ca akusalo ca pakkhipitabbo, vipākadhammā apanetvā vacanīyaṁ avacanīyaṁ vacanīyañca avacanīyañca pakkhipitabbaṁ, bhava-apevirittā, sabbasuttaṁ parikkhipitabbaṁ.

Dasa Tathāgatabalāni cattāri vesārajjāni puññāni anaññākataṁ avijjā samanantarapaccayatāya saṅkhārānaṁ paccayo yena cittena saha samuppannā avijjā tassa cittassa samanantaracittaṁ samuppannanti, tassa yaṁ samanantaracittaṁ samuppannanti, tassa pacchimassa cittassa purimacittaṁ hetupaccayatāya paccayo, tena avijjā hetu tena cittena upādānaṁ anokāsakatā ñāṇaṁ na uppajjanti. Yā tassa appamādā dhātu abhijjhābhisanditā tahiṁ vipallāsā uppajjanti "asubhe subhan"ti "dhukkhe sukhan"ti, tattha saṅkhārā uppajjanti rattā duṭṭhā mūlassa cetanā rāgapariyuṭṭhānena byāpādapariyuṭṭhānena avijjāpariyuṭṭhānena diṭṭhivipallāso vatthuniddese

---

1. Laddhā bhūmikaramahattassa (I, Ka) 2. Vinibhattāya (I), vinibhattatāya (Ka)

niddisitabbo, yaṁ viparītacitto vijānāti ayaṁ cittavipallāso, yā viparītasaññā upaggaṇhāti ayaṁ saññāvipallāso. Yaṁ viparītadiṭṭhi abhinivisati ayaṁ diṭṭhivipallāso. Aṭṭha micchattāni vaḍḍhanti, tīṇi akusalāni ayoniso manasikāre uppannaṁ viññāṇañca vijjañca karonti. Iti pubbāparante akusalānātaritaro saṅkhārā vuddhiṁ vepullataṁ gacchanti. Te ca mahatā ca appaṭividitā ponobhavikā[1] saṅkhārā bhavanti. Iti evaṁ avijjā sahajātapaccayatāya saṅkhārānaṁ paccayo samanantarapaccayatāya ca.

58. Kathaṁ abhisandanākārena avijjā saṅkhārānaṁ paccayo, sā avijjā te saṅkhāre abhisanneti parippharati. Seyyathāpi nāma uppalaṁ vā padumaṁ vā taṁ udake vaḍḍhaṁ assa, sītena vārinā abhisannaṁ parisandanaṁ vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullataṁ āpajjati. Evaṁ abhisandanaṭṭhena avijjā saṅkhārānaṁ paccayo.

Kathaṁ patiṭṭhahanaṭṭhena avijjā saṅkhārānaṁ paccayo, te saṅkhārā avijjāyaṁ nissāya vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullataṁ āpajjanti. Seyyathāpi nāma uppalaṁ vā padumaṁ vā pathaviṁ nissāya pathaviṁ patiṭṭhāya vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullataṁ āpajjati. Ete saṅkhārā avijjāyaṁ patiṭṭhitā avijjāyaṁ nissāya vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullataṁ gacchanti. Evaṁ patiṭṭhahanaṭṭhena avijjā saṅkhārānaṁ paccayo.

Puna rāgasahagatassa kammassa vipākena paṭisandhimhi bhavo nibbattati, taṁ kammassa[2] sabbaṁ abhiniviṭṭhaṁ aññāṇavasena ponobhavikā saṅkhārāti vuccanti, evampi avijjāpaccayā saṅkhārā atthi. Puna pañcasu ye ca sekkhā puggalā, ye ca asaññisamāpattiṁ samāpannā, ye ca bhavagatā, ye ca antogatāyeva saṁsedajā, ye ca vā pana añño hi koci anāgāmibhūtā na cetenti na ca patthenti, tesaṁ kiṁ paccayā saṅkhārā. Puna rāgā atthi tesaṁ saṅkhārāni upādānāni cittamanussarantiyeva avipakkavipākasamūhatā asamucchinnapaccayā tesaṁ puna ca gato bhavati. Evampi hi avijjāpaccayā saṅkhārā. Puna sā te na upādānā napi saṅkhārā atthi, puna tesaṁ satta anusayā asamūhatā asamucchinnā tadārammaṇaṁ bhavati. Viññāṇassa patiṭṭhāya viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ. Evampi avijjāpaccayā saṅkhārā. Puna sā yaṁ kiñci kammaṁ ācayagāmi. Sabbaṁ taṁ avijjāvasena

1. Ponobbhavikā (Ka)
2. Kāmassa (I)

abhisaṅkhariyati taṇhāvasena ca allīyati. Aññaṇavasena ca tattha ādīnavampi na jānāti. Tadeva viññāṇabījaṁ bhavati, sāyeva taṇhāsineho bhavati. Sāyeva avijjā sammohoti. Evampi avijjāpaccayā saṅkhārā vattabbā. Iti imehi ākārehi avijjā saṅkhārānaṁ paccayo.

Tattha avijjāya hetu ayoniso manasikāro paccayo hoti. Tattha abhicchedo ayaṁ tattha tatiyaṁ balaṁ[1] nivatti, ayaṁ paṭisandhi. Tattha punabbhavo yo avecchedo asamugghātanaṭṭhena ayaṁ anusayo. Yathā paṭākaṁ vā sāṭakaṁ vā dve janā pīḷesu ca ekā vā balaṁ vā assa nivāṭassesu, na pana pīḷesu soseyya. Tattha yaṁ sinehā āpodhātu anupullanā sosetabbā. Uṇhadhātumāgamma sace puna taṁ ākāse nikkhipeyya taṁ ussāvena yebhuyyataraṁ sinehamāpajjeyya, na hi anāgamma tejodhātuṁ parisesaṁ gaccheyya. Evameva bhavaggaparamāpi samāpatti na anurūpassa samuggātāya saṁvattati. Te hi ālayanti sammasanti, na ca taṇhāya taṇhāpahānaṁ gacchanti. Tattha so asamugghāto. Avijjāya anusayo ca cittassa sampalibodho, idaṁ pariyuṭṭhānaṁ. Yathābhūtaṁ viññāṇassa appaṭivedho ayaṁ avijjā-āsavo avijjāviññāṇabījaṁ bhavati. Yaṁ bījaṁ so hetu na samucchijjati, asamucchijjanto paṭisandehati. Paṭisandahanto na samugghātaṁ gacchati. Asamugghātaṁ cittaṁ pariyonahati, pariyonaddhacitto yathābhūtaṁ nappajānāti, iti saññāṇassa sāsavattho, avijjattho, hetu-attho, avacchedattho, anivatti-attho, phalattho. Paṭisandhi-attho, punabbhavattho, asamugghātattho, anusayattho, pariyuṭṭhānattho, apaṭivedhanattho. Ettāvatā avijjāya khettaṁ niddiṭṭhaṁ bhavati. Ayaṁ vuccate parikkhāro nāma hāro.

59. Tattha katamo samāropano hāro. Ugghaṭitamhi tamhi santañceva ca naṁ vitthāraṁ pana vattabbaṁ. Vitthāravidhaṁ cittaññā ayaṁ samāropano hāro. . Tattha nāmaniddeso upaghaṭakā[2] vatthuniddeso vevacanaṁ vatthubhūto vitthāro. Yathā kiṁ, yā bhikkhūnaṁ vattato[3] pahātabbo, ayaṁ upaghaṭanā.

---

1. Phalaṁ (I) 2. Ugghaṭakā (I) 3. Nivattato (I)

Tattha katamo samāropano, kiñci na vattabbaṁ, rūparāgaṁ vā nāmavantapahātabbaṁ[1]. Yāva viññāṇanti vitthārena kātabbāni. Avijjā tā opammena paññāpetabbā, ayaṁ samāropano. Nissitacittassa ca mattiko ca nissayo taṇhā ca diṭṭhi ca. Tattha diṭṭhi avijjā taṇhā saṅkhārā. Tattha diṭṭhipaccayā taṇhā ime avijjāpaccayā saṅkhārā. Tattha nissitaṁ viññāṇaṁ idaṁ saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ yāva jarāmaraṇaṁ, idaṁ saṁkhittena bhāsite avasiṭṭhaṁ paropayati.

Anissitassa[2] calitaṁ natthīti tassa evaṁ diṭṭhiyā taṇhāya ca pahānaṁ tattha diṭṭhi-avijjānirodhāya bhūtaṁ viññāṇaṁ sarāgaṭṭhāniyesu dhammesu taṁ taṁ dhammaṁ upecca aññaṁ dhammaṁ dhāvati makkaṭopamatāya, atha khvassa parittesu dhammesu saragaṭṭhāniyesu chandarāgo natthi kuto tato calanā, adhimattesu sattesu cittaṁ nivessayati taṁ apatiṭṭhitaṁ viññāṇaṁ anāhāraṁ nirujjhati viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho yāva jarāmaraṇanirodho. Ayaṁ samāropano.

Tattha rāgavasena viññāṇassa calitaṁ sapariggaho, tasmiṁ calite asati yo parikilesopacāro tividho aggi paṭippassaddho bhavati. Tenāha calite asante passaddhi hoti. Tattha yaṁ samāropanā passaddhakāyo sukhaṁ vedeti, sukhino cittaṁ samādhiyati. Yāva vimuttitamiti ñāṇadassanaṁ bhavati. So āsavānaṁ khayā ca vimutti no upapajjati. Tassa upapattissa āgatigatiyā asantiyā nevidha na huraṁ na ubhayamantarena. Esevanto dhukkhassāti anupādisesā nibbānadhātu. Idamassa suttassa majjhe samāropitaṁ paṭiccasamuppāde ca vimuttiyaṁ ca yogo na ca etaṁ tassa saṁkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṁ vibhajjanti. Ayaṁ vuccate samāropano hāro. Na ca saṁkilesabhāgiyena suttena saṁkilesabhāgiyo ye ca dhammā samāropayitabbā nāññe. Evaṁ vāsanābhāgiye nibbedhabhāgiye, ayaṁ samāropano hāro. . Ime soḷasa hārā. . Suvīrassa Mahākaccāyanassa Jambuvanavāsino Peṭakopadese pañcamā bhūmi.

---

1. Nāmamantipahātabbaṁ (Ka) 2. Passa Khu 1. 179 Udāne; Saṁ 2. 284 piṭṭhesupi.

6. Suttatthasamuccayabhūmi

60. Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ sāsanaṁ tividhena saṅgahaṁ gacchati, khandhesu dhātūsu āyatanesu ca. Tattha pañcakkhandhā rūpakkhandho yāva viññāṇakkhandho. Dasa rūpa-āyatanāni cakkhū rūpā ca yāva kāyo phoṭṭhabbā ca, ayaṁ rūpakkhandho. Tattha cha vedanākāyā vedanākkhandho cakkhusamphassajā vedanā yāva manosamphassajā vedanā, ayaṁ vedanākkhandho. Tattha cha saññākāyā saññākkhandho, rūpasaññā yāva dhammasaññā ime cha saññākāyā, ayaṁ saññākkhandho. Tattha cha cetanākāyā saṅkhārakkhandho, rūpasañcetanā yāva dhammasañcetanā ime cha cetanākāyā, ayaṁ saṅkhārakkhandho. Tattha cha viññāṇakāyā viññāṇakkhandho, cakkhuviññāṇaṁ yāva manoviññāṇaṁ ime cha viññāṇakāyā, ayaṁ viññāṇakkhandho. Ime pañcakkhandhā.

Tesaṁ kā pariññā, aniccaṁ dukkhaṁ saññā anattāti esā etesaṁ pariññā. Tattha katamo khandhattho, samūhattho khandhattho, puñjattho khandhattho, rāsattho khandhattho. Taṁ yathā dabbakkhandho vanakkhandho dārukkhandho aggikkhandho udakakkhandho vāyukkhandho iti evaṁ khandhesu sabbasaṅgahova evaṁ khandhattho.

Tattha aṭṭhārasa dhātuyo cakkhudhātu rūpadhātu cakkhuviññāṇadhātu -pa- manodhātu dhammadhātu manoviññāṇadhātu. Etāyo aṭṭhārasa dhātuyo. Tāsaṁ pariññā aniccaṁ dukkhaṁ saññā anattāti esā etāsaṁ pariññā. Tattha ko dhātu-attho, vuccate avayavattho dhātu-attho. Avayavoti cakkhu no pasādo cakkhudhātu. Evaṁ pañcasu dhātūsu puna rāgavavacchedattho dhātu-attho. Vavacchinnā hi cakkhudhātu. Evaṁ pañcasu punarāha ekantipakatyatthena dhātu-atthoti vuccate. Taṁ yathā, pakatiyā ayaṁ puriso pittiko semhiko vātiko sannipātikoti evaṁ pakaticakkhudhātu dasannaṁ piyā ca sabbesu indriyesu -pa- visabhāgattho dhātu-attho.

Tattha dvādasāyatanāni katamāni, cha ajjhattikāni cha bāhirāni. Cakkhāyatanaṁ yāva manāyatananti ajjhattikaṁ, rūpāyatanaṁ yāva dhammāyatananti bāhiraṁ. Etāni dvādasa āyatanāni. Etesaṁ kā pariññā, aniccaṁ dukkhaṁ saññā anattāti, esā etesaṁ pariññā.

Api ca dvidhā pariññā ñātapariññā ca pahānapariññā ca. Tattha ñātapariññā nāma aniccaṁ dukkhaṁ saññā anattāti, esā ñātapariññā. Pahānapariññā pana chandarāgappahānā, esā pahānapariññā. Tattha katamo āyatanattho, vuccate ākārattho āyatanattho. Yathā suvaṇṇākaro dubbaṇṇākaro, yathā dvīhi tehi ākārehi te te gāvā uttiṭṭhanti. Evaṁ ete hi cittacetasikā gāvā uttiṭṭhanti kammakilesā dukkhadhammā ca. Punarāha āyadānattho āyatanattho. Yathā rañño āyadānehi āyo bhavati. Evaṁ āyadānattho āyatanattho.

61. Cattāri ariyasaccāni dukkhaṁ samudayo nirodho maggo ca. Dukkhaṁ yathā samāsena dhammācariyaṁ mānasañca, samudayo samāsena avijjā ca taṇhā ca, nirodho samāsena vijjā ca vimutti ca, maggo samāsena samatho ca vipassanā ca.

Tattha sattatiṁsa bodhipakkhikā dhammā. Katame cattāro satipaṭṭhānā yāva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, evamete sattatiṁsa bodhipakkhikā dhammā. Ye dhammā atītānāgatapaccuppannānaṁ Buddhānaṁ Bhagavantānaṁ Paccekabuddhānaṁ sāvakānaṁ ca nibbānāya saṁvattantīti, so maggo cattāro satipaṭṭhānā. Katame cattāro, idha bhikkhu kāye kāyānupassī viharati, sammappadhānaṁ. Iddhipādaṁ. Indriyāni. Balāni. Tattha ko indriyattho, indattho indriyattho, ādhipateyyattho indriyattho, pasādattho indriyattho, asādhāraṇaṁ kassa kiriyattho indriyattho. Anavapariyattho balattho, thāmattho balattho, upādāyattho balattho, upatthambanattho balattho.

Tattha katame satta bojjhaṅgā, satisambojjhaṅgo yāva upekkhāsambojjhaṅgo. Tattha katamo aṭṭhaṅgiko maggo, sammādiṭṭhi yāva sammāsamādhi. Tattha aṭṭhaṅgiko maggoti khandho sīlakkhandho ca samādhikkhandho ca paññākkhandho ca. Tattha yā ca sammāvācā yo ca sammākammanto yo ca sammā-ājīvo, ayaṁ sīlakkhandho. Yā ca sammāsati yo ca sammāvāyāmo yo ca sammāsamādhi, ayaṁ samādhikkhandho. Yo ca sammāsaṅkappo yā ca sammādiṭṭhi, ayaṁ paññākkhandho. Evaṁ tāyo tisso sikkhā. Evaṁ tīhākārehi dasa padāni -pa-.

Tattha yogāvacaro sīlakkhandhe ṭhito dosaṁ akusalaṁ na upādiyati, dosānusayaṁ samūhanati, dosasallaṁ uddharati, dukkhavedanaṁ parijānāti, kāmadhātuṁ samatikkamati. Samādhikkhandhe ṭhito lobhaṁ akusalaṁ na upādiyati, rāgānusayaṁ samūhanati, lobhasallaṁ uddharati, sukhavedanaṁ parijānāti, rūpadhātuṁ samatikkamati. Paññākkhandhe ṭhito mohaṁ akusalaṁ na upādiyati, avijjānusayaṁ samūhanati, mohasallaṁ diṭṭhisallañca uddharati, adukkhamasukhavedanaṁ parijānāti, arūpadhātuṁ samatikkamati. Iti tīhi khandhehi tīṇi akusalamūlāni na upādiyati, cattāri sallāni uddharati, tisso vedanā parijānāti, tedhātukaṁ samatikkamati.

62. Tattha katamā avijjā, yaṁ catūsu ariyasaccesu aññāṇanti vitthārena yathā so pāṇasajjesu kathaṁkathā kātabbaṁ. Tattha katamaṁ viññāṇaṁ, cha viññāṇakāyā vedanā saññā cetanā phasso manasikāro, idaṁ nāmaṁ. Yattha katamaṁ rūpaṁ, cātumahābhūtikaṁ catunnaṁ mahābhūtānaṁ upādāyarūpassa paññattiṁ. Iti purimakañca nāmaṁ idañca rūpaṁ tadubhayaṁ nāmarūpanti vuccati. Tattha chaḷāyatananti cha ajjhattikāni āyatanāni, cakkhu ajjhattikaṁ āyatanaṁ yāva mano ajjhattikaṁ āyatanaṁ. Phassoti cha phassakāyā cakkhusamphasso yāva manosamphassoti phasso. Cha vedanākāyā vedanā. Taṇhāti cha taṇhākāyā taṇhā. Upādānanti cattāri upādānāni kāmupādānaṁ diṭṭhupādānaṁ sīlabbatupādānaṁ attavādupādānanti upādānaṁ. Bhavoti tayo bhavā kāmabhavo rūpabhavo arūpabhavo. Tattha katamā jāti, yā paṭhamaṁ khandhānaṁ paṭhamaṁ dhātūnaṁ paṭhamaṁ āyatanānaṁ uppatti jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānaṁ pātubhāvo, ayaṁ jāti. Tattha katamā jarā, jarā nāma yaṁ taṁ khaṇḍiccaṁ pāliccaṁ valittacatā pavivittaṁ catunnaṁ mahābhūtānaṁ vivaṇṇataṁ bhaggo taṁ jarā hīyanā pahīyanā āyuno hāni saṁhāni indriyānaṁ paribhedo upanāho paripāko, ayaṁ jarā. Tattha katamaṁ maraṇaṁ, maraṇaṁ nāma yaṁ tasmiṁ tasmiṁ sattanikāye tesaṁ tesaṁ sattānaṁ cuti cavanatā maraṇaṁ kālaṁkiriyā uddhumātakānaṁ bhedo kāyassa jīvitindriyassa upacchedo, idaṁ maraṇaṁ. Iti purimikā ca jarā idañca maraṇaṁ tadubhayaṁ jarāmaraṇaṁ.

Tattha andhakāratimisā yathābhūtaṁ appajānanalakkhaṇā avijjā saṅkhārānaṁ padaṭṭhānaṁ, abhisaṅkharaṇalakkhaṇā saṅkhārā, upacayapunabbhavābhiropanapaccupaṭṭhānā. Te viññāṇassa padaṭṭhānaṁ, vatthu saviññattilakkhaṇaṁ viññāṇaṁ, taṁ nāmarūpassa padaṭṭhānaṁ. Anekasannissayalakkhaṇaṁ nāmarūpaṁ, taṁ saḷāyatanassa padaṭṭhānaṁ. Indriyavavatthāpanalakkhaṇaṁ saḷāyatanaṁ, taṁ phassassa padaṭṭhānaṁ. Sannipātalakkhaṇo phasso, so vedanāya padaṭṭhānaṁ. Anubhavanalakkhaṇā vedanā, sā taṇhāya padaṭṭhānaṁ. Ajjhosānalakkhaṇā taṇhā, sā upādānassa padaṭṭhānaṁ. Ādānaparihananalakkhaṇaṁ upādānaṁ, taṁ bhavassa padaṭṭhānaṁ. Nānāgativikkhepalakkhaṇo bhavo, so jātiyā padaṭṭhānaṁ. Khandhānaṁ pātubhāvalakkhaṇā jāti, sā jarāya padaṭṭhānaṁ. Upanayaparipākalakkhaṇā jarā, sā maraṇassa padaṭṭhānaṁ. Āyukkhayajīvita-uparodhalakkhaṇaṁ maraṇaṁ, taṁ dukkhassa padaṭṭhānaṁ. Kāyasampīḷanalakkhaṇaṁ dukkhaṁ, taṁ domanassassa padaṭṭhānaṁ. Cittasampīḷanalakkhaṇaṁ domanassaṁ, taṁ sokassa padaṭṭhānaṁ. Socanalakkhaṇo soko, so paridevassa padaṭṭhānaṁ. Vacīnicchāraṇalakkhaṇo paridevo, so upāyāsassa padaṭṭhānaṁ. Ye āyāsā te upāyāsā.

Nava padāni yattha sabbo akusalapakkho saṅgahaṁ samosaraṇaṁ gacchati. Katamāni nava padāni, dve mūlakilesā, tīṇi akusalamūlāni, cattāro vipallāsā. Tattha dve mūlakilesā avijjā ca bhavataṇhā ca, tīṇi akusalamūlāni lobho doso moho ca. Cattāro vipallāsā[1] "anicce niccan"ti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. "Dukkhe sukhan"ti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. "Anattani attā"ti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso. "Asubhe subhan"ti saññāvipallāso cittavipallāso diṭṭhivipallāso.

63. Tattha avijjā nāma catūsu ariyasaccesu yathābhūtaṁ aññāṇaṁ, ayaṁ avijjā. Bhavataṇhā nāma yo bhavesu rāgo sārāgo icchā mucchā patthanā nandī ajjhosānaṁ apariccāgo, ayaṁ bhavataṇhā.

Tattha katamo lobho akusalamūlaṁ, lobho nāma so tesu tesu paravatthūsu paradabbesu paraṭṭhānesu parasāpateyyesu

1. Aṁ 1. 361 piṭṭhe.

paraparigghitesu lobho lubbhanā icchā mucchā patthanā nandī ajjhosānaṁ apariccāgo, ayaṁ lobho akusalamūlaṁ. Kassetaṁ mūlaṁ, lobho lobhajassa akusalassa kāyakammassa vacīkammassa manokammassa ca, tathā yathā taṁsampayuttānaṁ cittacetasikānaṁ dhammānaṁ mūlaṁ.

Tattha katamo doso akusalamūlaṁ, so sattesu āghāto akkhanti appaccayo byāpādo padoso anatthakāmatā cetaso paṭighāto, ayaṁ doso akusalamūlaṁ. Kassetaṁ mūlaṁ, dosajassa kāyakammassa vacīkammassa manokammassa sampayuttānañca cittacetasikānaṁ dhammānaṁ mūlaṁ.

Tattha katamo moho akusalamūlaṁ, yaṁ catūsu ariyasaccesu anabhisamayo asampajjaggāho appaṭivedho moho muyhanā sammoho sammuyhanā avijjā tamo andhakāro āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ chadanaṁ acchadanaṁ[1] apasacchāgamanaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ, ayaṁ moho akusalamūlaṁ. Kassetaṁ mūlaṁ, mohajassa akusalassa kāyakammassa vacīkammassa manokammassa ca taṁsampayuttakānañca cittacetasikānaṁ dhammānaṁ mūlaṁ.

Tattha vipallāsā jānitabbā, vipallāsānaṁ vatthu jānitabbaṁ. Yaṁ vipallāsaṁ siyā, taṁ jānitabbaṁ. Tattha eko vipallāso tīṇi vipallāsāni cattāri vipallāsavatthūni. Katamo eko vipallāso ca, yena paṭipakkhena vipallāsitaṁ gaṇhāti "anicce niccan"ti, "dukkhe sukhan"ti, "anattani attā"ti, "asubhe subhan"ti, ayaṁ eko vipallāso. Katamāni cattāri vipallāsavatthūni, kāyo vedanā cittaṁ dhammā ca. Imāni cattāri vipallāsavatthūni, katamāni tīṇi vipallāsāni, saññā cittaṁ diṭṭhi ca. Imāni tīṇi vipallāsāni.

Tattha manāpike vatthumhi indriyavatthe vaṇṇāyatane vā yo nimittassa uggāho, ayaṁ saññāvipallāso. Tattha viparītacittassa vatthumhi sati viññatti, ayaṁ cittavipallāso. Tattha viparītacittassa tamhi rūpe "asubhe subhan"ti yā khanti ruci upekkhanā nicchayo diṭṭhi nidassanaṁ santīraṇā, ayaṁ diṭṭhivipallāso. Tattha vatthubhedena kāyesu dvādasa vipallāsā bhavanti.

1. Avecchadanaṁ (I, Ka)

Tayokāye tayo vedanāya tayo citte tayo dhamme, cattāro saññāvipallāsā cattāro cittavipallāsā cattāro diṭṭhivipallāsā, āyatanūpacayato cakkhuviññāṇasaññāsamaṅgissa rūpesu dvādasa vipallāsā yāva mano saññāsamaṅgissa, dhammesu dvādasa vipallāsā cha dvādasakā cattāri vipallāsā bhavanti. Ārammaṇanānattato hi aparimitasaṅkheyyānaṁ sattānaṁ[1] aparimitamasaṅkheyyā vipallāsā bhavanti hīnukkaṭṭhamajjhimatāya.

64. Tattha pañcakkhandhā cattāri attabhāvavatthūni bhavanti. Yo rūpakkhandho, so kāyo attabhāvavatthu. Yo vedanākkhandho, so vedanā attabhāvavatthu. Yo saññākkhandho ca saṅkhārakkhandho ca, te dhammā attabhāvavatthu. Yo viññāṇakkhandho, so cittaṁ attabhāvavatthu. Iti pañcakkhandhā cattāri attabhāvavatthūni. Tattha kāye "asubhe subhan"ti vipallāso bhavati. Evaṁ vedanāsu. Citte. Dhammesu ca attavipallāso bhavati. Tattha catunnaṁ vipallāsānaṁ samugghātanatthaṁ Bhagavā cattāro satipaṭṭhāne deseti paññapeti kāye kāyānupassī viharato "asubhe subhan"ti. Vipallāsaṁ samugghāteti, evaṁ vedanāsu. Citte. Dhammesu ca kātabbaṁ.

Tattha andhakāratimisā appaṭivedhalakkhaṇā avijjā, tassā vipallāsapadaṭṭhānaṁ. Ajjhosānalakkhaṇā taṇhā, tassā piyarūpasātarūpaṁ padaṭṭhānaṁ. Attāsayavañcanālakkhaṇo lobho, tassa adinnādānaṁ padaṭṭhānaṁ. Idha vivādalakkhaṇo doso, tassa pāṇātipāto padaṭṭhānaṁ. Vatthuvippaṭipattilakkhaṇo moho, tassa micchāpaṭipatti padaṭṭhānaṁ. Saṅkhatānaṁ dhammānaṁ avināsaggahaṇalakkhaṇā niccasaññā, tassā sabbasaṅkhārā padaṭṭhānaṁ. Sāsavaphassopagamanalakkhaṇā sukhasaññā, tassā mamaṅkāro padaṭṭhānaṁ. Dhammesu upagamanalakkhaṇā attasaññā, tassā ahaṅkāro padaṭṭhānaṁ. Vaṇṇasaṅgahaṇalakkhaṇā subhasaññā, tassā indriya-asaṁvaro padaṭṭhānaṁ. Etehi navahi padehi uddiṭṭhehi sabbo akusalapakkho niddiṭṭho bhavati, so ca kho bahussutena sakkā jānituṁ no appassutena, paññavatā no duppaññena, yuttena no ayuttena.

---

1. Attānaṁ (Ka)

Nava padāni kusalāni yattha sabbo kusalapakkho saṅgaho samosaraṇaṁ gacchanti. Katamāni nava padāni, samatho vipassanā alobho adoso amoho aniccasaññā dukkhasaññā anattasaññā asubhasaññā ca.

Tattha katamo samatho, yā cittassa ṭhiti saṇṭhiti avaṭṭhiti ṭhānaṁ paṭṭhānaṁ upaṭṭhānaṁ samādhi samādhānaṁ avikkhepo avippaṭisāro vūpasamo mānaso ekaggaṁ cittassa, ayaṁ samatho.

Tattha katamā vipassanā, khandhesu vā dhātūsu vā āyatanesu vā nāmarūpesu vā paṭiccasamuppādesu vā paṭiccasamuppannesu vā dhammesu dukkhesu vā samudayesu vā nirodhe vā magge vā kusalākusalesu vā dhammesu sāvajja-anavajjesu vā kaṇhasukkesu vā sevitabba-asevitabbesu vā so yathābhūtaṁ vicayo pavicayo vīmaṁsā paravīmaṁsā gāhanā aggāhanā pariggāhanā cittena paricitanā tulanā upaparikkhā ñāṇaṁ vijjā vā cakkhu buddhi medhā paññā obhāso āloko ābhā pabhā khaggo nārāco[1] dhammavicayasambojjhaṅgo sammādiṭṭhi maggaṅgaṁ, ayaṁ vipassanā. Tenesā vipassanā iti vuccati vividhā vā esā vipassanāti, tasmā esā vipassanāti vuccati. Dvidhā cesā hi vipassanā dhammavipassanāti vuccati, dvidhā imāya passati subhañca asubhañca kaṇhañca sukkañca sevitabbañca asevitabbañca kammañca vipākañca bandhañca vimokkhañca ācayañca apacayañca pavattiñca nivattiñca saṁkilesañca vodānañca, evaṁ vipassanāti vuccati. Atha vā vi-iti upasaggo passanāti attho tasmā vipassanāti vuccate, ayaṁ vipassanā.

65. Tattha dve rogā sattānaṁ avijjā ca bhavataṇhā ca, etesaṁ dvinnaṁ rogānaṁ nighātāya Bhagavatā dve bhesajjāni vuttāni samatho ca vipassanā ca. Imāni dve bhesajjāni paṭisevento dve aroge sacchikaroti rāgavirāgaṁ cetovimuttiṁ avijjāvirāgañca paññāvimuttiṁ. Tattha taṇhārogassa samatho bhesajjaṁ, rāgavirāgā cetovimutti arogaṁ. Avijjārogassa vipassanābhesajjaṁ avijjāvirāgā paññāvimutti arogaṁ. Evañhi Bhagavā cāha, "dve dhammā pariññeyyā[2] nāmañca rūpañca, dve dhammā pahātabbā avijjā ca bhavataṇhā ca, dve dhammā bhāvetabbā samatho ca

1. Nārajjo (I, Ka) 2. Di 3. 228 piṭṭhe.

vipassanā ca, dve dhammā sacchikātabbā vijjā ca vimutti cā"ti. Tattha samathaṁ bhāvento rūpaṁ parijānāti, rūpaṁ parijānanto taṇhaṁ pajahati, taṇhaṁ pajahanto rāgavirāgā cetovimuttiṁ sacchikaroti, vipassanaṁ bhāvento nāmaṁ parijānāti, nāmaṁ parijānanto avijjaṁ pajahati, avijjaṁ pajahanto avijjāvirāgā paññāvimuttiṁ sacchikaroti. Yadā bhikkhuno dve dhammā pariññātā bhavanti nāmañca rūpañca, tathāssa dve dhammā pahīnā bhavanti avijjā ca bhavataṇhā ca. Dve dhammā bhāvitā bhavanti samatho ca vipassanā ca, dve dhammā sacchikātabbā bhavanti vijjā ca vimutti ca. Ettāvatā bhikkhu katakicco bhavati. Esā sopādisesā nibbānadhātu. Tassa āyupariyādānā jīvitindriyassa uparodhā idañca dukkhaṁ nirujjhati, aññañca dukkhaṁ na uppajjati. Tattha yo imesaṁ khandhānaṁ dhātu-āyatanānaṁ nirodho vūpasamo aññesañca khandhadhātu-āyatanānaṁ appaṭisandhi apātubhāvo, ayaṁ anupādisesā nibbānadhātu.

Tattha katamaṁ alobho kusalamūlaṁ, yaṁdhātuko alobho alubbhanā alubbhitattaṁ anicchā apatthanā akantā anajjhosānaṁ. Ayaṁ alobho kusalamūlaṁ. Kassetaṁ mūlaṁ, alobhajassa kusalassa kāyakammassa vacīkammassa manokammassa taṁsampayuttānañca cittacetasikānaṁ dhammānaṁ mūlaṁ. Atha vā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo kusalanti vuccati, so tiṇṇaṁ maggaṅgānaṁ mūlaṁ. Katamesaṁ tiṇṇaṁ, sammāsaṅkappassa sammāvāyāmassa sammāsamādhissa ca imesaṁ mūlanti, tasmā kusalamūlanti vuccati.

Tattha katamaṁ adoso kusalamūlaṁ, yā sattesu vā saṅkhāresu vā anaghāto appaṭighāto abyāpatti abyāpādo adoso mettā mettāyanā atthakāmatā hitakāmatā cetaso pasādo, ayaṁ adoso kusalamūlaṁ. Kassetaṁ mūlaṁ, adosajassa kusalassa kāyakammassa vacīkammassa manokammassa taṁsampayuttānañca cittacetasikānaṁ dhammānaṁ mūlaṁ. Atha vā tiṇṇaṁ maggaṅgānaṁ mūlaṁ. Katamesaṁ tiṇṇaṁ, sammāvācāya sammākammantassa sammā-ājīvassa ca imesaṁ tiṇṇaṁ maggaṅgānaṁ mūlaṁ, tasmā kusalamūlanti vuccati.

Tattha katamaṁ amoho kusalamūlaṁ, yaṁ catūsu ariyasaccesu yathābhūtaṁ ñāṇadassanaṁ abhisamayo sammā ca paccāgamo paṭivedho amoho asammuyhanā asammoho vijjāpakāso āloko

anāvaraṇaṁ sekkhānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ, ayaṁ amoho kusalamūlaṁ. Kassetaṁ mūlaṁ, amohajassa kusalassa kāyakammassa vacīkammassa manokammassa taṁsampayuttānañca cittacetasikānaṁ dhammānaṁ mūlaṁ. Atha vā dvinnaṁ maggaṅgānaṁ etaṁ mūlaṁ. Katamesaṁ dvinna, sammādiṭṭhiyā ca sammāsatiyā ca imesaṁ dvinnaṁ maggaṅgānaṁ mūlaṁ, tasmā kusalamūlanti vuccati. Evaṁ imesaṁ tīhi kusalamūlehi aṭṭhaṅgiko maggo yojetabbo.

66. Tattha katamā aniccasaññā, "sabbe saṅkhārā uppādavayadhammino"ti ca yā saññā sañjānanā vavatthapanā uggāho, ayaṁ aniccasaññā. Tassā ko nissando, aniccasaññāya bhāvitāya bahulīkatāya aṭṭhasu lokadhammesu cittaṁ nānusandhati na sandhati na saṇṭhahati, upekkhā vā paṭikkūlatā vā saṇṭhahati, ayamassā nissando.

Tattha katamā dukkhasaññā, "sabbe saṅkhārā dukkhā"ti yā saññā sañjānanā vavatthapanā uggāho, ayaṁ dukkhasaññā. Tassā ko nissando, dukkhasaññāya bhāvitāya bahulīkatāya ālasse saṁpamāde vimhaye ca cittaṁ nānusandhati na sandhati na saṇṭhahati, upekkhā vā paṭikkūlatā vā saṇṭhahati, ayamassā nissando.

Tattha katamā anattasaññā, "sabbesu dhammesu anattā"ti yā saññā sañjānanā vavatthapanā uggāho, ayaṁ anattasaññā. Tassā ko nissando, anattasaññāya bhāvitāya bahulīkatāya ahaṅkāro cittaṁ nānusandhati na sandhati, mamaṅkāro na saṇṭhahati, upekkhā vā paṭikkūlatā vā saṇṭhahati, ayamassā nissando.

Tattha katamā asubhasaññā, "satta saṅkhārā asubhā"ti yā saññā sañjānanā vavatthapanā uggāho, ayaṁ asubhasaññā. Tassā ko nissando, asubhasaññāya bhāvitāya bahulīkatāya subhanimitte cittaṁ nānusandhati na sandhati na saṇṭhahati, upekkhā vā paṭikkūlatā vā saṇṭhahati, ayamassā nissando.

Tattha pañcannaṁ khandhānaṁ pariññā Bhagavatā desitā, yo tattha asubhasaññā rūpakkhandhassa pariññattaṁ, dukkhasaññā vedanākkhandhassa pariññattaṁ, anattasaññā saññākkhandhassa saṅkhārakkhandhassa pariññattaṁ, aniccasaññā viññāṇakkhandhassa pariññattaṁ. Tattha samathena taṇhaṁ samugghāteti, vipassanāya

avijjaṁ samugghāteti, adosena dosaṁ samugghāteti, amohena mohaṁ samugghāteti, aniccasaññāya niccasaññaṁ samugghāteti, dukkhasaññāya sukhasaññaṁ samugghāteti, anattasaññāya attasaññaṁ samugghāteti, asubhasaññāya subhasaññaṁ samugghāteti.

Cittavikkhepapaṭisaṁharaṇalakkhaṇo samatho, tassa jhānāni padaṭṭhānaṁ. Sabbadhammaṁ yathābhūtaṁ paṭivedhalakkhaṇā vipassanā, tassā sabbaneyyaṁ padaṭṭhānaṁ. Icchāpaṭisaṁharaṇalakkhaṇo alobho, tassa adinnādānā veramaṇī padaṭṭhānaṁ. Abyāpādalakkhaṇo adoso, tassa pāṇātipātā veramaṇī padaṭṭhānaṁ. Vatthu-appaṭihatalakkhaṇo amoho, tassa sammāpaṭipatti padaṭṭhānaṁ. Saṅkhatānaṁ dhammānaṁ vināsaggahaṇalakkhaṇā aniccasaññā, tassā udayabbayo padaṭṭhānaṁ. Sāsavaphassasañjānanalakkhaṇā dukkhasaññā, tassā vedanā padaṭṭhānaṁ. Sabbadhamma-anupagamanalakkhaṇā anattasaññā, tassā dhammasaññā padaṭṭhānaṁ. Vinīlakavipubbaka-uddhumātakasamuggahaṇalakkhaṇā asubhasaññā, tassā nibbidā padaṭṭhānaṁ. Imesu navasu padesu upadiṭṭhesu sabbo kusalapakkho upadiṭṭho bhavati, so ca bahussutena sakkā jānituṁ no appassutena, paññavatā no duppaññena, yuttena no ayuttenāti.

67. Tattha niccasaññādhimuttassa aparāparaṁ cittaṁ paṇāmento satimapaccavekkhato aniccasaññā na upaṭṭhāti, pañcasu kāmaguṇesu sukhassādādhimuttassa iriyāpathassa agatimapaccavekkhato dukkhasaññā na upaṭṭhāti, khandhadhātu-āyatanesu attādhimuttassa nānādhātu-anekadhātuvinibbhogamapaccavekkhato anattasaññā na upaṭṭhāti, vaṇṇasaṇṭhānābhiratassa kāye subhādhimuttassa ca vippaṭicchannā asubhasaññā na upaṭṭhāti.

Avippaṭisāralakkhaṇā saddhā, saddahanā paccupaṭṭhānaṁ. Tassa cattāri sotāpattiyaṅgāni padaṭṭhānaṁ. Evañhi vuttaṁ Bhagavatā[1] saddhindriyaṁ bhikkhave kuhiṁ daṭṭhabbaṁ, catūsu sotāpattiyaṅgesu kusalesu dhammesu.

Sūrā-apaṭikkhepanalakkhaṇaṁ vīriyindriyaṁ, vīriyindriyārambho paccupaṭṭhānaṁ. Tassa atītā cattāro sammappadhānā padaṭṭhānaṁ. Yathā vuttaṁ Bhagavatā[1] vīriyindriyaṁ bhikkhave kuhiṁ daṭṭhabbaṁ, catūsu sammappadhānesu.

---

1. Saṁ 3. 172 piṭṭhe.

Sati saraṇalakkhaṇā, asammohapaccupaṭṭhānā. Tassa atītā cattāro satipaṭṭhānā padaṭṭhānaṁ. Yathā vuttaṁ Bhagavatā[1] satindriyaṁ bhikkhave kuhiṁ daṭṭhabbaṁ, catūsu satipaṭṭhānesu.

Ekaggalakkhaṇo samādhi, avikkhepapaccupaṭṭhāno, tassa cattāri ñāṇāni padaṭṭhānaṁ. Yathā vuttaṁ Bhagavatā[1] samādhindriyaṁ bhikkhave kuhiṁ daṭṭhabbaṁ, catūsu jhānesu.

Pajānanalakkhaṇā paññā, bhūtatthasantīraṇā paccupaṭṭhānā, tassa cattāri ariyasaccāni padaṭṭhānaṁ. Yathā vuttaṁ Bhagavatā[1] paññindriyaṁ bhikkhave kuhiṁ daṭṭhabbaṁ, catūsu ariyasaccesu.

Cattāri cakkāni[2] patirūpadesavāso cakkaṁ, sappurisūpanissayo cakkaṁ, attasammāpaṇidhānaṁ cakkaṁ, pubbe katapuññatā cakkaṁ. Tattha ariyasannissayalakkhaṇo patirūpadesavāso, so sappurisūpanissayassa padaṭṭhānaṁ. Ariyasannissayalakkhaṇo sappurissūpanissayo, so attasammāpaṇidhānassa padaṭṭhānaṁ. Sammāpaṭipattilakkhaṇaṁ attasammāpaṇidhānaṁ, taṁ puññānaṁ padaṭṭhānaṁ. Kusaladhammopacayalakkhaṇaṁ puññaṁ, taṁ sabbasampattīnaṁ padaṭṭhānaṁ.

Ekādasasīlamūlakā dhammā sīlavato avippaṭisāro bhavati -pa- so vimuttiñāṇadassanaṁ "nāparaṁ itthattāyā"ti pajānanā. Tattha veramaṇilakkhaṇaṁ sīlaṁ, taṁ avippaṭisārassa padaṭṭhānaṁ. Na attānuvādalakkhaṇo avippaṭisāro, so pāmojjassa padaṭṭhānaṁ. Abhippamodanalakkhaṇaṁ pāmojjaṁ, taṁ pītiyā padaṭṭhānaṁ. Attamanalakkhaṇā pīti, sā passaddhiyā padaṭṭhānaṁ. Kammaniyalakkhaṇā passaddhi, sā sukhassa padaṭṭhānaṁ. Abyāpādalakkhaṇaṁ sukhaṁ, taṁ samādhino padaṭṭhānaṁ. Avikkhepanalakkhaṇo samādhi, so yathābhūtañāṇadassanassa padaṭṭhānaṁ. Aviparītasantīraṇalakkhaṇā paññā, sā nibbidāya padaṭṭhānaṁ anālayanalakkhaṇā nibbidā, sā virāgassa padaṭṭhānaṁ. Asaṁkilesalakkhaṇo virāgo, so vimuttiyā padaṭṭhānaṁ. Akusaladhammavivekalakkhaṇā vimutti, sā vimuttino vodānassa padaṭṭhānaṁ.

68. Catasso ariyabhūmiyo cattāri sāmaññaphalāni. Tattha yo yathābhūtaṁ pajānāti, esā dassanabhūmi. Sotāpattiphalañca so

1. Saṁ 3. 172 piṭṭhe. 2. Aṁ 1. 341 piṭṭhe.

yathābhūtaṁ pajānitvā nibbindati, idaṁ tanukāmarāgassa padaṭṭhānaṁ byāpādānaṁ. Sakadāgāmiphalañca saṇhaṁ virajjati, ayaṁ rāgavirāgā cetovimutti. Anāgāmiphalañca yaṁ avijjāvirāgā vimuccati, ayaṁ katābhūmi. arahattañca sāmaññaphalānīti ko vacanattho, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo sāmaññaṁ, tassetāni phalāni sāmaññaphalānīti vuccati. Kissa brahmaññaphalānīti vuccante, brahmañña-ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, tassa tāni phalānīti brahmaññaphalānīti vuccante.

Tattha sotāpanno kathaṁ hoti, saha saccābhisamayā ariyasāvakassa tīṇi saṁyojanāni pahīyanti sakkāyadiṭṭhi vicikicchā sīlabbataparāmāso ca, imesaṁ tiṇṇaṁ saṁyojanānaṁ pahānā parikkhayā ariyasāvako hoti sotāpanno avinipātadhammo yāva dukkhassantaṁ karoti.

Tattha katamā sakkāyadiṭṭhi, assutavā bālo puthujjano yāva ariyadhamme akovido, so rūpaṁ attato samanupassati yāva viññāṇasmiṁ attānaṁ, so imesu pañcasu khandhesu attaggāho vā attaniyaggāho vā esohamasmi ekasmiṁ vasavattiko[1] pakkhitto anuggaho anusayanto aṅgamaṅganti parati. Yā tathābhūtassa khanti ruci pekkhanā ākāraparivitakko diṭṭhinijjhāyanā abhippasannā, ayaṁ vuccate sakkāyadiṭṭhīti.

Tattha pañca diṭṭhiyo ucchedaṁ bhajanti. Katamāyo pañca, rūpaṁ attato samanupassati, yāva viññāṇaṁ attato samanupassati, imāyo pañca ucchedaṁ bhajanti, avasesāyo pannarasa sassataṁ bhajanti. Iti sakkāyadiṭṭhipahānā dvāsaṭṭhidiṭṭhigatāni pahīyanti. Pahānā ucchedaṁ sassatañca na bhajati. Iti ucchedasassatappahānā ariyasāvakassa na kiñci diṭṭhigataṁ bhavati, aññā vā lokuttarāya sammādiṭṭhiyā. Kathaṁ pana sakkāyadiṭṭhi na bhavati, idha ariyasāvako sutavā hoti, sabbo sukkapakkho kātabbo, yāva ariyadhammesu kovido rūpaṁ anattato samanupassati, yāva viññāṇaṁ -pa-. Evamassa samanupassantassa sakkāyadiṭṭhi na bhavati.

1. Avattito (I, Ka)

Kathaṁ vicikicchā na bhavati, idha ariyasāvako Buddhe na kaṅkhati, na vicikicchati abhippasīdati, itipi so Bhagavāti sabbaṁ. Dhamme na kaṅkhati na vicikicchati sabbaṁ. Yāva taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānanti, iminā dutiyena ākaṅkhiyena dhammena samannāgato hoti. Saṁghe na kaṅkhati -pa-. Yāva pūjā devānañca manussānañcāti, iminā tatiyena ākaṅkhiyena dhammena samannāgato hoti.

Sabbe saṅkhārā dukkhāti na kaṅkhati na vicikicchati adhimuccati abhippasīdati. Taṇhā dukkhasamudayoti na kaṅkhati na vicikicchati. Taṇhānirodhā dukkhanirodhoti na kaṅkhati na vicikicchati. Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo dukkhanirodhagāminī paṭipadāti na kaṅkhati na vicikicchati adhimuccati abhippasīdati. Yāva Buddhe vā dhamme vā saṁghe vā dukkhe vā samudaye vā nirodhe vā magge vā kaṅkhāyanā vimati vicikicchā dvedhāpathā āsappanā[1] parisappanā anavaṭṭhānaṁ adhiṭṭhāgamanaṁ[2] anekaṁso anekaṁsikatā, te tassa pahīnā bhavanti paṇunnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṁkatā āyatiṁ anuppādadhammā.

69. Tattha sīlabbataparāmāso dvidhā sīlassa vā suddhassa vā, tattha sīlassa sīlabbataparāmāso imināhaṁ sīlena vā vatena vā tapena vā brahmacariyena vā devo vā bhavissāmi devaññataro vā tattha kapotapādāhi accharāhi saddhiṁ kīḷissāmi ramissāmi paricarissāmīti. Yathābhūtadassananti rucivimutti rāgo rāgaparivattakā diṭṭhirūpanā passanā asantussitassa sīlabbataparāmāso. Tattha katamo suddhassa sīlabbataparāmāso, idhekacco sīlaṁ parāmasati, sīlena sujjhati, sīlena nīyati, sīlena muccati, sukhaṁ vītikkamati, dukkhaṁ vītikkamati, sukhadukkhaṁ vītikkamati anupāpuṇāti uparimena. Tadubhayaṁ sīlavataṁ parāmasati tadubhayena sīlavatena sujjhanti muccanti nīyanti, sukhaṁ vītikkamanti, dukkhaṁ vītikkamanti, sukhadukkhaṁ vītikkamanti, anupāpuṇantīti avisucikaraṁ dhammaṁ avimuttikaraṁ dhammaṁ visucito vimuttito paccāgacchantassa yā tathābhūtassa khanti ruci mutti pekkhanā ākāraparivitakko diṭṭhinijjhāyanā passanā, ayaṁ suddhassa sīlabbataparāmāso, ete ubho parāmāsā ariyasāvakassa

---

1. Appanā (I, Ka) Abhi 1. 208 Nikkhepakaṇḍe passitabbaṁ.
2. Aniṭṭhāgamanaṁ (Ka)

pahīnā bhavanti yāva āyatiṁ anuppādadhammā, so sīlavā bhavati ariyakantehi sīlehi samannāgato akkhaṇḍehi yāva upasamasaṁvattanikehi. Imesaṁ tiṇṇaṁ saṁyojanānaṁ pahānā sutavā ariyasāvako bhavati sotāpanno avinipātadhammo, sabbaṁ.

Sahasaccābhisamayā, iti ko vacanattho. Cattāro abhisamayā, pariññābhisamayo pahānābhisamayo sacchikiriyābhisamayo bhāvanābhisamayo.

Tattha ariyasāvako dukkhaṁ pariññābhisamayena abhisameti, samudayaṁ pahānābhisamayena abhisameti, nirodhaṁ sacchikiriyābhisamayena abhisameti, maggaṁ bhāvanābhisamayena abhisameti. Kiṁ kāraṇaṁ, dukkhassa pariññābhisamayo, samudayassa pahānābhisamayo, nirodhassa sacchikiriyābhisamayo, maggassa bhāvanābhisamayo. Samathavipassanāya kathaṁ abhisameti, ārammaṇe cittaṁ upanibandhetvā pañcakkhandhe dukkhato passati. Tattha yo upanibandho, ayaṁ samatho. Yā pariyogāhanā, ayaṁ vipassanā. Pañcakkhandhe dukkhāti passato yo pañcakkhandhesu ālayo nikanti upagamanaṁ ajjhosānā icchā mucchā paṇidhi patthanā pahīyati. Tattha pañcakkhandhā dukkhaṁ. Yo tattha ālayo nikanti upagamanaṁ ajjhosānaṁ icchā mucchā paṇidhi patthanā, ayaṁ samudayo. Yaṁ tassa pahānaṁ, so nirodho samatho vipassanā ca maggo, evaṁ tesaṁ catunnaṁ ariyasaccānaṁ ekakāle ekakkhaṇe ekacitte apubbaṁ acarimaṁ abhisamayo bhavati. Tenāha Bhagavā “sahasaccābhisamayā ariyasāvakassa tīṇi saṁyojanāni pahīyantī”ti.

70. Tattha samathavipassanā yuganaddhā vattamānā ekakāle ekakkhaṇe ekacitte cattāri kiccāni karoti, dukkhaṁ pariññābhisamayena abhisameti, yāva maggaṁ bhāvanābhisamayena abhisameti. Kiṁ kāraṇā, dukkhaṁ pariññābhisamayo, yāva maggaṁ bhāvanābhisamayo. Evaṁ diṭṭhanto yathā nāvā jalaṁ gacchantī cattāri kiccāni karoti, pārimaṁ tīraṁ pāpeti, orimaṁ tīraṁ jahati, bhāraṁ vahati, sotaṁ chindati. Evameva samathavipassanā yuganaddhā vattamānā ekakāle ekakkhaṇe ekacitte cattāri kiccāni

karoti, dukkhaṁ pariññābhisamayena abhisameti, yāva maggaṁ bhāvanābhisamayena abhisameti. Yathā vā sūriyo udayanto ekakāle apubbaṁ acarimaṁ cattāri kiccāni karoti, andhakāraṁ vidhamati, ālokaṁ pātukaroti, rūpaṁ nidassīyati, sītaṁ pariyādiyati. Evameva samathavipassanā yuganaddhā vattamānā ekakāle -pa-. Yathā padīpo jalanto ekakāle apubbaṁ acarimaṁ cattāri kiccāni karoti, andhakāraṁ vidhamati, ālokaṁ pātukaroti, rūpaṁ nidassīyati, upādānaṁ pariyādiyati. Evameva samathavipassanā yuganaddhā vattamānā ekakāle -pa-.

Yadā ariyasāvako sotāpanno bhavati avinipātadhammo niyato yāva dukkhassantaṁ karoti, ayaṁ dassanabhūmi. Sotāpattiphalañca sotāpattiphale ṭhito uttari samathavipassanaṁ bhāvento yuganaddhā vattamānā kāmarāgabyāpādānaṁ yebhuyyena pahānā ariyasāvako hoti. Sakadāgāmi pariniṭṭhitattā sakideva imaṁ lokaṁ āgantvā dukkhassantaṁ kāroti, ayaṁ tanubhūmi.

Sakadāgāmiphalañca yo sakadāgāmiphale ṭhito vipassanaṁ bhāvento kāmarāgabyāpāde sānusaye anavasesaṁ pajahati, kāmarāgabyāpādesu anavasesaṁ pahīnesu pañcorambhāgiyāni saṁyojanāni pahīnāni bhavanti sakkāyadiṭṭhi sīlabbataparāmāso vicikicchā kāmacchando byāpādo ca, imesaṁ pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ pahānā[1] ariyasāvako hoti anāgāmī tattha parinibbāyī anāvattidhammo tasmā lokā, ayaṁ vītarāgabhūmi.

Anāgāmiphalañca anāgāmiphale ṭhito uttari samathavipassanaṁ bhāvento pañca uddhambhāgiyāni saṁyojanāni pajahati rūparāga-arūparāgamāna-uddhacca-avijjañca. Imesaṁ pañcannaṁ uddhambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ pahānā ariyasāvako arahā bhavati, khīṇāsavo vusitavā sammadaññā[2] vimutto parikkhīṇabhavasaṁyojano anuppattasadattho, ayaṁ katābhūmi.

Arahantova ayaṁ sopādisesā nibbānadhātu. Tassa āyukkhayā jīvitindriyāparodhā idañca dukkhaṁ nirujjhati, aññañca dukkhaṁ na uppajjati. Yo imassa dukkhassa nirodho vūpasamo, aññassa ca apātubhāvo.

1. Pahānāya (I, Ka)
2. Sampajañño (I, Ka)

ayaṁ anupādisesā nibbānadhātu. Imā dve nibbānadhātuyo. Iti saccāni vuttāni. Saccābhisamayo vutto, kilesavavatthānaṁ vuttaṁ, pahānaṁ vuttaṁ, bhūmiyo vuttā, phalāni vuttāni, nibbānadhātuyo vuttā. Evamimesu vuttesu sabbabodhi vuttā bhavati. Ettha yogo karaṇīyo.

71. Tattha katamāyo nava anupubbasamāpattiyo, cattāri jhānāni catasso ca arūpasamāpattiyo nirodhasamāpatti ca. Tattha cattāri jhānāni katamāni, idha bhikkhave[1] bhikkhu vivicceva kāmehīti vitthārena kātabbāni. Tattha katamā cattāro arūpasamāpattiyo, virāgino vata vattabbo, yāva nirodhasamāpatti vitthārena kātabbā. Imāyo nava anupubbasamāpattiyo.

Tattha katamaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ, pañcaṅgavippayuttaṁ pañcaṅgasamannāgataṁ, katamehi pañcahi aṅgehi vippayuttaṁ pañcahi nīvaraṇehi. Tattha katamāni pañca nīvaraṇāni, kāmacchandoti vitthāretabbo. Tattha katamo kāmacchando, yo pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo pemaṁ nikanti ajjhosānaṁ icchā mucchā patthanā apariccāgo anusayo pariyuṭṭhānaṁ, ayaṁ kāmacchandanīvaraṇaṁ. Tattha katamaṁ byāpādanīvaraṇaṁ, yo sattesu saṅkhāresu ca āghāto -pa- yathā dose tathā ni-oṭṭhānā, ayaṁ byāpādo nīvaraṇaṁ. Tattha katamaṁ middhaṁ, yā cittassa jaḷatā cittassa garuttaṁ cittassa akammanīyatā cittassa nikkhepo niddāyanā pacalikatā pacalāyanā pacalāyanaṁ, idaṁ middhaṁ. Tattha katamaṁ thinaṁ[2], yā kāyassa thinatā jaḷatā kāyassa garuttā kāyassa appassaddhi, idaṁ thinaṁ. Iti idañca thinaṁ purimakañca middhaṁ tadubhayaṁ thinamiddhanīvaraṇanti vuccati. Tattha katamaṁ uddhaccaṁ, yo avūpasamo cittassa, idaṁ uddhaccaṁ. Tattha katamaṁ kukkuccaṁ, yo cetaso vilekho alañcanā vilañcanā hadayalekho vippaṭisāro, idaṁ kukkuccaṁ. Iti idañca kukkuccaṁ purimakañca uddhaccaṁ tadubhayaṁ uddhaccakukkuccanīvaraṇanti vuccati. Tattha katamaṁ vicikicchānīvaraṇaṁ, yo Buddhe vā dhamme vā saṁghe vā -pa- ayaṁ vicikicchā. Api ca kho pana pañca vicikicchāyo samanantarāyikā desantarāyikā samāpattantarāyikā maggantarāyikā saggantarāyikā, imāyo pañca

1. Dī 1. 69 piṭṭhe. 2. Thīnaṁ (I)

vicikicchāyo. Idha pana samāpattantarāyikā vicikicchā adhippetā. Ime pañca nīvaraṇā.

Tattha nīvaraṇānīti ko vacanattho, kuto nivārayantīti, sabbato kusalapakkhikā nivārayanti. Kathaṁ[1] nivārayanti, kāmacchando asubhato nivārayati, byāpādo mettāya[2] nivārayati, thinaṁ passaddhito nivārayati, middhaṁ vīriyārambhato nivārayati, uddhaccaṁ samathato nivārayati, kukkuccaṁ avippaṭisārato nivārayati, vicikicchā paññāto paṭiccasamuppādato nivārayati.

Aparo pariyāyo, kāmacchando alobhato kusalamūlato nivārayati, byāpādo adosato nivārayati, thinamiddhaṁ samādhito nivārayati, uddhaccakukkuccaṁ satipaṭṭhānehi nivārayati, vicikicchā amohato kusalamūlato nivārayati.

Aparo pariyāyo, tayo vihārā dibbavihāro brahmavihāro ariyavihāro. Dibbavihāro cattāri jhānāni, brahmavihāro cattāri appamāṇāni, ariyavihāro sattatiṁsa bodhipakkhiyā dhammā. Tattha kāmacchandho uddhaccaṁ kukkuccañca dibbavihāraṁ nivārayati, byāpādo brahmavihāraṁ nivārayati, thinamiddhaṁ vicikicchā ca ariyavihāraṁ nivārayati.

Aparo pariyāyo, kāmacchando byāpādo uddhaccakukkuccañca samathaṁ nivārayanti, thinamiddhaṁ vicikicchā ca vipassanaṁ nivārayanti, ato nīvaraṇanti vuccante. Imehi pañcahi aṅgehi vippayuttaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ.

Katamehi pañcahi aṅgehi sampayuttaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ, vitakkavicārehi pītiyā sukhena ca cittekaggatāya ca. Imesaṁ pañcannaṁ aṅgānaṁ uppādapaṭilābhasamannāgamo sacchikiriyaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ paṭiladdhanti vuccati. Imāni pañca aṅgāni uppādetvā viharatīti, tena vuccate paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharatīti dibbena vihārena. (1)

Tattha dutiyaṁ jhānaṁ caturaṅgasamannāgataṁ pītisukhena cittekaggatāya ajjhattaṁ sampasādanena imāni cattāri aṅgāni uppādetvā sampādetvā viharati, tena vuccati dutiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharatīti. (2)

1. Kiṁ Taṁ (I, Ka) 2. Mettato (I)

Tattha pañcaṅgasamannāgataṁ tatiyaṁ jhānaṁ satiyā sampajaññena sukhena cittekaggatāya upekkhāya imāni pañcaṅgāni uppādetvā sampādetvā viharati, tena vuccati tatiyaṁ jhānaṁ upasampajja viharatīti. (3)

Tattha catutthaṁ jhānaṁ caturaṅgasamannāgataṁ upekkhāya satipārisuddhiyā adukkhamasukhāya vedanāya cittekaggatā ca, imehi catūhaṅgehi samannāgataṁ catutthaṁ jhānaṁ. Iti imesaṁ catunnaṁ aṅgānaṁ uppādo paṭilābho samannāgamo sacchikiriyā catutthaṁ jhānaṁ paṭiladdhanti vuccati. Imāni cattāri jhānāni uppādetvā sampādetvā upasampajja viharati, tena vuccati dibbena vihārena viharatīti. (4)

Tattha katamo aniccaṭṭho, pīḷanaṭṭho aniccaṭṭho pabhaṅgaṭṭho sampāpanaṭṭho vivekaṭṭho aniccaṭṭho, ayaṁ aniccaṭṭho.

Tattha katamo dukkhaṭṭho, pīḷanaṭṭho dukkhaṭṭho sampīḷanaṭṭho saṁvegaṭṭho byādhinaṭṭho, ayaṁ dukkhaṭṭho.

Tattha katamo suññaṭṭho, anupalitto suññaṭṭho, asambhajanaṭṭho gatapaṭṭho[1] vivaṭṭaṭṭho, ayaṁ suññaṭṭho.

Tattha katamo anattaṭṭho, anissariyaṭṭho anattaṭṭho, avasavattanaṭṭho, akāmakāriṭṭho parividaṭṭho, ayaṁ anattaṭṭhoti.

Suttatthasamuccayo nāma saṁvattisantikā peṭakabhūmi samattā.

---

7. Hārasampātabhūmi

72. Jhānaṁ virāgo. Cattāri jhānāni vitthārena kātabbāni. Tāni duvidhāni bojjhaṅgavippayuttāni ca bojjhaṅgasampayuttāni ca. Tattha bojjhaṅgavippayuttāni bāhirakāni, bojjhaṅgasampayuttāni ariyapuggalāni. Tattha yena cha puggalamūlāni tesaṁ nikkhipetvā rāgacarito, dosacarito, mohacarito, rāgadosacarito, rāgamohacarito, dosamohacarito, samabhāgacarito, iti imesaṁ puggalānaṁ jhānaṁ samāpajjitānaṁ pañca nīvaraṇāni paṭipakkho tesaṁ paṭighātāya yathā asamattho tīṇi

---

1. Appaṭṭho (I)

akusalamūlāni niggaṇhāti. Lobhena akusalamūlena abhijjhā ca uddhaccañca uppilavataṁ alobhena kusalamūlena niggaṇhāti, kukkuccañca vicikicchā ca mohapakkho, taṁ amohena niggaṇhāti. Doso ca thinamiddhañca dosapakkho, taṁ adosena niggaṇhāti.

Tattha alobhassa pāripūriyā nekkhammavitakkaṁ vitakketi. Tattha adosassa pāripūriyā abyāpādavitakkaṁ vitakketi. Tattha amohassa pāripūriyā avihiṁsāvitakkaṁ vitakketi. Tattha alobhassa pāripūriyā vivitto hoti kāmehi. Tattha adosassa pāripūriyā amohassa pāripūriyā ca vivitto hoti pāpakehi akusalehi dhammehi, savitakkaṁ savicāraṁ vivekajaṁ pītisukhaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ upasampajja viharati.

Vitakkāti tayo vitakkā nekkhammavitakko abyāpādavitakko avihiṁsāvitakko. Tattha paṭhamabhinipāto vitakko, paṭiladdhassa vicaraṇaṁ vicāro. Yathā puriso dūrato purisaṁ passati āgacchantaṁ, na ca tāva jānāti eso itthīti vā purisoti vā yadā tu paṭilabhati itthīti vā purisoti vā evaṁ vaṇṇoti vā evaṁ saṇṭhānoti vā ime vitakkayanto uttari upaparikkhanti kiṁ nu kho ayaṁ sīlavā udāhu dussīlo aḍḍho vā duggatoti vā. Evaṁ vicāro vitakke appeti, vicāro cariyati ca anuvattati ca. Yathā pakkhī pubbaṁ āyūhati pacchā nāyūhati yathā āyūhanā evaṁ vitakko, yathā pakkhānaṁ pasāraṇaṁ evaṁ vicāro anupālati vitakketi vicarati vicāreti. Vitakkayati vitakketi, anuvicarati vicāreti. Kāmasaññāya paṭipakkho vitakko, byāpādasaññāya vihiṁsasaññāya ca paṭipakkho vicāro. Vitakkānaṁ kammaṁ akusalassa amanasikāro, vicārānaṁ kammaṁ jeṭṭhānaṁ saṁvāraṇā. Yathā paliko tuṇhiko sajjhāyaṁ karoti evaṁ vitakko, yathā taṁyeva anupassati evaṁ vicāro. Yathā apariññā evaṁ vitakko. Yathā pariññā evaṁ vicāro. Niruttipaṭisambhidāyañca paṭibhānapaṭisambhidāyañca vitakko, dhammapaṭisambhidāyañca atthapaṭisambhidāyañca vicāro. Kallitā kosallattaṁ cittassa vitakko. Abhinīhārakosallaṁ cittassa vicāro. Idaṁ kusalaṁ idaṁ akusalaṁ idaṁ bhāvetabbaṁ idaṁ pahātabbaṁ idaṁ sacchikātabbanti vitakko, yathā pahānañca bhāvanā ca sacchikiriyā ca evaṁ vicāro. Imesu vitakkavicāresu ṭhitassa duvidhaṁ dukkhaṁ na uppajjati kāyikañca cetasikañca. Duvidhaṁ sukhaṁ uppajjati

kāyikañca cetasikañca. Iti vitakkajanitaṁ cetasikaṁ sukhaṁ pīti kāyikaṁ sukhaṁ kāyikoyeva. Yā tattha cittassa ekaggatā, ayaṁ samādhi. Iti paṭhamaṁ jhānaṁ pañcaṅgavippahīnaṁ pañcaṅgasamannāgataṁ.

Tesaṁyeva vitakkavicārānaṁ abhikkhaṇaṁ āsevanāya tassa tappoṇamānasaṁ hoti. Tassa vitakkavicārā oḷārikā khāyanti. Yañca pītisukhañca nekkhammañca oḷārikaṁ bhavati. Api ca samādhijā pīti rati ca jāyati. Tassa vicārārammaṇaṁ. Tesaṁ vūpasamā ajjhattaṁ ceto sampasīdati. Ye vitakkavicārā dve dhammānussaritabbā. Paccuppannā daraṇitabbaṁ. Tesaṁ vūpasamā ekodibhāvaṁ cittekaggataṁ hoti. Tassa ekodibhāvena pīti pāripūriṁ gacchati. Yā pīti, taṁ somanassindriyaṁ, yaṁ sukhaṁ, taṁ sukhindriyaṁ. Yā cittekaggatā, ayaṁ samādhi. Taṁ dutiyaṁ jhānaṁ caturaṅgasamannāgataṁ. So pītiyā virāgā yāti ojahi jallasahagataṁ.

73. Tattha somanassacittamupādānanti ca so taṁ vicinanto upekkhameva manasikaroti. So pītiyā virāgā upekkhako viharati. Yathā ca pītiyā sukhamānitaṁ, taṁ kāyena paṭisaṁvedeti sampajāno viharati. Yena satisampajaññena upekkhāpāripūriṁ gacchati. Idaṁ tatiyaṁ jhānaṁ caturaṅgasamannāgataṁ.

Tathā kāyikassa sukhassa pahānāya paṭhame jhāne somanassindriyaṁ nirujjhati. Dutiye jhāne dukkhindriyaṁ nirujjhati. So sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṁ atthaṅgamā adukkhamasukhaṁ upekkhāsatipārisuddhiṁ catutthaṁ jhānaṁ upasampajja viharati. Tattha catūhi indriyehi upekkhā pasādā hoti, dukkhindriyena domanassindriyena sukhindriyena somanassindriyena ca. Tesaṁ nirodhā upekkhāsampajaññaṁ hoti, tattha sukhindriyena somanassindriyena ca asati hoti, tesaṁ nirodhā satimā hoti, dukkhindriyena domanassindriyena ca asampajaññaṁ, tesaṁ nirodhā sampajaññaṁ hoti, iti upekkhāya ca saññā, sato sampajāno cittekaggatā ca idaṁ vuccate ca catutthaṁ jhānaṁ.

Tattha yo rāgacarito puggalo tassa sukhindriyañca somanassindriyañca. Yo dosacarito puggalo tassa dukkhindriyañca domanassindriyañca. Yo mohacarito puggalo tassa asati ca asampajaññañca.

Tattha rāgacaritassa puggalassa tatiye jhāne catutthe ca anunayo nirujjhati, dosacaritassa paṭhame jhāne dutiye ca paṭighaṁ nirujjhati, mohacaritassa puggalassa paṭhame jhāne dutiye ca asampajaññaṁ nirujjhati. Tatiye jhāne catutthe ca asati nirujjhati, evameva tesaṁ tiṇṇaṁ puggalānaṁ cattāri jhānāni vodānaṁ gamissanti.

Tattha rāgadosacaritassa puggalassa asampajaññañca anunayo ca paṭighañca, tena hānabhāgiyaṁ[1] jhānaṁ hoti. Tattha rāgamohacaritassa puggalassa anunayattaṁ ca ādīnavaṁ dassitā, taṁ tassa hānabhāgiyaṁ jhānaṁ hoti. Tattha dosamohacaritassa puggalassa paṭigho ca asati ca asampajaññañca ādīnavaṁ dassitā tena tassa hānabhāgiyaṁ jhānaṁ hoti.

Tattha rāgadosamohasamabhāgacaritassa puggalassa visesabhāgiyaṁ jhānaṁ hoti, imāni cattāri jhānāni sattasu puggalesu niddisitabbāni. Catūsu ca samādhīsu chandasamādhinā paṭhamaṁ jhānaṁ, vīriyasamādhinā dutiyaṁ jhānaṁ, cittasamādhinā tatiyaṁ jhānaṁ, vīmaṁsāsamādhinā catutthaṁ jhānaṁ. Appaṇihitena paṭhamaṁ jhānaṁ, suññatāya dutiyaṁ jhānaṁ, animittena tatiyaṁ jhānaṁ, ānāpānassatiyā catutthaṁ jhānaṁ. Kāmavitakkabyāpādānañca taṁ taṁ vūpasamena paṭhamaṁ jhānaṁ hoti, vitakkavicārānaṁ vūpasamena dutiyaṁ jhānaṁ, sukhindriyasomanassindriyānaṁ vūpasamena tatiyaṁ jhānaṁ, kāyasaṅkhārānaṁ vūpasamena catutthaṁ jhānañca. Cāgādhiṭṭhānena paṭhamaṁ jhānaṁ, saccādhiṭṭhānena dutiyaṁ jhānaṁ, paññādhiṭṭhānena tatiyaṁ jhānaṁ, upasamādhiṭṭhānena catutthaṁ jhānaṁ. Imāni cattāri jhānāni saṅkhepaniddesena niddiṭṭhāni, tattha samādhindriyaṁ pāripūriṁ gacchati. Anuvattanakāni cattāri, tattha yo paṭhamaṁ jhānaṁ nissāya āsavakkhayaṁ pāpuṇāti, so sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya domanassindriyapaṭipakkhena. Yo dutiyaṁ jhānaṁ nissāya āsavānaṁ khayaṁ pāpuṇāti, so sukhāya paṭipadāya khippābhiññāya dukkhindriyapaṭipakkhena. Yo tatiyaṁ jhānaṁ nissāya āsavānaṁ khayaṁ pāpuṇāti, so sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya somanassindriyapaṭipakkhena. Yo catutthaṁ jhānaṁ nissāya āsavānaṁ khayaṁ pāpuṇāti, so sukhāya paṭipadāya khippābhiññāya sukhindriyapaṭipakkhena gato.

Pakiṇṇakaniddeso.

---

1. Pahānabhāgiyaṁ (I, Ka)

74. Yāni cattāri jhānāni, tesaṁ jhānānaṁ imāni aṅgāni, tesaṁ aṅgānaṁ samūho[1] assa aṅgā, ayaṁ jhānabhūmi ko visesoti assa viseso. Ime sambhārā tehi ayaṁ samudāgamo, tassa samudāgamassa ayaṁ upanisā, tāya upanisāya ayaṁ bhāvanā. Tassā bhāvanāya ayaṁ ādīnavo. Tena ayaṁ parihāni. Kassa parihānīti tadupagajjhāyino[2]. Taṁ yathā bhaṇitaṁ paccavekkhanto ayaṁ viseso. Tena visesena ayaṁ assādo, so kassa assādo ajhāniyā jhāyino, tassā ajhāniyā jhāyino, idaṁ kallitā kosalle ṭhitajjhānaṁ anomaddiyataṁ gacchati jhānabalaṁ, jhānabale ṭhitassa ayaṁ pāramippattassa imāni jhānaṅgāni anāvilasaṅkappo paṭhame jhāne jhānaṅgāni bhāvī. So pīti tadanusārittāva paṭhame jhāne jhānaṅgaṁ tassaṅguno ca dhammā tadabhisannitāya ca. Pīti dutiye jhāne jhānaṅgadhammatā kho pana tathā pavattassa sahagataṁ jhānaṅgadhammaṁ sasukhatāya ajjhattaṁ sampasādo dutiye jhāne jhānaṅgaṁ manosampasādanatāya tadabhisannitāya ca. Pīti dutiye jhāne jhānaṅgaṁ ajjhāttaṁ sampasādanaṁ samādhitā[3] pīti dutiyejhānejhānaṅgaṁ, cetaso ekodibhāvo dutiye jhāne jhānaṅgaṁ, upekkhā phassatā tatiye jhāne jhānaṅgaṁ, sukhaṁ tassa aṅganti ca. Cetaso ekodibhāvo catutthe jhāne jhānaṅgaṁ, upekkhā adukkhamasukhā catutthe jhāne jhānaṅgaṁ, abhinisābhūmi upekkhāsatipārisuddhi catutthe jhāne jhānaṅgaṁ. Satipārisuddhi ca anekajjhābhūmīsu jhānaṅgasamāyuttā pīti cetaso ekodibhāvo catutthe jhāne jhānaṅgaṁ.

Tattha katamā jhānabhūmi. Savitakke savicāre vivekā anugatā paṭhame jhāne jhānabhūmi. Avitakke avicāre ajjhattaṁ sampasādanaṁ janitaṁ pītimanugatā dutiye jhāne jhānabhūmi. Sukhasātasamohitā sappītikā tatiye jhāne jhānabhūmi. Tassa sukhadukkhasahagatā abhinīhārasahagatā catutthe jhāne jhānabhūmi. Appamāṇasahagatā sattārammaṇā paṭhame jhāne jhānabhūmi. Abhibhūmi-āyatanasahagatā rūpasaññīsu dutiye jhāne jhānabhūmi. Vimokkhasahagatānaṁ vimokkhesu tatiye jhāne jhānabhūmi. Anupassanāsahagatā kāyasaṅkhārā sammā catutthassa jhānassa bhūmi.

---

1. Sammoho (I, Ka)   2. Tadupakajjhāyino (I, Ka)   3. Samādhikā (I)

75. Tattha katame jhānavisesā. Vivicceva kāmehi vivicca pāpakehi akusalehi dhammehi cittacetasikasahagatā kāmadhātusamatikkamanatāpi, ayaṁ jhānaviseso. Avitakkā ceva avicārā ca sappītikāya satisahagatāya pītisahagatā saññāmanasikārā samudācaranti. Ayaṁ jhānaviseso. Avitakkāya bhūmiyā avicāreyeva sati anugatā upekkhāsahagatā manasikārā samudācaranti. Tadanudhammatāya ca sati saṇḍahati[1]. Tañca bhūmiṁ upasampajja viharati, ayaṁ jhānaviseso. Satipārisuddhisahagatā saññāmanasikārā samudācaranti, tañca bhūmiṁ upasampajja viharati, ayaṁ jhānaviseso. Viññāṇañcāyatanasahagatāya bhūmiyaṁ ākiñcaññāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti, tañca bhūmiṁ upasampajja viharati, ayaṁ jhānaviseso.

Jhānasambhārā nekkhammavitakko sambhāro kāmavitakkavinodanādhippāyatā. Abyāpādavitakko sambhāro byāpādavitakkapaṭivinodanādhippāyatā. Avihiṁsāvitakko sambhāro vihiṁsāvitakkapaṭivinodanādhippāyatā. Indriyesu guttadvāratā appicchatā sambhāro parisuddhājīvo catunnaṁ samāpattīnaṁ sambhāro akammassa vihāritā. Maggasambhāro samāpattipajjanatā. Phalasambhāro jhānanibbattitāya jhānasamudāgamo. Kusalahetu yaṁ jhānaṁ samudayaṁ gacchanti ko ca[2] na kutoci nekkhammappattā samudāgacchanti. Ālambanirodhasamādhi santo samudāgacchanti. Avītikkantā samudāgacchanti. Sukhindriyaṁ somanassindriyaṁ pahānāya te ca abyāpajjatāya samudāgacchanti. Taṁ pana sandhāya samudāgacchanti. Aparidāhanāya samudāgacchanti. Ayaṁ ñāṇasamudāgamo.

76. Tattha katamā upanisā. Kalyāṇamittatā jhānassa upanisā. Kalyāṇasampavaṅkatā jhānassa upanisā. Indriyesu guttadvāratā jhānassa upanisā. Asantuṭṭhitā kusalesu dhammesu jhānassa upanisā. Saddhammassavanaṁ jhānassa upanisā. Saṁvejaniye ṭhāne saṁviggassa yoniso padhānaṁ. Ayaṁ jhānopanisā.

---

1. Sandahati (I)
2. Koci (Ka)

Tattha katamā bhāvanā, mettāsevanā abyāpādavitakkabhāvanā. Karuṇāsevanā avihiṁsāvitakkabhāvanā. Muditābhāvanā pītisukhasampajaññā kāritā. Upekkhābhāvanā passavatā upekkhābhāvanā apassavatā upekkhā ca ajjhupekkhā ca, asutasaññābhāvanā dukkhāpaṭipadā dandhābhiññā bhavasandhābhiññā bhavasandhānaṁ, sā chabbidhā bhāvanā bhāvitā bahulīkatā anuṭṭhitā vatthukatā yānīkatā paricitā susamāraddhā. Ayaṁ bhāvanā.

Evaṁ bhāvayantassa ayaṁ ādīnavo. Paṭhame jhāne saṅkhārasamannāgato eso dhammo assuto sāsavo. Sace esa dhammo ayaṁ sīlo āsannapaṭipakkho ca esa dhammo kāmo paticāro pativicāro samāpattīnaṁ ca sabboḷāriko esa dhammo vitakkavicāro ca. Tatta cittaṁ khobhenti, kāyo cettha kilamati, kāyamhi cettha kilante cittaṁ vihaññati. Anabhinīhārakkhamova abhiññānaṁ ime ādīnavā paṭhame jhāne.

Dutiye jhāne ime ādīnavā pītipharaṇasahagato ca eso dhammo, na samudācārasseti cittaṁ. Asodhayaṁ upagamo cesa dhammo upagamiparissayo[1] domanassapaccatthiko cesa dhammo. Tattha tattha yuttīnaṁ pīti parajjato cesa dhammo dukkaraṁ hoti, avattasantāsabhūmiparivajjayanto catūsu dukkhatāsu esa dhammo anuviddhāpanasaddhāya[2] dukkhatāya ca na palibodhadukkhatāya ca abhiññādukkhatāya ca rogadukkhatāya ca, ime ādīnavā dutiye jhāne.

Tattha katame ādīnavā tatiye jhāne. Upekkhāsukhasahagatāya tattha sātāvīnaṁ pañcannaṁ upekkhāsukhaṁ parivattito esa dhammo tena niccasaññitānañca yaṁ hoti. Dukkhopaniyaṁ sukhaṁ cittassa saṅkhobhataṁ upādāya sukhadukkhāya gato savati. Sukhadukkhānukatañca upādāya anabhihārakkhamaṁ cittaṁ hoti. Abhiññāya sacchikiriyāsu sabbepi cete dhammā tīsu jhānasamāpattīsu catūhi ca dukkhatāhi anuviddhānaṁ sā bhayā dukkhatāya palibodhadukkhatāya ca abhiññāya dukkhatāya ca ime ādīnavā tatiye jhāne.

1. Upagamiparicayo (I)

2. Anuviddhā passatiyā (I)

Tattha katame ādīnavā catutthe jhāne, ākiñcaññāsamāpattikā te dhammānusamāpattikā etissā ca bhūmiyaṁ sātānaṁ bālaputhujjanānaṁ anekavidhāni diṭṭhigatāni uppajjanti. Oḷārikā sukhumehi ca rūpasaññāhi anuvidhāni etāni jhānāni sadā anudayamettājhānakalānudanukalāya sādhāraṇā, dukkarā ca sabbe cattāro mahāsambhārā samudāgatāni ca etāni jhānāni aññamaññaṁ nissāya samudāgacchanti. Ettha samudāgatā ca ete dhammā na samattā honti. Asamuggahitanimittā ca ete dhammā parihāyanti. Nirujjhanti ca ete dhammā na upādiyanti nirujjhaṅgāni ca, etesaṁ dhammānaṁ jhānāni nimittāni na jhānanimittasaññā vokirati. Appaṭiladdhapubbā ca jhāyīvasena ca bhavati[1]. Imehi ādīnavehi ayaṁ jhānaparihāni.

77. Nirodhasamāpattiyā apaṭisaṅkhāya avasesasaññino ākiñcaññāyatanasahagatā saññāmanasikārā samudācaranti, so nirodhasamāpattito parihāyati. Āneñjasaññino asaññāyatanaṁ samāpannassa ākiñcaññāyatanasahagatā manasikārā samudācaranti, tañca bhūmiṁ na pajānāti, so tato parihāyati. Ākiñcaññāyatanaṁ samāpannassa viññāṇañcāyatanasaññā manasikārā samudācaranti, tañca bhūmiṁ na pajānāti, so tato parihāyati. Viññāṇañcāyatanaṁ samāpannassa rūpasaññāsahagatā. Vitthārena -pa-. Yāva paṭhame jhāne kāmasaññāsahagatā kātabbā. Sakassa[2] parihāyati, kalaṅkajjhāne kalaṅkaṁ jhāyati, parisamantato jhāyati, bhindanto jhāyati, na sajjhāyati, āyūhanto jhāyati, kiñci ca niparicito jhāyati. Atividhāvanto jhāyati, atimaññanto jhāyati, kāyasaṅkhāre appaṭisambhāre jhāyati, pariyuṭṭhānassa nissaraṇaṁ ajānanto jhāyati, nīvaraṇābhibhūto jhāyati, assāpattimanasikaronto jhānassa assādo kāmarāgapariyuṭṭhānaṁ pahānaṁ jhānassa assādo kāmarāgahetūnaṁ dhammānaṁ udayanti, nirujjhaṅgāni etesaṁ dhammānaṁ jhānāni uparimā sukhupekkhā kāmakammakilesānaṁ pahānaṁ assādo, evaṁ kho puna jhānassa assādo mahāsaṁvāsamappīḷite lokasaṁnivāse asambodhokāsā vigamessamidaṁ jhānappahānā. Ayaṁ palirodhamappalirodhalokasannivāse esanidhamidaṁ jhānaṁ anamataggasaṁsārasamāpannānaṁ sattānaṁ saṁsārappahānanā ānisaṁso, yamidaṁ

---

1. Jhāyī ca vasena ca bhavati (I, Ka)
2. Sā kassa (I, Ka)

jhānassa assādo kāyassa ajhāniyajhāyino bhavati. Ajhāniyajhāniyajhāyīhi aparāmasanto ajhāniyajhāyitaṁ jhāyati, yāni kalaṅkajjhāyino padāni, tāni anudhitāni paṭipakkhe.

78. Tattha katamaṁ jhānakosallaṁ, samāpattikosallaṁ jhānakosallaṁ, jhānavisesakosallaṁ jhānakosallaṁ, jhānantarikakosallaṁ jhānakosallaṁ, samāpattivuṭṭhānakosallaṁ jhānakosallaṁ, jhāne sabhāvakosallaṁ jhānakosallaṁ, jhāne ādīnavakosallaṁ jhānakosallaṁ, jhāne nissaraṇakosallaṁ jhānakosallaṁ, jhānaphalena upādāya kosallaṁ, jhānaphalena paṭisaṅkhānaphale aparihānadhammatā nibbattijhāne ca kīḷitāpi visesabhāgiyaṁ jhānaṁ paṭilabbhati. Idaṁ panassāti bhavahāritā ca ārammaṇānimittaggāho anabhinīhārabalaṁ, cittekaggatā nimittāsu gatisahitā samathabalena asaṁsīdanañca jhāne maggaphalaṁ samathaṁ pavatte samādhino upekkhāpalipubbāparanimittāsayo paggāhino[1] satibalaṁ taṁ pavattitānañca vipassanānaṁ samaññābale.

Tattha katamā jhānapāramitā, supāramitā mettā kāmesu sattā kāmasaṅgasattāti[2] yamhi sutte desanāya vohārena dve saccāni niddiṭṭhāni, dukkhañca samudayo ca, vicayena hārena ye saṁyojanīyesu dhammesu vajjaṁ na passanti, te oghaṁ tarissantīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Na tarissantīti atthi esā yutti ca vicayo ca idaṁ nu kissa padaṭṭhānaṁ, kāmesu sattāti pañca kāmaguṇā, taṁ kāmataṇhāya padaṭṭhānaṁ. Saṁyojane vajjamapassamānāti avijjāya padaṭṭhānaṁ, na hi jātu saṁyojanasaṅgasattā oghaṁ tareyyuṁ vipulaṁ mahantanti upādānassa padaṭṭhānaṁ. Kāmesu sattāti kāmā dvidhā vatthukāmā ca kilesakāmā ca, tattha kilesakāmā kāmataṇhā kāmataṇhāya yuttā bhavanti rūpataṇhā bhavataṇhā lakkhaṇena hārena, saṁyojane vajjamapassamānāti saṁyojanassa, yo tattha chandarāgo tassa kiṁ padaṭṭhānaṁ, sukhā vedanā dve ca indriyāni sukhindriyañca somanassindriyañca, iti sukhāya vedanāya gahitāya tayopi vedanā gahitā honti. Vedanākkhandhe gahite sabbe pañcakkhandhā gahitā honti. Rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbā gahitā,

1. Maggāhino (I)

2. Khu 1. 171 Udāne passitabbaṁ.

vatthukāmesu gahitesu sabbāni cha bāhirāni āyatanāni gahitāni honti. Ajjhattikabāhiresu āyatanesu yo sato, ayaṁ vuccate lakkhaṇo hāro, tattha yo oḷārikamhi kilese ajjhāvasito sabbakilesesu yo na tato sukhumataresu na vītarāgo bhavati. Tattha bāhirasaṁyojanaṁ mamanti ajjhattasaṁyojanaṁ ahanti. Tattha Bhagavato ko adhippāyo, ye oghaṁ taritukāmā te saṁyojanīyesu dhammesu ādīnavānupassino viharissantīti ayamettha Bhagavato adhippāyo. Kāmesu sattāti yesu ca sattā yena ca sattā yesañca sattā ayaṁ catubbidho ākāro sabbesaṁ hārabhāgiyo.

79. Tattha katamāni tīṇi vipallāsāni padaṭṭhānāni ca. Cittavipallāsassa diṭṭhivipallāsassa saññāvipallāsassa tayo vipallāsā tīṇi akusalamūlāni padaṭṭhānaṁ. Tīṇi akusalamūlāni hīnappaṇītakāriyakammassa padaṭṭhānaṁ. Catunnañca upādānānaṁ doso akusalamūlaṁ dissati. Hīnappaṇītakāriyakammassa padaṭṭhānaṁ. Yathā mātuyā vā pituno vā aññatarassa vā puna uḷārassa bhikkhuno abhayaṁ deti. Tattha añño micchā paṭipajjeyya kāyena vā vācāya vā. Tattha so byāpādamupādāya tesaṁ uḷārānaṁ rakkhāvaraṇaguttiyā anupālayanto yo uḷārānaṁ abhayaṁ deti. Tesaṁ abhaye dinne yo tattha micchā paṭipajjeyya. Tattha so byāpādaṁ upādāyanto dosajaṁ kammaṁ karoti. Yo tattha asādhu indriyā nīvaraṇaṁ yaṁ tesaṁ abhayaṁ dakkhiṇato saññaṁ idaṁ paṇītaṁ kāraṇaṁ mayā puna tattha micchāpaṭipatti ayaṁ byāpādo hīnagamivakammaṁ lobho moho ca imāni nīvaraṇāni vacanāni tāni cattāri upādānāni tehi catūhi upādānehi yo so upādāno itthī vā puriso vā tesaṁ pañcakkhandhānaṁ teyeva upādāno samudayo idaṁ dukkhañca samudayo ca soyeva desanāhāro.

Tattha kāmesu ye na pajjanti, te ādīnavānupassanāya pajjanti. Itissā kāmadhātuyā nikkhamitukāmatā, ayaṁ vuccati nekkhammacchando. Yo tattha anabhisaṅkhārānaṁ kiñci visodheti tassa dhāvarā vā, ayaṁ abyāpādacchando. Kiñci vihiṁsati, ayaṁ vihiṁsāchando. Iti nekkhammābhinīhatā tayo chandā. Nekkhammacchando abyāpādacchando avihiṁsāchando.

Tattha nekkhammacchando alobho. Abyāpādacchando adoso. Avihiṁsāchando amoho. Imāni tīṇi kusalamūlāni aṭṭhasu sampattesu parahitāni, tesaṁyeva catunnaṁ upādānānaṁ nirodhāya saṁvattanti. Sace vā puna kammaṁ kareyya kaṇhaṁ vā sukkaṁ vā. Tassa vipākahānāya saṁvattanti. Idaṁ kammaṁ akaṇhaṁ asukkaṁ kammakkhayāya saṁvattati. Tattha yo tiṇṇaṁ akusalamūlānaṁ nirodho, ayaṁ nirodho. Soyeva maggo tattha paṭipadāni imāni dve saccāni imāni cattāri saccāni āvaṭṭo hāro.

Kāmesu sattāti ye sekkhā, te ekenevākārena sattā. Ye puthujjanā, te dvīhākārehi sattā, tassāyaṁ pañho vibhajjabyākaraṇīyo vattabbo. Kiñcāpi sotāpanno paṭisevanāya, no ca kho abhinivese satto yo hi apacayāya padahati, na upacayāya. Sekkho hi kilesavasena kāme paṭisevati. Puthujjano pana kilesasamuṭṭhānāya kāme paṭisevati. Tattha kāmesu sattānaṁ catu-oghaṁ tarissatīti vibhajjabyākaraṇīyo, ayaṁ vibhatti.

80. Parivattanoti kāme ye neva sajjanti na ca saṁyojanehi saṁyuttā, te oghaṁ tarissanti vipulaṁ mahantanti. Ayaṁ suttassa paṭipakkho.

Vevacananti yo kāmesu satto yo ca tattha kāmānaṁ guṇo, tattha viso satto. Yepi kāmānaṁ āhārā dhammā, tattha viso satto. Tatthimaṁ kāmānaṁ vevacanaṁ pāko rajo sallaṁ gaṇḍo īti upaddavoti. Yāni vā pana aññāni vevacanāni tattha viso sattoti vevacanaṁ. Satto bandho mucchito gadhito ajjhosito kāme ajjhāpannā parimutto tabbahulavihārīti. Yāni vā pana aññāni vevacanāni, ayaṁvevacano nāma. . Kāmappacārapaññattiyā kilesago carapaññattiyā paññattā cittanti vevacanaṁ. Satto tabbahulavihārīti yāni vā pana aññāni. Ime kāmappacārapaññattiyā kilesagocarapaññattiyā paññattā, bījapaññattiyā paññattā, saṅkhārā saṁyojanapaññattiyā paññattā, upādānaṁ hetupaññattiyā paññattaṁ, puggalo puthupaññattiyā paññatto.

Otaraṇoti imāya paṭiccasamuppādo dukkhañca samudayo ca. Ye kilesā ye saṅkhārā saṁyojanāni ca pañcasu khandhesu saṅkhārakkhandho

dhammāyatanesu akusalā dhammāyatanāni indriyesu sukhindriyañca, somanassindriyañca, ayaṁ indriyotaraṇo.

Sodhanoti ettako. Eseva ārambho niddisitabbo suttattho.

Adhiṭṭhānoti ime dhammā atthi ekattatāya paññattā atthi vemattatāya. Ye saññā bāhiro kāme, te vemattatāya paññattā. Pañcasu kāmaguṇesu sattāti pariyuṭṭhānavipallāsā vemattatāya paññattā oghaṁ tareyyuṁ. Vipulaṁ mahantanti avijjā ekattatāya paññattā.

Parikkhāroti tassa ko hetu ko paccayo. Ārammaṇapaccayatāya paccayo. Ayoniso ca manasikāro sannissayassa paccayatāya paccayo. Avijjā samanantarapaccayatāya paccayo. Rāgānusayo hetupaccayatāya paccayo. Ayaṁ hetu, ayaṁ paccayo.

Samāropano paccayoti ye kāmesu sattā sugatā surūpāti ayaṁ kāmadhātuyā chando rāgo te apuññamayā saṅkhārā. Te kiṁ paccayā, avijjā paccayā. Te kissa paccayā, viññāṇassa paccayā. Iti avijjāpaccayā saṅkhārā. Saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ yāva jarāmaraṇaṁ evametassa kevalassa mahato dukkhakkhandhassa samudayo hoti ekaṁ suttaṁ gataṁ. . Pañcanīvaraṇikaṁ suttaṁ kātabbaṁ.

81. Tattha katamo desanāhāro nāma yā ca abhijjhā yo ca byāpādo yañca uddhaccaṁ, ayaṁ taṇhā. Yañca thinamiddhaṁ, yañca kukkuccaṁ yā ca vicikicchā, ayaṁ diṭṭhi. Yā pana kāyassa akammaniyatā kiñcāpi taṁ middhaṁ no tu sabhāvakilesatāya kileso, iti yā ca cittasallīyanā yā ca kāyākammaniyatā, ayaṁ pakkhopakileso na tu sabhāvakileso. Tattha attasaññānupacittaṁ kilamatho kukkuccānupacittaṁ thinaṁ yā cittassa līyanā, iti ime pañca nīvaraṇā cattāri nīvaraṇāni sabhāvakilesā thinamiddhaṁ nīvaraṇapakkhopakileso. Yathā cattāro āsavā sabhāva-āsavatāya āsavā no tu cittasāsavatāya āsavā. Sabhāvatāya āsavā. Pakkhe āsavatāya āsavā. Atha panāha suttantaṁ yena te sampayuttā vā vippayuttā vā āsavā, teyeva ete vattabbā sāsavā vā anāsavā vā. (1)

Tattha katamo vicayo. Abhijjhā kāmataṇhā rūpataṇhā bhavataṇhā. Yaṁ vā pana kiñci ajjhosānagataṁ sāsavā abhijjhitassa mettānupassiya yo anatthaṁ carati. Tattha yo byāpādaṁ uppādeti, acari carissatīti. Evaṁ nava āghātavatthūni kattabbāni, tassevaṁ byāpādānupassissa kileso yo paridāho kāyakilamatho akammaniyatā middhaṁ. Cittānupassissa paṭighātena khiyanā, idaṁ thinamiddhaṁ. Tattha adhikaraṇa-avūpasamo, idaṁ uddhaccaṁ. Yaṁ kiṁ kasathamīti[1] idaṁ kukkuccaṁ. Yaṁ yathā idaṁ santīraṇaṁ, ayaṁ vicikicchā. Tattha avijjā ca taṇhā ca atthi, idaṁ pariyuṭṭhānaṁ. Āvaraṇaṁ nīvaraṇaṁ chadanaṁ upakkileso ca atthi, idaṁ kāmacchando kāmarāgapariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Byāpādo byāpādapariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Thinamiddhaṁ thinamiddhapariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Uddhaccakukkuccaṁ avijjāpariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Vicikicchā vicikicchāpariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Kāmarāgapariyuṭṭhānaṁ anusayasaṁyojanassa padaṭṭhānaṁ. Byāpādapariyuṭṭhānaṁ paṭighasaṁyojanassa padaṭṭhānaṁ. Thinamiddhapariyuṭṭhānaṁ mānasaṁyojanassa padaṭṭhānaṁ. Avijjāpariyuṭṭhānañca vicikicchāpariyuṭṭhānañca diṭṭhisaṁyojanassa padaṭṭhānaṁ. (2)

Tattha katamo lakkhaṇo hāro. Kāmarāgapariyuṭṭhāne vutte sabbāni pariyuṭṭhānāni vuttāni hontīti. Saṁyojanesu vuttesu sabbasaṁyojanāni vuttāni honti. Ayaṁ lakkhaṇo hāro. (3)

82. Tattha katamo catubyūho hāro. Ye ime pañca nīvaraṇā jhānapaṭipakkho. So dukkhasamudayo. Yaṁ phalaṁ, idaṁ dukkhaṁ. Tattha kāmacchandassa nekkhammavitakko paṭipakkho. Byāpādassa abyāpādavitakko paṭipakkho. Tiṇṇaṁ nīvaraṇānaṁ avihiṁsāvitakko paṭipakkho, Iti ime tayo vitakkā. Nekkhammavitakko samādhikkhandhaṁ bhajati. Abyāpādavitakko sīlakkhandhaṁ bhajati. Avihiṁsāvitakko paññākkhandhaṁ bhajati. Ime tayo khandhā. Ariyo aṭṭhaṅgiko maggo nīvaraṇappahānāya saṁvattati. Yaṁ nīvaraṇappahānaṁ, ayaṁ nirodho. Imāni cattāri saccāni. Ayaṁ catubyūho hāro. (4)

Tattha katamo āvaṭṭo hāro. Pañca nīvaraṇāni dasa bhavanti. Yadapi ajjhattaṁ sārajjati, tadapi nīvaraṇaṁ. Yadapi bahiddhā sārajjati, tadapi nīvaraṇaṁ,

1. Karathamīti (I, Ka)

evaṁ yāva vicikicchā ime dasa nīvaraṇā. Ajjhattabahiddhā kilesā imāni dve saṁyojanāni ajjhattasaṁyojanañca bahiddhāsaṁyojanañca. Tattha ahanti ajjhattaṁ, mamanti bahiddhā. Sakkāyadiṭṭhi ajjhattaṁ, ekasaṭṭhi diṭṭhigatāni bahiddhā. Yo ajjhattaṁ chandarāgo rūpesu avītarāgo bhavati avītacchando. Evaṁ yāva viññāṇe, ayaṁ ajjhattā taṇhā. Yaṁ chasu bāhiresu āyatanesu tīsu ca bhavesu ajjhosānaṁ, ayaṁ bahiddhā taṇhā. Imāni dve saccāni saṁyojanāni saṁyojanīyā ca dhammā. Tattha saṁyojanesu dhammesu yā nibbidānupassanā ca, ayaṁ maggo. Yaṁ saṁyojanappahānaṁ, ayaṁ nirodho. Ayaṁ āvaṭṭo hāro. (5)

Tattha katamo vibhattihāro. Saṁyojananti na etaṁ ekaṁsena. Mānasaṁyojanaṁ diṭṭhibhāgiyanti na taṁ ekaṁsena adiṭṭhamānaṁ nissāyamānaṁ na pajahati. Yo pañca uddhambhāgiyo māno kiñcāpi so diṭṭhipakkhe siyā. Na tu orambhāgiyaṁ saṁyojanaṁ tassa pahānāya saṁvattatīti. Yo ca ahaṁkāro na paviddhoyaṁ panassa evaṁ hoti. Kadāsu nāmāhaṁ taṁ santaṁ āyatanaṁ sacchikatvā upasampajja viharissāmi, yaṁ ariyā santaṁ āyatanaṁ upasampajja viharissantīti, ayaṁ abhijjhā na ca taṁ nīvaraṇaṁ. Atthi pana arahato kāyakilesamiddhañca okkamati na ca taṁ nīvaraṇaṁ tassa thinamiddhaṁ nīvaraṇanti. Na ekaṁsena. Ayaṁ vibhattihāro. (6)

Parivattanoti pañca nīvaraṇā pañcaṅgikena jhānena pahānaṁ gacchanti. Ayaṁ tesaṁ paṭipakkho nīvaraṇo asukassa pahīnāti na aññānuminitabbaṁ, paramatthamajjhattaṁ, ayaṁ parivattanā. (7)

Tattha katamo vevacano. Kāmacchando chandarāgo pemaṁ nikantīti vevacanaṁ. Nīvaraṇaṁ chadanaṁ upakkileso pariyuṭṭhānanti vevacanaṁ. (8)

Paññattīti avijjāpaccayā kiccapaññattiyā[1] paññatti, byāpādo vikkhepapaññattiyā paññatti, thinamiddhaṁ asamugghātapaññattiyā paññatti. Evaṁ sabbepi ete pañca nīvaraṇā imamhi sutte vikkhepapaññattiyā paññatti. (9)

Tattha katamo otaraṇo. Ime pañca nīvaraṇā avijjā ca taṇhā ca tattha avijjāmūlā nīvaraṇā. Yā taṇhā ime saṅkhārā, te avijjāpaccayā

---

1. Paccāpaññattiyā (Ka)

ime dve dhammā pañcasu khandhesu saṅkhārakkhandhapariyāpannā, āyatanesu dhammāyatanaṁ, dhātūsu dhammadhātu, indriyesu imesaṁ dhammānaṁ padaṭṭhānaṁ sukhindriyassa ca somanassindriyassa ca itthindriyassa ca purisindriyassa ca. (10)

Tattha katamo sodhano hāro. Idaṁ suttaṁ yathā ārabbha nikkhittaṁ so attho bhāsito imehi pañcahi padehi.(11)

Tattha kāmacchando ca byāpādo ca vicikicchā ca na ekattatāyā paññattā, kāmāti na ekattatāya paññattā, atha khalu vemattatāya paññattā. Ayaṁ adhiṭṭhāno hāro. (12)

Tattha katamo parikkhāro. Kāmacchandassa ayoniso manasikāro subhārammaṇapaccayo. Subhanimittañca hetu. Byāpādassa ayoniso manasikāro āghātavatthūni ca paccayo. Paṭighānusayo hetu. Thinamiddhassa paṭisaṁhāro paccayo. Pavattiyā kilamathā calanā tañca hetu. Uddhaccakukkuccassa rajanīyaṁ ārammaṇiyaṁ assādiyākindriyaṁ tāva aparipuṇṇañca ñāṇaṁ paccayo. Kāmasaññā ca diṭṭhi-anusayo ca hetu. Vicikicchāya nava mānavidhā ārammaṇaṁ mānānusayo, sova paccayo. Vicikicchānusayo hetu. Ete pañca dhammā sahetu sappaccayā uppajjanti. (13)

Tattha katamo samāropano hāro. Ime pañca nīvaraṇā cattāropi ete āsavā gaṇḍāpi[1] ete sallāpi ete upādānāni ete. Tesu eva bāhiresu dhammesu saṁkilesabhāgiyaṁ suttanti paññattiṁ gacchati. Ayaṁ samāropano hāro. (14)

Niddiṭṭhaṁ saṁkilesikabhāgiyaṁ suttaṁ.

83. Manopubbaṅgamā dhammāti gāthā.

Tattha katamo desanā hāro. Imamhi sutte ko attho khandhavavatthānena viññāṇakkhandhaṁ deseti. Dhātuvavatthānena manoviññāṇadhātuṁ. Āyatanavavatthānena manāyatanaṁ, indriyavavattānena manindriyaṁ. Tassa kiṁ pubbaṅgamā dhammā saṁkhittena cha dhammā pubbaṅgamā dhammā kusalamūlāni ca akusalamūlāni ca animittaṁ imamhi sutte kusalamūlaṁ desitaṁ. . Tattha katamā manopubbaṅgamā dhammā. Mano tesaṁ pubbaṅgamaṁ, yathāpi balassa rājā pubbaṅgamo,

1. Taṇhāpi (I)

evameva dhammānaṁ manopubbaṅgamā. Tattha tividhānaṁ pubbaṅgamānaṁ nekkhammacchandena abyāpādacchandena avihiṁsāchandena. Alobhassa nekkhammacchandena pubbaṅgamā. Adosassa abyāpādacchandena pubbaṅgamā. Amohassa avihiṁsāchandena pubbaṅgamā. Tattha **manoseṭṭhā**ti manasā ime dhammā ussaṭā manena vā nimmitā. Manova imesaṁ dhammānaṁ seṭṭhoti manova imesaṁ dhammānaṁ seṭṭhajeṭṭhoti manova imesaṁ dhammānaṁ ādhipaccaṁ karotīti manoseṭṭhā. **Manojavā**ti yattha mano gacchati. Tattha ime dhammā gacchantīti manojavā. Yathā vāto sīghaṁ gacchati añño vā koci sīghaṁ gāmako vuccate vātajavoti pakkhigāmikoti, evameva ime dhammā manena sampajāyamānā gacchanti, tattha ime dhammā gacchantīti manojavāti. Te tividhā chandasamudānitā anāvilatā ca saṅkappo. Sattavidhā ca kāyikaṁ sucaritaṁ vācasikaṁ sucaritaṁ, te dasa kusalakammapathā. Tattha **manasā ce pasannenā**ti manokammaṁ. **Bhāsati vā**ti vacīkammaṁ. **Karoti vā**ti kāyakammaṁ. Imehi imasmiṁ sutte dasa kusalakammapathā paramāpi santā sīlavatā paramā. So bhavati vivattiyaṁ na lokaniyyānāya vāsanābhāgiyaṁ suttaṁ bhavati. Ayaṁ desanā.

Tattha katamo vicayo hāro. Manopubbaṅgamā dhammāti kusalamūlāni ca aṭṭhaṅgasammattāni. Idaṁ suttaṁ.

Yuttīti dasannaṁ kusalakammapathānaṁ yo vipāko, so sukhavedanīyo abyāpādassaṅgamāno. Chāyāva anapāyinīti anugacchati atthi esā yutti.

Padaṭṭhānanti aṭṭhārasannaṁ manopavicārānaṁ padaṭṭhānaṁ. Manopubbaṅgamā dhammāti sabbakusalapakkhassa ime dhāmmā padaṭṭhānaṁ. **Manasā ce pasannenā**ti yo cetaso pasādo, idaṁ saddhindriyassa padaṭṭhānaṁ. **Bhāsati vā**ti sammāvācāya. **Karoti vā**ti sammākammantassa ca sammāvāyāmassa ca padaṭṭhānaṁ.

Lakkhaṇoti iti pubbaṅgamā dhammāti vedanāpubbaṅgamāpi ete, saññāpubbaṅgamāpi ete, saṅkhārapubbaṅgamāpi ete. Ye keci dhammā sahajātā sabbe pubbaṅgamā etesaṁ dhammānaṁ. **Tato naṁ sukhamanvetī**ti somanassamapi naṁ anveti yaṁ susukhacchāyā tadāpi naṁ sukhaṁ tadapa anveti.

84. Tattha katamo catubyūho hāro. Manopubbaṅgamāti na idaṁ ekādivacanaṁ. Kiṁ kāraṇā, sabbe yeva ime chaviññāṇakāyā, imamhi Bhagavato ko adhippāyo, ye sukhena atthikā, te manaṁ pasādentīti ayaṁ imamhi sutte Bhagavato adhippāyo. Attho pubbeyeva niddiṭṭho.

Yāni hi kusalamūlāni, tāni aṭṭhānisaṁsamattā hetu, ayaṁ aṭṭhaṅgiko maggo. Dasa ṭhānāni desanāhetūni desanāpaccayā niddesanā ca. Tattha yaṁ maññe dukkhena saha nāmarūpaṁ viññāṇasaccanti aṅgena kusalamūlaṁ pahīyati, ayaṁ appahīnabhūmiyaṁ samudayo. Yaṁ tesaṁ pahānā, ayaṁ nirodho. Imāni cattāri saccāni. Ayaṁ āvaṭṭo hāro.

Vibhattīti—

* Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manojavā.
Manasā ce pasannena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ sukhamanveti, chāyāva anapāyinīti.

Taṁ na ekaṁsena samaṇassa vā brāhmaṇassa vā pana hoti. Tassa vā micchādiṭṭhikassa sakasatthe cittaṁ pasādeti, tena ca pasannena cittena bhāsati byākaroti na taṁ sukhamanveti na chāyāva anugāminī, dukkhameva taṁ anveti. Yathā vahantaṁ cakkaṁ padamanveti, idaṁ taṁ vibhajjabyākaraṇīyaṁ. Manasā ce pasannena kāyakammaṁ vacīkammaṁ sukhavedanīyanti samaggate sukhavedanīyaṁ micchaggate dukkhavedanīyaṁ, ayaṁ vibhatti.

Tattha katamo parivattano hāro. Manopubbaṅgamā dhammāti yaṁ manasā paduṭṭhena bhāsati vā karoti vā dukkhamassānugāminī, etāniyeva dve suttāni bhāsitāni esa-eva ca paṭipakkho. . Vevacananti yadidaṁ mano cittaṁ viññāṇaṁ manindriyaṁ manoviññāṇadhātu.

Paññattīti manopubbaṅgamā dhammāti ayaṁ mano kiñci paññattiyā paññattaṁ. Dhammāti kusalakammapathapaññattiyā paññattaṁ. Manoseṭṭhāti visiṭṭhapaññattiyā paññattaṁ. Manojavāti sahapaññattiyā paññattaṁ. Cittanti nekkhammapaññattiyā paññattaṁ. Manasā ce pasannenāti saddhindriyapaññattiyā paññattaṁ. Manasā ce pasannenāti anāvilasaṅkappadutiyajjhānapaññattiyā paññattaṁ. Manasā ce

* Heṭṭhā 112, 184 piṭṭhesupi thokaṁ visadisaṁ.

pasannenāti assaddhānaṁ paṭipakkhapaññattiyā paññattaṁ. Bhāsati vāti sammāvācāpaññattiyā paññattaṁ. Karoti vāti sammākammantapaññattiyā paññattaṁ. Tato naṁ sukhamanvetīti jhānasamādhānaṁ. Indriyesu manindriyaṁ. Paṭiccasamuppāde viññāṇaṁ. Manopubbaṅgamā dhammāti mettā ca mudutā ca jhānesu dutiyaṁ jhānaṁ tatiyañca. Khandhesu saṅkhārakkhandhapariyāpanno. Dhātūsu dhammadhātu, āyatanesu dhammāyatanaṁ. Yaṁ kusalaṁ indriyesu sukhindriyañca somanassindriyañca padaṭṭhānaṁ. Imesaṁ dhammānaṁ paṭiccasamuppannānaṁ phassapaccayā sukhavedanīyo phasso sukhavedanā manopavicāresu somanassavicāro chattiṁsesu paṭhamapadesu cha somanassanekkhammassitā. Iti ayaṁ otaraṇo hāro.

Tattha katamo sodhano hāro. Yaṁ atthaṁ ārabbha idaṁ suttaṁ bhāsitaṁ. So attho niyutto etamatthaṁ ārabbha suttaṁ. Ayaṁ sodhano hāro.

85. Tattha katamo adhiṭṭhāno hāro. Manopubbaṅgamā dhammāti vevacanapaññatti, na ekattapaññatti. Dhammāti ekato na vevacanapaññatti. Manasā ce pasannenāti so pasādo dvidho ajjhattañca abyāpādā vikkhambhanabahiddhā ca okappanato. So ajjhattapasādo dvidho. Samugghātapasādo ca vikkhambhanapasādo ca byāpādapariyuṭṭhānaṁ. Vighāto na mūlapasādo jātamūlampi vā. Pasādo sabyāpādaṁ vighātena. Tato naṁ sukhamanvetīti sukhaṁ kāyikañca cetasikañca appiyavippayogopi piyasampayogopi nekkhammasukhampi puthujjanasukhampi pītisambojjhaṅgampi cetasikaṁ sukhaṁ. Yampi passaddhakāyo sukhaṁ vedeti, tampi kāyikaṁ sukhaṁ bojjhaṅgā ca cetasikaṁ sukhaṁ. Yampi passaddhakāyo sukhaṁ vedesi, tampi tañca sukhapadaṭṭhānaṁ paññattiyā yathāvuttaṁ taṁ aparāmaṭṭhaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ. Anvetīti appanā sandissati na cāyaṁ vā pattabhūto anveti. Tadidaṁ suttaṁ dvīhi ākārehi adhiṭṭhātabbaṁ. Hetunā ca yo pasannamānaso vipākena ca yo dukkhavedanīyo.

Parikkhāroti Bhagavā pañcasatena bhikkhusaṁghena nagaraṁ pavisati Rājagahaṁ. Tattha manusso puggalo Bhagavantaṁ parivisati, tassa pasādo uppanno kusalamūlapubbayogāvacaropi. So aññesañca akkhāti, idaṁ vācaṁ

bhāsabhi lābhā tesaṁ, yesaṁ nivesanaṁ Bhagavā pavisati, amhākampi yadi bhaveyya mayampi Bhagavato saṁpasādaṁ lacchamhāti. Yena Bhagavā tenañjaliṁ paṇāmetvā "namo Bhagavato namo Bhagavato"ti abyāpādamāno ekamante aṭṭhāsi. Tadanantare Bhagavā imaṁ suttaṁ abhāsittha "manopubbaṅgamā dhammā"ti. Sabbaṁ suttaṁ tathā yaṁ paresaṁ bhāsati idaṁ vācākammaṁ. Yaṁ añjaliṁ paṇāmeti, idaṁ kāyakammaṁ. Yo manopasādo, idaṁ manokammaṁ. Tattha yaṁ paresaṁ pakāseti bhāsati vaṇṇaṁ. Yesaṁ Bhagavā nivesanaṁ gacchatīti. Sabbaṁ tassa alobho kusalamūlaṁ. Yaṁ Bhagavati mettacitto, tassa adoso kusalamūlaṁ. Yaṁ añjaliṁ paṇāmeti mānañca niggaṇhāti, tatthassa amoho kusalamūlaṁ pātubhavati. Yaṁ uḷārapaññaṁ paṭilabhati, idamassa diṭṭhivipallāsappahānaṁ. Yaṁ tathāyeva saṁvaro hoti, idamassa saññāvipallāsappahānaṁ. Yaṁ manassa pasādanaṁ, idamassa cittavipallāsappahānanti akusalavipallāsānaṁ vikkhambhanaṁ pahānaṁ paccayo. Tīṇi kusalamūlāni yo anāvilacittasaṅkappo, so tassa manasikāroti vuccati. Yaṁ kilesehi vikkhambhanaṁ iti vipallāsā ca ārammaṇā sappaccayatāya paccayo kusalamūlāni ca sandissayatāya paccayo, so ca manasikāro hetunā iminā paccayena cittaṁ uppannaṁ. Tattha yaṁ sasatthārammaṇaṁ cittaṁ pavattaṁ ayaṁ Buddhānussati. Yampi Bhagavato guṇe manasi karoti, ayamassa dhammānussati. Tattha satisampajaññaṁ hetu ayañca paccayo. Vācā paññā hetu vitakkavicārā paccayo. Kāyasaṅkhārā kammassa abhisaṅkhāro nāma hetu vā appaccayo sukhavedanīyassa kammassa upacayo hetukā kammassa paccayo.

86. Tattha katamo samāropano hāro. Manasāyeva pasannena satoyevettha pasanno api ca cittavodānā sattā vimuccantīti tena sattā cittapubbaṅgamā cittena pasannena cetanāpi tattha cittabhūtā bhavantīti paṭighā ayaṁ cetanānaṁ pasādena kāyo cassa pasādo, so ca ārabhati pasādena pasanno saññānanti cassa aviparītā, so pañcavidho vikkhambhanā, kāyapassambhanāyevā pasādo cittasito cittaṁ pana pubbaṁyeva pasannaṁ. Ayaṁ samāropanā. Evaṁ pañcannampi pasādo. Tato naṁ sukhamanvetīti katamaṁ Bhagavā niddisati. Na hi attasaccaṁ tassa kammassa vipāko anveti. Tassa upāyo anugacchati yadā sitapaccayā

uppajjate somanassaṁ avippaṭisāropi anveti. Ayaṁ samāropano hāro.

Mahānāma Sakkassa suttaṁ[1]. Tasmiṁ ce samaye assato asampajāno kālaṁ kareyya kā me bhavati. Assato abhisamāhāro yo mā bhāyi Mahānāma yaṁ taṁ cittaṁ dīgharattaṁ saddhāparibhāvitaṁ sīlaparibhāvitaṁ sutacāgaparibhāvitanti vitthārena kātabbaṁ. Cāgena ca paññāya ca kiṁ dasseti, yā saddhā sā cetaso pasādo. Yā anāvilasaṅkappitā, sā saddhā, kiṁ kāraṇā, anāvilalakkhaṇā, anāvilalakkhaṇā hi saddhā. Apare āhu guṇaparisuddhiniṭṭhāgamanalakkhaṇā, yañca apare vā vacanapaṭiggahalakkhaṇā saddhā. Aparo pariyāyo attānaṁ yadi evaṁ okappeti "nāhaṁ kiñci jānāmīti esā ahaṁ tattha anuññattā anaññatā"ti. Ayaṁ saddhāti. Aparo pariyāyo ekasaṭṭhiyā diṭṭhigatānaṁ ādīnavānupassanā aniccaṁ dukkhamanattāti. Tena ca padiṭṭhaṁ bhavati yathā gambhīre udapāne udakaṁ cakkhunā passati na ca kāyena abhisambhunāti. Evamassa ariyā nijjhānakkhantiyā diṭṭhi bhavati, na ca sacchikatā. Ayaṁ vuccati saddhā. Sā ca lokikā. Aparo pariyāyo khamati puthujjanabhūtassa vīsati cāti ko sakkāyādhīnā na niveso. Na etaṁ ekanti nayasaññā yathābhūtaṁ diṭṭhiyā tu khalu mudūhi pañcahi indriyehi dassanamaggena pahīnā bhavanti. Diṭṭhekaṭṭhā ca kilesā, ayaṁ saddhā.

Sotāpattaṅgamadukkhāyaṁ bhūmiyaṁ paripuṇṇā vuccati. Tasmiṁ yeva bhūmiyaṁ sekkhasīlaṁ ariyā dhāranti vuccati. Tasmiṁyeva bhūmiyaṁ mudupaññā paññindriyanti vuccati. Tasmiṁ yeva bhūmiyaṁ khandhehi anatthikatā, ayaṁ cāgo. Tasmā saddhā cāgādhiṭṭhānena niddisitabbā. Yatikena[2] bhiyyo manena sā hissa viparītā diṭṭhikā assaddhā, sā nayana-upadhīsu pamattā samādinnā. Tattha saddhindriyaṁ yo kāmaṁ parivissanti iti santapāpapaṭinissaggā na cāgādhiṭṭhānaṁ paññindriyena paññādhiṭṭhānaṁ, sīlena upasamādhiṭṭhānaṁ. Ime cattāro dhammā sīlaṁ paribhāvayanti saddhā sīlaṁ cāgo ca paññāti. Tattha saddhāya oghaṁ tarati. Yaṁ sīlaṁ, ayaṁ appamādo. Yo cāgo, idaṁ paññāya kammaṁ. Yā paññā, idaṁ paññindriyaṁ, tattha yaṁ saddhindriyaṁ. Taṁ tīsu aveccappasādesu. Yaṁ sīlaṁ, taṁ saddhindriyesu. Yo cāgo, so

---

1. Saṁ 3. 322 piṭṭhe.

2. Tena (Ka)

catūsu jhānesu. Yā paññā, sā saccesu, sati sabbatthagāminī. Tassa sekkhassa bhaddikā bhati, bhaddiko abhisamparāyo. Tassa sammuṭṭhassatikassa sīlaṁ karontassa na kāyasammuṭṭhassatitāya tāni vā indriyāni taṁ vā kusalamūlaṁ kammavipākaṁ bhavati. Tassa tikassa atthaniddeso. Tattha saddhā sīlaṁ cāgo paññā cattāro dhammā. Yā saddhā yā ca paññā, idaṁ manosucaritaṁ. Yaṁ sīlaṁ, idaṁ kāyikaṁ vācasikaṁ sucaritaṁ. Yo cāgo, idaṁ cetasikaṁ alobho sucaritaṁ. Iti citte gahite pañcakkhandhā gahitā bhavanti. Imehi dhammehi sucaritaṁ idaṁ dukkhañca ariyasaccaṁ padaṭṭhānaṁ maggassa.

87. Tattha katamo vicayo hāro. Yā ca saddhā yañca sīlaṁ, taṁ kissa karoti. Yā saddhā tāya Bhagavantaṁ anussarati mattenapi hatthinā samāgatā, assa bho kukkurā sabbaṁ sīlena nappaṭipajjati kāyena vā vācāya vā ṭhānaṁ visārado bhavatīti avippaṭisārī paññā yassa paññattaṁ upaṭṭhapeti. Tassa akhaṇḍassa sīlaṁ yaṁ na pacchi tassaṁ mohassa akusalacittaṁ uppajjati micchādiṭṭhisahagataṁ vā, ayaṁ vicayo hāro. . Dhammavādino bhaddikārāti bhavissati atthi esā yutti.

Tattha katamo padaṭṭhāno hāro. Yamidaṁ cittaṁ dīgharattaṁ paribhāvitaṁ saddhāya sīlena cāgena paññāya samādhinā paṭhamajjhānassa padaṭṭhānaṁ. Yā saddhā assa anāvilasaṅkappo, taṁ dutiyajjhānassa padaṭṭhānaṁ. Tīṇi ca aveccappasādā yaṁ sīlaṁ, taṁ ariyakantaṁ, taṁ sīlakkhandhassa padaṭṭhānaṁ. Yā paññā, sā paññākkhandhassa padaṭṭhānaṁ. Ime ca dhammā idañca cittaṁ ekodibhūtasamādhissa padaṭṭhānaṁ. Saddhā saddhindriyassa padaṭṭhānaṁ. Cāgo samādhindriyassa padaṭṭhānaṁ. Paññā paññindriyassa padaṭṭhānaṁ. Saddhā ca paññā ca vipassanāya padaṭṭhānaṁ. Sīlañca cāgo ca samathassa padaṭṭhānaṁ. Saddhā ca paññā ca avijjā virāgāya paññāvimuttiyā padaṭṭhānaṁ. Sīlañca cāgo ca rāgavirāgāya cetovimuttiyā padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo hāro. Viññāṇe vutte saddhāsatibhāvite sabbe pañcakkhandhā vuttā bhavanti. Saddhāya bhaṇitāya sabbāni satta dhanāni bhaṇitāni honti saddhādhanaṁ -pa-. Sīlakkhandhe vutte samādhikkhandho ca paññākkhandho ca vuttā bhavanti. Yaṁ taṁ cittaṁ dīgharattaṁ paribhāvitaṁ

pacchimake kāle na tadanuparivatti bhavissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Tattha saññāpi tadanuparivattinī bhavati. Yepi tajjātikā dhammā, tepi tadanuparivattino bhavanti. Rūpasaññā rūpasañcetanānupassanamanasikāro evaṁ channaṁ āyatanānaṁ viññāṇakāye, ayaṁ lakkhaṇo hāro.

Tattha katamo catubyūho hāro. Idha sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye bhaddikaṁ bhatiṁ ākaṅkheyya bhaddikañca abhisamparāyaṁ, te saddhaṁ sīlaṁ cāgaṁ paññañca manasi karissanti, ayaṁ adhippāyo. Ye caññepi sattā Tathāgatassa sammukhaṁ na paṭiyujjhante, imaṁ dhammaṁ sotā avippaṭisārato kālaṁ karissantīti, ayaṁ adhippāyo.

88. Tattha katamo āvaṭṭo hāro. Idampi cattāro dhammā saddhā ca paññā ca assaddhiyañca avijjañca hananti. Sīlañca cāgo ca taṇhā ca dosañca hananti. Tassa dve mūlāni pahīyanti. Dukkhaṁ nivatteti appahīnabhūmiyañca dvimūlāni pañcakkhandhā. Dve ariyasaccāni samatho ca vipassanā ca. Dvinnaṁ mūlānaṁ pahānaṁ. Imāni dve saccāni nirodho ca maggo ca. Ayaṁ āvaṭṭo hāro.

Tattha katamo vibhatti. Yaṁ taṁ cittaṁ saddhāparibhāvitaṁ -pa-. Sace puthujjanassa tassapi bhaddikā bhati bhavissatīti na ekaṁsena tassa kammaṁ diṭṭheyeva dhamme vipākanti paccessati, aparamhi vā pariyāye bhavissati. Yaṁ vā atītaṁ vipākāya paccupaṭṭhitaṁ, tappaccayāni cetāni, ye yathā mahākammavibhaṅge "tenāyaṁ vibhajjabyākaraṇiyo niddeso dhammacārino yā bhaddikā bhatī"ti.

Tattha katamā parivattanā. Assaddhiyaṁ dussīlyaṁ yaṁ maccheraṁ duppaññaṁ ca[1] yañca paṭipakkhena pahīnā bhavanti, ayaṁ parivattanā.

Tattha katamaṁ vevacanaṁ. Yaṁ taṁ cittaṁ dīgharattaṁ paribhāvitaṁ cittaṁ manoviññāṇaṁ -pa- yaṁ saddhābalaṁ saddhindriyaṁ, yaṁ sīlaṁ, taṁ sucaritaṁ, saṁyamoniyamo damo dhandhatā imāni tassa vevacanāni. Yo cāgo, so paṭinissaggo, alobho vosaggo cāgo yiṭṭhānaṁ. Yā paññā, sā paññattā paññappabhā paññindriyaṁ paññābalaṁ.

1. Duppaññiyaṁ (Ka)

Tattha katamā paññatti. Yaṁ taṁ cittaṁ bījaṁ paññattiyā paññattaṁ. Paribhāvanā vāsanā paññattiyā paññatti. Saddhā pasādapaññattiyā paññattā. Sīlaṁ sucaritapaññattiyā paññattaṁ. Cāgo puññakiriyapaññattiyā paññatto. Paññā vīmaṁsapaññattiyā paññattā. Ime tayo dhammā saddhā sīlaṁ cāgo paññavato pārisuddhiṁ gacchanti.

Tattha katamo otaraṇo. Yaṁ cittaṁ, taṁ khandhesu viññāṇakkhandho. Dhātūsu manoviññāṇadhātu, āyatanesu manāyatanaṁ. Ye cattāro dhammā, te khandhesu saṅkhārakkhandhe pariyāpannā -pa- dhātūsu āyatanesu.

Tattha katamo sodhano hāro. Idaṁ Bhagavato bhāsitaṁ Mahānāmena Sakkena pucchitena sabbaṁ taṁ niyuttaṁ.

Tattha katamo adhiṭṭhāno. Idaṁ cittaṁ vemattatāya paññattaṁ akusalehi cittehi aparibhāvitehi paribhāvitanti yāni puna paribhāvitāni aññesampi tattha upādāya paññattaṁ sabbepime cattāro dhammā ekattatāya paññattā. Bhaddikā bhatīti kāmabhogino teva rūpadhātu arūpadhātu manussāti sabbā bhaddikā bhati tadeva kathāya paññattaṁ, ayaṁ paññatti.

Tattha katamo parikkhāro. Cittassa indriyāni paccayo ādhipateyyapaccayatāya manasikāro. Hetupaccayatāya paccayo. Saddhāya lokikā paññā hetupaccayatāya paccayo. Yoniso ca manasikāro paccayo. Sīlassa patirūpadesavāso paccayo. Attasammāpaṇidhānañca hetu. Cāgassa alobho hetu. Avippaṭisāro ca hetupaccayo. Paññā parato ca ghoso ajjhattañca yoniso manasikāro hetupaccayo ca.

Tattha katamo samāropano, yaṁ taṁ cittaṁ dīgharattaṁ paribhāvitanti cetasikāpi. Ettha sabbe dhammā paribhāvitā bhaddikā te bhati bhavissati, bhaddikā upapattiko abhisamparāyo. Iti ye keci manussakā upabhogaparibhogā sabbe bhaddikā bhatiyeva, ayaṁ samāropano.

89. Uddhaṁ adho sabbadhi vītarāgoti gāthā[1]. Tattha kiṁ uddhaṁ nāma, yaṁ ito uddhaṁ bhavissati anāgāmī, idaṁ uddhaṁ. Adho nāma yamatikkantamatītaṁ, idamavoca apadānatanti uddhaṁ. Tattha atītena sassatadiṭṭhi pubbantākappikānaṁ aparantadiṭṭhi kesañci, ucchedadiṭṭhiṁ yaṁ[2] vuttakappikānaṁ imā ceva diṭṭhiyo ucchedadiṭṭhi ca sassatadiṭṭhi ca. Tatthāyaṁ sassatadiṭṭhi imāni pannarasa padāni sakkāyadiṭṭhi sassataṁ bhajanti. Rūpavantaṁ me attā, attani me rūpaṁ, rūpaṁ me attāti yaduccate paññaṁ paridahanti. Yā ucchedadiṭṭhi sā pañcasatāni ucchedaṁ bhajanti. Te "taṁ jīvaṁ taṁ sarīran"ti passanti, rūpaṁ me attāti tathārūpā catubbidhā sakkāyadiṭṭhi ucchedena ca sassatena ca. Evaṁ pañcasu khandhesu vīsativatthukāya diṭṭhiyā pannarasa padāni pubbantaṁ bhajanti. Sassatadiṭṭhiyā pañca padāni aparantaṁ bhajanti ucchedadiṭṭhiyā. Tattha "ayamahamasmī"ti passantā rūpaṁ attato samanupassati, so ucchedavādī rūpavantañca attānaṁ, attani ca rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attāti so passati cāti iti ucchedadiṭṭhi ca, attato paṭissarati sassatadiṭṭhi pubbantato ca paṭissarati. "Ayamahamasmī"ti nasamanupassati. Tassa diṭṭhāsavā pahānaṁ gacchanti. Yo tīsu addhāsu pubbante ca aparante ca tena tena niddiṭṭhānena uddhaṁ adho sabbadhi vītarāgo "ahamasmī"ti na anupassatīti iminā dvārena iminā payogena iminā upāyena idaṁ dassanabhūmi ca sotāpattiphalañca so ariyo payogo anabhāvaṁgatena saṁsārena apunabbhavāti yo koci ariyo payogo punabbhavāya mudūni vā pañcindriyāni majjhāni adhimattāni vā sabbaṁ apunabbhavappahānāya saṁvattanti. Ahanti diṭṭhogho kāmogho bhavogho avijjogho ca odhiso. Tattha desanāhārena cattāri saccāni pañcahi indriyehi sotāpattiphalena ca dve saccāni maggo ca nirodho ca. Sakkāyasamudayena dve saccāni dukkhañca samudayo ca, ayaṁ desanā hāro.

Tattha katamo vicayo. "Ayamahamasmī"ti asamanupassanto tīṇi dassanappahātabbāni saṁyojanāni pajahati. Ayaṁ vicayo.

Tattha katamā yutti. Tividhā puggalā koci ugghaṭitaññū * koci vipañcitaññū koci neyyo. * Ugghaṭitaññū tikkhindriyo ca tato vipañcitaññū * mudindriyo tato mudindriyehi neyyo. Tattha ugghaṭitaññū tikkhindriyatāya

1. Khu 1. 170 Udāne. 2. Ucchedadiṭṭhiyaṁ (Ka) * Saṁ 1. 452 piṭṭhe passitabbaṁ.

dassanabhūmimāgamma sotāpattiphalaṁ pāpuṇāti, ekabījako bhavati. Ayaṁ paṭhamo sotāpanno. Vipañcitaññū mudūhi indriyehi dassanabhūmimāgamma sotāpattiphalaṁ pāpuṇāti, kolaṁkolo ca hoti. Ayaṁ dutiyo sotāpanno. Tattha neyyo dassanabhūmimāgamma sotāpattiphalaṁ pāpuṇāti, sattakkhattuparamo ca bhavati. Ayaṁ tatiyo sotāpanno.

Atthi esā yutti mudumajjhādhimattehi indriyehi mudumajjhādhimattaṁ bhūmiṁ sacchikareyya sakkāyadiṭṭhippahānena vā diṭṭhigatāni pajahati. Ayaṁ yutti.

Tattha katamo padaṭṭhāno, tattha sakkāyadiṭṭhi sabbamicchādiṭṭhiyā padaṭṭhānaṁ. Sakkāyo nāmarūpassa padaṭṭhānaṁ. Nāmarūpaṁ sakkāyadiṭṭhiyā padaṭṭhānaṁ. Pañca indriyāni rūpīni rūparāgassa padaṭṭhānaṁ. Saḷāyatanaṁ ahaṁkārassa padaṭṭhānaṁ. Tattha katamo lakkhaṇo, dvīsu diṭṭhīsu pahīnāsu tattha ekā diṭṭhi diṭṭhigatāni pahānaṁ gacchanti. Uddhaṁ ca adho ca vītarāgo sabbarajanīyesu vītarāgo hoti. Tajjā parabhūmiyaṁ, idaṁ paccayanti yathābhūtaṁ passati. So sabbapaṭiccasamuppādaṁ āmasati. Ayaṁ lakkhaṇo hāro.

90. Tattha katamo catūbyūho hāro. Imamhi sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye sattā ye nābhiramissanti, te diṭṭhippahānāya vāyamissanti. Ayamettha Bhagavato adhippāyo. Ayaṁ catubyūho hāro.

Tattha katamo āvaṭṭo hāro. Yānimāni mudūni pañcindriyāni tāni orambhāgiyāni pañcindriyāni. Sabbena sabbaṁ samūhananti abhijjhābyāpādo ca bhāvanākārena sekkhāya vimuttiyā balaṁ saddhā, uddhambhāgiyāni diṭṭhivasena balaṁ saddhā, vīriyindriyaṁ ārabhitattā satindriyaṁ paggahitattā accantaṁ niṭṭhaṁ gacchanti. Tattha yāni indriyāni, ayaṁ maggo saṁkilesappahānaṁ. Ayaṁ nirodho āyatiṁ anuppādadhammo, idaṁ dukkhaṁ. Ayaṁ āvaṭṭo hāro.

Tattha katamo vibhatti hāro. “Ayamahamasmī”ti yo samanupassati, so ca kho adhimattena lokikā yaṁ bhūmiyaṁ na tu ariyena payogena so sakkāyadiṭṭhi pajahati. Yaṁ vuccati tajjāya bhūmiyā adhimattāya. Tattha tajjāya bhūmiyaṁ pañcahi ākārehi adhimattataṁ paṭilabhati sīlena vatena bāhussaccena samādhinā nekkhammasukhena. Tattha appatte

pattasaññī adhimānaṁ gaṇhāti. Etasmiṁ yeva vatthuppattiyaṁ Bhagavā idaṁ suttaṁ bhāsati. Sīlavā vatamattenāti. Tattha yo appatte pattasaññī tassa yo samādhi, so sāmiso kāpurisasevito pana so kāpurisā vuccanti puthujjanā. Āmisaṁ yañca ariyamaggamāgamma lokikā anariyaṁ tena samādhi hoti anariyo kāpurisasevito. Yo pana ariyākārena yathābhūtaṁ na jānāti na passati[1], so adhigamanaṁ pajahati yo ariyena samādhinā akāpurisasevitena nirāmisena nīyati, tattha akāpurisā vuccanti ariyapuggalā. Yo tehi sevito samādhi, so akāpurisasevito. Tasmā ekaṁ vibhajjabyākaraṇīyaṁ "ayamahamasmī"ti asamanupassanto tathā pāteti.

Tattha katamā parivattanā, imāya dassanabhūmiyā kilesā pahātabbā, tehi pahīyanti aniddiṭṭhāpi Bhagavatā niddisitabbā yo.

Tattha katamaṁ vevacanaṁ. Yā sakkāyadiṭṭhiyā attadiṭṭhiyā. Ayaṁ bhūmi. Ye kilesā pahātabbā. Te appahīyanti aniddiṭṭhāpi Bhagavatā sassatadiṭṭhi ca ucchedadiṭṭhi ca, sā pariyantadiṭṭhi ca. Yā apariyantadiṭṭhi ca, sā sassatadiṭṭhi ca. Yā ucchedadiṭṭhi, sā natthikā diṭṭhi. Yā sassatadiṭṭhi, sā akiriyadiṭṭhi. Idaṁ vevacanaṁ.

Tattha katamā paññatti. Taṇhā saṁyojanapaññattiyā paññattā. Maggo paṭilābhapaññattiyā paññatto. Indriyā paṭilābhapaññattiyā paññattāti. . Tattha katamo otaraṇo. Sakkāyo dukkhaṁ dassanappahātabbo. Samudayo maggo. Indriyāni tāni ca niddiṭṭhāni khandhadhātu-āyatanesu.

Tattha katamo sodhano hāro. Yañhi ārabbha Bhagavatā idaṁ suttaṁ bhāsitaṁ, so ārabbha niddiṭṭho. . Tattha katamo parikkhāro. Nāmarūpassa hetupaccayopi viññāṇaṁ hetu bījaṁ. Tena avijjā ca saṅkhārā ca paccayo. Nivattinayo na aparo pariyāyo sabbabhavo, ye ca sabbabhavassa hetu parabhaṇḍapaccayo iti sammādiṭṭhi parato ca ghoso yoniso ca manasikāro paccayo. Yā paññā uppādeti, esā hetu sammādiṭṭhiyā sammāsaṅkappo bhavati, yā sammāsamādhi[2], ayaṁ parikkhāro.

1. Jhānāti passati (I)
2. Sammādiṭṭhi (I)

Tattha katamo samāropano. “Ayamahamasmī”ti asamanupassī dukkhato rogato -pa- pannarasa padāni. Sīlāni Bhagavā kimatthiyāni kimānisaṁsāni. Sīlāni Ānanda avippaṭisāratthāni yāva vimutti. Tattha duvidho attho purisattho ca vacanattho ca.

91. Tattha katamo purisattho. Yāyaṁ na pacchānutāpitā ayaṁ avippaṭisāro, ayaṁ purisattho. Yathā koci brūhayati imatthamāsevati so bhaṇeyya, kiñci mamettha adhīnaṁ tassatthāya idaṁ kiriyaṁ ārabhāmīti. Ayaṁ purisattho.

Tattha katamo vacanattho. Sīlāni kāyikaṁ vā vācasikaṁ vā sucaritaṁ avippaṭisāroti. Tattha sīlassa vatassa ca bhāsoyeva. Anaññā sugatakammatā sucaritaṁ ayaṁ avippaṭisāro. Evaṁ yāva vimuttīti ekamekasmiṁ pade dve atthā purisattho ca vacanattho ca, yathā imamhi sutte evaṁ sabbesu suttesu dve dve atthā. Ayaṁ hi paramattho uttamattho ca. Yaṁ nibbānasacchikaṁ nissāya yaṁ sakaṁ sacchikātabbaṁ bhavati, so vuccati katassa[1] katthoti. Ayaṁ puna vevacanaṁ sampajānāti. Iminā niyuttatthamabhilabbhanti vacanattho. Tattha yaṁ atthaṁ sāvako abhikaṅkhati. Tassa yo paṭilābho, ayaṁ purisattho. Yaṁ yaṁ Bhagavā dhammaṁ deseti, tassa tassa dhammassa yā atthaviññatti. Ayaṁ attho, tattha sīlānaṁ avippaṭisāro atthopi ānisaṁsopi. Eso ca ānisaṁso yaṁ duggatiṁ na gacchati. Yathā taṁ Bhagavatā esānisaṁso dhamme suciṇṇe na duggatiṁ gacchati dhammacārī, ayaṁ attho.

Yaṁ puriso bhāvanābhūmiyaṁ sīlāni ārabbha sīlena saṁyutto hoti evaṁ yāva vimutti tathā sīlakkhandho. Tattha yo ca avippaṭisāro anusayavasena niddiṭṭho, tañca sīlaṁ ayaṁ sīlakkhandho. Pāmojjapītipassaddhīti ca samādhindriyena, ayaṁ samādhikkhandho. Yaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ paññākkhandho. Ime tayo khandhā sīlaṁ samādhi paññā ca tathā sīlaṁ paripūreti yaṁ vīriyindriyaṁ tena kāraṇena so sīlaṁ paripūreti, anuppannassa ca akusalassa anuppādāya vāyamati, uppannassa ca pahānāya anuppannassa ca kusalassa uppādāya, uppannassa ca kusalassa

---

1. Satassa (Ka)

bhiyyobhāvāya iti vīriyindriyaṁ niddiṭṭhaṁ. Tattha yo samādhikkhandho, idaṁ samādhindriyaṁ. Paññākkhandho paññindriyaṁ, taṁ catūsu sammappadhānesu daṭṭhabbaṁ. Tathā yo anuppannassa ca akusalassa anuppādāya vāyamati, idaṁ paṭhamaṁ sammappadhānaṁ. Yaṁ uppannassa, idaṁ dutiyaṁ. Cattāri sammappadhānāni catūsu jhānesu passitabbāni. Tathā sīlakkhandhena nekkhammadhātu ca adhikā[1], tayo ca vitakkā nekkhammavitakko abyāpādavitakko avihiṁsāvitakko ca. Sādhāraṇabhūtā. Yā piyāyamānassa pāmojjena idaṁ kāyikaṁ sukhaṁ ānitaṁ aniyamītipemena, idaṁ dukkhaṁ. Yo tattha avikkhepo, ayaṁ samādhi. Idaṁ pañcaṅgikaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ. Yā cetasikā passaddhi savitakkaṁ savicāraṁ virodhanaṁ, yo kileso ca paridāho, so paṭhame jhāne niruddho. Tathā yā ca kilesapassaddhi yā ca vitakkavicārānaṁ passaddhi, ubhayepi ete dhamme passaddhāyaṁ. Tattha kāyassa cittassa ca sukhaṁ sukhāyanā, idaṁ pītisukhino passaddhi. Yopi ekodibhāvo cittassa, tena ekodibhāvena yaṁ cittassa ajjhattaṁ sampasādanaṁ, idaṁ catutthaṁ jhānaṅgaṁ. Iti ajjhattañca sampasādo cetaso ca ekodibhāvo pīti ca sukhañca, idaṁ dutiyaṁ jhānaṁ caturaṅgikaṁ. Yo passaddhakāyo sukhaṁ vedeti, tena adhimattena sukhena pharitvā sukhaṁ cetasikaṁ yaṁ, so pītivītarāgo evaṁ tassa pītivītarāgatāya upekkhaṁ paṭilabhati. So pītiyā ca virāgā upekkhaṁ paṭilabhati. Sukhañca paṭisaṁvedeti. Sati ca sammā paññāya paṭilabhati. Sace sati ekaggatā idaṁ pañcaṅgikaṁ tatiyaṁ jhānaṁ. Yaṁ sukhino cittaṁ samādhiyati, ayaṁ ekaggatāya parāvidhānabhāgiyā, paṭhame jhāne atthi cittekaggatā no cakkhussa vedanā sabbaṁ pāripūriṁ gacchati. Yathā catutthe jhāne, tathā yā upekkhā passambhayaṁ satisampajaññaṁ cittekaggatā ca, idaṁ catutthaṁ jhānaṁ.

92. Yathā samādhi dassayitabbaṁ, tathā paññindriyaṁ taṁ catūsu ariyasaccesu passitabbaṁ. Yaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajānāti, sā pajānanā catubbidhā asubhato dukkhato anattato ca yadārammaṇaṁ, taṁ dukkhaṁ ariyasaccaṁ, yaṁ pajānanto nibbindati vimuccati tathā yaṁ kāmāsavassa pahānaṁ bhavāsavassa diṭṭhāsavassa avijjāsavassa, ayaṁ nirodho

---

1. Ādikā (I)

appahīnabhūmiyaṁ āsavasamudayo. Imāni cattāri ariyasaccāni yathā paññindriyaṁ passitabbaṁ. Yathāyaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dassanabhūmi. Sotāpattiphalañca yathābhūtaṁ pajānanto nibbindatīti. idaṁ tanukañca. Kāmarāgabyāpādaṁ sakadāgāmiphalañca yaṁ nibbindati virajjati, ayaṁ paṭhamajjhānabhāvanābhūmi ca rāgavirāgā cetovimutti anāgāmiphalañca. Yaṁ vimutti vimuccati, ayaṁ avijjāvirāgā paññāvimutti arahattañca. Ime avippaṭisārā ca vīriyindriyañca cattāro sammappadhānā avippaṭisārā tañca upari yāva samādhi, evaṁ te cattāri jhānāni samādhindriyañca yaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajānāti. Ime cattāro satipaṭṭhānā sīlapāripūrimupādāya cāgasaṁhitena ca nibbedhikānañca nimittānaṁ anāvilamanā, idaṁ satindriyaṁ cattāro satipaṭṭhānā. Yaṁ puna imāya dhammadesanāya tīsu ṭhānesu diṭṭhogamanakindriyaṁ kilesapahānena ca sekkhasīlaṁ, idaṁ saddhindriyaṁ. Cattāri ca sotāpattiyaṅgāni phalāni. Samādhindriyāni sopaniyāhārīni sabbasuttesu niddisitabbāni. Yaṁ jhānaṁ paṭilabhanaṁ viriyagahitaṁyeva ñāṇaṁ paṭissarato, ayaṁ sutamayī paññā. Yo samādhi pubbāparanimittābhāso anomagatitāya yathākāmo, ayaṁ cintāmayī paññā, yaṁ tathāsamāhito yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ bhāvanāmayī paññā. Ayaṁ sattaniddeso.

Imaṁ suttaṁ nibbedhabhāgiyaṁ bujjhakāradhikaṁ bujjhitabbaṁ. Yehi aṅgehi samannāgataṁ taṁ bujjhissanti tassa aṅgāni bujjhissanti, tena bojjhaṅgā. Tathā ādito yāva sīlaṁ vataṁ cetanā karaṇīyā, kissa sīlāni pāripūreti. Anuppannassa ca akusalassa anuppādāya uppannassa ca akusalassa pahānāya anuppannassa kusalassa uppādāya uppannassa ca kusalassa bhiyyobhāvāya, idaṁ vīriyaṁ tassa tassa bujjhitassa aṅganti. ayaṁ vīriyasambojjhaṅgo. Iminā vīriyena dve dhammā ādito avippaṭisāro pāmojjañca yā puna pīti avippaṭisārapaccayā pāmojjapaccayā, ayaṁ pītisambojjhaṅgo. Yaṁ pītimanassa kāyo passambhati. Ayaṁ passaddhisambojjhaṅgo. Tena kāyikasukhamānitaṁ yaṁ sukhino cittaṁ samādhiyati, ayaṁ samādhisambojjhaṅgo. Yaṁ samāhito yathābhūtaṁ pajānāti, ayaṁ dhammavicayasambojjhaṅgo. Yā sīlamupādāya pañcannaṁ bojjhaṅgānaṁ upādāyānulomatā nimittāyanā pītibhāgiyānañca

visesabhāgiyānañca apilāpanatā sahagatā hoti anavamaggo, ayaṁ satisambojjhaṅgo. Yaṁ yathābhūtaṁ pajānāti, accāraddhavīriyaṁ karoti. Uddhaccabhūmīti katā abhipatthitaṁ peseti. Kosajjabhūmīti garahito rahitehi aṅgehi bujjhati yaṁ cakkhusamathapathaṁ, sā upekkhāti. Tena sā upekkhā tassa bojjhaṅgassa aṅganti karitvā upekkhāsambojjhaṅgoti vuccate. Eso suttaniddeso.

93. Tattha katamā desanā. Asmiṁ sutte cattāri ariyasaccāni desitāni. . Tattha katamo vicayo, sīlavato avippaṭisāro yāva vimutti imissāya pucchāya mini kimatthassamīti dve padāni pucchā dve padāni visajjanāni dvīhi padehi dve abhiññaṁ dvīhi ceva padehi visajjanā kiṁ pucchati nibbādhikaṁ kāyabhūmiṁ kammassa tathā hi patiṭṭhā ca asekkhe dhamme uppādeti. . Tattha katamā yutti, sīlavato avippaṭisāro bhavati kiṁ nicchandassa ca virāgo atthi esā yutti. . Tattha katamaṁ padaṭṭhānaṁ. Vīriyaṁ vīriyindriyassa padaṭṭhānaṁ. Samādhi samādhindriyassa padaṭṭhānaṁ. Paññā paññindriyassa padaṭṭhānaṁ. Vīriyaṁ adosassa padaṭṭhānaṁ. Samādhi alobhassa padaṭṭhānaṁ. Paññā amohassa padaṭṭhānaṁ. Vīriyindriyaṁ tiṇṇaṁ maggaṅgānaṁ padaṭṭhānaṁ, sammāvācāya sammākammantassa sammā-ājīvassa. Samādhindriyaṁ tiṇṇaṁ maggaṅgānaṁ padaṭṭhānaṁ, sammāsaṅkappassa sammāvācāya sammāsamādhino. Paññindriyaṁ dvinnaṁ maggaṅgānaṁ padaṭṭhānaṁ, sammāsatiyā sammādiṭṭhiyā ca.

Tattha katamo lakkhaṇo, sīlakkhandhe vutte sabbe tayo khandhā vuttā bhavanti, sīlameva hi selopamatā yathā selo sabbapaccatthikehi akaraṇīyo evaṁ taṁ cittaṁ sabbakilesehi na kampatīti, ayaṁ amoho. Virattaṁ[1] rajanīyesūti ayaṁ alobho. Kopaneyye na kuppatīti ayaṁ adoso. Tattha paññā amoho kusalamūlaṁ, alobho alobhoyeva, adoso adosoyeva. Imehi tīhi kusalamūlehi sekkhabhūmiyaṁ ṭhito asekkhamaggaṁ uppādeti. Sekkhabhūmi sampattikammadhamme uppādeti, sā ca sammāvimutti, yañca vimutti rasañāṇadassanaṁ ime dasa asekkhānaṁ arahattaṁ dhammā. Tattha aṭṭhaṅgikena maggena catubbidhā bhāvanāpi labbhati. Sīlabhāvanā kāyabhāvanā

1. Khu 1. 125 Udānapāḷiyaṁ.

cittabhāvanā paññābhāvanā ca. Tattha sammākammantena sammā-ājīvena ca kāyo bhāvito. Sammāvācāya sammāvāyāmena ca sīlaṁ bhāvita. Sammāsaṅkappena sammāsamādhinā ca cittaṁ bhāvitaṁ. Sammādiṭṭhiyā sammāsatiyā ca paññā bhāvitā. Imāya catubbidhāya bhāvanāya dve dhammā bhāvanāpāripūriṁ gacchanti cittaṁ paññañca. Cittaṁ bhāvanāya samatho, paññā bhāvanāya vipassanā. Tattha paññā avijjāpahānena cittaṁ upakkilesehi amissīkatanti. Paññā bhāvanāya cittabhāvanaṁyeva paripūreti. Evaṁ yassa subhāvitaṁ cittaṁ kuto taṁ dukkhamessatīti. Api ca kho pana tassa āyasmato abyāpādadhātu adhimuttā, na so petaṁ samāpanno tassa saṅkhāpahāraṁ deti, saṅkhāvitakkite sarīre dukkhaṁ na vediyati, ayaṁ suttattho.

94. Tattha katamā desanā. Imamhi sutte dasa asekkhā arahattadhammā desitā appamāṇā ca sammā vibhāvanā. . Tattha katamo vicayo. Selopamatā ye ye dhammā vedanīyasukhadukkhopagatā, te sabbe nirūpaṁ vānupassantānaṁ vūpagatā kāyato vedayitaparikkhāro appavattito dukkhaṁ na vediyati. . Tattha katamā yutti, yassevaṁ bhāvitaṁ cittaṁ kuto taṁ[1] dukkhamessatīti. Tīsu bhāvanāsu dukkhaṁ nakkhamati cittaṁ cittabhāvanāya ca. Nirodhabhāvanāya ca ānantarikā samādhibhāvanāya ca. . Iti yassevaṁ bhāvitaṁ cittanti samādhi phalassa padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo, yassevaṁ bhāvitaṁ[2] cittanti cittāni bhāvitāni yathā paṭhamaṁ niddiṭṭhāni paññā sīlaṁ kāyo cittaṁ, sīlampi subhāvitaṁ kāyikacetasikañca ṭhitattā nānupakampatīti vedanāpi tathā saññāpi saṅkhārāpi. Kuto taṁ dukkhamessatīti sukhampi nānugacchati, adukkhamasukhampi nāgatanti.

Tattha katamo catubyūho hāro, idha Bhagavato ko adhippāyo. Ye dukkhena adhikā bhavissanti, te evarūpāhi samāpattīhi virahissanti. Ayamettha Bhagavato adhippāyo. Ye ca appasannā, te hi bhavissanti,

1. Naṁ (Ka) 2. Khu 1. 125 Udānapāḷiyaṁ.

pasannānañca pītipāmojjaṁ bhavissati, ayaṁ tattha Bhagavato adhippāyo. . Āvaṭṭoti natthi āvaṭṭanassa bhūmi.

Vibhattīti yassevaṁ bhāvitaṁ cittaṁ kuto taṁ dukkhamessatīti duvidho niddeso, dukkhahetuniddeso ca paṭipakkhaniddeso ca. Ko so dukkhahetu, yato dukkhaṁ āgacchati paṭipakkhe vutte sesadhammānaṁ sīlaṁ hetu ca paccayo ca, te sabbe dhammā vuttā honti. Ekabodhipakkhiye dhamme vutte sabbe bodhagamanīyā dhammā vuttā bhavanti.

Tattha katamo catubyūho hāro, imamhi sutte Bhagavato ko adhippāyo, ye avippaṭisārena chandikā, te sīlapāripūrī bhavanti pāmojjachandikā avippaṭisārīpāripūrī, ayamettha Bhagavato adhippāyo -pa- ayaṁ catubyūho hāro.

Tattha katamo āvaṭṭo, idaṁ suttaṁ nibbedhabhāgiyaṁ, yo nibbedho, ayaṁ nirodho. Yena nibbijjhati, so maggo. Yaṁ nibbijjhati, taṁ dukkhaṁ. Yaṁ nibbedhagāminā maggena pahīyati, samudayoyaṁ vutto.

Tattha katamā vibhatti, sīlavato avippaṭisāroti vibhajjabyākaraṇīyaṁ, parāmasantassa natthi avippaṭisāro yāva dosakataṁ kāyena vā vācāya vā akusalaṁ ārabhati. Kiñcipissa evaṁ hoti "sukatametaṁ sucaritametaṁ no cassa tena avippaṭisārena pāmojjaṁ jāyati yāva vimutti, tassa sīlavato avippaṭisāro"ti vibhajjabyākaraṇīyaṁ, ayaṁ vibhattihāro.

Tattha katamā parivattanā, imehi sattahi upanisāsampattīhi ekādasa upanisā vibhattiyaṁ pajahānaṁ pajahanti, ayaṁ parivattanā.

Tattha katamā vevacanā, imesaṁ ariyadhammānaṁ balabojjhaṅgavimokkhasamādhisamāpattīnaṁ imāni vevacanāni.

Tattha katamā paññatti, sīlavato avippaṭisāroti sīlakkhandhe nekkhammapaññattiyā paññattaṁ, nisajjapaññatti ca evaṁ dasa aṅgāni dvīhi dvīhi aṅgehi paññattāni.

Tattha katamo otaraṇo, idaṁ nibbedhabhāgiyasuttaṁ pañcasu otiṇṇaṁ yathā yaṁ paṭhamaṁ niddiṭṭhaṁ evamindriyādikhandhadhātu-āyatanesu niddisitabbāni.

Tattha katamo sodhano hāro, sīlavato avippaṭisāroti na tāva suddho ārambho avippaṭisārino pāmojjanti na tāva suddho ārambho yāni ekādasa padāni desitāni yadā tadā suddho ārambho, ayaṁ sodhano.

Tattha katamo adhiṭṭhāno, sīlavemattatāya paññattaṁ evaṁ dasa padāni sabbāni sīlakkhandhassa ānisaṁso, te ca patīrūpadesavāso ca paccayo attasammāpaṇidhānañca hetu, samādhikkhandhassa sukhaṁ hetu passaddhi paccayo, yena jhānasahajāti ca ṭhānanti jhānaṅgā aparo pariyāyo kāmesu ādīnavānupassanā samādhino paccayo nekkhamme ānisaṁsadassāvitā hetu.

Tattha katamā samāropanā, yaṁ vīriyindriyaṁ, so sīlakkhandho. Yaṁ sīlaṁ, te cattāro dhammā padhānā. Yaṁ dhammānudhammapaṭipatti, so pātimokkhasaṁvaro.

95. Yassa selopamaṁ cittanti gāthā[1], selopamanti upamā yathā selo vātena na kampati na uṇhena na sītena saṁkampati. Yathā anekā acetanā, te uṇhena milāyanti, sītena avasussanti, vātena bhajanti. Na evaṁ selo virattaṁ rajanīyesu dosanīye na dussatīti kāraṇaṁ dosanīye domanassantaṁ, na duṭṭhena vā kampati uṇhena vā, so milāyati sītena vā avasussati, evaṁ cittaṁ rāgena nānussati sītena kampatīti. Kiṁ kāraṇaṁ virattaṁ rajanīyesu dosanīye na dussati. Kiṁ kāraṇaṁ, dosanīye panassanti na dussati, aduṭṭhaṁ taṁ na kosissanti, tena kuppanīye na kuppati, yassevaṁ bhāvitaṁ cittaṁ kuto taṁ dukkhaniddeso ca kuto evarūpassa dukkhaṁ āgamissatīti niddiṭṭhaṁ.

Parivattanāti kuto taṁ dukkhamessatīti yaṁ cetasikaṁ sukhaṁ anupādisesā ayaṁ natthi sopādisesā ayaṁ atthi. Puna evamāhaṁsu taṁ khaṇaṁ taṁ muhuttaṁ ubhayameva avedayitaṁ sopādisesaṁ yañca anupādisesaṁ yañca taṁ khaṇaṁ taṁ muhuttaṁ anupādisesaṁ yañca sopādisesaṁ ca avedayitaṁ. Sukhamāpannassa anāvattikanti ayamettha viseso parivattanā.

---

1. Khu 1. 125 Udāne.

Tattha katamo vevacano. Yassevaṁ bhāvitaṁ cittaṁ vā bhāvitaṁ subhāvitaṁ anuṭṭhitaṁ vatthukataṁ susamāraddhaṁ. Cittanti mano viññāṇaṁ manindriyaṁ manoviññāṇadhātu.

Tattha katamā paññatti. Cittaṁ mano saṅkhārā vūpasamapaññattiyā paññattaṁ. Samādhi asekkhapaññattiyā paññatto. Dukkhaṁ ucchinnapaññattiyā paññattaṁ.

Tattha katamo otaraṇo, citte niddiṭṭhe pañcakkhandhā niddiṭṭhā honti, ayaṁ khandhesu otaraṇo, manoviññāṇadhātuyā niddiṭṭhāya aṭṭhārasa dhātuyo niddiṭṭhā honti, ayaṁ dhātūsu otaraṇo. Manāyatane niddiṭṭhe sabbāni āyatanāni niddiṭṭhāni honti. Tattha manāyatanaṁ nāmarūpassa padaṭṭhānaṁ. Nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṁ. Tathā paṭiccasamuppāde. Ayaṁ otaraṇo. . Tattha katamo sodhano suddhoyeva ārambho.

Tattha katamo adhiṭṭhāno. Chaḷindriyaṁ bhāvanā ekattāyaṁ paññatti chaṭṭhitena kāyo ekattāya paññatto.

Tattha katamo parikkhāro. Cittassa pubbahetu samuppādāya manasikāro ca tappoṇatā ca yaṁ asamāhitabhūmiyaṁ ca visesadhammānaṁ abhāvitattā cittasatataṁ gacchati, sace samādhino sukhaṁ hetu avippaṭisāro paccayo, ayaṁ hetu ayaṁ paccayo parikkhāro.

Tattha katamā samāropanā, yassevaṁ bhāvitanti tassa dhammā samāropayitabbā. Kāyo sīlaṁ paññā bhāvitacittanti anabhirataṁ anapaṇataṁ anekaṁ anutaṁ anāpajjāsattaṁ ayaṁ samaññāyatanā na tassa sekkhassa sammāsamādhi sabbe asekkhā dasa arahantadhammā niddiṭṭhā honti. Asekkhabhāgiyāni suttāni.

96. Yassa nūna bhante kāyagatāsati abhāvitā, ayaṁ so aññataraṁ sabrahmacāriṁ[1] āsajja samāpajja appaṭinisajja janapadacārikaṁ pakkameyya, so āyasmā imasmiṁ vippaṭijānāti dve pajāni paṭijānāti cittabhāvanāyañca diṭṭhiyā pahānaṁ, kāyabhāvanāyañca diṭṭhippahānaṁ, kāyabhāvanāyañca taṇhāpahānaṁ, yaṁ paṭhamaṁ upamaṁ karoti. Asucināpi sucināpi pathavī neva aṭṭiyati na jigucchati na pītipāmojjaṁ paṭilabhati,

---

1. Sabrahmacārīnaṁ (Ka)

evameva hi pathavīsamena so cetasā anvayena appakena averena abyāpajjena viharāmīti. Iti so āyasmā kiṁ paṭijānāti, kāyabhāvanāya sukhindriyapahānaṁ paṭijānāti, cittabhāvanāya somanassindriyapahānaṁ paṭijānāti. Kāyikā vedanā rāgānusayamanugatānaṁ sukhindriyaṁ paṭikkhipati. Na hi vedanākkhandhaṁ yā cetasikā sukhavedanā tattha ayaṁ paṭilābhapaccayā uppajjati sukhaṁ somanassaṁ. Sotaṁ paṭikkhipati, na hi manosamphassajaṁ vedanaṁ. Tattha catūsu mahābhūtesu rūpakkhandhassa anusayapaṭighapahānaṁ bhaṇati. Kāme rūpañca tañca asekkhabhūmiyaṁ. Kāye kāyānupassanā diṭṭhadhammasukhavihārañca. Balena ca ussāhena ca sabbaṁ manasi katattānaṁ pahānaṁ me'daṁ katālikāya ca purisena ca maṇḍanakajātikena ca, etehi imassa mātāpitusambhūtaṁ paccavekkhaṇaṁ, so kāyena ca kāyānupassanāya ca cittena ca cittānupassanāya ca dve dhamme dhāreti. Kāyakilesavatthuṁ cittena ca cittasannissaye cittena subhāvitena sattannaṁ ca samāpattīnaṁ viharituṁ paṭijānāti.

Gahapatiputtopamatāya ca yathā gahapatiputtassa nānāraṅgānaṁ vatthakaraṇḍako puṇṇo bhaveyya, so yaṁ yadeva vatthayugaṁ pubbaṇhasamaye ākaṅkhati, pubbaṇhasamaye nibbāpeti, evaṁ majjhanhikasamaye, sāyanhasamaye, evameva so āyasmā cittassa subhāvitattā yathārūpena vihārena ākaṅkhati pubbaṇhasamayaṁ viharituṁ, tathārūpena[1] pubbaṇhasamayaṁ viharati. Majjhanhikasamaye. Sāyanhasamaye. Tena vesa āyasmatā upamāya me āsitāya pathavī vā anuttarā indriyabhāvanā bhāvitacittena. Tena so āyasmā idaṁ aṭṭhavidhaṁ bhāvanaṁ paṭijānāti catūsu mahābhūtesu, kāyabhāvanaṁ upakacaṇḍālaṁ purisametakaṁ bhavatalākāsu cittabhāvanaṁ, imāhi bhāvanāhi tāya bhāvanāya ca samathā pāripūrimantehi. Imehi catūhi paññāpāripūrimantehi.

97. Kathaṁ upakacaṇḍālaṁ paṭikūlesu dhammesu appaṭikūlasaññī viharati, kāyo pakatiyā appaṭikūlaṁ kāye uddhumātakasaññā saṁkhittena nava saññā ime paṭikūlā dhammā ceso āyasmā paṭikūlato ajigucchito kāyagatāsatiyā bhāvanānuyogamanuyutto viharati, na hi tassa jigucchappahāya cittaṁ paṭikūlati.

1. Yathārūpena (I, Ka)

Kathaṁ appaṭikūlesu dhammesu paṭikūlasaññī viharatīti kāyo sabbalokassa appaṭikūlo taṁ so āyasmā asubhasaññāya viharati. Evaṁ appaṭikūlesu dhammesu paṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca appaṭikūlasaññī viharatīti api sabboyaṁ lokassa yamidaṁ muṇḍo pattapāṇī kulesu piṇḍāya vicarati. Tena ca so āyasmā suvaṇṇadubbaṇṇena appaṭikūlasaññī cittena ca kāyena nibbidāsahagatena appaṭikūlasaññī, evaṁ paṭikūlesu appaṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati. Paṭikūlesu ca dhammesu subhasaññino itthirūpe paṭikūlesu ca jigucchino vinīlakavipubbake tattha so āyasmā paṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu dhammesu tadubhayaṁ abhinivajjayitvā upekkhako viharati sato ca sampajāno ca. Appaṭikūlelu ca dhammesu subhasaññino itthirūpe paṭikūlesu ca jigucchino vinīlakavipubbake tadubhayaṁ abhinivajjayitvā netaṁ mama nesohamasmi neso me attāti viharati. Evaṁ tadubhayaṁ abhinivajjayitvā upekkhako viharati sato sampajāno.

Aparo pariyāyo. Tedhātuko lokasannivāso sabbabālaputhujjanānaṁ appaṭikūlasaññā. Tattha ca āyasmā Sāriputto appaṭikūlasaññī viharati. Evaṁ appaṭikūlesu dhammesu paṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu dhammesu appaṭikūlasaññī viharati. Paṭikūlasaññino sabbasekkhā idha kā tedhātuke sabbaloke. Tattha katamo bhūmippatto samādhiphale sacchikato appaṭikūlasaññī viharati. Kiṁ kāraṇaṁ, na hi taṁ atthi yassa lokassa pahānāya paṭikūlasaññī uppādeyya.

Kathaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca dhammesu paṭikūlasaññī viharati. Tedhātuke lokasannivāse yāva kāmalokabhūmatā hi rāgānaṁ vītarāgānaṁ paṭikūlasamatā rūpārūpadhātuṁ appaṭikūlasamatā. Tattha ca āyasmā Sāriputto paṭikūlasaññī viharati. Evaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca dhammesu paṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati, yaṁ kiñci parato duruttānaṁ durāgatānaṁ vacanapathānaṁ taṁ vacanaṁ appaṭikūlaṁ yāvatā vācaso appatirūpā tathā janassa appaṭikūlasaññā. Tattha āyasmā Sāriputto abhiññāya sacchikato appaṭikūlasaññī viharati, evaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati.

98. Kathaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca dhammesu tadubhayaṁ abhinivajjayitvā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno. Yañca nesaṁ samanupassati ye dhammā duccaritā, te dhammā appaṭikūlā. Tattha āyasmā Sāriputto iti paṭisañcikkhati ye dhammā duccaritā, te dhammā aniṭṭhavipākā. Ye dhammā sucaritā, te ācayagāmino. So ca sucaritaṁ ācayagāminiṁ karitvā duccaritaṁ aniṭṭhavipākaṁ karitvā tadubhayaṁ abhinivajjayitvā upekkhako viharati.

Atha paṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlesu ca paṭikūlasaññī viharati. Taṇhā paṭikūladhammā kiṁ kāraṇaṁ, taṇhāvasena hi sattā dvīhi dhammehi sattā, kabaḷīkāre āhāre rasataṇhāya sattā, phasse sukhasaññāya sattā. Tatthāyasmā Sāriputto kabaḷīkāre ca āhāre paṭikūlasaññī viharati, phasse ca dukkhasaññī viharati. Evaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca paṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati. Taṇhākkhayaṁ anuttaraṁ nibbānaṁ tathā bālaputhujjanānaṁ paṭikūlasaññā pahatasaññā ca. Tatthāyasmato Sāriputtassa appaṭikūlasaññā abyāpādasaññā ca sāmaṁ paññāya passitvā evaṁ paṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlesu ca appaṭikūlesu ca dhammesu appaṭikūlasaññī viharati, tatiye ca nibbāne paṭikūlasaññino yasena ca kittini ca appaṭikūlasaññino. Tatthāyasmā Sāriputto assādañca ādīnavañca nissaraṇañca yathābhūtaṁ sammāpaññāya paṭijānanto paṭikūlañca appaṭikūlañca dhammaṁ tadubhayaṁ abhinivajjayitvā appaṭikūlasaññī viharati.

Kathaṁ paṭikūlaṁ appaṭikūlañca dhammaṁ tadubhayaṁ abhinivajjayitvā upekkhako viharati sato ca sampajāno ca, yañca samanupassati anunayo appaṭikūlo dhammo paṭigho ca paṭikūlo dhammo, tatthāyasmā Sāriputto anunayassa paṭighappahīnattā upekkhako viharati sato sampajāno ca. Yañcassa samanupassati ayaṁ pañcavidhā anuttarā indriyabhāvanā. Ayaṁ suttaniddeso.

99. Tattha katamo desanāhāro, imamhi sutte kiṁ desitabbaṁ, tattha vuccate. Imamhi sutte diṭṭhadhammasukhavihāro desito, tathā vimuttaṁ cittaṁ paccavekkhaṇā ca adhipaññādhammaṁ desitaṁ.

Tattha katamo vicayo, ye kāye kāyānupassino viharanti, tesaṁ cittaṁ anunayappaṭighena na viharati anunayappaṭighena cābhiramamānassa cittaṁ samaggataṁ bhavissatīti bhāvanāya balametaṁ, ayaṁ vicayo hāro.

Tattha katamo yuttihāro, kāyabhāvanāya ca cittabhāvanāya ca na kiñci sabrahmacārī atimaññissatīti. Atthi esā yutti, ayaṁ yuttihāro.

Tattha katamo padaṭṭhāno hāro. Kāyabhāvanāya paṭhamassa sati upaṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Yā pathavīsamacittatā, sā aniccānupassanāya padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo, yaṁ pathavīsamena cetasā viharati attānupassī pathavīsamena gihī viharati. Ko attho pathavīsamenāti yathā ye ca selopamatāya akammayuttā evameva pathavīsamo ayaṁ hiriyatāya. Ayaṁ lakkhaṇo.

Tattha katamo catubyūho hāro, imamhi byākaraṇe ko tassa āyasmato adhippāyo. Ye keci arahantā indriyabhāvanaṁ ākaṅkhiyanti, te pathavīsamataṁ uppādayissantīti. Ayaṁ adhippāyo.

Tattha katamo āvaṭṭoti. Natthi āvaṭṭassa bhūmi.

Tattha katamo vibhatti, yo kāyānupassī viharati, so pathavīsamacittataṁ paṭilabhissatīti na ekaṁsena. Kiṁ kāraṇaṁ, ye khaṇḍakādichinnakādino, na te pathavīsamacittataṁ paṭilabhanti. Sabbā kāyagatāsati sekkhabhāvanāya nibbānaṁ phalaṁ, ayaṁ vibhatti.

Tattha katamo parivattano hāro, ye kāyānupassino viharissanti, tesaṁyeva kāyapaccayā uppajjeyya āsavā vighātapariḷāhā, ayaṁ parivattano hāro.

Tattha katamo otaraṇo, pañcakkhandhā[1] avitiṇṇā[2] bāvīsatindriyāni, tathā yaṁ manindriyaṁ, taṁ manodhātu manāyatanañca. Yaṁ samādhindriyaṁ, taṁ dhammadhātu dhammāyatanañca. Ayaṁ otaraṇo hāro.

Tattha katamo sodhano hāro. Ye ca manasā cattāro bhāvetabbā, te sabbe bhāvitā yaṁ taṁ manena pahīne pattabbataṁ sabbattha etassa ca atthāya ārambho, so attho suddho. Ayaṁ sodhano hāro.

Tattha katamo adhiṭṭhāno, ayaṁ samādhi ekattatāya paññatto, cha kāyā ekattatāya paññattā. Pañcindriyāni rūpīni rūpakāyo. Cha vedanākāyā vedanākāyo. Cha saññākāyā saññākāyo, Cha cetanākāyā cetanākāyo. Cha viññāṇakāyā viññāṇakāyo. Sabbepi ete dhammā dhammakāyotiyeva saṅkhaṁ gacchanti. Ayaṁ adhiṭṭhāno.

Parikkhāroti samāpattikosallañca vīthikosallañca[3] hetu. Yañca gocarakosallaṁ yañca kallaṁ taṁ kosallaṁ paccayo. Vodānakosallaṁ hetu, kallaṁ paccayo. Sukhaṁ hetu, abyāpajjaṁ paccayo. Ayaṁ parikkhāro.

Tattha katamo samāropanoti yathā pathavī sucimpi nikkhīpante asucimpi nikkhitte tādiseyeva evaṁ kāyo manāpikehipi phassehi amanāpikehipi phassehi tādisoyeva paṭighasamphassena vā sukhāya vedanāya tādisaṁ yo cittaṁ. Idaṁ suttaṁ vibhattaṁ sa-opammaṁ ugghaṭitaññussa puggalassa vibhāgena. Tattha samāropanāya avakāso natthi.

1. Sattesu ca pañcakkhandhā (I) 2. Avatiṇṇā (I) 3. Mītikosallañca (I)

100. Tattha katamaṁ suttaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ, yato ca kusalehi dhammehi na virodhati, na vaḍḍhati, imaṁ ādīnavaṁ Bhagavā deseti, tasmā channaṁ vivareyya, vivaṭaṁ nātivassati, tato ādīnavato vivareyyāti taṁ tīhi dhammehi nābhidhaṁsitāti asubhasaññāya rāgena nābhidhaṁsiyati. Mettāya dosena nābhidhaṁsiyati. Vipassanāya mohena nābhidhaṁsiyati. Evañcassa yo yo dhammo paṭipakkho tamhi tamhi dhamme paripūrissati. Yo tassa dhammassa akusalo dhammo paṭipakkho, tena nādhivāsiyati.

Aparo pariyāyo ye ime dhammā attanā na sakkoti vuṭṭhānaṁ, te ete dhammā desitā. Channamativassatīti tehi vitakkaṁ yena ca sakkā puna desitaṁ cittaṁ vibhāvetuṁ pariyodāpetuṁ vivekaninnassa vivekapoṇassa vivekapabbhārassa vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullataṁ āpajjati kusalesu dhammesu, seyyathāpi nāma uppalaṁ vā kumudaṁ vā padumaṁ vā udake sukkapakkhe cando yāvaratti yāvadivaso āgacchati, tassa vuddhiyeva pāṭikaṅkhitabbā, na parihāni, evaṁvidhaṁ taṁ cittaṁ nābhidhaṁsiyati. Aparopettha yo akūṭo asaṭho amāyāvī uju puriso yathābhūtaṁ attānaṁ āvikaroti. Tattha yo chādeti tassa akusalā dhammā cittaṁ anudhāvanti. Channamativassatīti yo pana hoti asaṭho akūṭo amāyāvī uju puriso yathābhūtaṁ attānaṁ āvikaroti. Tassa cittaṁ akusalehi dhammehi na viddhaṁsiyati, ayaṁ suttattho.

101. Tattha katamā desanā, idha desitā dasa akusalakammapathā adhivassanatāya dasa kusalakammapathā anadhivassanatāya akusalehi na visujjhati. Yathā vuttaṁ Bhagavatā "cittasaṁkilesā bhikkhave sattā saṁkilissantī"ti.

Tattha katamo vicayo. Yassevaṁ cittaṁ adhivāsiyati, tassa bujjhitassa yaṁ bhaveyya kūṭeyya, taṁ ānantariyenapi satthari vā guṇānukampanatāya, ayaṁ vicayo

Tattha katamā yuttīti evaṁ anadhivasiyantaṁ cittaṁ vuṭṭhāti. Vuṭṭhitaṁ patiṭṭhahati kusalesu dhammesūti atthi esā yutti.

Padaṭṭhānanti channamativassatīti channaṁ asaṁvarānaṁ padaṭṭhānaṁ, vivaṭaṁ nātivassatīti achannaṁ saṁvaraṇānaṁ. Tasmā channaṁ vivareyya vivaṭaṁ nātivassatīti desanāya padaṭṭhānaṁ.

Lakkhaṇoti channamativassatīti ye keci vicittena channena ekalakkhaṇā dhammā sabbe te aviddhaṁsiyanti. Tasmā channaṁ vivareyya. Vivaṭaṁ nātivassatīti ye keci tena acchannena ekalakkhaṇā dhammā sabbe te nātivassantīti lakkhaṇo hāro.

Tattha katamo catubyūho hāro, imamhi sutte Bhagavato ko adhippāyo, yesaṁ kesañci cittaṁ akusalā dhammā adhipaṭidesitā te yathādhammaṁ paṭikarissantīti ayaṁ tattha Bhagavato adhippāyo. Ayaṁ catubyūho hāro.

Āvaṭṭoti yaṁ channaṁ taṁ duvidhaṁ kampamānaṁ samucchitabbo. Ānantariyasamādhīnaṁ, tattha passaddhiyañca māno āsave vaḍḍheti, assaddhiyena ca pamādaṁ gacchati, pamādena onamati, unnaḷabhāvaṁ gacchati. Vuttaṁ cetaṁ Bhagavatā "unnaḷānaṁ pamattānaṁ tesaṁ vaḍḍhanti āsavā"ti cattāri tāni upādānāni, yāni cattāri upādānāni, te pañcupādānakkhandhā bhavanti. Imāni saccāni dukkhañca samudayo ca. Tasmā channaṁ vivareyyāti yena hetunā, te āsavā vaḍḍhanti. Tesaṁ pahīnattā āsavā pahīyante. Tattha appamādena assaddhiyaṁ pahīyati uddhaccakukkuccappahānena oḷārikatā tassa dve dhammā na samatho ca bhāvanā ca pāripūriṁ gacchanti. Yo tesaṁ āsavānaṁ khayo, ayaṁ nirodho. Imāni cattāri saccāni, ayaṁ āvaṭṭo.

Tattha katamo vibhatti hāro. Channamativassatīti na ekaṁso. Kiṁ kāraṇaṁ, yassa assā nivattanā yathāpi sekkhānaṁ. Yathāvuttaṁ Bhagavatā—

"Kiñcāpi sekkho pakareyya pāpaṁ,
Kāyena vācāya uda cetasā vā.
Abhabbo hi tassa pariguhanāya,
Abhabbatā diṭṭhapadassa hotī"ti.

Kiñcāpi tesaṁ nivāraṇaṁ cittaṁ hoti. Api tu appaccayā samāye ca te niddisitabbā, ayaṁ vibhattihāro.

Tattha katamo parivattano hāro, channamativassatīti yassa ye dhammā sabbaṁ anavivaṭaṁ ativassiyati, vivaṭaṁ nātivassati, avaguṇantaṁ nātivassati. Ayaṁ parivattano hāro.

Tattha katamo vevacano hāro, channanti āvutaṁ nivutaṁ pihitaṁ paṭikujjitaṁ sañchannaṁ parodhaṁ, vivaṭaṁ nātivassatīti yassa te dhammā pabbajjitā vinodaṁ nādhivassitā vantikatāti, ayaṁ vevacano hāro.

Tattha katamo paññatti hāro, channamativassatīti kilesabhāgiyapaññattaṁ vivaṭaṁ nātivassatīti sadhammakiccaṁ yaṁ paṭipadā paññattiyā paññattaṁ, tasmā hi channaṁ vivareyyāti anusāsanapaññattiyā paññattaṁ, vivaṭaṁ nātivassatīti niddhānapaññattiyā paññattaṁ, ayaṁ paññatti hāro.

Tattha katamo otaraṇo hāro. Channamativassatīti tayo kilesā rāgo doso moho, te khandhesu saṅkhārakkhandho -pa-. Te purā yathā niddiṭṭhaṁ khandhadhātu-āyatanesu, ayaṁ otaraṇo hāro.

Tattha katamo sodhano hāro, yenārambhena idaṁ suttaṁ bhāsati so ārambho niyutto.

Adhiṭṭhānoti channamativassatīti ekattatāya paññattaṁ kiṁ kāraṇaṁ, idaṁ hi ativassatīti imassa ca ativassati evañca ativassatīti ayaṁ vemattatāya yā suṇasādhāraṇehi lakkhaṇehi paññāpiyati, sā ekattapaññatti.

Tattha katamo parikkhāro, yañca taṁ ativassiyanti, tassa dve hetū dve paccayā akusalapasuteva vācakattābhirati ca. Ime dve ayonisomanasikāro ca kusalā dhammā vopasaggā ca, ime dve paccayā.

Tattha katamo samāropano, channamativassatīti vemati passatīti channaṁ yaṁ pariggahituṁ yaṁ adesituṁ appassutaṁ yaṁ kathaṁkathā vibhūtena akusalamūlena yaṁ taṇhāya ca te vaḍḍhati dosāti sannitvā te appasakkhayena saṅkhārā. Saṅkhārapaccayā viññāṇaṁ yāva jarāmaraṇaṁ, ayaṁ

samāropano. Yaṁ puna tathā desanā, tasseva akusalā dhammā vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullatamāpajjati tassa saṅkhārā nirodhā, ayaṁ samāropano.

102. Cattāro puggalā[1] tamotamaparāyanoti -pa-. Tattha katamo vuccate tamo nāma, yo tamo andhakāro, yathā vuttaṁ Bhagavatā "yathā andhakāre tasmiṁ bhayānake sakampidhātupuriso na passati, evameva aññāṇato tamopanandhakāro pāpakasakammasavipākaṁ na saddho hoti. Iti evaṁ lakkhaṇatā aññāṇaṁ tamo avijjā moho, yena sattā yathābhūtaṁ nappajānanti, iti vuccati tamoti. So tiṇṇaṁ cakkhūnaṁ tamo maṁsacakkhuno dibbacakkhuno paññācakkhuno, imesaṁ cakkhūnaṁ idha tamo niddisiyati aññāṇanti. Tattha katamaṁ aññāṇaṁ adassanaṁ, atha nissaye yaṁ pubbante aññāṇaṁ aparante aññāṇaṁ pubbantāparante aññāṇaṁ hetumhi aññāṇaṁ paccayamhi aññāṇaṁ tassa aññāṇino samādhibhūtassa eso nissando. Yaṁ na jānāti idaṁ sevitabbaṁ idaṁ na manasikātabbanti. So tena tamena niddisiyati tamopi yathā vuccati. Mūḷhoti evaṁ cetanā. Tena tamena so puggalo vuccati. Tamoti so tena tamena asamūhatena asamucchinnena tapparamo bhavati tapparāyano, ayaṁ vuccati puggalo tamo tamaparāyanoti. Parāyanoyeva dhammo manasikātabbo so tamo dahati aññacittaṁ upaṭṭhapeti. Te cassa dhammā nijjhānakkhamanti. So sutamayāya paññāya samanupassati. (1)

Tattha katamo tamo jotiparāyano. So tena paññāvasena iriyati evaṁ tasseva iriyantassa parāyano bhavati. Ayaṁ vuccate puggalo tamo jotiparāyano. (2)

Tattha katamo puggalo joti jotiparāyano[2], tattha vuccati joti nāma yaṁ tassa ce tamassa paṭipakkhena ye ca dhamme antamaso ñāṇāloko, so suṇadhammo puggalo tamo jotiparāyano, tattha vuccate, yoyaṁ puggalo tamo jotiparāyano, so yadi tathārūpaṁ kalyāṇamittaṁ paṭilabhati, yo naṁ akusalato ca

---

1. Aṁ 1. 387 piṭṭhe.

2. Jotiparāyano (I)

nivāreti bhāvitakusalatāva bhāvī niyojetīti. Evañca saddhammaṁ deseti. Ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā. Ime dhammā sāvajjā, ime dhammā anavajjā. Ime dhammā sevitabbā, ime dhammā na sevitabbā. Ime dhammā bhajitabbā. Ime dhammā na bhajitabbā. Ime dhammā upasampajja vihātabbā, ime dhammā na upasampajja vihātabbā. Ime dhammā manasikātabbā, ime dhammā na manasikātabbāti. Paccate saññāya yathā saññāyati satindriyāni, so evaṁ pajānāti. Ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā. Ime dhammā sāvajjā, ime dhammā anavajjā. Ime dhammā sevitabbā, ime dhammā na sevitabbā. Ime dhammā bhāvetabbā, ime dhammā na bhāvetabbā. Ime dhammā upasampajja vihātabbā, ime dhammā na upasampajja vihātabbā. Ime dhammā manasikātabbā, ime dhammā na manasikātabbāti. So te dhamme susuyyati, sotaṁ odahati, aññaṁ cittaṁ upaṭṭhapeti, te cassa dhammā nijjhānakkhamanti, so sutamayāya paññāya samannāgato so tena paccayavasena iriyati evaṁ tasseva iriyanti tapparamo bhavati tapparāyano. Ayaṁ vuccate puggalo tamo tamaparāyano. (3)

Tattha katamo puggalo joti tamaparāyano, joti nāma yā tasseva tamassa paṭipakkhena ye dhammā antamaso ñāṇāloko, so puna dhammo. Katamā uccate paññāyato paṇḍitoti vuccate, so evaṁ pajānāti. Ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā. Ime dhammā sāvajjā, ime dhammā anavajjā. Ime dhammā sevitabbā, ime dhammā na sevitabbā. Ime dhammā bhāvitabbā, ime dhammā na bhāvitabbā. Ime dhammā upasampajja vihātabbā, ime dhammā na upasampajja vihātabbā. Ime dhammā manasikātabbā, ime dhammā na manasikātabbā. Idha pana pāpamittasaṁsevano pāpamittavasānugo akusale dhamme abhivaḍḍheti, kusale dhamme pajahati. So tena pamādena paccayasaññā amanasikatvā assati-asampajaññaṁ āsevati. Tayā yo paṭipakkho tamo, so pavaḍḍheti. So tamābhibhūto parāyano tamaparamo ceva bhavati. Ayaṁ vuccati puggalo joti tamaparāyano. (4)

103. Tattha katamo puggalo joti jotiparāyano. Tattha vuccate soyaṁ puggalo kalyāṇamittassa sannissito bhavati sakkā saṁyogī

kusalaṁ gavesī, so kalyāṇamitte upasaṅkamitvā paripucchati, paripañhayati, kiṁ kusalaṁ, kiṁ akusalaṁ. Kiṁ sāvajjaṁ, kiṁ anavajjaṁ. Kiṁ sevitabbaṁ, kiṁ na sevitabbaṁ. Kiṁ bhāvitabbaṁ, kiṁ na bhāvitabbaṁ. Kiṁ upasampajja vihātabbaṁ, kiṁ na upasampajja vihātabbaṁ. Kiṁ manasikātabbaṁ, kiṁ na manasikātabbaṁ. Kathaṁ saṁkileso hoti, kathaṁ vodānaṁ hoti. Kathaṁ pavatti hoti, kathaṁ nivatti hoti. Kathaṁ bandho hoti, kathaṁ mokkho hoti. Kathaṁ sakkāyasamudayo hoti, kathaṁ sakkāyanirodho hoti. Kathaṁ sakkāyasamudayo hoti, kathaṁ sakkāyanirodho hoti. So ettha desitaṁ yathā upaṭṭhitaṁ tathā sampaṭipajjanto so evaṁ pajānāti. Ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā. Evaṁ -pa-. Yāva kathaṁ sakkāyasamudayo hoti, kathaṁ sakkāyanirodho hotīti vitthārena kātabbaṁ. So te dhamme adhipāṭikaṅkhāti evaṁ lakkhaṇaṁ ñāṇaṁ vijjā ālokaṁ vaḍḍheti. So puggalo tapparamo bhavati tapparāyano, ayaṁ vuccate puggalo joti jotiparāyano.

Tattha katamo puggalo tamo tamaparāyano. Yo akusalaṁ dhammaṁ dīpeti. Taṁ bhāvanāya hīnāsu gatīsu upapattiṁ dasseti, tapparamo bhavati tapparāyano. Ayaṁ vuccate puggalo tamo tamaparāyano.

Tattha yo puggalo tamo jotiparāyano. So tamena akusalassa kammassa vipākaṁ dasseti. Tameti yaṁ cakkhu kalyāṇamittassa yena akusale dhamme pajahati, kusale dhamme abhivaḍḍhati.

Tattha yo ca paṇītāsu gatīsu upapattiṁ dasseti, tapparamo tena vuccate tamo jotiparāyano.

Tattha yo puggalo joti tamaparāyano. Kusalassa kammavipākaṁ dasseti. Yaṁ cakkhu pāpamittasaṁsaggena pāpamittupasevena pāpamittavasānugo akusalaṁ dhammaṁ abhivaḍḍhati, taṁ bhāvanāya hīnāsu gatīsu upapattiṁ dasseti. Tapparamo tena vuccate joti tamaparāyano.

Tattha yo puggalo joti jotiparāyano. So jotitā pabhātā[1] yāva paṇītāsu gatīsu upapattiṁ dasseti. Tapparamo tenāha joti jotiparāyano.

---

1. Jotitabhāvatāya (I)

Jotitamaparāyanena dasa akusalānaṁ kammānaṁ udayaṁ dasseti. Tamena puggalena akusalānaṁ kammānaṁ vipākaṁ dasseti. Na akusalānaṁ dhammānaṁ vipākaṁ dasseti. Tamena aṭṭha micchattāni dasseti. Jotinā aṭṭha sammattāni dasseti. Jotinā tamaparāyanena dasa akusalakammapathe dasseti. Jotinā paṇītattaṁ dasseti. Tamena jotiparāyanena atapanīyaṁ dhammaṁ dasseti. Jotinā tamaparāyanena tapanīyaṁ dhammaṁ dasseti. Ayaṁ suttattho.

104. Tattha katamo desanā hāro. Imamhi sutte kiṁ desitaṁ. Tattha vuccate imamhi sutte kusalākusalā dhammā desitā. Kusalākusalānañca dhammānaṁ vipāko desito. Hīnappaṇītānañca sattānaṁ gati nānākaraṇaṁ desitaṁ. Ayaṁ desanā hāro.

Tattha katamo vicayo hāro. Akusalassa kammassa yo vipākaṁ paccanubhoti. Tattha ṭhito akusale dhamme uppādiyati vicayantaṁ yujjati. Kusalassa kammassa yo vipākaṁ paccanubhoti. Tattha ṭhito kusale dhamme uppādiyati vicayantaṁ yujjati. Ayaṁ vicayo yutti ca.

Tattha katamo padaṭṭhāno hāro. Yo puggalo joti, so paccavekkhaṇāya padaṭṭhānaṁ. Yo puggalo tamo, so tamādinnaṁ vānupassanāya padaṭṭhānanti dasseti. Tamena jotiparāyanena appamādassa padaṭṭhānaṁ dasseti, tamo avijjāya ca diṭṭhiyā ca padaṭṭhānaṁ dasseti. Jotinā tamaparāyanena pamādassa ca diṭṭhiyā ca padaṭṭhāna dasseti. Ayaṁ padaṭṭhāno.

Tattha katamo lakkhaṇo hāro. Tamena tamaparāyanena tamoti avijjāya niddiṭṭhāya sabbakilesadhammā niddiṭṭhā honti. Tamena jotiparāyanena jotivijjāya niddiṭṭhāya sabbe bodhipakkhiyadhammā niddiṭṭhā honti. Jotitamaparāyanena pamādo niddiṭṭho hoti. Tamena jotiparāyanena appamādo niddiṭṭho hoti. Ayaṁ lakkhaṇo hāro.

Tattha katamo catubyūho hāro, imamhi sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye sattā nīcakulino, na te imaṁ sutvā kusale dhamme samādāya vattissanti. Ye sattā uccakulino, te imaṁ dhammadesanaṁ

sutvā bhiyyoso mattāya kusale dhamme samādāya vattissantīti. Ayaṁ catubyūho hāro. Bhūmiyaṁ upadeso.

Tattha katamo āvaṭṭo hāro, yā avijjāto pabhūti taṇhā. Ayaṁ samudayo. Yo tamo tamaparāyano, idaṁ dukkhaṁ. Imāni dve saccāni dukkhañca samudayo ca joti yena suttena dhammena paññāpiyati, so dhammo paññindriyassa padaṭṭhānaṁ. Tena amohena tīṇi kusalamūlāni pāripūriṁ gacchanti saggassa padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamā vibhatti. Tamo tamaparāyanoti na ekaṁ sena, kiṁ kāraṇaṁ, atthi tamo ca bhavo aparāpariyavedanīyena ca kusalena jotinā puggalena sahopattibhāve. Atthi joti ca bhavo aparāpariyavedanīyena ca akusalena tamena puggalena sahopattibhāve parivattanā tamesu paṭipakkhoti jotinā tamaparāyano.

Tattha katamo vevacano, yo tamo, so evaṁ attabyāpādāya paṭipanno, so assaddhāya bālo akusalo abyatto anādīnavadassī. Yo joti, so attahitāya paṭipanno paṇḍito kusalo byatto ādīnavadassī. Ayaṁ vevacano.

Tattha katamā paññatti, so puggalo vipākapaññattiyā paññāpiyati, akusale pariyādinnatā paññāpiyati. Jotikusaladhammupapattipaññattiyā paññāpiyati kusaladhammavipākapaññattiyā cāti.

Otaraṇoti ye avijjāpaccayā saṅkhārā yañca jarāmaraṇaṁ yā ca avijjā, taṁ padaṭṭhānaṁ, niddesena vijjuppādo avijjānirodho yo yāva jarāmaraṇanirodho, ime dve dhammā saṅkhārakkhandhapariyāpannā. Dhammadhātu dhammāyatanañca padaṭṭhānaṁ niddesena dhātūsu.

Tattha katamo sodhano, imassa suttassa desitassa ārambho. Adhiṭṭhānoti tamoti Bhagavā bravīti, na ekaṁ puggalaṁ deseti. Yāvatā sattānaṁ gati, tattha ye duccaritadhammena upapannā, te bahulādhivacanena tamo niddisati. Yā joti sabbasattesu kusaladhammopapatti sabbaṁ taṁ jotīti abhilapati ayamekatā paccayo yonisomanasikārapaññatti catunnaṁ mahābhūtānaṁ puggalānaṁ.

Tattha katamo parikkhāro, akusalassa pāpamittatā paccayo, ayoniso manasikāro hetu. Kusalassa kalyāṇamittatā paccayo, yoniso manasikāro hetu.

Tattha katamā samāropanāti, idhekacco nīce kule paccājāto hotīti nīce kule paccājāto rūpesu saddesu gandhesu rasesu phassesu, so upapanno sabbamhi mānussake upabhogaparibhoge. Joti paṇītesu kusalesu upapanno sabbamhi mānussake upabhogaparibhoge upapannoti.

105. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyaṁ nibbedhabhāgiyaṁ ca suttaṁ, na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrāti gāthā. Kena kāraṇena taṁ bandhanaṁ daḷhaṁ catūhi kāraṇehi issariyena sakkā mocetuṁ dhanena vā aññena vā yācanāya vā parāyanena vā. Yesu ca ayaṁ rāgo maṇikuṇḍalesu puttesu dāresu ca yā apekkhā, idamassa cetasikabandhanaṁ. Taṁ na sakkā issariyena vā dhanena vā aññena vā yācanāya vā parāyanena vā mocetuṁ. Na ca tattha koci atthi pāṭibhogo. Iminā bandhanato mocayitthāti devo vā manusso vā tadidaṁ bandhanaṁ rāgānusayena ca chasu bāhiresu ca āyatanesu bandhati. Rūpesu rūpataṇhā bandhati. Yāva dhammesu dhammataṇhā. Yo idha loke bandho paralokasmiṁ bandho nīyati, so bandho jāyati, bandho mīyati. Bandho asmā lokā paraṁ lokaṁ gacchati. Na sakkā mocetuṁ aññatra ariyamaggena imañca bandhanaṁ. Maraṇabhāvañca upapattibhāvañca bhayato viditvā chandarāgaṁ pajahati. So imaṁ chandarāgaṁ pajahitvā atikkamati. Ayañca loko ito paraṁ dutiyo.

Tattha yaṁ bandhanāsaṅkhārānaṁ pahānaṁ idaṁ vuccati ubhayesu ṭhānesu vīriyaṁ, gandhaparivāto[1] sumuni nopalimpati. Tatheva pariggahesu puttesu dāresu ca avūḷho salloti tasseva taṇhāya pahānaṁ dasseti. Ayaṁ taṇhāmūlassa pahānā vare[2] appamattoti kāmo pamādavattati pahānāya nekkhammābhirato appamādavihārī bhavati. Tassa āsayaṁ pahānāya neva imaṁ lokaṁ āsīsati na paralokaṁ. Na idhalokaṁ nissitaṁ, piyarūpaṁ sātarūpaṁ ākaṅkhati. Nāpi paralokaṁ nissitaṁ piyarūpaṁ

1. Ganthaparivaso (I), ganthaparivuto (Ka) 2. Ahanāvare (I), ahanāvaro (Ka)

sābharūpaṁ ākaṅkhati, tena vuccate “nāsīsate lokamimaṁ paraṁ lokañcā”ti. Yaṁ tassa pahānaṁ taṁ chedanaṁ aṭṭhakavaggiyesu Muni niddiṭṭho. So idha virodho aṭṭhakavaggiyesu nāsīsanaṁ idha anāthā. Tathāyaṁ taṇhāya tassa pariggahassa vatthukāmassa ekagāthāya ete sabbe kāmā dassitā. Tena Bhagavā deseti “etampi chetvāna paribbajanti anapekkhino sabbakāme pahāyā”ti. Imissā gāthāya dvidhā niddeso saṁsandananiddeso ca samayaniddeso ca, yathā ayaṁ gāthā saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca, evaṁ tāya gāthāya saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca visajjanā. Evaṁ gāthā sabbagāthāsu byākaraṇesu vā niddiṭṭhaṁ suttaṁ.

106. Tattha katamā desanā, imaṁ suttaṁ kenādhippāyena desitaṁ. Ye rāgacaritā sattā, te kāme pajahissantīti ayaṁ tattha Bhagavato adhippāyo.

Tattha katamo vicayo, yassa dasavatthukā kilesā uttiṇṇā vantā viditā. Katame dasavidhāti, kilesakāmā ca orambhāgiya-uddhambhāgiyā ca saññojanā dasavatthukāni āyatanāni, ayaṁ vicayo.

Tattha katamā yutti. Ye sārattā te gāḷhabandhanena bandhanti atthi esā yutti.

Tattha katamo padaṭṭhāno, sāratto maṇikuṇḍalesu mamaṁkārassa padaṭṭhānaṁ. Apekkhāti atītavatthussa sarāgassa padaṭṭhānaṁ. Etampi chetvāti bhāvanāya padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo, sārattacitto maṇikuṇḍalesu yo ahaṁkāre visatto mamaṁkāre visatto, yo puttadāre sāratto. Khettavatthusmiṁ sāratto. Ayaṁ lakkhaṇo hāro.

Tattha katamo catubyūho hāro, idha sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye nibbānena chandikā bhavissanti, te puttadāre taṇhaṁ pajahissanti. Ayaṁ tattha Bhagavato adhippāyo. Imāni cattāri saccāni.

Tattha katamo āvaṭṭo, yā puttadāre taṇhā, ayaṁ samudayo. Ye upādinnakkhandhā, te ye ca bāhiresu rūpesu rūpapariggaho, idaṁ dukkhaṁ,

yaṁ tattha chedanīyaṁ, ayaṁ nirodho. Yena bhijjati, ayaṁ maggo. . Vibhattīti natthi vibhattiyā bhūmi, parivattanoti paṭipakkho niddiṭṭho.

Tattha katamo vevacano, niddiṭṭho vevacano. . Tattha katamo otaraṇo. Atthi taṇhā eko satto otiṇṇo tappaccayā viññāṇaṁ yāva jārāmaraṇaṁ. Yā tattha vedanā, ayaṁ avijjā vijjuppādā avijjānirodho yāva jarāmaraṇanirodho.

Tattha katamo sodhano, suddho gāthāya ārambho. . Tattha katamo adhiṭṭhāno. Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrāti ekattatāya paññattā, na vemattatāya. Cattāro rāgā kāmarāgo rūparāgo bhavarāgo diṭṭhirāgo cāti ekattatāya paññattā.

Tattha katamo parikkhāro, yesaṁ rāgo maṇikuṇḍalesu tassa subhasaññā hetu, anubyañjanaso ca nimittaggāhitā paccayo. Yāya te chinnāni tassa asubhasaññā hetu, nimittaggahaṇa-anubyañjanaggahaṇavinodanaṁ paccayo.

Tattha katamo samāropano, sāratto maṇikuṇḍalesu sammūḷhavidho duṭṭhātipi etampi[1] chetvāna paribbajantīti taṁ pariññātatthaṁ parivajjitatthaṁ pajahitā, ayaṁ samāropano.

107. Yaṁ cetasikaṁ yaṁ pakappitaṁ vitthārena paccayo, yaṁ vā cetasikaṁ kāyikaṁ cetasikaṁ kammaṁ. Kiṁ kāraṇā, cetasikā hi cetanā manokammāti vuccate, sā cetanākammaṁ, yaṁ cetasikaṁ imaṁ kāyikañca vācasikañca imāni tīṇi kammāni niddiṭṭhāni. Kāyakammaṁ vacīkammañca tāni kusalāni piyaṁ kāyena ca vācāya ca ārabhati parāmasati, ayaṁ vuccati sīlabbataparāmāso. Saṅkappanā te tividhā saṅkhārā puññamayā apuññamayā āneñjamayā, tappaccayā viññāṇaṁ te ārammaṇametaṁ hoti viññāṇassa ṭhitiyā. Yā subhasaññā sukhasaññā attasaññā ca. Idaṁ cetasikaṁ. Yaṁ rūpūpagaṁ viññāṇaṁ tiṭṭhati rūpārammaṇaṁ rūpapatiṭṭhitaṁ nandūpasecanaṁ vuddhiṁ vurūḷhiṁ vepullataṁ gacchati, ayaṁ saṅkappanā, iti yaṁ

---

1. Evampi (I, Ka)

viññāṇaṭṭhitīsu ṭhitaṁ paṭhamābhinibbatti-ārammaṇavasena upādānaṁ, idaṁ vuccati cetasikanti.

Tattha ṭhitassa arūpassa yā nikanti ajjhosānaṁ, idampi sakampitaṁ manāpikesu rūpesu piyarūpasātarūpesu ābhogo, idaṁ cetasikaṁ. Yaṁ ceteti sattesu[1] manāpikesu abhijjhākāyagantho paṭighānusayesu byāpādakāyagantho sabbe cattāro ganthā, ayaṁ pañcasu kāmaguṇesu paṭhamābhinipāto cittassa yā cetanā yassa tattha assādānupassissa anekā pāpakā akusalā dhammā cittaṁ arūpavatiyo honti. Puggalo rāgānubandhibhūto tehi kilesakāmehi yathā kāmakaraṇīyo, ayaṁ vuccate kāmesu pakappanā. Eva sabbe cattāro oghā. Yaṁ tehi kāmehi saṁyutto viharati bhāvito ajjhosanno, ayaṁ cetanā. Yassa tathāyaṁ avītarāgassa adhigatapemassa tassa vipariṇāmaññathābhāvā uppajjanti sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā dukkhānuparivattitaṁ viññāṇaṁ hoti saritassa vayadhammasamuppādo cittaṁ pariyādiyati, idaṁ vuccati pakappitanti.

Ekamekassa ceteti ca pakappeti ca viññāṇassa ṭhiti yā hoti, sā ca ṭhiti dvidhā ārammaṇaṭṭhiti ca āhāraṭṭhiti ca, tattha yā ārammaṇaṭṭhiti, ayaṁ nāmarūpassa paccayo. Yā āhāraṭṭhiti yā punabbhavābhinibbattikā ṭhiti yā ca ponobhavikā ṭhiti, ayaṁ vuccati ārammaṇaṁ, taṁ hoti viññāṇassa ṭhitiyā tassa viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ yāva jarāmaraṇañca ceteti, atha ca puna patthayate yato na ponobhavikā anāgatavatthumhi, ayaṁ paṭipakkho niddiṭṭho. Na ceteti na patthayati atha ca dūsetīti duvidho niddeso. Assa pubbe hoti taṁ cetasikaṁ taṁ pakappitaṁ asamūhataṁ tappaccayā, ayaṁ viññāṇassa ṭhiti hoti.

108. Atha vā tassa anusayā āvibhavanti tappaccayā tassa punabbhavo nibbattati. Atha vā naṁ saṁkiyate appetu āgāre vā, sukhumā vā santi vā na saṁkiyate kāme taṁ evaṁ niccesupi āgāresu jāto hoti. Taṁ nayati yaṁ no kappetuṁ evaṁ saṅkhārā cetitā pakappitā ca

1. Sattasu (I)

ārammaṇabhūtā honti, yā ca cetanā yā ca pakappanā yañca vatthu nibbattaṁ, ubhopi ete ārammaṇaṁ viññāṇassa tathā cetanāya ca saṅkappanāya ca patthanāya ca bhūtā sattā ceteti ca saṅkappeti ca. Yaṁ gavesanā na ca ceteti na ca saṅkappeti. Katame ca sattā bhūtā ye ca tanujāta-aṇḍajāpi aṇḍakā anubhinnā saṁsedajā na ca sambhinnā ime bhūtā, katame sambhavesino gabbhagatā aṇḍagatā saṁsaranto ime na ceteti na pattheti na ca saṅkappeti. Anusaye na ca punabbhavo nibbattīti. Ye bhūtā sattā ye sambhavesino, te thāvarā. Ye vā sato cetenti patthenti ca ye thāvarā. Te na ca cetenti, na ca patthenti, na ca saṅkappenti, anusayena ca saṁsaranti.

Aparo pariyāyo, ye ariyapuggalā sekkhā, tattha te na ca cetenti, na ca saṅkappenti, anusayena puna uppajjanti.

Aparo pariyāyo, sukhumā pāṇā bhūmigatā udakagatā cakkhuno āpāthaṁ nāgacchanti, te na ca cetenti, na ca saṅkappenti, anusayena ca saṁsaranti.

Aparo pariyāyo, bāhikā sabbe bhikkhū abhimānikā, te na ca cetenti, na ca patthayanti, anusayena ca saṁsaranti, na ca cetenti, na ca saṅkappenti, na ca anusenti. Ārammaṇampetaṁ na hoti viññāṇassa ṭhitiyā.

Na ca cetetīti pariyuṭṭhānasamugghātaṁ dasseti. Na ca anusetīti anusayasamugghātaṁ dasseti. Na ca cetetīti oḷārikānaṁ kilesānaṁ pahānaṁ dasseti. Na ca anusetīti sukhumānaṁ kilesānaṁ pahānaṁ dasseti. Na ca cetetīti yena bhūmi ca na ca patthayantīti sakadāgāmī anāgāmī, na ca anusetīti arahaṁ. Na ca cetetīti sīlakkhandhassa paṭipakkhena pahānaṁ dasseti. Na ca patthayatīti samādhikkhandhassa paṭipakkhena pahānaṁ dasseti. Na ca anusayatīti paññākkhandhassa paṭipakkhena pahānaṁ dasseti. Na ca cetetīti apuññamayānaṁ saṅkhārānaṁ pahānaṁ dasseti. Na ca patthayatīti puññamayānaṁ saṅkhārānaṁ pahānaṁ dasseti. Na ca anusetīti āneñjamayānaṁ saṅkhārānaṁ pahānaṁ dasseti. Na ca cetetīti anaññātaññassāmītindriyaṁ, na ca patthayatīti aññindriyaṁ, na ca anusayatīti aññātāvino indriyaṁ. Na ca cetetīti mudukā indriyabhāvanā, na ca

patthayatīti majjha-indriyabhāvanā, na ca anusetīti adhimattā indriya bhāvanā. Ayaṁ suttattho.

109. Tattha katamā desanā. Idha sutte cattāri saccāni desitāni. Yañca cetayitaṁ yañca pakappitaṁ atthi etaṁ ārammaṇaṁ cittaṁ patiṭṭhati vicinati[1] yujjati. Na ca cetetīti na ca patthayatīti atthi evaṁ ārammaṇaṁ anusaye viññāṇamiti viciniyati yujjati na ca ceteti na ca patthayati. Anusayappahānā viññāṇaṭṭhitiṁ na gavesanti, viciyantaṁ yujjati. Ayaṁ yuttivicayo.

Tattha katamo padaṭṭhāno. Cetanā pariyuṭṭhānaṁ cetanāpariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Saṅkappanaṁ upādānassa padaṭṭhānaṁ. Anusayo pariyuṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Tesaṁ chandarāgavināsāya bhāvanā bhavarāgassa pahānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo. Yaṁ cetasikanti vedayitaṁ pakappitaṁ uggahitaṁ viññātaṁ tabbiññāṇaṁ ārammaṇampi paccayopi.

Tattha katamo catubyūho. Idha sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye punabbhavaṁ na icchanti, te na cetayissanti na ca patthayissantīti, ayaṁ adhippāyo.

Āvaṭṭoti yā ca cetanā patthanā ca anusayo ca viññāṇaṭṭhitipahānā ca, imāni dve saccāni. . Vibhattīti natthi vibhattiyā bhūmi. . Parivattanā pana paṭipakkhaṁ suttaṁ.

Tattha katamo vevacano. Cetanā rūpasañcetanā yāvadhammasañcetanā. Yo anusayo, te satta anusayā.

Paññattīti cetanāpariyuṭṭhānaṁ paññattiyā paññattā. Saṅkappanaṁ upādānapaññattiyā paññattaṁ. Anusayo hetupaññattiyā paññatto. Viññāṇaṭṭhiti upapattihetupaññattiyā paññattā. Cetanā saṅkappanā anusayo samucchedo chandarāgavinayapaññattiyā paññatto. Paṭhame keci dvīhi parivattakehi paṭiccasamuppādo idappaccayatāya majjhapaññatti.

---

1. Vicinayati (I, Ka)

Otaraṇoti dvīhi parivattakehi dukkhañca samudayo ca majjhimakehi maggo ca nirodho ca. . Sodhanoti sutte suttassa ārambho.

Adhiṭṭhānoti yañcetayitaṁ sabbaṁ adhiṭṭhānena ekattāya paññattaṁ. Saṅkappitanti upādānekattāya paññattaṁ. Viññāṇaṁ ekattāya paññattaṁ.

Parikkhāroti subhañca ārammaṇaṁ ayoniso manasikāro cetanā hetupaccayatāya paccayo. Viññāṇassa patiṭṭhāno dhammo ārammaṇapaccayatāya paccayo. Tassa manasikāro hetupaccayatāya paccayo.

Tattha katamo samāropano. Idaṁ suttaṁ saññitaṁ tattha ceteti visajjanā iti niddisitabbā. Tassa diṭṭhiyā viññāṇapaccayā nāmarūpaṁ yāva jarāmaraṇaṁ, ayaṁ samāropano. . Ārammaṇametaṁ na hoti viññāṇassa ṭhitiyā, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho, nāmarūpanirodhā yāva jarāmaraṇanirodho.

110. Tattha katamaṁ saṁkilesabhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca asekkhabhāgiyañca suttaṁ. Ayaṁ loko[1] santāpajāto yāva ye hi keci samaṇā vā brāhmaṇā vā bhagena bhavassa vippamokkhamāhaṁsu. Saṁkilesabhāgiyaṁ upadhiṁ hi paṭicca dukkhamidaṁ sambhoti, yā tā pana taṇhā pahīyanti, bhavaṁ nābhinandatīti nibbedhassa nibbutassa[2] bhikkhuno anupādāya punabbhavo na hoti. Upaccagā sabbabhavāni tādīti asekkhabhāgiyaṁ.

Tattha santāpajātoti rāgajo santāpo dosajo mohajoti. Tesaṁ sattānaṁ ṭhānaṁ dasseti. Loko santāpajātoti phasso tividho sukhavedanīyo dukkhavedanīyo adukkhamasukhavedanīyo. Tattha sukhavedanīyo phasso rāgasantāpo, dukkhavedanīyo dosasantāpo, adukkhamasukhavedanīyo mohasantāpo. Yathā ca Bhagavā āha paṭhamakassa valāhakassa gomagge[3] yehi gahapatiputta rāgajehi dosajehi mohajehi santāpehi dukkhaṁ supati, te mama santāpā na santi.

1. Khu 1. 115 Udāne. 2. Niccutassa (I, Ka) 3. Komagge (I, Ka) Aṁ 1. 135 piṭṭhe.

Rogaṁ vadati attatoti tehi santāpehi santāpito tividhaṁ vipallāsaṁ paṭilabhati saññāvipallāsaṁ cittavipallāsaṁ diṭṭhivipallāsaṁ. Tattha asubhe subhanti saññāvipallāso. Dukkhe sukhanti cittavipallāso. Anicce niccanti anattani attāti diṭṭhivipallāso.

Yathā cittassa vipallāso saññādiṭṭhite tividhā vitakkā cittavitakko vipallāso saññāvitakko vipallāso diṭṭhivitakko vipallāsopi. Tattha avijjā vipallāso gocarā gatipateyyabhūmi, yathā hi taṁ sañjānāti yathā vijānāti yathā sañjānāti ca vijānāti ca. Yathā khanti ceteti ime cattāro vipallāsā sattā yehi catubbidhaṁ attabhāvavatthuṁ rogabhūtaṁ gaṇḍabhūtaṁ "attā"ti vadanti. Rogaṁ vadati attatoti ayaṁ āvaṭṭo. Yena yena hi maññati tato taṁ hoti aññathāti subhanti maññati na tathā hoti. Evaṁ sukhanti niccaṁ attāti so aññathā bhavameva santaṁ anāgataṁ bhavaṁ patthayati, tena vuccati "bhavarāgo"ti. Bhavamevābhinandati, yaṁ abhinandati, taṁ dukkhanti pañcakkhandhe niddisiyati. Yañca tappaccayā sokaparidevadukkhaṁ tassa hi bhāvessati. Ettāvatā saṁkileso hoti. Pahānatthaṁ kho pana brahmacariyaṁ vussati. Tiṇṇaṁ santāpānaṁ chandarāgavinayo hoti.

Upadhiṁ hi paṭicca dukkhamidaṁ bhavatīti ye bhavamevābhinandanti yassa bhāvessati, taṁ dukkhaṁ tassa dukkhassa pahānamāha. Sabbaso upādānañca yaṁ natthi dukkhassa sambhavoti cattāro vipallāsā yathā niddiṭṭha-upādānamāha. Tassa paṭhamo vipallāso kāmupādānaṁ, dutiyaṁ duṭṭhupādānaṁ, tatiyaṁ sīlabbatupādānaṁ, catutthaṁ attavādupādānaṁ, tesaṁ yo khayo natthi dukkhassa sambhavo upadhi nidānaṁ dukkhanirodhamāha. Evametaṁ yathābhūtaṁ sammappaññāya passato vibhavataṇhā na hoti. Vibhavaṁ nābhinandatīti dassanabhūmiṁ manteti sabbaso taṇhakkhayaṁ nibbānanti dve vimuttiyo katheti rāgavirāgañca avijjāvirāgañca. Tassa bhikkhunoti anupādisesanibbānadhātuṁ manteti. Ayaṁ suttassa atthaniddeso.

111. Tattha katamo vicayo. Yassa yattha pariḷāheti tassa pariḍayhantassa so yathābhūtaṁ natthi nibbindati ca, ayaṁ vicayo ca yutti ca.

Padaṭṭhāno rāgajo pariḷāho sukhindriyassa domanassindriyassa ca padaṭṭhānaṁ. Dosajo pariḷāho sukhindriyassa domanassindriyassa ca padaṭṭhānaṁ. Mohajo pariḷāho upekkhindriyassa domanassindriyassa ca padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo hāro. Phassapareto vedanāpareto saññāparetopi saṅkhāraparetopi yena yena maññati yadi subhanimittena yadi sukhinimittena yadi niccanimittena yadi attanimittena asubhe subhanti maññati, evaṁ sabbaṁ rāgaje pariḷāhe vutte cattāro pariḷāhā vuttā bhavanti. Rāgajo dosajo mohajo diṭṭhijo ca rāgaṁ vadāmīti attato vadati. Sabbāni pannarasa padāni aniccaṁ dukkhanti.

Tattha katamo catubyūho. Idha sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye pariḷāhena na acchanti te bhavaṁ nābhinandanti. Ye bhavaṁ nābhinandanti, te parinibbāyissanti. Ayaṁ adhippāyo.

Tattha katamo āvaṭṭo. Saṁkilesabhāgiyena dukkhañca samudayañca niddisati. Nibbedhabhāgiyena maggañca nirodhañca.

Tattha katamā vibhatti. Santāpajāto rogajāto rogaṁ vadati attato taṁ na ekaṁsena hoti amanasikārā santāpajāto kho na ca rogaṁ attato vadati.

Tattha katamo parivattano. Pakkhapaṭipakkhanidassanatthaṁ bhūmi parivattanāya.

Tattha katamo vevacano hāro. Rogañca attato vadati sallaṁ attato vadati. Pannarasa padāni sabbāni vattabbāni.

Tattha katamā paññatti. Santāpajātoti domanassapadaṭṭhānaṁ. Sabbe vacanapaññattiyā paññapeti. Rogaṁ vadati attato vipallāso saṁkilesapaññattiyā paññapeti. Yaṁ nābhinandati, taṁ dukkhanti vipallāsanikkhepapaññattiyā paññattā. Te akatasattā lokā majjhena vemattatāya paññattā.

Tattha katamo otaraṇo, santāpajātoti tīṇi akusalamūlāni, te saṅkhārā saṅkhārakkhandhapariyāpannā, dhātūsu dhammadhātu, āyatanesu dhammāyatanaṁ. Indriyesu itthindriyaṁ purisindriyañca padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo sodhano. Suddho suttassa ārambho.

Tattha katamo adhiṭṭhāno hāro. Pariḷāhoti ye sattā lokā ekattapaññattiyā paññattā, te akatasattā lokā majjhena vemattatāya paññattā.

Tattha katamo parikkhāro. Santāpajātoti ayoniso manasikāro hetu, vipallāsañca paccayo. Tattha dvīhi dhammehi attā abhiniviṭṭhā cittañca cetasikañca dhamme ubhayāni tassa viparītena parāmasato. Aparo pariyāyo, cetasikehi dhammehi attasaññā anattasaññā samugghāteti. Aparo pariyāyo. Aniccasaññā cetasikesu dhammesu, na tu attasaññā. Idaṁ vuccati cittanti vā manoti vā viññāṇanti vā idaṁ dīgharattaṁ abbhuggataṁ etaṁ mama, esohamasmi, eso me attāti. Tattha cetasikā dhammānupassanā esāpi dhammasaññā. Tassa ko hetu, ko paccayo. Ahaṁkāro hetu, mamaṁkāro paccayo.

Tattha katamo samāropano. Ayaṁ loko santāpajātoti akusalaṁ manteti viññāṇaṁ nāmarūpassa paccayo yāva jarāmaraṇanti, ayaṁ samāropano.

112. Evametaṁ yathābhūtaṁ, sammappaññāya passati akusalamūlānaṁ pahānaṁ. Tattha avijjānirodho avijjānirodhā yāva jarāmaraṇanirodho, ayaṁ samāropano.

Cattāro puggalā[1] anusotagāmī paṭisotagāmī ṭhitatto, tiṇṇo pāraṅgato thale tiṭṭhati brāhmaṇoti.

Tattha yo anusotagāmī ayaṁ kāme sevati. Pāpañca kammaṁ karoti yāva kāme paṭisevati. Idaṁ lobho akusalamūlaṁ, so yeva taṇhā, so tehi kāmehi vuyhati anusotagāmīti vuccati. Yo puggalo tāhi gamito tappaccayā tassa hetu akusalakammaṁ karoti kāyena ca vācāya ca, ayaṁ vuccati pāpakammaṁ karotīti. Tassa tīṇi sotāni sakkāyadiṭṭhi vicikicchā sīlabbataparāmāso. Imehi tīhi

1. Aṁ 1. 311 piṭṭhe.

sotehi tividhadhātuyaṁ uppajjati kāmadhātuyaṁ rūpadhātuyaṁ arūpadhātuyaṁ. Tena paṭipakkhene yo kāme na paṭisevati. Yo sīlavataṁ na parāmasati. Yo sakkāyadiṭṭhīnaṁ pahānāya kāmesu yathābhūtaṁ ādīnavaṁ passati. Yena ca te dhamme paṭisevati. Yañca tappaccayā tiṭṭhati brāhmaṇoti arahaṁ kira. Tattha arahaṁ tassa pāraṅgato hoti, pāraṅgatassa thale tiṭṭhati sopādisesā nibbānadhātu. Anusotagāmīnīti dassanappahātabbānaṁ saṁyojanānaṁ appahānamāha. Paṭisotagāminīti phale diṭṭhekaṭṭhānañca kilesānaṁ pahānamāha, ṭhitattena pañcannaṁ orambhāgiyānaṁ saṁyojanānaṁ pahānamāha. Tattha anusotagāminā maggarūpimāha. Paṭisotagāminā ṭhitattena ca maggamitimāha. Pāraṅgatena sāvakā asekkhā ca Sammāsambuddhā ca vuttā. Anusotagāminā sakkāyasamudayagāminiṁ paṭipadamāha. Paṭisotagāminā ṭhitattena sakkāyanirodhagāminiṁ paṭipadamāha. Pāraṅgatena dasa asekkhā arahantā dhammā vuttā. Ayaṁ suttattho.

113. Tattha katamā desanā. Imasmiṁ hi sutte cattāri ariyasaccāni desitāni. Tedhātukalokasamatikkamanañca.

Tattha katamo vicayo hāro. Yo kāme paṭisevati pāpaṁ[1] kareyyāti yo ca kāme na paṭisevati so pāpakammaṁ na kareyyāti yo ca imehi dvīhi bhūmīhi uttiṇṇo pāraṅgatoti yā vīmaṁsā ayaṁ vicayo.

Yuttīti yujjati suttesu, nāyujjatīti yā vīmaṁsāya, ayaṁ yutti. . Padaṭṭhānoti anusotagāminā sattannaṁ saṁyojanānaṁ padaṭṭhānaṁ. Akusalassa kiriyā akusalassa mūlānaṁ padaṭṭhānaṁ. Paṭisotagāminā yathābhūtadassanassa padaṭṭhānaṁ. Ṭhitattena asaṁhāriyāya[2] padaṭṭhānaṁ. Pāraṅgatoti kadāci bhūmiyā padaṭṭhānaṁ.

Tattha katamo lakkhaṇo hāro. Yo anusotaṁ gacchati taṇhāvasena. Sabbesampi kilesānaṁ vasena gacchati. Yo paṭisotaṁ vāyamati. Taṇhāya sabbesampi so kilesānaṁ vāyamati paṭisotaṁ.

---

1. Pāpakaṁ (I) 2. Asahāriyāya (I)

Yo attanā ṭhito kāyenapi so ṭhito vācācittenapi so ṭhito. Ayaṁ lakkhaṇo hāro.

Tattha katamo catubyūho. Idha sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye anusotagāminiyā paṭipadāya nābhiramissanti, te paṭisotaṁ vāyamissantīti yāva kadāci bhūmiyaṁ, ayaṁ adhippāyo. . Āvaṭṭoti idha sutte cattāri suttāni desitāni.

Tattha katamo vibhatti hāro. Yo kāme paṭisevati pāpañca kammaṁ karoti. So anusotagāmīti na ekaṁsena sotāpannopi kāme paṭisevati. Taṁ bhāgiyañca pāpakammaṁ karoti. Kiñcāpi sekkhopi kareyya pāpaṁ yathā sutte niddiṭṭho na ca so anusotagāmī, idaṁ vibhajjabyākaraṇīyaṁ. Na ca kāme paṭisevati na ca pāpakammaṁ karoti paṭisotagāmī na ca ekaṁsena sabbe bāhirako kāmesu vītarāgo na ca kāme paṭisevati, tena ca pāpakammaṁ karoti anusotagāmī paṭisotagāmī, ayaṁ vibhatti.

Tattha katamo parivattano hāro. Niddiṭṭho paṭipakkho. Vevacanoti kāmesu vatthukāmāpi kilesakāmāpi rūpasaddagandharasaphassaputtadāra dāsakammakaraporisañca pariggahā.

Paññattīti sabbe puthujjanā ekattāya paññattā. Anusotagāmīti kilesasamudācārapaññattiyā paññattā. Ye pana sekkhā puggalā, te nibbānapaññattiyā[1] paññattā. Ye pana anāgāmī, te asaṁhāriya paññattiyā paññattā, ayaṁ paññatti.

Otaraṇoti yo anusotagāmī, so dukkhaṁ. Ye tassa dhammā, te dukkhassa samudayo. Yaṁ rūpaṁ, ayaṁ rūpakkhandho, evaṁ pañcapi khandhā paṭiccasamuppādo, te kilesā saṅkhārakkhandhapariyāpannā dhammāyatanaṁ dhammadhātu indriyesu ca paññattā.

Sodhanoti yenārambhena idaṁ suttaṁ desitaṁ, so ārambho sabbo suddho.

---

1. Niṭṭhānapaññattiyā (Ka)

Adhiṭṭhānoti paṭisotagāminā sabbe sotāpannā ekattena vā niddiṭṭhā rāgānusayapaṭisotagāmino sekkhāva maggo ca sekkho ca puggalo ṭhitattoti.

Vītarāgo ekattāya paññatto. Pāraṅgatoti sabbe arahanto sabbe Paccekabuddhā Sammāsambuddhā ca ekattāya paññattā.

Parikkhāroti anusotagāmino pāpamittapaccayo kāmapariyuṭṭhānaṁ hetu. Paṭisotagāmino dve hetū dve paccayā ca yāva sammādiṭṭhiyā uppādāyadiṭṭhi[1], tassa paṭiladdhamaggo hetu ārambho paccayo kāyiko cetasikassa koṭṭhāso ca. . Samāropanoti vibhatti idaṁ suttaṁ natthi samāropanāya bhūmi.

114. Pañcānisaṁsā sotānugatānaṁ dhammānaṁ[2] yāva diṭṭhiyā suppaṭividdhānaṁ suttaṁ vitthārena kātabbaṁ. Yuñjato ghaṭentassa vāyamato gilāno maraṇakāle devabhūto paccekabodhiṁ pāpuṇāti. Sotānugatāti saddhammassavanena kataṁ hoti. Na ca adhipaññādhammavipassanāya tassa cittaṁ tasitaṁ hoti, na ca anibbiddhattaṁ, idaṁ ca suttaṁ pañcannaṁ puggalānaṁ desitaṁ, saddhānusārino mudindriyassa tikkhindriyassa ca dhammānusārino tikkhindriyassa mudindriyassa ca. Yo pana mohacarito puggalo na sakkoti yuñjituṁ ghaṭituṁ vāyamituṁ yathābhūtaṁ yathāsamādhikā vimutti taṁ khaṇaṁ taṁ layaṁ taṁ muhuttaṁ phalaṁ dasseti. Sādhu parihāyati paro taṁ duyhati, no tu sukha-avipākinī bhavati. Tassa diṭṭhe yeva ca dhamme upapajja-aparāpariyavedanīyaṁ. Tattha yo puggalo dhammānusārī. Tassa yadi sotānugatā dhammā honti. So yuñjanto pāpuṇāti. Yo dhammānusārī mudindriyo, so gilāno pāpuṇāti. Yo saddhānusārī tikkhindriyo, so maraṇakālasamaye pāpuṇāti. Yo mudindriyo, so devabhūto pāpuṇāti. Yadā devabhūto na pāpuṇāti, na so teneva dhammarāgena tāya dhammanandiyā paccekabodhiṁ pāpuṇāti. Yo sotānugatesu yuñjati ghaṭeti vāyamati, so pubbāpannena visesaṁ sañjānāti, sañjānanto pāpuṇāti. Sace pana gilānassa manasikāro hoti, tattha yuñjanto pāpuṇāti. Sace panassa maraṇakāle saṁviggo hoti,

---

1. Upādāyadiṭṭhi (I)

2. Aṁ 1. 504 piṭṭhe.

tattha yuñjanto pāpuṇāti. Sace pana na katthaci[1] saṁvego hoti, tassa devabhūtassa sukhino dhammabhūtā pādā evaṁ avilapati. So evaṁ jānāti "ayaṁ so dhammavinayo yattha mayaṁ pubbe manussabhūtā brahmacariyaṁ carimhā"ti. Atha devabhūto pāpuṇāti. Dibbesu vā pañcasu kāmaguṇesu ajjhosito hoti pamādavihārī, so tena kusalamūlena paccekabodhiṁ pāpuṇāti.

Yā paratoghosena vacasā suparicitā, ayaṁ sutamayī paññā. Ye pana dhammā honti manasā anupekkhitā, ayaṁ cintāmayī paññā. Yaṁ diṭṭhiyā suppaṭividdhā, ayaṁ bhāvanāmayī paññā. Yaṁ sotānugatā vacasā paricitā honti, so ca diṭṭhe yeva dhamme parinibbāyī, ayaṁ arahaṁ puggalo. Yo upapajjati devabhūto pāpuṇāti, tattha ca parinibbāyati, ayaṁ anāgāmī. Yo tena kusalamūlena paccekabodhiṁ pāpuṇāti, ayaṁ pubbayogasambhārasambhūto puggalo.

Sotānugatā dhammāti paṭhamaṁ vimuttāyatanaṁ, vacasā paricitāti dutiyaṁ tatiyañca vimuttāyatanaṁ, manasā anupekkhitāti catutthaṁ vimuttāyatanaṁ, diṭṭhiyā suppaṭividdhāti pañcamaṁ vimuttāyatanaṁ.

Sotānugatāya vimuttiyā vacasā yā vācā suppaṭividdhā anupubbadhammassa sotena sutvā sīlakkhandhe paripūreti, manasā anupekkhitā samādhikkhandhaṁ paripūreti, diṭṭhiyā suppaṭividdhā paññākkhandhaṁ paripūreti.

Sotānugatā dhammā bahussutā hontīti vitthārena kātabbaṁ. Idaṁ paṭhamaṁ saddhāpadānaṁ manasā anupekkhitāti paṭisallānabahulo viharati, vitthārena kātabbaṁ. Idaṁ dutiyaṁ saddhāpadānaṁ diṭṭhiyā suppaṭividdhāti anāsavā cetovimuttiyā nāparaṁ itthattāyāti pajānātīti. Idaṁ tatiyaṁ saddhāpadānaṁ.

Sotānugatā dhammāti sekkhaṁ Satthā dasseti. Manasā anupekkhitāti Arahattaṁ Satthā dasseti. Diṭṭhiyā suppaṭividdhāti Tathāgataṁ Arahantaṁ Sammāsambuddhaṁ Satthā dasseti.

---

1. Kattha (I, Ka), tattha (Ka)

Sotānugatā dhammāti kāmānaṁ nissaraṇaṁ dasseti. Manasā anupekkhitāti rūpadhātuyā nissaraṇaṁ dasseti. Diṭṭhiyā suppaṭividdhāti tedhātukānaṁ nissaraṇaṁ dasseti. Ayaṁ suttattho.

115. Tattha katamo desanāhāro. Imamhi sutte tayo esanā desitā sotānugatehi dhammehi vacasā paricitehi kāmesanāya samathamaggo. Diṭṭhiyā suppaṭividdhehi brahmacariyesanāya samathamaggo.

Vicayoti yathā suttaṁ manasikaronto vicinanto sutamayipaññaṁ paṭilabhati. Yathā ca so manasikarotīti yathā sutadhammā tadā cintāmayipaññaṁ paṭilabhati. Yathā diṭṭheva dhamme manasikaroti tadā bhāvanāmayipaññaṁ paṭilabhati. Ayaṁ vicayo.

Sutena sutamayipaññaṁ paṭilabhati. Cintāya cintāmayipaññaṁ bhāvanāya bhāvanāmayipaññaṁ paṭilabhati. Atthi esā yutti.

Padaṭṭhānoti sotānugatā dhammāti dhammassavanassa padaṭṭhānaṁ. Vacasā paricitāti yuñjanāya padaṭṭhānaṁ. Manasā anupekkhitāti dhammānudhammāya vipassanāya padaṭṭhānaṁ. Diṭṭhiyā anupekkhitāti paññāyapi anupekkhitā diṭṭhiyāpi anupekkhitā.

Catubyūhoti imamhi sutte Bhagavato ko adhippāyo. Ye imāhi dvīhi paññāhi samannāgatā tehi...

Sa nibbutoti maggaphalaṁ anupādisesañca nibbānadhātuṁ manteti, dānena oḷārikānaṁ kilesānaṁ pahānaṁ manteti. Sīlena majjhimānaṁ, paññāya sukhumakilesānaṁ manteti, rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti katā ca bhūmi.

* Dadato puññaṁ pavaḍḍhati,
Saṁyamato veraṁ na cīyati.

Kusalo ca jahāti pāpakanti maggo vutto. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti maggaphalamāha.

---

* Heṭṭhā 187 piṭṭhe passitabbaṁ.

Dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamatoti tīhi padehi lokikaṁ kusalamūlaṁ vuttaṁ. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti lokuttaraṁ kusalamūlaṁ vuttaṁ.

Dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamato veraṁ na cīyatīti puthujjanabhūmiṁ manteti. Kusalo ca jahāti pāpakanti sekkhabhūmiṁ manteti. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti asekkhabhūmi vuttā.

Dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamato veraṁ na cīyatīti magganiyā paṭipadā vuttā. Kusalo ca jahāti pāpakanti sekkhavimutti. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti asekkhavimutti.

Dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamato veraṁ na cīyatīti dānakathaṁ sīlakathaṁ maggakathaṁ lokikānaṁ dhammānaṁ desanamāha. Kusalo ca jahāti pāpakanti loke ādīnavānupassanā. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti sāmukkaṁsikāya dhammadesanāyapi paṭividdhā.

Dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti pāṇānaṁ abhayadānena pāṇātipātā veramaṇisattānaṁ abhayaṁ deti. Evaṁ sabbāni sikkhāpadāni kātabbāni. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti sīle patiṭṭhāya cittaṁ saṁyameti, tassa saṁyamato pāripūriṁ gacchati. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti dve vimuttiyo. Ayaṁ suttaniddeso.

116. Tattha katamā desanā. Imamhi sutte kiṁ desitaṁ, dve sugatiyo devā ca manussā ca, dibbā ca pañcakāmaguṇā, mānussakā ca. Dvīhi padehi niddeso. Dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamato veraṁ na cīyati, kusalo ca jahāti pāpakanti maggo vutto. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti dve nibbānadhātuyo desitā sopādisesā ca anupādisesā ca. Ayaṁ desanā.

Vicayoti dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti iminā paṭhamena padena dānamayikapuññakiriyavatthu vuttaṁ. Tenassa ānantariyānaṁ kusalānaṁ dhammānaṁ. Dutiyena padena...

Yanti, niyyānikaṁ sāsananti, ayaṁ adhippāyo assavanena ca amanasikārena ca appaṭivedhena ca sakkāyasamudayagāminī paṭipadā vuttā.

Savanena ca manasikārena ca paṭivedhena ca sakkāyanirodhagāminī paṭipadā vuttā. Ayaṁ āvaṭṭo.

Vibhattīti ekaṁsabyākaraṇīyo. Natthi tattha vibhattiyā bhūmi. Parivattanāti ye pañcānisaṁsā, te pañcādinā paṭipakkhena tenava diṭṭheva dhamme pāpuṇāti, taṁ upapajjamānā aparo pariyāyo.

Vevacananti sotānugatā dhammāti yaṁ suttaṁ diṭṭhampi paññindriyaṁ viññattampi diṭṭhiyā suppaṭividdhampi vibhāvitampi.

Paññattīti sotānugatādhammāti desanā avijjāpaññattiyā paññattaṁ. Manasikāro pāmojjapaññattiyā paññatto, diṭṭhadhammāpi ānisaṁsapaññattiyā paññattā.

Otaraṇoti tisso paññā vacasā paricitesu sutamayīpaññā manasā anupekkhitesu cintāmayīpaññā diṭṭhiyā suppaṭividdhāsu bhāvanāmayīpaññā. Imāni ariyasaccāni indriyāni vijjuppādā avijjānirodho paṭiccasamuppādo indriyesu tīṇi indriyāni, āyatanesu dhammāyatanapariyāpannā dhātūsu dhammadhātupariyāpannāti. . Sodhanoti yo ārambho suttassa paveso niyutto.

Adhiṭṭhānoti pañcānisaṁsāti vemattatāya paññattā ānisaṁsā sotā anugatāti vemattatāya ariyavohāro paññatto, dhamme ca savananti ekattatāya paññattaṁ.

Parikkhāroti dhammassavanassa payirupāsanā paccayo, saddhā hetu. Manasā anupekkhitāti atthappaṭisaṁveditā paccayo, dhammappaṭisaṁveditā hetu, diṭṭhiyā suppaṭividdhāti saddhammassavanañca manasikāro ca paccayo, sutamayī cintāmayī paññā hetu. . Samāropanoti vibhattaṁ suttaṁ aparo pariyāyo nibbatti bale natthi. Tattha samāropanāya bhūmi.

117. Tattha katamaṁ vāsanābhāgiyañca nibbedhabhāgiyañca suttaṁ. Dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti gāthā. Dadatoti dānamayikapuññakiriyavatthu vuttaṁ. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti sīlamayikapuññakiriyavatthu vuttaṁ. Kusalo ca jahāti pāpakanti lobhassa ca mohassa ca byāpādassa ca pahānamāha. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti lobhassa ca mohassa ca

byāpādassa ca chandarāgavinayamāhāti. Dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti gāthā alobho kusalamūlaṁ bhavati. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti adoso kusalamūlaṁ bhavati. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti averā asapattā abyāpādatāya sadā. Kusalo ca jahāti pāpakanti ñāṇuppādā aññāṇanirodho. Catutthapadena rāgadosamohakkhayena rāgavirāgā cetovimuttimohakkhayena avijjāvirāgā paññāvimutti, ayaṁ vicayo.

Yuttīti dāne ṭhito ubhayaṁ hi paripūreti. Macchariyañca pajahati. Puññañca pavaḍḍhati. Atthi esā yutti.

Padaṭṭhānanti dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti cāgādhiṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti paññādhiṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ kusalo ca jahāti pāpakanti saccādhiṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti upasamādhiṭṭhānassa padaṭṭhānaṁ. Ayaṁ padaṭṭhāno.

Tattha katamo lakkhaṇo. Dadato puññaṁ pavaḍḍhati saṁyamato veraṁ na cīyati. Dadatopi veraṁ na kariyāti kusalo ca jahāti pāpakaṁ rāgadosamohakkhayā sa nibbuto rūpakkhayāpi vedanakkhayāpi, yena rūpena diṭṭhaṁ, tena Tathāgato paññapento paññapeyya rūpassa khayā virāganirodhāti evaṁ pañcakkhandhā.

Catubyūho idha Bhagavato ko adhippāyo, ye mahābhogānaṁ patthayissanti. Te dānaṁ dassanti parissayapahānāya, ye averābhichandakā, te pañca verāni pajahissanti, ye kusalābhichandakā, te aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ bhāvessanti aṭṭhannaṁ micchattānaṁ pahānāya. Ye nibbāyitukāmā, te rāgadosamohaṁ pajahissantīti ayaṁ Bhagavato adhippāyo.

Āvaṭṭoti yañca adadato macchariyaṁ yañca saṁyamato veraṁ yañca akusalassa pāpassa appahānaṁ, ayaṁ dukkhaniddeso na samudayo. Alobhena ca adosena ca amohena ca kusalena imāni tīṇi kusalamūlāni. Tesaṁ paccayo aṭṭha sammattāni, ayṁ maggo. Tesaṁ rāgadosamohānaṁ khayā, ayaṁ nirodho.

Vibhattīti dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti na ekaṁsena yo rājadaṇḍabhayena deti, yo ca akappiyassa paribhogena sīlavantesu deti, na tassa

puññaṁ pavaḍḍhatīti so cetaṁ dānaṁ akusalena deti, daṇḍadānaṁ satthadānaṁ apuññamayaṁ pavaḍḍhati, na puññaṁ. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti na ekaṁsena kiṁ kāraṇaṁ yañca yo padaṁ diṭṭhadhammikaṁ passati yadi mama rājāno gahetvā hatthaṁ vā chindeyya -pa- na tena saṁyamena veraṁ na karoti. Yo tu evaṁ samādiyati pāṇātipātassa pāpako vipākoti, diṭṭhe yeva dhamme abhisamparāye ca evaṁ sabbassa akusalassa hetuto ārati. Iminā saṁyamena veraṁ na cīyati.

Parivattanāti dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti adadato puññaṁ na pavaḍḍhati. Yaṁ dānamayaṁ, taṁ saṁyamato veraṁ na cīyati, asaṁyamato veraṁ karīyati. Kusalo ca jahāti pāpakaṁ akusalo na jahāti. Rāgadosamohakkhayā sanibbutoti dūtaṁ pesetvā paṇītaṁ pesetvāpi na pakkosāmi, so sayameva pana mahābhikkhusaṁghaparivāro amhākaṁ vasanaṭṭhānaṁ sampatto amhehi ca santhāgārasālā[1] kāritā, ettha mayaṁ Dasabalaṁ ānetvā maṅgalaṁ bhaṇāpemāti cintetvā upasaṅkamiṁsu. Yena santhāgāraṁ tenupasaṅkamiṁsūti taṁ divasaṁ kira santhāgāre cittakammaṁ niṭṭhāpetvā aṭṭakā muttamattā honti. Buddhā nāma araññajjhāsayā araññārāmā antogāme vaseyyuṁ vā no vāti tasmā Bhagavato manaṁ jānitvāva paṭijaggissāmāti cintetvā te Bhagavantaṁ upasaṅkamiṁsu. Idāni pana manaṁ labhitvā paṭijaggitukāmā yena santhāgāraṁ, tenupasaṅkamiṁsu. Sabbasantharinti yathā sabbaṁ santhataṁ hoti evaṁ yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsūti. Ettha pana te Mallarājāno santhāgāraṁ paṭijaggitvā nagaravīthiyopi sammajjāpetvā dhaje ussāpetvā suvaṇṇaghaṭikadaliyo ca ṭhapāpetvā sakalanagaraṁ dīpamālāhi vippakiṇṇatārakaṁ viya katvā khīrapake[2] dārake khīraṁ pāyetha, dahare kumāre lahuṁ lahuṁ bhojāpetvā sayāpetha, uccāsaddaṁ mākari, ajja ekarattiṁ Satthā antogāmeva vasissati, Buddhā nāma appasaddakāmā hontīti bheriṁ carāpetvā sayaṁ daṇḍakadīpikā ādāya yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu. Bhagavantaṁ yeva purakkhatvāti Bhagavantaṁ purato katvā, tattha Bhagavā bhikkhunañceva upāsakānañca majjhe nisinno ativiya virocati. Samantapāsādiko suvaṇṇavaṇṇo abhirūpo dassanīyo

---

1. Sandhāgārasālā (Ka)
2. Khirupake (I, Ka)

puratthimakāyato suvaṇṇavaṇṇā rasmi uṭṭhahitvā gaganatale asītihatthaṁ ṭhānaṁ gaṇhāti. Pacchimakāyato dakkhiṇahatthato vāmahatthato suvaṇṇavaṇṇā heṭṭhā pādatalehi pavāḷavaṇṇarasmi uṭṭhahitvā ghanapathaviyaṁ asītihatthaṁ ṭhānaṁ gaṇhāti, evaṁ samantā asītihatthamattaṁ ṭhānaṁ chabbaṇṇabuddharasmiyo vijjotamānā vitaṇḍamānā vidhāvanti, sabbe disābhāgā suvaṇṇacampakapupphehi vikiriyamānā viya suvaṇṇaghaṭato nikkhantasuvaṇṇarasadhārāhi siñcamānā viya pasāritasuvaṇṇapaṭaparikkhittā viya verambhavātasamuṭṭhitakiṁ sukakiṁ sukārakaṇikārapupphacuṇṇasamokiṇṇā viya vippakasantaṁ asīti anubyañjanabyāmappabhā dvattiṁsavaralakkhaṇasamujjalaṁ sarīraṁ samuggatatārakaṁ viya gaganatalaṁ vikasitamiva padumavanaṁ sabbaphāliphullo viya yojanasatiko pāricchattako paṭipāṭiyā ṭhapitānaṁ dvattiṁsacandānaṁ dvattiṁsasūriyānaṁ dvattiṁsacakkavattīnaṁ dvattiṁsadevarājānaṁ dvattiṁsamahābrahmānaṁ nibbuto asekkhassa natthi nibbuti.

Vevacananti dadato puññaṁ pavaḍḍhati, anumodatopi puññaṁ pavaḍḍhati. Cittassa samādahatopi veyyāvaccakiriyāyapi puññaṁ pavaḍḍhatīti.

Paññattīti dadato puññaṁ pavaḍḍhati, alobhassa paṭinissayaghātapaññattiyā paññattaṁ. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti adosassa paṭinissayaghātapaññattiyā paññattaṁ kusalo ca jahāti pāpakanti amohassa paṭinissayaghātapaññattiyā paññattaṁ.

Otaraṇoti pañcasu indriyesu dadato puññaṁ pavaḍḍhati, saṁyamato veraṁ na cīyati saṁyamena sūlakkhandho. Otiṇṇo chasu indriyesu saṁvaro, ayaṁ samādhikkhandho, yaṁ kusalo ca jahāti pāpakaṁ, ayaṁ paññākkhandho, rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti vimuttikkhandho. Dhātūsu dhammadhātu, āyatanesu manāyatanaṁ.

Sodhanoti yenārambhena idaṁ suttaṁ desitaṁ so ārambho suddho.

Adhiṭṭhāno dānanti ekattatāya paññattaṁ. Cāgo pariccāgo dhammadānaṁ āmisadānaṁ, aṭṭha dānāni vitthārena kātabbāni, ayaṁ vemattatā. Na ca

dadato ekattapaññattiyā paññattaṁ. Khantī anavajjanti paññattiyā paññattaṁ. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti rodhavīriyapaññattiyā[1] paññattā.

Parikkhāroti dānassa pāmojjaṁ paccayo, alobho hetu. Saṁyamato yoniso manasikāro hetu, pariccāgo paccayo. Kusalo ca jahāti pāpakanti yathābhūtadassanaṁ paccayo, ñāṇappaṭilābho hetu. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti parato ca ghoso ajjhattañca yoniso manasikāro maggo ca hetu ca paccayo ca.

Samāropanoti dadato puññaṁ pavaḍḍhatīti gāthā tassa sīlampi vaḍḍhati. Saṁyamopi vaḍḍhati. Saṁyamato veraṁ na cīyatīti. Aññepi kilesā na cīyanti yepissa tappaccayā uppajjeyyuṁ āsavā vighātā, tepissa na uppajjanti. Rāgadosamohakkhayā sa nibbutoti rāgadosassāpi khayā rāgānusayassapi khayā dosassa mohassāpi sa nibbutoti sopādisesā nibbānadhātu anupādisesāpi. Ayaṁ samāropano.

Therassa Mahākaccāyanassa Peṭakopadese

Hārassa sampātabhūmi samattā.

---

8. Suttavebhaṅgiya

118. Pubbā koṭi na paññāyati[2] avijjāya ca bhavataṇhāya ca. Tattha avijjānīvaraṇānaṁ taṇhāsaṁyojanānaṁ sattānaṁ pubbakoṭi na paññāyati. Tattha ye sattā taṇhāsaṁyojanā, te ajjhosānabahulā mandavipassakā. Ye pana ussannadiṭṭhikā sattā, te vipassanābahulā mandajjhosānā.

Tattha taṇhācaritā sattā sattasaññābhiniviṭṭhā anuppādavayadassino. Te pañcasu khandhesu attānaṁ samanupassanti "rūpavantaṁ vā attānaṁ, attani vā rūpaṁ, rūpasmiṁ vā attānan"ti. Evaṁ pañcakkhandhā. Aññehi khandhehi attānaṁ samanupassanti tassa ussannadiṭṭhikā sattā vipassamānā khandhe ujuṁ attato samanupassanti. Te rūpaṁ attato samanupassanti. Yaṁ rūpaṁ, so attā. Yo ahaṁ, taṁ rūpaṁ. So rūpavināsaṁ passati, ayaṁ

---

1. Yodha vīriyapaññattiyā (I, Ka)
2. Saṁ 1. 387 piṭṭhe passitabbaṁ.

ucchedavādī. Iti pañcannaṁ khandhānaṁ paṭhamābhinipātā sakkāyadiṭṭhiyo pañca ucchedaṁ bhajanti "taṁ jīvaṁ taṁ sarīran"ti. Ekamekamhi khandhe tīhi padehi pacchimakehi sassataṁ bhajati "aññaṁ jīvaṁ aññaṁ sarīran"ti. Ito bahiddhāte pabbajitā taṇhācaritā kāmasukhallikānuyogamanuyuttā viharanti. Tena ye ca nissandena diṭṭhicaritā attakilamathānuyogamanuyuttā viharanti. Tena yeva diṭṭhisukhena ettāvatā bāhirako payogo.

Tattha diṭṭhicaritā sattā ye ariyadhammavinayaṁ otaranti, te dhammānusārino honti. Ye taṇhācaritā sattā ariyaṁ dhammavinayaṁ otaranti, te saddhānusārino honti

Tattha ye diṭṭhicaritā sattā, te kāmesu dosadiṭṭhī, na ca ye kāmesu anusayā samūhatā, te attakilamathānuyogamanuyuttā viharanti. Tesaṁ Satthā dhammaṁ deseti. Añño vā sāvako kāmehi natthi atthoti te ca pubbeyeva kāmehi anatthikā iti kāme appakasirena paṭinissajjanti. Te cetasikena dukkhena anajjhositā. Tena vuccati "sukhā paṭipadā"ti. Ye pana taṇhācaritā sattā, te kāmesu ajjhositā, tesaṁ Satthā vā dhammaṁ deseti. Aññataro vā bhikkhu kāmehi natthi atthoti, te piyarūpaṁ dukkhena paṭinissajjanti. Tena vuccati "dukkhā paṭipadā"ti. Iti ime sabbasattā dvīsu paṭipadāsu samosaraṇaṁ gacchanti dukkhāyañca sukhāyañca.

Tattha ye diṭṭhicaritā sattā, te dvidhā mudindriyā ca tikkhindriyā ca. Tattha ye diṭṭhicaritā sattā tikkhindriyā sukhena paṭinissajjanti, khippañca abhisamenti, tena vuccati "khippābhiññā sukhā paṭipadā"ti. Tattha ye diṭṭhicaritā sattā mudindriyā paṭhamaṁ tikkhindriyaṁ upādāya dandhataraṁ abhisamenti, te sukhena paṭinissajjanti, dandhañca abhisamenti. Tena vuccati "sukhā paṭipadā dandhābhiññā"ti. Tattha taṇhācaritā sattā dvidhā tikkhindriyā ca mudindriyā ca. Tattha ye taṇhācaritā sattā tikkhindriyā dukkhena paṭinissajjanti, khippañca abhisamenti. Tena vuccati "dukkhā paṭipadā khippābhiññā"ti. Tattha ye taṇhācaritā sattā mudindriyā paṭhamaṁ tikkhindriyaṁ upādāya dandhataraṁ abhisamenti, te dukkhena paṭinissajjanti, dandhañca abhisamenti. Tena vuccati "dukkhā paṭipadā dandhābhiññā"ti. Imā catasso paṭipadāyo apañcamā achaṭṭhā. Ye hi keci nibbutā

nibbāyissanti vā imāhi catūhi paṭipadāhi anaññāhi ayaṁ paṭipadācatukkena kilese niddisati. Yā catukkamaggena ariyadhammesu niddisitabbā, ayaṁ vuccati sīhavikkīḷito nāma nayo.

119. Tatrime cattāro āhārā. Cattāro vipallāsā upādānā yogā ganthā āsavā oghā sallā viññāṇaṭṭhitiyo agatigamanāti, evaṁ imāni sabbāni dasa padāni. Ayaṁ suttassa saṁsandanā.

Cattāro āhārā. Tattha yo ca kabaḷīkāro āhāro yo ca phasso āhāro, ime taṇhācaritena pahātabbā. Tattha yo ca manosañcetanāhāro yo ca viññāṇāhāro, ime diṭṭhicaritena pahātabbā.

Paṭhamo āhāro paṭhamo vipallāso, dutiyo āhāro dutiyo vipallāso, tatiyo āhāro tatiyo vipallāso, catuttho āhāro catuttho vipallāso. Ime cattāro vipallāsā apañcamā achaṭṭhā. Idañca pamāṇā cattāro āhārā.

Tattha paṭhame vipallāse ṭhito kāme upādiyati, idaṁ kāmupādānaṁ. Dutiye vipallāse ṭhito anāgataṁ bhavaṁ upādiyati, idaṁ sīlabbatupādānaṁ. Tatiye vipallāse ṭhito viparīto diṭṭhiṁ upādiyati, idaṁ diṭṭhupādānaṁ. Catutthe vipallāse ṭhito khandhe attato upādiyati, idaṁ attavādupādānaṁ.

Tattha kāmupādāne ṭhito kāme abhijjhāyati ganthati, ayaṁ abhijjhākāyagantho. Sīlabbatupādāne ṭhito byāpādaṁ ganthati, ayaṁ byāpādakāyagantho. Diṭṭhupādāne ṭhito parāmāsaṁ ganthati, ayaṁ parāmāsakāyagantho. Attavādupādāne ṭhito papañcanto ganthati, ayaṁ idaṁsaccābhiniveso kāyagantho.

Tassa ganthitā kilesā āsavanti. Kiñci pana vuccati vippaṭisāro, ye vippaṭisārā[1] te anusayā. Tattha abhijjhākāyaganthena kāmāsavo, byāpādakāyaganthena bhavāsavo, parāmāsakāyaganthena diṭṭhāsavo, idaṁ saccābhinivesakāyaganthena avijjāsavo.

---

1. Yo vippaṭisāro (I, Ka)

Te cattāro āsavā vepullabhāvaṁ gatā oghā honti, tena vuccanti "oghā"ti. Tattha kāmāsavo kāmogho, bhavāsavo bhavogho, avijjāsavo avijjogho, diṭṭhāsavo diṭṭhogho.

Te cattāro oghā āsayamanupaviṭṭhā anusayasahagatā vuccanti. Sallāti hadayamāhacca tiṭṭhantā. Tattha kāmogho rāgasallaṁ, bhavogho dosasallaṁ, avijjogho mohasallaṁ, diṭṭhogho diṭṭhisallaṁ.

Imehi catūhi sallehi pariyādinnaṁ viññāṇaṁ catūsu dhammesu tiṭṭhati rūpe vedanāya saññāya saṅkhāresu. Imā catasso viññāṇaṭṭhitiyo. Tattha rāgasallena nandūpasecanaṁ rūpūpagaṁ viññāṇaṁ tiṭṭhati. Dosasallena vedanupagaṁ. Mohasallena saññūpagaṁ. Diṭṭhisallena nandūpasecanaṁ saṅkhārūpagaṁ viññāṇaṁ tiṭṭhati.

Catūhi viññāṇaṭṭhitīhi catubbidhaṁ agatiṁ gacchanti chandā dosā bhayā mohā. Rāgena chandā agatiṁ gacchati, dosena dosā agatiṁ gacchati, mohena mohā agatiṁ gacchati, diṭṭhiyā bhayā agatiṁ gacchati. Iti idañca kammaṁ ime ca kilesā. Ayaṁ saṁsārassa hetu.

120. Tatthimā catasso disā kabaḷīkārāhāro "asubhe subhan"ti vipallāso kāmupādānaṁ kāmayogo abhijjhākāyagantho kāmāsavo kāmogho rāgasallaṁ rūpūpagā viññāṇaṭṭhiti chandā agatigamanaṁ. Ayaṁ paṭhamā disā.

Phasso āhāro "dukkhe sukhan"ti vipallāso sīlabbatupādānaṁ bhavayogobyāpādo kāyagantho bhavāsavo bhavogho dosasallaṁ vedanupagā viññāṇaṭṭhiti dosā agatigamanaṁ, ayaṁ dutiyā disā.

Manosañcetanāhāro "anattani attā"ti vipallāso diṭṭhupādānaṁ diṭṭhiyogo parāmāsakāyagantho diṭṭhāsavo diṭṭhogho diṭṭhisallaṁ saññūpagā viññāṇaṭṭhiti bhayā agatigamanaṁ. Ayaṁ tatiyā disā.

Viññaṇahāro "anicce niccan"ti vipallāso attavādupādānaṁ avijjāyogo idaṁsaccābhiniveso kāyagantho avijjāsavo avijjogho mohasallaṁ saṅkhārūpagā viññāṇaṭṭhiti mohā agatigamanaṁ,

ayaṁ catutthī disā. Iti imesaṁ dasannaṁ suttānaṁ paṭhamena padena paṭhamāya disāya ālokanaṁ. Ayaṁ vuccati disālokanā.

Catūhi vipallāsehi akusalapakkhe disāvilokanā kilesaṁ saṁyojetvā ayaṁ akusalapakkhe disāvilokanāya bhūmi pañcannaṁ dasannaṁ suttānaṁ yāni paṭhamāni padāni imesaṁ dhammānaṁ ko attho, eko attho, byañjanameva nānaṁ. Evaṁ dutiyā evaṁ tatiyā evaṁ catutthī. Ayaṁ paṭhamā saṁsandanā.

Iminā peyyālena sabbe kilesā catūsu padesu pakkhipitabbā. Tato kusalapakkhe catasso paṭipadā[1] cattāri jhānāni cattāro satipaṭṭhānā cattāro vihārā dibbo brahmā ariyo āneñjo cattāro sammappadhānā cattāro acchariyā abbhutadhammā cattāro adhiṭṭhānā cattāro samādhayo chandasamādhi vīriyasamādhi cittasamādhi vīmaṁsāsamādhi. Cattāro dhammā sukhabhāgiyā nāññatra bojjhaṅgā nāññatra tapasā nāññatindriyasaṁvarā nāññatra sabbanissaggā cattāri appamāṇāni.

Tattha dukkhā paṭipadā dandhābhiññā bhāviyamānā bahulīkariyamānā paṭhamaṁ jhānaṁ paripūreti, paṭhamaṁ jhānaṁ paripuṇṇaṁ paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ paripūreti, paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ paripuṇṇaṁ paṭhamaṁ vihāraṁ paripūreti, paṭhamo vihāro paripuṇṇo paṭhamaṁ sammappadhānaṁ paripūreti, paṭhamaṁ sammappadhānaṁ paripuṇṇaṁ paṭhamaṁ acchariyaṁ abbhutadhammaṁ paripūreti, paṭhamo acchariyo abbhuto dhammo paripuṇṇo paṭhamaṁ adhiṭṭhānaṁ paripūreti, paṭhamaṁ adhiṭṭhānaṁ paripuṇṇaṁ chandasamādhiṁ paripūreti, chandasamādhi paripuṇṇo indriyasaṁvaraṁ paripūreti, indriyasaṁvaro paripuṇṇo paṭhamaṁ mettā-appamāṇaṁ paripūreti. Evaṁ yāva sabbanissaggo catutthaṁ appamāṇaṁ paripūreti.

Tattha paṭhamā ca paṭipadā paṭhamañca jhānaṁ paṭhamañca satipaṭṭhānaṁ paṭhamo ca vihāro paṭhamañca sammappadhānaṁ paṭhamo ca acchariyo abbhuto dhammo saccādhiṭṭhānañca chandasamādhi ca indriyasaṁvaro ca mettā ca appamāṇaṁ. Ayaṁ paṭhamā disā.

Dukkhā ca[2] paṭipadā khippābhiññā dutiyaṁ jhānaṁ dutiyañca satipaṭṭhānaṁ dutiyo ca vihāro dutiyañca sammappadhānaṁ dutiyo ca acchariyo

---

1. Saṁ 1. 467 piṭṭhe passitabbaṁ.
2. Dutiyā ca (Ka)

abbhuto dhammo cāgādhiṭṭhānaṁ cittasamādhi cattāro iddhipādā karuṇā ca appamāṇaṁ, ayaṁ dutiyā disā.

Sukhā ca[1] paṭipadā dandhābhiññā tatiyañca jhānaṁ tatiyañca satipaṭṭhānaṁ tatiyo ca vihāro tatiyañca sammappadhānaṁ tatiyo ca acchariyo abbhuto dhammo paññādhiṭṭhānañca vīriyasamādhi ca bojjhaṅgā ca muditā ca appamāṇaṁ. Ayaṁ tatiyā disā.

Sukhā ca[2] paṭipadā khippābhiññā catutthaṁ jhānaṁ catutthañca satipaṭṭhānaṁ catuttho ca vihāro catutthañca sammappadhānaṁ catuttho ca acchariyo abbhuto dhammo upasamādhiṭṭhānañca vīmaṁsāsamādhi ca sabbanissaggo ca upekkhā appamāṇañca. Ayaṁ catutthī disā. Imāsaṁ catassannaṁ disānaṁ ālokanā. Ayaṁ vuccati disālokano nāma nayo.

Tatthāyaṁ yojanā. Cattāro ca āhārā catasso ca paṭipadā, cattāro ca vipallāsā cattāro ca satipaṭṭhānā, cattāri ca upādānāni cattāri ca jhānāni cattāro ca yogā vihārā ca, ganthā ca sammappadhānā ca, āsavā ca acchariyā abbhutadhammā ca, oghā ca adhiṭṭhānāni ca, sallā ca samādhayo, viññāṇaṭṭhitiyo cattāro ca sukhabhāgiyā dhammā, cattāri ca agatigamanāni cattāri ca appamāṇāni iti kusalākusalānaṁ paṭipakkhavasena yojanā, ayaṁ vuccati disālokano nayo.

Tassa cattāri sāmaññaphalāni pariyosānaṁ, yo ca dhammo kusalākusalaniddese paṭhamo disāniddeso, imassa sotāpattiphalaṁ pariyosānaṁ dutiyaṁ sakadāgāmiphalaṁ, tatiyaṁ anāgāmiphalaṁ, catutthaṁ arahattaphalaṁ,

Tattha katamo tipukkhalo nayo, ye ca dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti dve puggalā, ye ca sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya khippābhiññāya ca niyyanti dve puggalā.

Imesaṁ catunnaṁ puggalānaṁ * yo puggalo sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya niyyāti, yo ca puggalo dukkhāya paṭipadāya khippābhiññāya niyyāti. Ime dve puggalā bhavanti. Tattha yo sukhāya paṭipadāya khippābhiññāya

1. Tatiyā ca (Ka) 2. Catutthī ca (Ka) * Saṁ 1. 467 piṭṭhe passitabbaṁ.

niyyāti, ayaṁ ugghaṭitaññū. Yo pacchimo puggalo sādhāraṇo, ayaṁ vipañcitaññū. Yo puggalo dandhābhiññāya dukkhāya paṭipadāya niyyāti, ayaṁ neyyo. Ime cattāro bhavitvā tīṇi honti, tattha ugghaṭitaññussa samathapubbaṅgamā vipassanā, neyyassa vipassanāpubbaṅgamo samatho, vipañcitaññussa samathavipassanā yuganaddhā. . Ugghaṭitaññussa mudukā desanā, neyyassa tikkhā desanā, vipañcitaññussa tikkhamudukā desanā.

Ugghaṭitaññussa adhipaññāsikkhā, neyyassa adhicittasikkhā, vipañcitaññussa adhisīlasikkhā. Iti imesaṁ puggalānaṁ[1] catūhi paṭipadāhi[2] niyyānaṁ.

Tattha ayaṁ saṁkileso, tīṇi akusalamūlāni tayo phassā tisso vedanā tayo upavicārā tayo saṁkilesā tayo vitakkā tayo pariḷāhā tīṇi saṅkhatalakkhaṇāni tisso dukkhatāti.

Tīṇi akusalamūlānīti lobho akusalamūlaṁ, doso akusalamūlaṁ, moho akusalamūlaṁ. Tayo phassāti sukhavedanīyo phasso, dukkhavedanīyo phasso, adukkhamasukhavedanīyo phasso. Tisso vedanāti sukhā vedanā dukkhā vedanā adukkhamasukhā vedanā. Tayo upavicārāti somanassopavicāro domanassopavicāro upekkhopavicāro. Tayo saṁkilesāti rāgo doso moho. Tayo vitakkāti kāmavitakko byāpādavitakko vihiṁsāvitakko. Tayo pariḷāhāti rāgajo dosajo mohajo. Tīṇi saṅkhatalakkhaṇānīti uppādo ṭhiti vayo. Tisso dukkhatāti dukkhadukkhatā vipariṇāmadukkhatā saṅkhatadukkhatā.

Tattha lobho akusalamūlaṁ kuto samuṭṭhitaṁ, tividhaṁ ārammaṇaṁ manāpikaṁ amanāpikaṁ upekkhāṭhāniyañca. Tattha manāpikena ārammaṇena lobho akusalamūlaṁ samuṭṭhahati. Iti manāpikā ārammaṇā sukhavedanīyo phasso, sukhavedanīyaṁ phassaṁ paṭicca uppajjate sukhavedanā, sukhavedanaṁ paṭicca uppajjate somanassūpavicāro, somanassūpavicāraṁ paṭicca uppajjate rāgo, rāgaṁ paṭicca uppajjate kāmavitakko, kāmavitakkaṁ paṭicca uppajjate rāgajo pariḷāho, rāgajaṁ pariḷāhaṁ paṭicca uppajjate uppādo saṅkhatalakkhaṇo, uppādaṁ saṅkhatalakkhaṇaṁ paṭicca uppajjate vipariṇāmadukkhatā.

1. Saṁ 1. 452 piṭṭhe. 2. Saṁ 1. 467 piṭṭhe.

Doso akusalamūlaṁ kuto samuṭṭhitaṁ, amanāpikena ārammaṇena doso akusalamūlaṁ samuṭṭhitaṁ. Iti amanāpikā ārammaṇā dukkhavedanīyo phasso, dukkhavedanīyaṁ phassaṁ paṭicca uppajjate dukkhavedanā, dukkhavedanaṁ paṭicca uppajjate domanassūpavicāro, domanassūpavicāraṁ paṭicca uppajjate doso, dosaṁ paṭicca uppajjate byāpādavitakko, byāpādavitakkaṁ paṭicca uppajjate dosajo pariḷāho, dosajaṁ pariḷāhaṁ paṭicca uppajjate ṭhitassa aññathattaṁ saṅkhatalakkhaṇaṁ, ṭhitassa aññathattaṁ saṅkhatalakkhaṇaṁ paṭicca uppajjate dukkhadukkhatā vedanā.

Moho akusalamūlaṁ kuto samuṭṭhitaṁ, upekkhāṭhāniyena ārammaṇena moho akusalamūlaṁ samuṭṭhitaṁ. Iti upekkhāṭhāniyā ārammaṇā adukkhamasukhavedanīyo phasso, adukkhamasukhavedanīyaṁ phassaṁ paṭicca uppajjate adukkhamasukhā vedanā, adukkhamasukhavedanaṁ paṭicca uppajjate upekkhūpavicāro, upekkhūpavicāraṁ paṭicca uppajjate moho, mohaṁ paṭicca uppajjate vihiṁsāvitakko, vihiṁsāvitakkaṁ paṭicca uppajjate mohajo pariḷāho, mohajaṁ pariḷāhaṁ paṭicca uppajjate vayo saṅkhatalakkhaṇaṁ, vayaṁ saṅkhatalakkhaṇaṁ paṭicca uppajjate saṅkhatadukkhatā, iti ayaṁ tiṇṇaṁ kilesānaṁ niddeso, ayaṁ vuccate kusalapakkhe tipukkhalo nayo.

Iti tīṇi akusalamūlāni[1] na catutthāni na pañcamāni, tayo phassāti tisso vedanā yāva saṅkhatadukkhatāti, yo koci akusalapakkho, sabbo so tīsu akusalamūlesu samosarati.

Tattha katamo kusalapakkho, tīṇi kusalamūlāni[1], tisso paññā sutamayī paññā cintāmayī paññā bhāvanāmayī paññā. Tayo samādhī savitakkasavicāro -pa-. Tisso sikkhā[2] adhisīlasikkhā -pa- sikkhā. Tīṇi nimittāni samathanimittaṁ paggahanimittaṁ upekkhānimittaṁ. Tayo vitakkā nekkhammavitakko -pa- avihiṁsāvitakko. Tīṇi indriyāni anaññātaññassāmītindriyanti vitthāro. Tayo upavicārā nekkhammūpavicāro abyāpādūpavicāro avihiṁsūpavicāro. Tisso esanā kāmesanā bhavesanā brahmacariyesanā. Tayo khandhā sīlakkhandho samādhikkhandho paññākkhandho.

1. Aṁ 1. 202, 3 piṭṭhesu. 2. Aṁ 1. 237 piṭṭhe.

Tattha yaṁ alobho kusalamūlaṁ, taṁ sutamayipaññaṁ paripūreti, sutamayī paññā paripuṇṇā savitakkaṁ savicāraṁ samādhiṁ paripūreti, savitakko savicāro samādhi paripuṇṇo adhicittasikkhaṁ paripūreti, adhicittasikkhā paripuṇṇā samathanimittaṁ paripūreti, samathanimittaṁ paripuṇṇaṁ nekkhammavitakkaṁ paripūreti, nekkhammavitakko paripuṇṇo anaññātaññassāmītindriyaṁ paripūreti, anaññātaññassāmītindriyaṁ paripuṇṇaṁ nekkhammūpavicāraṁ paripūreti, nekkhammūpavicāro paripuṇṇo kāmesanaṁ pajahati, kāmesanappahānaṁ samādhikkhandhaṁ paripūreti.

Adoso kusalamūlaṁ cintāmayipaññaṁ paripūreti, cintāmayī paññā paripuṇṇā avitakkavicāramattaṁ samādhiṁ paripūreti. Avitakkavicāramatto samādhi paripuṇṇo adhisīlasikkhaṁ paripūreti, adhisīlasikkhā paripuṇṇā upekkhānimittaṁ paripūreti, upekkhānimittaṁ paripuṇṇaṁ abyāpādavitakkaṁ paripūreti, abyāpādavitakko paripuṇṇo aññindriyaṁ paripūreti, aññindriyaṁ paripuṇṇaṁ abyāpādūpavicāraṁ paripūreti, abyāpādūpavicāro paripuṇṇo bhavesanaṁ pajahati, bhavesanappahānaṁ sīlakkhandhaṁ paripūreti.

Amoho kusalamūlaṁ bhāvanāmayipaññaṁ paripūreti, bhāvanāmayīpaññā paripuṇṇā avitakka-avicāraṁ samādhiṁ paripūreti, avitakko avicāro samādhi paripuṇṇo adhipaññāsikkhaṁ paripūreti, adhipaññāsikkhā paripuṇṇā paggahanimittaṁ paripūreti, paggahanimittaṁ paripuṇṇaṁ aññātāvino indriyaṁ paripūreti, aññātāvino indriyaṁ paripuṇṇaṁ avihaṁ sūpavicāraṁ paripūreti, avihiṁsūpavicāro paripuṇṇo brahmacariyesanaṁ paripūreti, brahmacariyesanā paripuṇṇā paññākkhandhaṁ paripūreti.

Iti ime tayo dhammā kusalapakkhikā sabbe kusalā dhammā tīhi tikaniddesehi niddisiyanti tīṇi vimokkhamukhāni tassa pariyosānaṁ. Tattha paṭhamena appaṇihitaṁ, dutiyena suññataṁ, tatiyena animittaṁ. Ayaṁ vuccati dutiyo tipukkhalo nāma nayo.

Tattha ye ime tayo puggalā ugghaṭitaññū vipañcitaññū neyyoti. Imesaṁ tiṇṇaṁ puggalānaṁ ye ca puggalā sukhāya paṭipadāya khippābhiññāya sukhāya paṭipadāya dandhābhiññāya ca niyyanti, te dve puggalā. Ye ca dve puggalā dukkhāya paṭipadāya khippābhiññāya dukkhāya paṭipadāya dandhābhiññāya ca

niyyanti, ime cattāro tena visesena dve bhavanti diṭṭhicarito ca taṇhācarito ca. Ime cattāro bhavitvā tayo bhavanti, tayo bhavitvā dve bhavanti. Imesaṁ dvinnaṁ puggalānaṁ ayaṁ saṁkileso, avijjā ca taṇhā ca, ahirikañca anottappañca, assati ca asampajaññañca, nīvaraṇāni ca saṁyojanāni ca, ajjhosānañca abhiniveso ca, ahaṁkāro ca mamaṁkāro ca, assaddhiyañca dovacassañca, kosajjañca ayoniso ca manasikāro, vicikicchā ca abhijjhā ca, asaddhammassavanañca asamāpatti ca.

Tattha avijjā ca ahirikañca assati ca nīvaraṇāni ca ajjhosānañca ahaṁkāro ca assaddhiyañca kosajjañca vicikicchā ca asaddhammassavanañca, ayaṁ ekā disā.

Taṇhā ca anottappañca asampajaññañca saṁyojanāni ca abhiniveso ca mamaṁkāro ca dovacassatā ca ayoniso manasikāro ca abhijjhā ca asamāpatti ca, ayaṁ dutiyā disā. Dasannaṁ dukānaṁ dasa padāni paṭhamāni kātabbāni. Saṁkhittena atthaṁ ñāpenti paṭipakkhe kaṇhapakkhassa sabbesaṁ dukānaṁ dasa padāni dutiyakāni, ayaṁ dutiyā disā.

Iti akusalānaṁ dhammānaṁ dukkhaniddeso, ayaṁ samudayo. Yaṁ taṁ dhammaṁ ajjhāvasati nāmañca rūpañca idaṁ dukkhaṁ iti ayañca samudayo, idañca dukkhaṁ, imāni dve saccāni dukkhañca samudayo ca nandiyāvaṭṭassa nayassa paṭhamaniddeso.

Tattha katamo kusalapakkho, samatho ca vipassanā ca, vijjā ca caraṇañca, sati ca sampajaññañca, hirī ca ottappañca, ahaṁkārappahānañca mamaṁkārappahānañca, sammāvāyāmo ca yoniso ca manasikāro, sammāsati ca sammāsamādhi ca, paññā ca nibbidā ca, samāpatti ca saddhammassavanañca, somanassañca dhammānudhammappaṭipatti ca.

Tattha samatho ca vijjā ca sati ca hirī ca ahaṁkārappahānañca sammāvāyāmo ca sammāsati ca paññā ca samāpatti ca somanassañca, ime dhammā ekā disā. Vipassanā ca caraṇañca sampajaññañca ottappañca mamaṁkārappahānañca yoniso manasikāro ca sammāsamādhi ca nibbidā ca saddhammassavanañca dhammānudhammappaṭipatti ca, ayaṁ dutiyā disā. Iti kusalapakkhe ca akusalapakkhe ca nandiyāvaṭṭassa pana nayassa catasso disā.

Tāsu yāni akusalapakkhassa paṭhamāni padāni akusalāni kusalehi pahānaṁ gacchanti, tāni kusalapakkhe dutiyehi padehi pahānaṁ gacchanti. Tesaṁ pahānā rāgavirāgā cetovimutti yāni akusalapakkhassa dutiyāni akusalapadāni pahānaṁ gacchanti, tāni kusalapakkhassa paṭhamehi padehi pahānaṁ gacchanti. Tesaṁ pahānā avijjāvirāgā paññāvimutti pariyosānaṁ. Imesaṁ tiṇṇaṁ nayānaṁ paṭhamo nayo sīhavikkīḷito nāma. Aṭṭha padāni cattāri ca kusalāni cattāri ca akusalāni imāni aṭṭha padāni mūlapadāni, atthanayena dutiyo tipukkhalo. So chahi dhammehi neti kusalamūlāni ca neti, akusalamūlāni ca, iti imāni cha padāni purimakāni ca aṭṭha mūlapadāni imāni cuddasa padāni aṭṭhārasannaṁ mūlapadānaṁ. Tattha yo pacchimako nayo nandiyāvaṭṭo, so catūhi dhammehi neti. Avijjāya ca taṇhāya ca samathena ca vipassanāya ca, ime cattāro dhammā imāni aṭṭhārasa mūlapadāni tīsu nayesu niddiṭṭhāni.

Tattha yāni nava padāni kusalāni, tattha sabbaṁ kusalaṁ samosarati. Tesañca navannaṁ mūlānaṁ cattāri padāni sīhavikkīḷitanaye tīṇi tipukkhale dve nandiyāvaṭṭe, iccete kusalassa pakkhā. Tattha yāni nava padāni kusalāni, tattha sabbaṁ kusalaṁ yujjati. Tattha sīhavikkīḷite naye cattāri padāni tīṇi tipukkhale dve nandiyāvaṭṭe imāni nava padāni kusalāni niddiṭṭhāni.

Tattha yāni nandiyāvaṭṭe naye cattāri padāni, tattha aṭṭhārasa mūlapadāni samosaranti. Yathā kathaṁ, samatho ca alobho ca adoso ca asubhasaññā ca dukkhasaññā ca imāni kusalapakkhe pañca padāni samathaṁ bhajanti. Vipassanā ca amoho ca aniccasaññā ca anattasaññā ca imāni cattāri padāni vipassanaṁ bhajanti. Imāni nava padāni kusalāni dvīsu padesu yojitāni, tattha akusalapakkhe navannaṁ akusalamūlapadānaṁ yā ca taṇhā yo ca lobho yo ca doso yā ca subhasaññā yā ca sukhasaññā, imāni pañca padāni taṇhaṁ bhajanti. Yā ca avijjā yo ca moho yā ca niccasaññā yā ca attasaññā, imāni cattāri padāni avijjaṁ bhajanti. Etāni nava padāni akusalāni susaṁkhittāni. Iti tayo nayā ekaṁ nayaṁ na paviṭṭhā. Evaṁ aṭṭhārasa mūlapadāni nandiyāvaṭṭanaye niddisitabbāni.

Kathaṁ aṭṭhārasa mūlapadāni, tipukkhale naye yujjanti, navannaṁ padānaṁ kusalānaṁ vipassanā ca amoho ca aniccasaññā ca anattasaññā ca, imāni cattāri padāni. Amoho ca samatho ca alobho ca asubhasaññā ca, imāni cattāri padāni. Lobho ca doso ca, evaṁ imāni nava padāni tīsu kusalesu yojetabbāni. Tattha navannaṁ padānaṁ akusalānaṁ taṇhā ca lobho ca subhasaññā ca sukhasaññā ca, imāni cattāri padāni lobho akusalamūlaṁ. Avijjā ca moho ca niccasaññā ca attasaññā ca ayaṁ moho ayaṁ doso, ye ca imāni nava padāni tīsu akusalesu yojitāni. Evaṁ aṭṭhārasa mūlapadāni kusalamūlesu ca yojetvā tipukkhalena nayena niddisitabbāni.

Kathaṁ aṭṭhārasa mūlapadāni sīhavikkīḷite naye yujjanti, taṇhā ca subhasaññā ca, ayaṁ paṭhamo vipallāso. Lobho ca sukhasaññā ca, ayaṁ dutiyo vipallāso. Avijjā ca niccasaññā ca, ayaṁ tatiyo vipallāso. Moho ca attasaññā ca, ayaṁ ca tuttho vipallāso. Iti nava padāni akusalamūlāni catūsu padesu yojitāni. Tattha navannaṁ mūlapadānaṁ kusalānaṁ samatho ca asubhasaññā ca, idaṁ paṭhamaṁ satipaṭṭhānaṁ. Alobho ca dukkhasaññā ca, idaṁ dutiyaṁ satipaṭṭhānaṁ. Vipassanā ca aniccasaññā ca, idaṁ tatiyaṁ satipaṭṭhānaṁ. Amoho ca anattasaññā ca, idaṁ catutthaṁ satipaṭṭhānaṁ. Imāni aṭṭhārasa mūlapadāni sīhavikkīḷitanayaṁ anupaviṭṭhāni. Imesaṁ tiṇṇaṁ nayānaṁ yā bhūmi ca yo rāgo ca yo doso ca ekaṁ nayaṁ pavisati. Ekassa nayassa akusale vā dhamme kusale vā dhamme viññāte paṭipakkho anvesitabbo, paṭipakkhe anvesitvā so nayo niddisitabbo, tamhi naye niddiṭṭho. Yathā ekamhi naye sabbe nayā paviṭṭhā tathā niddisitabbā. Ekamhi ca naye aṭṭhārasa mūlapadāni paviṭṭhāni, tamhi dhamme viññāte sabbe dhammā viññātā honti. Imesaṁ tiṇṇaṁ nayānaṁ sīhavikkīḷitanayassa cattāri phalāni pariyosānaṁ. Paṭhamāya disāya paṭhamaṁ phalaṁ, dutiyāya disāya dutiyaṁ phalaṁ, tatiyāya disāya tatiyaṁ phalaṁ, catutthāya disāya catutthaṁ phalaṁ. Tipukkhalassa nayassa tīṇi vimokkhamukhāni pariyosānaṁ. Paṭhamāya disāya appaṇihitaṁ, dutiyāya disāya suññataṁ, tatiyāya disāya animittaṁ. Nandiyāvaṭṭassa nayassa rāgavirāgā cetovimutti avijjāvirāgā ca paññāvimutti

pariyosānaṁ. Paṭhamāya disāya rāgavirāgā cetovimutti, dutiyāya disāya avijjāvirāgā paññāvimutti. Ime tayo nayā imesaṁ tiṇṇaṁ nayānaṁ aṭṭhārasannaṁ mūlapadānaṁ ālokanā, ayaṁ vuccati disālokano[1] nayo. . Āloketvāna jānāti "ayaṁ dhammo imaṁ dhammaṁ bhajatī"ti sammā yojanā. Kusalapakkhe akusalapakkhe ca ayaṁ nayo aṅkuko nāma. Ime pañca nayā.

Tatthimā uddānagāthā

* Taṇhā ca avijjāpi ca, lobho doso tatheva moho ca.
Cattāro ca vipallāsā, kilesabhūmī nava padāni.

Ye ca satipaṭṭhānā, samatho ca vipassanā kusalamūlā.
Etaṁ sabbaṁ kusalaṁ, indriyabhūmī nava padāni.

Sabbakusalaṁ navahi padehi yujjati, navahi ceva akusalaṁ.
Ete te mūlapadā, ubhato aṭṭhārasa padāni.

Taṇhā ceva avijjā ca, samatho ca vipassanā.
Yo neti sabbesu yogayutto, ayaṁ nayo nandiyāvaṭṭo.

Yaṁ kusalamūlehi, nayati kusala-akusalamūlehi.
Bhūtaṁ tathaṁ avitathaṁ, tipukkhalaṁ taṁ nayaṁ āhu.

So neti vipallāsehi, kilesa-indriyehi ca.
Dhamme taṁ nayaṁ vinayamāhu, sīhavikkīḷitaṁ nāma.

Veyyākaraṇe vutte, kusalatāhi akusalatāhi ca.
Tayo ālokayati, ayaṁ nayo disālocano nāma.

** Oloketvā disālocanena, ukkhipiya yaṁ samāneti.
Sabbe kusalākusale, ayaṁ nayo aṅkuso nāma.

Nayasamuṭṭhānaṁ.

Peṭakopadese Mahākaccāyanassa therassa Suttavibhaṅgassa[2] dassanaṁ samattaṁ.

---

1. Disālocano (Ka)

* Heṭṭhā 170 piṭṭhe Passitabbaṁ.

** Heṭṭhā 5 piṭṭhe.

2. Vebhaṅgissa (I, Ka)

Yāni catukkāni akusalāni kusalāni ca sīhavikkīḷite naye niddiṭṭhāni, tikāni kusalāni ca akusalāni ca tipukkhale naye niddiṭṭhāni, dukāni kusalāni ca akusalāni ca nandiyāvaṭṭe naye niddiṭṭhāni. Yesu dvīsu dhammesu[1] kusalesu so attho tikesu vibhajjamānassa bhavabhūmi, atha ca sabbo[2] ca attho tīhi byañjanehi niddisati. Tattakāni vuccati. Yo attho catūhi padehi aṭṭhavīsatibhāgehi natthibhūmi niddisituṁ, avacarantova catūhi padehi niddisati. Iti yaṁ yathāniddiṭṭhassa avikosanā idaṁ pamāṇaṁ. Yathā sabbe samādhayo tīsu samādhīsu pariyesitabbā, savitakkasavicāre avitakkavicāramatte avitakka-avicāre idaṁ pamāṇaṁ, natthi catuttho samādhi. Tathā tisso paññā cintāmayī sutamayī bhāvanāmayī sabbāsu paññāsu niddisati, natthi catutthī paññā na cintāmayī na sutamayī na bhāvanāmayī, paññā nāssa atthi imesaṁ dhammānaṁ yā avikkhepanā, idaṁ vuccati pamāṇanti.

Therassa Mahākaccāyanassa Jambuvanavāsino Peṭakopadeso samatto.

Peṭakopadesapakaraṇaṁ niṭṭhitaṁ.

---

1. Visuddhīsu (Ka)

2. Pubbo (Ka)

Khuddakanikāye dasamabhāgapotthake

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Khuddakanikāye dasamabhāgapotthake

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = Kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Nettipeṭakopadesapāḷiyaṁ

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Ayaṁ so bhante = Ayaṁ bhante (Sī, Ka) (Saṁ 3. 303 piṭṭhe.)	114
Ayaṁ loko = (Khu 1. 115 Udāne.)	314
Arahattaṁ = Arahattaphalaṁ (Ka)	41
Aratī ratī = Arati rati (Ka) (Saṁ 1. 209 piṭṭhe; Khu 1. 320 piṭṭhe ca passitabbaṁ.)	126
Alabhitthaṁ = Alabhiṁ'haṁ (Ka)	116
Avajātaputta = Avajātakaputta (Sī, Ka) (Khu 1. 382 piṭṭhe.)	112
Avaṭṭanatthaṁ = Āvaṭṭanatthaṁ (Sī, Ka)	93
Avijjāvasesā = Avijjā ca niravasesā (Sī, Ka)	14
Avijjāsaṁyuttā = Avijjāya saṁyuttā (Sī, Ka)	91
Avijānanāti = Appajānanāti (Sī)	152
Avitiṇṇā = Avatiṇṇā (I)	299
Avītarāgehi = Avigatarāgehi (Ka)	42
Avītarāgo = (Aṁ 2. 327 piṭṭhe.)	218
Asamavekkhaṇaṁ = Asamavekkhanaṁ (Ka)	64
Asati = Asatiyā (I) (Khu 1. 179 piṭṭhe.)	180
Asaṅkhataṁ anataṁ = Asaṅkhataṁnanta... (Sī) (Saṁ 2. 543 piṭṭhe.)	47
Assirī viya = Sassatoriva (Khu 1. 176 piṭṭhe.)	53
Asurayoniyo = Asurayonigāmiyo (Sī) Asurayonigāminiyo (Ka)	62
Asammuṭṭhā = Appammuṭṭhā (Sī)	74
Asubhānupassiṁ = Asubhānupassī (I) (Khu 1. 14 Dhammapade)	212
Asaṁhāriyāya = Asahāriyāya (I)	318
Ahaṁ = (Khu 2. 327) Theragāthā.	200

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[U]

Uggāvahitabbo = Uggāpayitabbo (I, Ka)	209
Ugghaṭanā = Ugghāṭanā (Sī)	9
Ugghaṭeti = Ugghāṭeti (Sī)	9
Ucchinda = (Khu 1. 54 piṭṭhe.)	32
Ucchedadiṭṭhiṁ yaṁ = Ucchedadiṭṭhiyaṁ (Ka)	284
Uttānīkammaṁ = Uttānikammaṁ (Ka)	9
Uttānīkaroti = Uttāniṁ karoti (Ka)	9
Uttānīkiriyā = Uttānikiriyā (Ka)	167
Udakarahade = Udakadahe (Ka)	39
Udattassa = Udatthassa (Sī, Ka)	98
Udatto = Udattho (Sī) U + ā + dā + ta.	7
Uddhaṁ adho = (Khu 1. 170 piṭṭhe.)	184
Uddhaṁ adho -pa- gāthā = (Khu 1. 170 Udāne.)	284
Upaghaṭakā = Ugghaṭakā (I)	242
Upagamiparissayo = Upagamiparicayo (I)	267
Upadhibandhano = Upadhisambandhano (Sī) (Khu 1. 176 piṭṭhe.)	53
Upadhiṁ = Upadhī (Sī, Ka) (Khu 1. 115 piṭṭhe.)	135
Uppalako nirayo = Uppalanirayo (Saṁ 1. 154 piṭṭhe.)	163
Uppādāyadiṭṭhi = Upādāyadiṭṭhi (I)	320
Uhacca = Ūhacca (Khu 1. 448 piṭṭhe.)	198

[Ū]

Ūhacca = Uhacca (Ka) (Khu 1. 448 piṭṭhe.)	7

[E]

Etampi = Evampi (I, Ka)	310
Evaṁ = Sa ve (Sī) (Saṁ 1. 217 piṭṭhe.)	126
Evaṁ = Etaṁ (I) (Khu 1. 16 Dhammapade.)	237
Esikā = Esiko (Ka)	48

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[O]	
Okkāmenti = Uggamenti (Sī) (Saṁ 2. 489 piṭṭhe.)	39
Ogāhasi = Ogāhase (Sī, Ka) (Khu 2. 7 piṭṭhe.)	118
Oghena = Osadhena (I, Ka)	199
Otāretvā = Ohāretvā (I, Ka)	176
Opaneyyiko = Opanayiko (Sī)	47
[Ka]	
Kaṭukapphalaṁ = Kaṭakaṁ phalaṁ (Ka) (Khu 1. 22 piṭṭhe.)	110
Kaṭhalā = Kathalā (Ka)	40
Katame = Katame ca (Ṭṭha)	17
Katamissaṁ = Katamiyaṁ (Sī)	20
Katassa = Satassa (Ka)	287
Kattiko puṇṇo = Kattikā puṇṇā (Ka)	122
Katthaci = Kattha (I, Ka), Tattha (Ka)	321
Kathaṁ = Kiṁ taṁ (I, Ka)	260
Kadariyo = Anariyo (Sī, Ka)	111
Kabaḷīkāre ce bhikkhave = (Saṁ 1. 326 piṭṭhe.)	49
Kasathamīti = Karathamīti (I, Ka)	273
Kāmada = Kāmadā (Ka) (Saṁ 1. 46 piṭṭhe.)	127
Kāmayānassa = Kāmayamānassa (Ka) (Khu 1. 399 piṭṭhe.)	174
Kāmaṁ = Kāmamādikā imā cha gāthā (Khu 1. 399 piṭṭhe passitabbā.)	6
Kāmasaṅgassattā = Kāmapasaṅgasattā (I) (Khu 1. 171 piṭṭhe.)	174
Kāmasaṅgasattāti = (Khu 1. 171 Udāne passitabbaṁ.)	269
Kāmesu = (Khu 1. 400 piṭṭhe.)	172
Kāmesu = (Khu 1. 171 Udāne.)	203
Kāyassa saṅgaṁ = Kāyavaṅkaṁ (I)	230
Kāyena = (Khu 1. 65 Dhammapade.)	207
Kālaṅkataṁ = Kālakataṁ (I)	173
Kāsīsu magadhesu = Kāsīhi Magadhe (Saṁ 3. 304 piṭṭhe.)	114

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kiccamātappaṁ = Kiccaṁ ātappaṁ (Sī) 128

Kicca paññattiyā = Paccāpaññatiyā (Ka) 274

Kissa = Tassa (Sī) 13

Kissassu = Kissassa (Sī, Ka) (Saṁ 1. 162 piṭṭhe.) 124

Kiṁ nu = (Saṁ 1. 469 piṭṭhe.) 124

Kuṭhāyī = Kudhārī (Ka) (Saṁ 1. 151 piṭṭhe.) 111

Kuddālapiṭakaṁ = Kudālapiṭakaṁ (Ka) 141

Kumbhūpamaṁ = (Khu 1. 18 piṭṭhe.) 177

Kurusūpapajjatha = Kurūsūpapajjatha (Sī) 120

Kulaputtassa = (Saṁ 1. 123 piṭṭhe.) 34

Kusalakkhato = Kusalamakkhato (Ka) 163

Kusalo = Kusalī (Ka) (Khu 1. 209 piṭṭhe.) 213

Kenassu = (Khu 1. 434 piṭṭhe.) 10

Kenassubbhāhato = (Saṁ 1. 37 piṭṭhe.) 20

Ko ca = Koci (Ka) 266

Koṭṭhāsayā = Koṭṭhasayā (Sī) 63

Kopaneyye = Kopanīye (Ka) (Khu 1. 125 piṭṭhe.) 185

Kampayeyyuṁ = Pakampayeyyuṁ (Sī), Kappayeyyuṁ (Ka) 31

Kammakiliṭṭhamattano = Kammakiliṭṭhaṁ attano (I) (Khu 1. 15 piṭṭhe.) 172

Kammassa = Kāmassa (I) 241

[Kha]

Khittā = Rattikhittā (Sī) (Khu 1. 56 piṭṭhe.) 12

Khīrapakova = Khīrūpakova (Ka) (Khu 1. 172 piṭṭhe.) 107, 184

Khīrapake = Khīrupake (I, Ka) 326

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ga]	
Gaccha = Avaṁgaccha (Sī, Ka)	40
Gatapaṭṭho = Appaṭṭho (I)	261
Gaṇḍāpi = Taṇhāpi (I)	275
Gantumarahati = Kātumarahati (I, Ka) (Aṁ 3. 37 piṭṭhe.)	228
Gandhaparivāto = Ganthaparivaso (I), Ganthaparivuto (Ka)	308
Gambhīre = Gambhīraṁ (Sī, Ka) (Saṁ 2. 499 piṭṭhe.)	40
Gale pisanamajjamānena = Galepi pamajjamānena (Sī)	142
Gāthā = (Saṁ 1. 13, 15 piṭṭhe.)	227
Gilitabaḷiso = Gilabaḷiso (Sī, Ka) Saṁ 2. 368 piṭṭhe.)	134
Gopiko = Gomiko (Sī)	30
Gomā = Gāmiko (Sī) Gopiko (Ka) (Khu 1. 284 piṭṭhe; Saṁ 1. 109 piṭṭhe ca passitabbaṁ.)	30
Gomagge = Komagge (I, Ka) (Aṁ 1. 135 piṭṭhe.)	314
Gomā gohi = Bhogiko bhogehi (I) (Saṁ 1. 6 piṭṭhe.)	205
Gosamitaṁ = Goṇasamaṁ (Ka) (Saṁ 1. 6 piṭṭhe.)	160
[Ca]	
Cakkavattī = Cakkavatti (Ka)	157
Cakkhumā = (Khu 1. 137 piṭṭhe.)	7
Cakkhu = Cakkhuṁ (Ka) (Saṁ 2. 302 piṭṭhe.)	50
Cajitvāna = Yajitvāna (Ka) (Khu 2. 240 piṭṭhe.)	116
Cattārimāni bhikkhave = (Aṁ 1. 553 piṭṭhe.)	137
Cattāro vipallāsā = (Aṁ 1. 361 piṭṭhe.)	247
Cattāri cakkāni = (Aṁ 1. 341 piṭṭhe.)	254
Cattāro puggalā = (Aṁ 1. 397 piṭṭhe.)	303
Cattārome mahārāja = Bhikkhave (Aṁ 1. 397 piṭṭhe.)	132
Cattārome bhikkhave = (Aṁ 1. 311 piṭṭhe.)	136
Cattāro puggalā = (Aṁ 1. 311 piṭṭhe.)	317
Catutthiyaṁ = Catutthāyaṁ (Sī)	94
Catutthī = Catutthā (Sī)	94

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ca]	
Canekāyatanopavutto = Canekāyatanappavutto, (Saṁ 1. 39 piṭṭhe.)	161
Calanaṁ = Calaṁ (Sī)	26
Calessasi = Caleyyāsi (Ka) (Saṁ 1. 111 piṭṭhe.)	31
Cātumahābhūtikaṁ = Cātummahābhūtikaṁ (Sī)	62
Cittena = Kāyena (Khu 1. 121 piṭṭhe.)	71
Citte = (Khu 2. 66 piṭṭhe.)	117
Cetanā = Cetanāya (Aṁ 3. 516 piṭṭhe.)	123
Ceto padosahetu = Citta padosahetu (Sī, Ka)	109
Cetopasādahetu = Cittappasādahetu (Sī, Ka)	118
Cetopariyakovido = Cetopariyāyakovido (Sī)	131
Ceva = Ca (Sī, Ka)	133
[Cha]	
Chandāgatiṁ = Chandā agatiṁ (Sī, Ka) (Aṁ 1. 325 piṭṭhe.)	107
Channamativassati = (Khu 1. 144 piṭṭhe.)	132, 185
Chamāyaṁ = Chamāya (Sī, Ka) (Ma 3. 203 piṭṭhe.)	154
Chinditvā = Chetvā (Sī, Ka)	141
[Ja]	
Jaññā = Jāneyya (I, Ka)	179
Jappābhilepanaṁ = Jappānulepanaṁ (Ka) (Khu 1. 434 piṭṭhe.)	177
Jimhaṁ gate = Jimhagate (Sī, Ka) (Aṁ 1. 387 piṭṭhe.)	108
Jīrīyati = Jirati (Sī) Jīrayati (Ka) (Ma 3. 284 piṭṭhe.)	63
Joti jotiparāyano = Jotiparāyano (I)	303
Jotitā pabhātā = Jotitabhāvatāya (I)	305
[Jha]	
Jhāyīvasena ca bhavati = Jhāyī ca vasena ca bhavati (I, Ka)	268

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ṭha]	
Ṭhitakappī = Ṭhitakappi (I, Ka) (Abhi 3. 116 piṭṭhe.)	189
[Ḍa]	
Ḍayhamānova = Dayhamāneva (Ka) (Saṁ 1. 12 piṭṭhe; Khu 2. 228 piṭṭhe ca passitabbaṁ.)	125
Ḍahantaṁ = Dahantaṁ (Sī, Ka) (Khu 1. 23 piṭṭhe.)	140
[Ta]	
Taṇhakkhayasukhassete = Taṇhakkhayā sukhassete (Sī) (Khu 1. 89 piṭṭhe.)	142
Tatuṭṭhāya = Taduṭṭhāya (Sī) (Khu 1. 48 piṭṭhe.)	108
Tathā = Tattha (I)	182
Tathārūpena = Yathārūpena (I, Ka)	295
Tadubhayena = Tadubhayehi (Sī)	166
Tadupagajjhāyino = Tadupakajjhāyino (I, Ka)	265
Tasmiṁ = Yasmiṁ (Sī)	119
Tā = Tāsaṁ (Sī, Ka)	115
Tīṇi imāni = Tīṇi hi imāni (I)	194
Tīṇimāni bhikkhave = (Khu 1. 231 Tikanipāte.)	214
Te = Vo (Sī, Ka) (Khu 1. 439 piṭṭhe.)	143
Te = Taṁ (Ka)	25
Tecattālīsaṁ = Tetālīsaṁ (Sī)	93
Te jhāyino = (Khu 1. 16 Dhammapade.)	238
Taṁva = Tañca (Sī, Ka) (Saṁ 1. 72 piṭṭhe.)	154
Taṁ = Naṁ (Ka)	291
[Tha]	
Thale vā = Thaleva ca (Ka) (Saṁ 2. 386 piṭṭhe.)	206
Thinaṁ = Thīnaṁ (Sī, I)	72, 89, 259, 260

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dadato = (Khu 1. 183 piṭṭhe; Dī 2. 113 piṭṭhe ca.)	187
Dadaṁ piyo = (Saṁ 2. 34 piṭṭhe.)	210
Dandhassa = Dantassa (I, Ka)	191
Daliddopacchedanaṭṭhena = Daḷiddo... (Sī)	48
Dasayime = Dasa ime (Sī, Ka) (Aṁ 3. 325 piṭṭhe.)	160
Dassanaṁ bhāvanā = Dassanābhāvanā (Sī)	165
Dārujapabbajañca = Dārujaṁ pabbajañca (I) (Khu 1. 63 piṭṭhe; Saṁ 1. 77 piṭṭhe ca.)	31, 132, 185
Dārujapabbajañca = Dārujaṁ pabbajañca (Sī) (Khu 1. 63 piṭṭhe.)	31
Disalocanato = Disaloca nena (Ka)	5
Disālokano = Disālocano (Ka)	340
Dukkaṭakammakārī = Dukkatakammakārī (Sī) (Ma 3. 201 piṭṭhe; Aṁ 1. 100 piṭṭhe ca passitabbaṁ.)	148
Dukkhasamudayaṁ = Dukkhasamudayo (Sī, Ka) (Dī 2. 77 piṭṭhe.)	144
Dukkhanirodhaṁ = Dukkhanirodho (Sī, Ka)	144
Dukkhā = Dukkhaṁ (Sī, Ka) (Khu 1. 191 piṭṭhe.)	57
Dukkhā ca = Dutiyā ca (Ka)	332
Dukkhā ca = Dukkhañca (I, Ka) (Khu 1. 191 piṭṭhe.)	178
Dukkhe nāssādakā = Dukkhena sādhakā (I)	231
Duppaññaṁ ca = Duppaññiyaṁ (Ka)	282
Dubbhāsitabhāsī = Dubbhāsitabhāsitā (I, Ka) (Aṁ 1. 100 piṭṭhe.)	210
Dullabhā = Dullabhaṁ (Sī, Ka) (Saṁ 1. 45 piṭṭhe.)	127
Dve dhammā pariññeyyā = (Dī 3. 228 piṭṭhe.)	250
Dvemāni bhikkhave padhānāni = (Aṁ 1. 51 piṭṭhe.)	138
[Dha]	
Dhammapadāni = (Aṁ 1. 337 piṭṭhe.)	147
Dhammānaṁ = (Aṁ 1. 504 piṭṭhe.)	320
Dhammānaṁ = (Aṁ 1. 343 piṭṭhe; Khu 1. 254 piṭṭhe ca passitabbaṁ.)	162

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Nirabbudonirayo = Nirabbudanirayo (Saṁ 1. 153 piṭṭhe.)	153
Nirodho = Ayaṁ nirodho (Sī, Ka)	87
Nissitassa = (Khu 1. 179 piṭṭhe.)	55
Nihuṁhuṅko = Nihuhuṅko (Sī) (Khu 1. 80 piṭṭhe.)	129
Nihīyati = Nihīyate (I, Ka) (Aṁ 1. 325 piṭṭhe.)	212
Netti = Nettī (Ka)	1
Netticchinnassa = Santacittassa (Khu 1. 394 piṭṭhe.)	177
No ca aṭṭhāne = Na ca aṭṭhāne (Sī, Ka) (Aṁ 2. 422 piṭṭhe.)	142
No vāgataṁ na paribhāsati = No vā na paribhāsati (I) Na tāvāyaṁ paribhāsi (Ka)	234
Naṁ = Taṁ (Khu 1. 125 piṭṭhe.)	129
[Pa]	
Pakāsanti = Pakāsenti (Khu 1. 56 piṭṭhe.)	12
Paggāhino = Maggāhino (I)	269
Paccamānānaṁ = Paccamānassa (Ka) (Khu 2. 216 piṭṭhe.)	156
Pañcamo aṅkuso nāma = Pañcamaṁ aṅkusaṁ āhu (I, Ka)	169
Pañcakkhandhā = Sattesu ca pañcakkhandhā (I)	299
Pañjalikaṁ = Pañjalikā (Saṁ 2. 498 piṭṭhe.)	39
Pajaha = Jahā (I, Ka)	183
Pañhaṁ apucchi = Pucchase pañhaṁ (I, Ka) (Khu 1. 434 piṭṭhe.)	226
Pañhaṁ apucchi = Maṁ pucchi (Ka) (Khu 1. 434 piṭṭhe.)	14
Pañhe = Pañho (Sī, Ka) Nettivibhāvanī passitabbā.	14
Paṭidissati = Patidissati (Sī) (Khu 5. 100 piṭṭhepi.)	156
Paṭiggāhako = Pariggāhako (Ka)	239
Pattaññutāya = Mattaññutāya (Sī, Ka)	26
Patiṭṭhāya = (Saṁ 1. 13 piṭṭhe.)	197
Pathavīdhātu = Paṭhavīdhātu (Sī)	62
Pathavīdhātu = Nevesāhaṁ (Sī, Ka) (Ma 3. 283 piṭṭhe.)	64

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Punareva = Punadeva (Ka) (Khu 1. 62 piṭṭhe.)	37
Pūjetva = Pūjetvā (Ka)	119
Ponobhavikā = Ponobbhavikā (Ka)	32, 62, 241, 311
[Pha]	
Phandamāne = Haññamāne (I) (Khu 1. 400 piṭṭhe.)	172
Phalaṁ ve = (Aṁ 1. 385 piṭṭhe.)	109
[Ba]	
Baddhā = Bandhā (Ka) (Khu 1. 172 piṭṭhe.)	32
Balaṁ = Phalaṁ (I)	242
Bahulīkatā = Bahulikatā (Ka)	100
Bāhujaññaṁ = Bahujanaṁ (Sī, Ka) (Saṁ 3. 323 piṭṭhe.)	112
Buddhagataṁ = Buddhakataṁ (Ka) (Khu 2. 261 piṭṭhe.)	116
Buddho = Satthā (Sī, Ka) (Khu 1. 204 piṭṭhe.)	118
Buddho = Satthā (Sī, Ka)	109
Byathati = Byāthati (Ka)	228
Byāpādhāya = Vadhāya (Saṁ 2. 368 piṭṭhe.)	134
Brahmacariyassa phalāni = Brahmacariyaphalānīti (Sī)	41
[Bha]	
Bhagavatā = (Saṁ 3. 172 piṭṭhe.)	253
Bhavissaṁ = Bhavissāmi (I)	118
Bhasmacchannova = Bhasmāchannova (Ka) (Khu 1. 23 piṭṭhe.)	140, 200
Bhāyatha = (Khu 1. 137 piṭṭhe.)	196
Bhāvitāni = Subhāvitāni (Sī, Ka) (Khu 1. 358 piṭṭhe.)	147
Bhikkhave = (Saṁ 1. 326 piṭṭhe.)	49
Bhikkhave = (Saṁ 2. 341 piṭṭhe.)	201
Bhikkhave = (Aṁ 1. 311 piṭṭhe.)	136
Bhikkhave = (Aṁ 1. 553 piṭṭhe.)	137
Bhusaṁ pamattā = Bhusappamattā (Sī) (Khu 1. 6 piṭṭhe.)	145

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vijjā bhikkhave = Vijjā ca kho bhikkhave (Saṁ 3. 2 piṭṭhe.) 158
Viññāṇassa = Tassa viññāṇassa (Sī, Ka) (Saṁ 1. 295 piṭṭhe.) 133
Vitakkamathitassa = Vitakkanimmathitassa (Ka)
(Khu 1. 63 Dhammapade.) 209
Viditvā = Viditvāna (Ka) (Khu 1. 133 Suttanipāte.) 204
Vinītattāyāti = Vinibhattāya (I) Vinibattatāya (Ka) 240
Vipañcitaññū = Vipaccitaññū (Sī) 8
Vibhūtasaññāsamāpatti = Vibhūtasamāpatti (Sī, Ka) 83
"Vimuttam"iti = Vimuttamhīti (Sī, Ka) 57
Virattaṁ = (Khu 1. 125 Udānapāḷiyaṁ.) 290
Vivicchā = Vevicchā (Khu 1. 434 piṭṭhe.) 11
Vividhā = Madhurā (Khu 2. 287 piṭṭhe.) 200
Visajjanaṁ = Vissajjanaṁ (Sī, Ka) 10
Vīthikosallañca = Dhītikosallañca (I) 299
Vīmaṁseyyāti = Vīmaṁsīyati (I, Ka) 178
Vuddhi = Buddhi (Ka) 49
Vedanāmagga-isinā = Vedanāmaggaṁ isinā (I) 231
Vedi = Vedī (Sī) (Khu 1. 87 piṭṭhe.) 129
Vediyati = Vedayati (Ka) 56
Vebhabyā = Vebhavyā (Sī) 64
Veramaṇī = Veramaṇi (Ka) 24

[Sa]

Sakassa = Sā kassa (I, Ka) 268
Saṅkalayitvā = Saṅkhepayato (Ka) 5
Sakesu = (Khu 1. 82 piṭṭhe.) 129
Saṅkhāraṁ = Sasaṅkhāraṁ (Ka) 26
Sagahaṁ = Sagāhaṁ (Saṁ 2. 367 piṭṭhe.) 134
Sacittapariyodāpanaṁ = Pariyodapanaṁ (Sī)
(Khu 1. 41 piṭṭhe; Dī 2. 42 piṭṭhe ca passitabbaṁ.) 37

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Samūho = Sammoho (I, Ka)	265
Sameti = Samaṁti (I)	227
Savāhinin”ti = Savāhanan”ti (Ka) (Saṁ 1. 472 piṭṭhe.)	131
Sasaṅkhāraniggayhavāritagato = Vāritavato (Sī) Vārivāvaṭo (Ka)	74
Sāni = Tāni (Sī) (Khu 1. 48 piṭṭhe.)	108
Sākete = Sādhuke (Saṁ 3. 303 piṭṭhe.)	113
Sāvatthiṁ = Sāvatthiyaṁ (Sī, Ka)	115
Sivathikaṁ = Sīvathikaṁ (Sī)	63
Sikhiddhe = Sikhaṇḍi (Sī)	121
Sukhakāmāni = (Khu 1. 33 piṭṭhe.)	29
Sukhā ca = Tatiyā ca (Ka)	333
Sukhā ca = Catutthī ca (Ka)	333
Sucī = Sukhi (Sī, Ka) (Khu 1. 84 piṭṭhe.)	130
Sucaritāni = (Khu 1. 233 Sucaritasutte.)	216
Suttavibhaṅgassa = Vebhaṅgiyassa (I, Ka)	340
Sutte nayena = Sutanayena (I)	211
Sudāhaṁ = Sudaṁ (Khu 1. 205 piṭṭhe.)	157
Sumohagatā na jānāti = Kiṁsu mohagatā nu jānāti (Ka)	204
Subhāsitaṁ = (Khu 1. 334 Suttanipāte.)	216
Susukhaṁ = (Khu 2. 264 piṭṭhe.)	143
Sūriyasamā = Suriyasamā (Sī)	160
Sekhā = Sekkhā (Ka) (Khu 1. 434 piṭṭhe.)	226
Seyyathāpi bhikkhave = (Saṁ 1. 314 piṭṭhe.)	141
So cāyaṁ = Sa cāyaṁ (Sī)	33
So sace = So ceva (Sī) (Aṁ 1. 388 piṭṭhe.)	113
Soḷaso = Soḷasa (Sī)	2
Soḷaso = Soḷasa hārā (I, Ka)	169
Sambahulattherāpadeso = Sampahula... (Ka)	20

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saṁsitaṁ = Saṁsaritaṁ (Sī)	144
Saṁvuto = Saṁvaro (I, Ka) (Khu 1. 108 piṭṭhe.)	179
Sammadaññā = Sampajañño (I, Ka)	258
Sammāsamādhi = Sammādiṭṭhi (I)	286
[Ha]	
Haññati = Haññate (Sī)	29
Hānabhāgiyaṁ = Pahānabhāgiyaṁ (I, Ka)	264
Hāretā = Sāṭetā (Sī, I) (Aṁ 3. 546 piṭṭhe.)	179
Hīnapaṇītatā = Hīnapaṇītatāya (I)	182

Khuddakanikāye dasamabhāgapotthake

Nettipeṭakopadesapāḷiyaṁ

Gāthāsūci